

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Samlinger

til

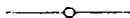
Fyens Historie og Topographie,

udgivne

af

Fyens Stifts literære Selskab.

Tiende Bind.

Odense.

Trykt i Fyens Stiftsbogtrykkeri hos J. C. Dreher.

1890.

Indhold.

	Side
I. Fra Karl Gustavs Indfald i Fyen (1658—60). Af N. Rasmussen-Søvilde.....	1
II. Efterretninger om de sidste Led af Egern-Friserne, samlede af utrykte Kilder af S. Jørgensen	40
III. Udstiftningen og dens Følger for Bondestanden i Skovby Herred, Tillæg til Elvedgaard's Historie. Af Bedel Simonfen. Meddelt af J. F. Boesen.....	57
IV. Frederik Buchwald som Godsejer. Af J. Lauritsen	111
V. Bidrag til det lærde Skolevæsens Historie i Odense i det første Aarhundrede efter Reformationen. Af Dr. H. F. Rørdam	131
VI. Uddrag af Fyenbo Landstings ældste Skjøde- og Pante- Ved N. Rasmussen-Søvilde.....	261
VII. Til Erindring om Biskop, Dr. Christian Thorning Engels- Virksomhed som dansk Historiker. Af H. F. Rørdam	359

Fortegnelse

over

Forfattere og de af dem leverede Bidrag til samtlige ti Bind.

Boesen, J. F. Udførelsen og dens Følger for Bønderstanden i Skovby Herred, Tillæg til Elvedgaards Historie. Af Bedel Simonsen. Meddelt af J. F. B. X, 57—110.

Crone, A., Sognepræst. Samlinger til Odense Bispekrønike i Katholicismens Tid. I, 245—328. En Odense-Borgemester i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. III, 219—244. De Bøgenske Herremænd IX, 289—316.

Damgaard, A., Stiftsprovst. Forsbundne Legater i Odense. IV, 185—248. Hvorledes St. Knuds Sognekald i Odense mistede Skovby Sogns Kongetiende. IV, 315—345. Om de forskellige Kapeller ved St. Knuds Kirke i Odense. V, 115—174.

Engelstoft, Dr., C. L., Biskop. St. Jørgens Gaard ved Svendborg. I, 1—44. Om Skibspræst Hans Jensens Kaldelse til Sognepræst i Ørsted 1572. I, 59—71. Svendborg Hospital. I, 167—180. Odense Byes Historie, 2det Bind. Det første Forsøg paa at oprette et Stamhus i Danmark. III, 117—166. Udsigt over Fyens Stifts literære Selskabs Virksomhed. III, 245—262. Odense Hospitals eller Graabrødre Hospitals Historie. V, 1—62 og 175—208. Kritisk Undersøgelse af Julstovsstøtten. V, 258—271. Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i fynske Kirker. I—III i VI, 168—208, IV i VII, 1—33, V—VI i IX, 243—283. Aftøstyper fra Bispe-Arkivet. VII, 195—208.

- Om Christine Munks Ligkiste i St. Knuds Kirke. VII, 311—333. Nogle Grindringer om Stads-hauptmand i Odense Peter Engelbert Kellinghusen og det samtidige Odense-Liv, flygtigt nedskrevne af hans Dattersøn, udgivet af Engelstoft. VIII, 31—82. To Dokumenter til Dphåning af Odense Topografi. VIII, 83—89. Om Albani Kirkes Døbefunt i St. Jørgensgaards Kirke. VIII, 127—132. Munkebo Sogns Historie. IX, 350—385.
- Fortegnelse over Medlemmerne af Fyens Stifts litterære Selskab. IV, 180—184.
- Friis, F. R., Literat. Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn. VIII, 251—284 og 289—396.
- Grundtvig, Joh. Ejler Brokkenhusens historiske Kalenderantegnelser for 16de Aarh. VI, 291—464.
- Gahn, A., Landinspektør. Nogle Bemærkninger om det fyenske Almuesprog. I, 150—166.
- Hansen, C., Sognepræst. Beretninger om Staunby Sogn. IV, 249—306.
- Henrichsen, Dr. R. J. F., Rektor. Biskop Niels Jespersens Læseplan for Odense latinske Skole. I, 45—58. Om Rektor Niels Hammers Embedsforøvelse. I, 135—149. Provsterets-sag mellem Rektor, Prof. Thomas Nabbe og de oprørste Mesterlektianere i Aaret 1733. III, 94—116. Joh. Henrik Tauber som Rektor ved den latinske Skole i Odense. III, 305—366. Provsterets-sag mellem en Rektor og en Konrektor i Odense. V, 272—288.
- Høyer-Møller, Provst. Biskop Hans Mikkelssens Dagbog. V, 379—416; VI, 105—167; VII, 84—194.
- Jacobsen, Nic., Assistent ved det kgl. Bibliothek. En Justits-sag fra det 18de Aarh., et Bidrag til den fyenske Præstehistorie. V, 63—114. Mikkel Hansen Jernstjægs Beskrivelse af en Rejse fra Troldholm til Faaborg i Aaret 1706. VIII, 1—30.
- Jørgensen, S., Skolelærer. Historisk-topografiske Efterretninger om Ørbæk Sogn. VI, 209—247. Lehnsmanden Este Bille paa Hagenskov og Herredsfogden Hans Andersen i Bukkerup. VIII, 97—126. Langelands Vilkaar i Svenskekrigen 1657—60. VIII, 133—144. Den fyenske Bondestand i Liden fra 1600—1657. VIII, 193—228. Om Nørregaard i Søllinge, Allesbraa i Jnd-

- lev og Løgtved i Stenstrup Sogn. IX, 284—288. Efterretninger om de sidste Led af Egern-Friserne, samlede af utrykte Kilder. X, 40—56.
- Lauritsen, J., Lærer. Udsigt over den hvenske Bogtrykkerpresfes Historie indtil Aaret 1800. V, 209—257. Stuespil og andre offentlige Forlystelser i Odense i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede. VI, 248—290, Frederik Buchwald som Godsejer. X, 111—130.
- Nielsen, D., Dr. phil. Datum Klosters Fordebog 1533. IV, 307—314.
- Rasmussen-Spikilde, N. Fra Bondesfrihedens første Brydninger. IX, 317—349. Fra Karl Gustavs Indfald i Fyen (1658—1660). X, 1—39. Uddrag af Fyens Landsthings ældste Skjeder. X, 261—358.
- Rohmann, J. L., Provst. Bidrag til hvenske Smaagers Historie. I, 121—134. Lvevad Slot. VII, 209—232.
- Rordam, Dr. H. F., Sognepræst. Efterretninger om Byen Alsens. I, 181—244. Alsens Provsti i Tiden efter Reformationen. III, 263—304. Mester Jørgen Jensen Sadolin, Fyens Stifts Reformator og første evangeliske Biskop. IV, 1—179. Præsten Christiern Bruns Optegnelser. VII, 233—310. Mester Hans Knudsen Beile. VII, 334—378. Et lille Bidrag til St. Knuds Kirkes Historie. VIII, 90—96. Nogle Aktstykker til den hvenske Adels Historie i Kong Frederik II's Tid. VIII, 145—166. Mester Hans Gaas's Levned, paany undersøgt. VIII, 167—192. Historiske Optegnelser af den yngre Cornelius Hamsfort fra Tibsrummet 1454—1584. VIII, 229—250. Et Par kirkehistoriske Aktstykker fra det 16de Aarh. VIII, 285—288. Uddrag af Binding Herreds Provstebog fra 1572. IX, 172—204. Beretning om de hvenske Kirkers Tilstand efter Svenskekrigen. IX, 205—225. Bidrag til Patronatsrettens Historie. IX, 226—242. Bidrag til Odense Kathedralskoles Historie. X, 131—260. Til Erindring om Biskop, Dr. Chr. Th. Engelstofts Virksomhed som dansk Historiker. X, 359—382.
- Schurmann, Dr. J., Professor. Baldendorferne paa Klingstrup, deres Donationer og Stiftelser. Med Bidrag til Gaardens Historie 1530—1880. IX, 1—160. Tillæg til Afhandlingen om Baldendorferne paa Klingstrup. IX, 386—389.

- Strøm, G., Sognepræst. Præsten Hans Madsen i Svanninge og hans Sønnen. I, 72—77. Til Skaarup Præste- og Degne-Embedes Historie. I, 78—85. Duf Lerche i Skalkendrup for General-Kirke-Inspektions-Kollegiet. I, 86—94. Christopher Valkendorff og Præsten i Svindinge. I, 95—112. En langeslandst Præsts ulovlige Dmgang med Styrkebevær. I, 113—120. Efterretninger om Hjerteminde Præster, Rektorer og Hørere siden Reformationen. III, 1—93. Efterretninger om Præster siden Reformationen i Marsleb-Virkende, Rjølstrup-Ugedrup og Munkbo. V, 304—378. Efterretninger om Præster siden Reformationen i Rynkeby-Røvninge, Dalby-Stubberup, Mefinge og Viby. VI, 1—104.
- Ussing, Fr. Ugreen. Fortegnelse over Skrifter henhørende til Fyens Stifts Topografi og Specialhistorie. III, 167—218.
- Weeke, C., Bibliotheksassistent. Fortegnelse fra Aarene 1576—1578 paa den Kirkerne i Baag Herred tilhørende Formue. V, 289—303.
- Wulff, D. S., Adjunkt. Bylov for Vejlbj. IX, 161—171.

— — —

I.

Fra Karl Gustavs Indfald i Fyen (1658—60).

(Af N. Rasmussen Søfilde).

Svenskekrigen eller Karl Gustavs Indfald i Fyen og hans eventyrlige Sejerstog over de danske Der 1658 hører til de store rystende Begivenheder, hvortil uhyggelige Sagn og Fortællinger endnu knyttede sig. Det skønne og frugtbare Fyen blev under Krigen og dens ødelæggende Følger i den Grad medtaget, at i mange Egne mere end hver tredie Gaard stod øde, uden Bygning, uden Befætning og uden Sæd, og selv der, hvor Husene nogenlunde havde faaet Lov til at blive staaende, savnede de stakkels ilde medhandlede Beboere ofte det aller nødvendigste til Livets Ophold. Befolkningen blev demoraliseret, fløv og ligegyldig, og ikke sjælden hengav man sig til Røveri og Plyndring med andre Laster og Udsvævelser. Man kjendte næppe Lov og Ret i de af Krigen mest medtagne Egne, hvor Herredstinget sjælden eller aldrig blev holdt. Saaledes blev der i Salling Herred ikke holdt Ting, „før vor egen Konges Folk var Landet mægtig!“.

I Skam Herred blev der gjort forgæves Forsøg

1) Salling Herreds Tingbog for 1663 i Svendborg Amtsskive.

paa at holde Ting nogle Gange, medens Svenskerne laa i Fyen, og den 22de April skriver Herredsfriveren: „Siden 28de Januar er ingen Ting holden formedelt den Ufreds Tid, og Gud hjælpe os nu til Fred og Rolighed for Jesu Kristi Skyld, Amen!“ — Den 16de Februar 1660 blev der første Gang holdt Ting paany efter Krigen; men da var Tinghuset ødelagt, og der var Forstyrrelse i alle Forhold¹⁾.

I Bjerge Herred holdt man Ting den 25de Januar 1658 og saa den 24de Maj og 7de Juni samme Aar, ellers blev der ingen Tingførd holdt før den 16de Januar 1660¹⁾.

I Næsbyhoved Birk blev der intet Forsøg gjort paa at holde Ting under hele Krigen, og der morede Fjenden sig med at nedbrøde Tinghuset. I Slutningen af Aaret 1663 havde man saa atter faaet kjørt noget Tømmer og andre Materialier sammen, men saa blev det hele bortstjaalet en Søndag under Brædiken¹⁾.

I Odense Herred blev der neppe holdt Ting, for Svenskerne vare borte. De havde imidlertid afbrudt og brændt Tinghuset, hvorved Tingbøgerne rimeligvis ere ødelagte¹⁾.

I Masum Herred blev der holdt Ting nogle saa Gange under Krigen. Den 28de Januar 1658, den sidste Tingdag for Svenskerne kom til Vardet, havde kun Rettens Betjente givet Møde. Den 1ste April holdt man atter Ting i Anledning af, at man havde taget Jens Gammelgaard fra Krarup med to andre Hjelperc, som

¹⁾ S. Jørgensen: Fyens Vilkaar i Svenskekrigen i Fyens Stifts-tidende 1877.

foruden en hel Del Gods og Sengeklæder havde stjaalet og røvet 22 Heste, 2 Stude og 3 Lam, som han havde solgt til Alsinger, hvorfor han blev dømt til Galge og Gren¹⁾).

Denne Sag er saaledes et Exempel paa, at Lovens Arm efter Freden i Roskilde hist og her atter havde Kraft til at tugte Forbrydere. Men Jens Gammelgaard var kun en af de mange, hvem Krigens og Lovløshedens Tidsalder gjorde til Røvere. Især var Heste- og Kvæg-Røveriet meget hyppigt, man røvede og stjal paa Fjendens Regning, skjøndt det maa siges til Svenskernes Nos, at de højere Befalingsmænd ikke gjerne tillode, at deres Undergivne paa egen Haand, efter at „de første Plyndringsdage vare til Ende“, røvede og plyndrede fra Beboerne, naar disse vare i Stand til at levere de udfrevne Varer og Penge i rette Tid. Men dette var jo rigtignok de fleste Steder en Umulighed, naar ikke deres Herstaber traadte til, og det have vi da igjennem Tingbøgerne ikke saa Exempler paa.

Da „de første Plyndredage“ vare overvundne, ophørte den tilladte Plyndring, indtil „de Allierede og vor egen Konges Folk“ angreb Svenskerne, da prisgaves atter det ulykkelige Land. Det var ikke alene Fjenden, der plyndrede, men det var i lige saa fuldt Maal de allierede Hjælpetropper, der alle til Hobe bleve kaldte „Polakkerne“, der hjem søgte det ulykkelige Land med Rov og Vold.

I Bindinge Herred holdt man Ting den 27de Januar 1658, tre Dage før Svenskernes Overgang over Lille Belt, og da behandlede man en Sag om et Slagsmaal

¹⁾ S. Jørgensen: Fyens Billaar i Svenskekrigen i Fyens Stiftstidende 1877.

i Bagtstuen 3die Juledags Nat, idet man her som andre Steder holdt Rystvagt for den frygtede Fjende. Men fra den 27de Januar 1658 til der atter blev holdt Ting i Bindinge Herred, gif der to hele Aar hen, og netop det, hvorom Retten var sat den sidste Tingdag, da vi selv raadede for Landet: Slagsmaal og indbyrdes Uenighed, afgav et sørgeligt Barsel for den kommende Tid.

Da man den 18de Januar 1660 fortsatte de afbrudte Retshandlinger ved Bindinge Herreds Ting, var der endnu ingen, der havde noget at klage eller besvære sig over. Man var endnu ikke vaagnet op af Retløshedens Slummer. Herredsfoged Rasmus Hansen i Saaderup maatte saaledes selv indlede den satte Ret, ved at opløse to til ham autømne fremmede Heste, medens han derimod lyste efter tretten, som vare fratagne ham i den forløbne Plyndretid. Men om han fik nogle af sine egne Heste tilbage igjen, det meddeler Tingbogen ingen Oplysning om. — Men nu fulgte den ene Sag efter den anden om Plyndringer, Rov, Ran, Forræderi osv

Hvem der havde Raad dertil, holdt og betalte svenske „Salvegarde“ til at beskytte deres private Ejendom, men flige Folk vare, naar de først bleve hjemme hos deres Værter, ofte farlige og ubehagelige nok for andre ubeskyttede Laboer og Bønder. Der føres saaledes Tingsvidne for, at Peder Smed i Frørup Fastelavns Søndag 1658 tilligemed sin Salvegarde, som laa i hans Hus, kom ind i Rasmus Pedersens Gaard i Frørup og spurgte, hvor den forthjelmede Stud var, for her var en Karl, som vilde have den til Majoren i Nyborg. Rasmus Pedersens Kone svarede da, at Studen ikke var der mere, og kun ved Trusler og Slag fik de fat paa Dyret, som nu snart

var paa Vejen til Nyborg; men den 29de Februar 1660 — to Aar efter hin Heltegjerning — blev Peder Smed i Frørup ved Bindinge Herredsting dømt til at betale den nævnte Studs Værdi med 7 Slette Daler og de derpaa anvendte Beføstninger inden 15 Dage.

Maren fl. Hans Frandsens i Ullerslev holdt en Salvegarde i sit Hus, og han hjalp Karlen med at hugge og bortføre Humlestænger og andet Træ fra Nabvernes Skovparter.

At Fjenden borthuggede Skovene, fandt man sig i, der var intet ved den Sag at gjøre, skjøndt de Odelæggelser, der dengang øvedes, var til at forbadses over. For saaledes at nævne et Exempel, anføres, at der efter en Synsforretning, afhjemlet ved Bindinge Herredsting den 29de August 1660, var hugget i Nyborg Slots Skov over syv Tusinde Ege og Bøge, nemlig i Dyrehaven, hvor der fandtes 5200 Stabber af Eg og Bøg, og endnu liggende paa Stedet af Rødstykker og Top til 150 Læs; i Borgeskoven var der hugget 420 Ege og Bøge og endnu liggende til 90 Læs. I Stie-Marken, Dues Vænge og Havre-Hykken var der 460 Stabber af Eg og Bøg, og laa der i samme Skov endnu 120 Læs. Paa Den var der hugget og afbrændt 1220 Træer, og der laa endnu paa Stedet 80 Læs. — Ved en Synsforretning over de samme Skove det følgende Aar var Stabbernes Antal steget til 8550, uden dog dertil at regne de ved den stærke Storm i Begyndelsen af Aaret 1661 nedblæste Træer, hvorover der haves en egen Synsforretning, og det ses heraf, at der i Borgskoven var nedblæst 130 Træer til 60 Læs, i Have- eller Havrehykken 34 Træer til 90 Læs.

Krigsfolkene, saavel de fjendtlige som de fredelige Hære,

fskulde have Skylden for de forfærdelige Ødelæggelser af Skovene, der næsten alle Vegne fandt Sted under og efter Krigen, men Bønderne triudt omkring i Landet hjalp trolig til at hugge løs i Skovene. Allerede den 28de Oktober 1657 søger Ridesfoged Jens Madsen Rosenberg (paa Nyborg Slot) „Bovense, Munslev, Flødstrup og Ullerslev Mænd for deres ulovlige Skovhug i Nestrup Skov, som de øve hver Dag, og som de foregive at være til deres Strandvagt“. — „Saa efterdi det, Gud ste Lov, endnu ikke er saa ilde med Landet, at enhver jo bør at frygte for Øvrigheden, saa bør de at straffes.“ — De undskyldte sig med, at de intet havde ført hjem, og at deres Officerer strengelig havde befaleet dem at holde Ild paa Bagten.

Af det Raj Lykke tilhørende Gods var efter dets Inddragelse 1661 de fleste Gaarde i Haagerup By pantfattede til Hamborgske Penge mænd, men Haagerup Skrivergaard havde Peter Børtning, der senere blev Ejer af Gjelstov, Livsbrev paa, og han havde tillige af de kongelige Kommissarers Inspektion over Ranzauholms Gods, men Panthaberne agtede ikke denne Inspektion, de lode Bønderne hugge løs af Skovene, som de selv fandt for godt og de angreb ogsaa Peter Børtnings egne Skove udenfor Haagerup By. Det ses saaledes af et Søgemaal i Begyndelsen af Marts 1664, at Haagerup Bymænd havde hugget og bortført af Peter Børtnings Skove 26 store Oldentræer: Ege og Bøge, af hvilke mange vare 1½ à 2 Alen i Tværmaal.

Efter Krigen drev man formelig Jagt efter sine frarøvede Husdyr. Man var under Krigen stærkt udsat for at miste sine Heste og Køer. Landets egne Folk sparede

ikke at røbe paa Fjendens Regning; „men det var for en Del Bøndernes egen Skyld“ — vidner Peder Pedersen i Ferredslev, Delesfoged ved Nyborg Slot — „at Blyndringen blev saa stærk, thi en Del af Bønderne havde Tilhold med Rytterne, kjøbte og handlede med dem; de havde nok kunnet beholde deres Gods, hvis Rytterne ej havde vidst deres Kjøbmænd“.

Hr. Cornelius i Nynekby havde kjøbt en forblisfet Hest af en Rytter ved det Broekenhufiske Regiment, og denne Rytter havde taget Hesten fra Svenskerne under Slaget ved Nyborg. Hr. Cornelius overlod nu nævnte Hest til sin Svoger, Simon Andersen i Gjesteleu, der havde den for sin Vogn i Nyborg, men her blev den med Vold frataget ham af Jens Pedersen, der tjente Præsten i Kullerup, Hr. Laurids Rasmussen, idet han paa sin Husbondes Vegne vedkjendte sig samme Hest. Hr. Laurids Rasmussen beviste, at han havde lagt Hesten til og ejet og haft den indtil den store urolige Tid, da den blev ham frataget. Paa lignende Maade opstod ofte Strid om Ejendomsret til Heste og Køer, og det var ikke altid, at vedkommende Ejer, der traf sin egen Hest eller Hoppe, fik den igjen. Imidlertid traadte den kongelige Forordning til, der bestemte, „at hvor Fjenden havde frataget nogen Mand Heste, Kvæg eller andet hvad det være kan, og det siden byttes med en anden, og den, som det først haver mistet, kjender sig ved det, og det brugelig tilholder sig, da skal de staa Laft og Brast med hverandre“. — Saaledes havde Martus Steffensen fremlagt et Tingsvidne fra Vends Herrerdsting af 10de Juli 1660, at han havde laant en svensk Officer to Køer, da han rejste af Kvarteret fra ham. Nu havde han fundet den ene af disse Køer

hos Peder Rasmussen i Marslev, og den var given ham i Steden for en Ko, Svenskerne havde taget; derfor mente P. Rasmussen, at den med Rette tilhørte ham. Men ifølge den kongelige Forordnings Bestemmelse maatte han afstaa den omstridte Koes halve Værdi til Markus Steffensen efter en billig Vurdering, med det halve af de paaløbne Omkostninger.

Om Fjendens Plyndringer i de sidste Plyndredage give Tingbøgerne hele Rækker af sørgelige Meddelelser. Der blev saaledes fremlagt Tingsvidne for, at al den Tid Svenskerne laa i Indkvartering paa Hindema og nærmeste Omegn, da havde den hæderlige Mand Forpagter Hans Hansen afkorderet med Officererne, saa Hindemagaard og tilliggende Bønder vare vel asignerede, men saa saare vor egen Konges Folk var kommen paa Landet, blev alt, hvad Gaarden rummede, aldeles borttaget og ført til Nyborg. Alle-Helgensdag kom en Afdeling svenske Dragoner til Gaarden; de førte 6 Rustvogne med sig, hvorpaa de bortførte Gods og Fødevarer fra Gaarden. Nogle Dage efter kom en Regiments-Kvartermester, som paa sin egen Vogu og tilfagte Bøndervogne i to, tre Dage kjørte imellem Hindema og Nyborg med det paa Gaarden værende Gods, og i de nærmeste to, tre Dage før Slaget blev ogsaa Gaardens Kvæg indbraget til Nyborg, hvor Anders Pedersen tog det hele under sin Baretægt. Medens Regiments-Kvartermesteren saaledes forestod Flytningen fra Hindema, sørgede han for at faa bortført, hvad Sæd og Fødevarer der fandtes i Omegnen. I Rønninge Præstegaard ventede han saaledes at finde noget Havre; men da der fandtes noget Rug, Byg og Boghvede paa Loftet, tog han naturligvis disse Korn-

varer med. I de samme Dage, da Kvartermesteren plundrede, var der et Kvindfolk, der havde tjent Rønninge Præst, som i to Dage kjørte med Vognen frem og tilbage. — Den nævnte Anders Pedersen i Nyborg fandt imidlertid Vejlighed til under Fæstningens Indtagelse i November 1659 at tilegne sig noget af det fra Hindema røvede Kvæg, og da der, efter at Fjenden havde forladt Landet, blev udsendt Folk der fra Gaarden for at søge efter det bortrøvede Kvæg og Gods, fandt man to Ørne paa Hesselagergaard med Hindema Brænde paa, og Forpagteren paastod nu sin Ret dertil. Ved den derom foretagne Tingfærd mødte „ærlig og velagted Mand Claus Dideriksen i Nyborg paa den Dannemand Anders Pedersens Begne, og svarede, at samme Ørne gjerne skulde være den Danne- mand Hans Hansen paa Hindema følgagtig, naar Anders Pedersen bekommer sit Wederlag for, hvad de hannem har kostet“.

Fra Anders Rasmusen i Sultendrup Mølle røvede Fjenden baade Heste, Kvæg, Faar og Svin, og han maatte selv flygte nogen ud af Møllen, hvorfor han laante nogle gamle Klæder af Naboverne til at skjule sig i. — „Han fik tilligemed sin Familie Ophold paa Ellensborg, men fik slet intet af sine Gjendele med sig, hvorfor han maatte laane og borge alt; og da han efter Slaget atter vendte tilbage til Møllen, var den ødelagt, Tømret forbrændt og Jærnet borttaget.“

Den 13de November 1661 fremkom Vidnesbyrd for Retten, der godtgjorde, at to Mand i Bindinge vare fra- plundrede deres Gods og Formue, Heste og Kvæg, ligesom deres Gaarde bleve afbrændte, saa de fattige Mænd med

Koner og Børn maatte gaa omkring med Pose og Stav for at søge Føden¹⁾).

De efter Krigen optagne Synsforretninger, af hvilke vi skulle meddele følgende Uddrag, afgive et tro Billede af det ødelagte Land. Der blev saaledes den 13de Febr. 1661 afgivet Syn over Ullerslev By. Der var 14 Gaarde aldeles øde, og de øvrige havde kun faaet en ganske ringe Del af „Hallingstorn“ saaledes, at den, der havde lagt Sædefornet til, fik den halve Grøde. Der var næppe faaet en tiende Part af den Jord, som ellers plejer at faaes til Byen. Nød og Elendighed var derfor tilstede her som saa mange andre Steder, og de fattige Bønder, der lede den bitreste Nød, maatte ofte gribe til de værste Udveje for at opholde Livet. Saaledes blev Henrik Henriksen i Ullerslev den 30te Januar 1661 dømt til Galge og Gren, „fordi han røverist havde overfalden en Mand og frataget ham 13 Daler 2 $\frac{1}{2}$ “ — ligesom han i Sjælland havde drevet Handel med røvede Heste.

De Bønder i Flødstrup og Korkendrup, der hørte under Graabrødre Kloster i Odense, bleve søgte for Landgilde for Aarene 1660—61; men Jens Klavsens svarede, „at han ikke havde været i sin Gaard, siden Kongens Folk gjorde Landgang ved Kjerteminde; da blev hans Gaard og Gods ødelagt, og han beholdt ikke det ringeste af, hvad han ejede²⁾“.

Følge en Attest fra Præsten i Ørbæk vare Beboerne sammesteds ilde medhandlede baade af Fjenden og de Allierede. „Da Svenskerne kom her til Landet“ — hedder

¹⁾ Bindinge Herreds Tingbog for 1660—61 i Svendborg Amts Arkiv.

²⁾ Bindinge Herreds Tingbog.

det i Synsvidnerne — skjønt Ørbæklunde hørte til de aassignerede Godser og ejedes af Ulfelds Søster — „blev Bønderne i Ørbæk fraplyndrede over hundrede Heste til en Værdi af 1000 Rdr.“ — „Da de efter den sidste Plyndring (efter at de paa femte Uge husvilde vare flygtede til Skov og Mark) kom hjem igjen, fandt de nogle tomme, ilde medhandlede Huse og ikke en eneste Mundfuld Brød eller spiseligt Levnedsmiddel.“ — En velhavende Mand, Jørgen Henriksen, blev meget ilde medtaget, morderisk angrebet og udplyndret. Han led Skade paa Heste, Kvæg, Korn osv. paa over 600 Rdr., og formedst hans ynkkelige Medfart er han gaaet i Fattigdom med Kone og Børn¹⁾

Alene af Ørbæklunde blev der udgivet til Svensterne i Penge, Varer og Korn til en samlet Værdi af 1908 Rdr. og til vore egne Folk 78½ Rdr. Ørbæklunde Bønder havde først udgivet til Kongens Folk, før de Svenske kom til Fyn, 473 Rdr. Derefter beløb Kontributioner, og hvad der blev dem fraplyndret fra først til sidst, til en Værdi af 3,501 Rdr. Siden igjen til vor egen Konges Folk 102 Rdr. „Saasnart Efterretningen om Landgangen ved Hjertemind var naaet hertil“ — hedder det fremdeles i Indberetningen — „blev Bønderne meget elendig plyndret og fratøvet alt deres Korn, Kvæg, Heste, Klæder med øvrige Værdisager i Kobber og Tin, og hvad de fattige Folk til den Tid havde beholdt. Hvad Svensterne

¹⁾ Jørgen Henriksen var ifølge Meddelelse af Lærer S. Jørgensen, Nistrup, en forhenværende Ridfoged paa Ørbæklunde, der nogle Aar i Forvejen var optraadt saaledes med en Familie i Ørbæk, som foranledigede, at en Mand undsagde ham paa Livet; man kan derfor ikke undres over, hvis Bønderne havde givet Tjenden Bink om, at der høs ham var noget at fiske.

efterlod, det tog siden de Allierede, saa Bønderne bleve fast ganske forarmede og øde, saa at mange af dem siden ere døde af Hunger og Elendighed¹⁾. — Byttet blev maaste her saa meget større, som en Del Heste fra Nabo-byerne vare førte hertil, da Godsset temmelig vel blev for-
skaanet for den første Plyndring.

Af det under Nyborg Slot hørende Bøndergods var der ifølge et 1662 optaget Syn²⁾ 24 Gaarde i Frørup; men de 8 af disse vare øde og helt afbrudte, 3 øde og tilbels afbrudte, og de andre mere eller mindre brøstfældige med flere „flet afbrudte Bygninger“. I Lamdrup var der 3 Gaarde, der alle vare øde og afbrudte.

I Bindinge, hvor der Aaret forud (1661) var 8 Gaarde helt afbrudte og øde, var der ialt 15 Gaarde alle mer eller mindre brøstfældige, med en Del afbrudte Bygninger. De fem Gaarde vare endnu ikke gjenopførte, kun ved to af dem, der atter vare besatte, var der paabegyndt Bygning. I Rosilde var der to Gaarde, begge øde og afbrudte. I Bisstaarup var der 5 Gaarde, som hørte under Nyborg Slot; de 3 vare øde og afbrændte og de to meget brøstfældige. I Ullerlev vare 6 Gaarde afbrændte eller afbrudte og 6 andre meget brøstfældige. I Aunslov, hvor Slottet før Krigen havde 14 Gaarde, var der ikke en eneste ved Magt, idet ni eller ti af dem vare øde og afbrudte, medens de øvrige enten vare afbrændte eller helt ødelagte. I Skalkendrup var der foruden den afbrændte Præstegaard tre andre Gaarde afbrændte og øde, medens tre andre vare meget brøstfældige —

1) Synsvidner efter Svenskekrigen i Gehejmearkivet.

2) Bindinge Herreds Tingbog.

den ene næsten helt afbrændt. Hele Hjulby med 16 Gaarde, af hvilke 12 hørte under Nyborg Slot, vare alle paa en Gaard nær, øde og afbrændte. Hele to Aar efter Krigen var der endnu kun paabegyndt Bygning ved to af disse Gaarde. Ved den ene Gaard var der opført fire og ved den anden 6 Fag Hus.

I Gudme Herred var der af 119 Gaarde, der hørte under Nyborg Slot, 37 øde. Værst var det i Gudme By, hvor 12 Gaarde vare øde og kun 4 nogenlunde ved Magt. Ikke bedre stod det til hos Kronbønderne og de jordegne Bønder i Sunds og Salling Herreder: afbrændte og nedbrudte eller meget forfaldne Bygninger, øde Gaarde og stor Fattigdom var tilstede overalt. For at fremstille et Exempel paa den flette Avlstrag efter Krigen, meddeles følgende Uddrag af de afgivne Indberetninger: Til en Gaard i Haastrup var der 1660 avlet af alle Slags Korn 12 Traver. Til en Gaard i Vester-Naby var der avlet 10 Traver Rug, 8 Traver Byg og $\frac{1}{2}$ Trave Blandkorn; til en anden Gaard sammesteds var der avlet af alle Slags 17 Traver. Til en Gaard i Ulbølle 15 Traver, til en anden Gaard sammesteds 13 Traver. Paa Den Bjørusø, hvor der var 6 Gaarde, var hele Avlen ej mere end 70 Traver. I hele Sunds Herred, foruden Verne, var der henved 60 Gaarde, som hørte under Nyborg Slot; men over 20 af disse vare øde og ubesaaede. Af 24 Gaarde i forskjellige Byer i Sunds Herred, hvor Avlen er opgivet, var der kun 5, hvis hele Kornavl 1660 løb op til over 10 Traver, medens 13 af disse 24 Gaarde ikke kunde naa 10 Traver¹⁾.

¹⁾ Synsvidner og Indberetninger efter Krigen for Nyborg Lehn i Gehejmearkivet.

Paa de private Godser var det næppe bedre. Der blev saaledes den 22de Avg. 1660 udnævnt Snyismænd ved Sunds Herredsting til at sene Mogens Høegs Bøndergods i Tveed, hvoraf det fremgaar, at i den første Gaard vare Vinduerne ganske borte og Loftet over Forstuen afbrudt og borte, ligesom Taget paa den østre Lade var „flet afbrudt“ osv. Ved den anden Gaard var Halvdelen af Korskstuen nedfalden, der fattedes Fod og andet Smaatømmer. Paa den søndre Lade var 6 Fag nedfalden og Tømmeret borttaget. I den tredje Gaard var, foruden mange og store Mangler, Vinduerne helt udslagne og borte, Halvdelen af den ene Lade nedfalden og den anden Halvdel hang paa Støtter uden Tag. Paa den fjerde Gaard var Loftet over 5 Fag helt afbrudt og alle Vinduerne flet borte. Det samme var Tilfældet med den femte Gaard og de fleste andre Gaarde der i Byen; og dog vare de beboede — de vare „ødelagde“, men ikke „øde“¹⁾

Fra Leutved Gods toges samme Aar Sny over, „hvad Gaarde og Huse der af Fjenden, de Allierede og Ks. Majestæts egne Folk er ruinerede“, hvoraf det fremgaar, at der i Stenstrup var 11 øde Gaarde, og de 7 af disse vare nedbrudte, medens to andre Bønder endnu sad ved deres Gaarde; „dog vare Husene fast ganske ruinerede og hverken Korn eller Foder derudi, ej heller videre til Sæd og Underholdning, end Husbonden maa forstaffe“. I Lille Leutved var 3 Boliger, der alle vare øde og de to af dem afbrudte. I Hundtofte var 5 øde Gaarde, hvoraf den ene var aldeles afbrudt. Fire

¹⁾ Sunds Herreds Tingbog 1660. Svendborg Amtsarkiv.

Mænd vare endnu ved deres Gaarde, „men de havde hverken Korn eller Sæd, og Husene vare fast ganske ruinerede. I Lunde, Hørup og Heldager faae det ikke bedre ud¹⁾).

Mange af de afbrændte og nedbrudte Gaarde bleve aldrig gjenopførte, og der gif mange Steder flere Aar hen, inden de øde Gaarde, selv om Bygningerne ikke helt vare nedfaldne, atter bleve besatte. I Anledning af den forestaaende Landgilde Skyldfættning foretoges 1663 en Synsforretning med en Optælling af øde Gaarde, hvoraf det ses, at der endnu hele tre Aar efter Krigen af 25 Gaarde og Bol i Skaarup By var 8 øde Gaarde. I Øster-Nabyl var 3 øde Gaarde; i Holmdrup 1 og i Skaarupør 1 øde Gaard. I Heldager By var der 12 Gaarde, af hvilke de 10 vare øde, og af 6 Huse der i Byen vare de 4 øde. Fremdeles var der endnu 4 øde Gaarde i Egense, 2 i Skovsbo, 1 Gaard og 3 Bol i Røgtved, 5 Gaarde i Rødskebølle, 4 G. i Ollerup, 1 i Staagerup, 4 i Østerskjærninge, 4 i Egebjerg, 1 i Kirkeby, 2 i Naarud, 2 i Dongshøjrup, 2 G. og 1 Mølle i Kværndrup, 4 G. i Trunderup, 5 i Gultved, 1 paa Drejø og 4 paa Hjortø. Sørup By, der næsten helt blev afbrændt af Svenskerne, laa endnu med 15 øde Gaarde²⁾).

Eggen ved Nyborg, i Særdeleshed Bindinge Herred, høre jo til de af Krigen mest medtagne Egne; men vi have dog ikke faa Exempler paa, at det ikke stod stort bedre til i andre Egne af Fyn. Det hedder saaledes fra Skam

¹⁾ Sunds Herreds Tingbog.

²⁾ Sunds Herreds Tingbog for 1663.

Herred, „at der døde en stor Del af Befolkningen af Hunger, og de, der bjergede Livet, gjorde det kun ved Svenskernes Naade og deres Herstabs Opofrelser“. Af en Synsforretning over Uggerslevgaard's Bønder, fremhæves følgende efter S. Tørgensens Uddrag af Odense Amts Tingbøger¹⁾:

„Følgende Gaarde befandtes alle øde og i Bund og Grund fordærvede: P. A. en Helgaard, R. M. en Helgaard, P. S. ¼ Gaard, S. C. en Halvgaard, N. D. en Halvgaard: denne Mand med sin Kvinde og 2 Børn døde af Hunger; R. S. ¼ G., S. E. en Halvgaard; denne Mand med sin Kvinde døde af Hunger. S. M. ¼ G.; denne Mand med 3 Børn døde af Hunger; S. R. en Halvgaard. P. D. et Bol; han og et Barn døde af Hunger; samt og mange andre flere Husfolk og unge Folk af Hunger bortdøde.“

Fra Odensegaard's Len indberettes af Synsvidnerne efter Svenskekrigen 1660²⁾, „at alt udi Fyn og Langeland haver været og endnu findes i yderste Armod og Elendighed, med stor Mangel paa Korn, Kvæg og Væster med andet mere“. Det var kun omtrent Halvdelen af Møllerne paa Landet, der vare nogenlunde ved Magt, og de formaaede lige faa lidt som Bønderne at give noget som helst i Landgilde.

Paa Odensegaard laa over 800 Mand i 9 Uger „foruden den store Vagt, der blev holdt baade Nat og Dag, og de nedbrød og opbrændte alt, hvad de kunde overkomme“. I en Fortegnelse over de Gaarde, som hørte

1) Fyns Willkaar i Svenskekrigen i Fyens Stiftstidende 1877.

2) Synsvidner efter Svenskekrigen 1660 i Gehejmearkivet.

til Venet, ses det blandt andet, at der af de $8\frac{1}{2}$ Gaarde i Allestø vare 4 øde og uden Folk, at der af de 8 eller 9 Gaarde i Lunde var 1 øde og en nylig besat. I Hjadstrup vare 2 Gaarde ganske afbrudte af Tjenden. Af de 6 Gaarde i Hasmark vare de 3 ganske afbrudte og de andre tre for Størstedelen nedbrudte. Af 22 Gaarde i den øvrige Del af Lunde Herred vare 3 øde og 4 afbrudte.

I Næsbyhoved Birk synes Forholdene at have været en Smule bedre, idet der af de 29 Gaarde i Næsby, Taarup og Lumbj kun var 2 øde og en afbrændt.

Af 34 Gaarde i Skam Herred, som hørte under Odensegaards Ven, vare ikke mindre end 18 øde og afbrudte eller afbrændte. Værst saa det ud i Roerslev, hvor der af 6 Gaarde kun var en „ved Magt“, idet de 3 ganske vare afbrudte og de to næsten afbrudte. I Bederslev vare 4 af de 6 Gaarde ganske afbrudte.

Der var ligeledes 11 Gaarde og Bol i Bjerge Herred, men der var kun 3 af dem ved Magt, idet de 4 vare ganske afbrudte og fire andre vare øde.

I Nafsum Herred stod det endnu værre til: 10 Gaarde i Højby vare ganske afbrudte, 3 Gaarde i Nafsum og 4 i Raagelunde vare alle øde og paa en nær i sidstnævnte By alle afbrændte. Manden fra den ene af de afbrændte Gaarde var desuden død, og Konen laa af Brandsaar. I Allerup var 1 Gaard, og den var øde; i Birkum $1\frac{1}{2}$ Gaard „ganske afbrudt“, og i Marslev 1 Gaard, ligeledes øde.

Af det i Odense Herred under Odensegaard liggende Bøndergods i følgende Byer var der 10 Gaarde i Tommerup, hvoraf de 6 vare øde (tre af disse afbrudte

og to tildels afbrændte); i Rorup en hel og en halv Gaard, begge øde; i Brylle 8 Gaarde, hvoraf de fem afbrudte og øde; i Gundestrup $\frac{1}{2}$ Gaard (afbrændt); i Fangel $2\frac{1}{2}$ Gaard, men de to Gaarde vare ganske afbrudte; i Rønder ligeledes $2\frac{1}{2}$ Gaard, „den ene Gaard øde og Manden gaar om og tigger“.

Fra Bjerge Herred skildres Tilstanden saaledes: „Den svenske Armee stod her i Herredet i 12 Dage før Slaget ved Nyborg, og vor egen Konges Armee lige saa længe, saa Beboerne bleve fratagne al deres Formue, og selv bleve de udjagede af Husene, og siden, da Slaget var vundet, kom vor egen Konges Folk og laa her i Herredet i 3 Uger, og i den Tid borttog de alt, hvad der var levnet, saa de fattige Folk her i Herredet derfor ere ganske forarmede, og en stor Del ere døde af Hunger og omkomne. — —“

Fra Rørup Gods har man flere Synsforretninger, af hvilke hidfattes følgende: 1 Gaard i Skambj øde og kun en Mand ser til med Husene; intet Korn saact. 1 Gaard i Højrup: Manden er borttrømt og en anden har Tilshu med Husene. Med en Gaard i Grindløse ligeledes. 3 Næraa vare 9 Halvgaarde øde, og „de fattige Mænd med Kvinder og Børn have hverken at æde eller saae, men deres Husbonde lader dem ligge i de tomme Huse, at de ej skal gaa husvilde.“

I Synsvidnernes Indberetning efter Svenskekrigen hedder det fremdeles fra Hagenskov Ven, „at Slottets og Ladegaardens Brøstfældighed at reparere, bedrager sig Arbejdsløn og Materialier omflaaet i Penge til 1109 Rdlr. Slottets Bøndergaardes Brøstfældighed, som udi denne Tid af Tjenden spoleret er getaaden, bedrager sig efter

Synsviduernes rigtige Affigelse, naar deres Brøstfældighed anslaaes i Þenge efter Tingsvidne, til 11,788 Rd. 4 Mk. Til Slottet er intet avlet, da intet var saaet. Inventarium findes intet, efter som den Del, der var, er med Lensmandens eget af Fjenden borttaget, opbrændt, spoleret og ødelagt. Dette Lens forarmede Bønder ere saaledes komne i Armod, eftersom de saa meget havde været plaget, fornæmlig af Fjenden, at deres Armod er fast ikke at beskrive." Ifølge den fra Præsterne om Slottets Bønders Avling indkomne Beretning var alle Bøndernes Avling tilsammen i hele Lenet 579 Traver Rug, 452½ Traver Byg, 336 Traver Blandkorn og 160½ Traver Havre, „hvoraf dog den største Del var saaet til halvs — — saa Gud forbarme sig over de elendige Menneskers ringe Levnedsmiddel, hvoraf mange udi den forgangne Sommer af Hunger ere omkomne." I hele Lenet var kun 109 Heste (daarlig nok til 18 Þlove) og 105 Stkr. Kvæg.

Fra Rugaards Len hedder det i det af Tjergen Raas under 20de Juli 1660 indgivne Andragende til Kongen: — — „Forsarsages jeg højligen Eders kgl. Majestæt underdanigst at andrage og tilkjendegive, hvorledes Rugaards Len og underliggende Eders kgl. Majestæts Bønder og Tjenere, udi den besværlige Krigs Tid af Rigets Fjender, med stor og ulidelig Indkvartering, Plyndring og anden Krigsøneribus meget haver været belagt og graveret. Siden da Landet fra Fjenden med Guds naadige Hjælp og Eders kgl. Majestæts lykkelige Vaaben blev entlediget, ere forskrevne Bønder af de Brandenburgske og Polakker ganske udplyndret, ruineret og af idelig Marsch og Kontramarsch meget fordærvet, eftersom tvende alfare Beje imellem Odense og Middelfart løber igjennem Lenet,

faa det næsten er øde og ruineret. En stor Del af Bønderne ere formedelst Mangel paa Levnedsmidler af Hunger bortdøde, en stor Del af Gaardene ere afbrændte, nedbrudte og øde, og de, som ere ved Gaardene, haver en ringe Ting faaet, de fleste slet intet og haver mistet baade Kvæg og Væster, belanges dog alligevel med Udgift og Kontribution til Soldaters Underhold.“ — Lensmanden udbad sig derfor paa de fattige Bønders Vegne, at de maatte forskaanes for Indkvartering og Udgift til Soldaternes Underholdning og andre Kontributioner og Skatter paa nogen Tid¹⁾.

Fra Dalum Klosters Bønder indgaves et lignende Klagekrift, hvori det hedder: „Efter som vi meget elendige og slet forarmede Hs. kgl. Maj. Tjenere under Dalum Kloster Ven ere først af Fjendens umilde og tyranniske Haand, frem for andre, faa uheldigen medhandlede, forpinte, udfugede, ja den største Del faa slet i Grunden ødelagte, at vi maa med elendige Hustruer og Børn ved Betlestaven, med Suk og Sult søge vort Brød. Nu, da den naadefulde Gud ved sin vældige Haands Kraft haver udfriet os af Fjendens Haand og igjen forlenet os den ønskelige Fred, hvorfor hans fuldkommelige Navn være lovet, haver en ringe Del af os arme Betlere begivet os til de faa efterblevne forrustede Hytter i den gode Forhaabning, at vi ville begynde igjen at dyrke Jorden, og at vi vor naadigste Herre og Konges Tjengde underdanigst igjen kunne udgive osv.“ — De beder derfor om Staausel for Indkvartering og nogle Aars Frihed for Landgilde og anden Tjengde — — — „thi dersom vi slikt skulde

¹⁾ Synsvidner efter Svenskekrigen, Gehejmearkivet.

udgive, maa vi med grædende Hustruer og Børn Jorden at dyrke slet aflade, og faa af Hunger og Sult tilhobe omkomme, som en stor Del allerede lykkelig er vederfaret.“¹⁾)

Selv længe efter Krigen gjorde Nøden ofte Folk fortvivlede. Da Landsdommer Hans Oldeland 1668 vilde pante hos sine Bønder i Nørrebh, rørte de Trommen i Oldemandens Gaard og samlede sig paa Gaden med Øger, Bløstager og Kjæppe, hvormed de dreve Herredsfogden og hans Hjælpere ud af Byen. Af det Syn, som optoges over Hans Oldelands Gods i Foraaret 1668, ses det, at Avlen ikke havde været større, end at Folk og Heste havde jortæret alt Korn og Foder til Sul. Hvor Synsmændene kom frem, laa der 7—8 døde Heste udenfor Gaardene. Disse stode tomme og Dørene aabne. Folk vare ude at tigge²⁾).

Fra de fynske Kjøbstæder lyde lige saa høje Klager som fra Landet: trykkende Indkvartering af fjendtlige og fredelige Hære, Blyndringer, Kontributioner, Skatter og Baalæg. Det blev saaledes overdraget Landkommisarius i Fyen Erik Raas til Vindstov og Befalingsmanden paa Hindsgavl Slot Thygge Below til Frøstrup „dennem til Kjøbstæderne her udi Fyen og paa Langeland at forsøje og med Flid forfare udi hvad Stand de nu findes og hvad Skade de lidt haver udi den besværlige Krigstid“ — —.

Skjøndt Klagerne lyde omtrent i samme Tone fra alle Byer i Fyen, fra hvilke Synsvidneres Beretninger

¹⁾ Synsvidner.

²⁾ S. Jørgensens: Fyens Billkaar i Svenskekrigen („Fyens Stiftstidende“ 1877).

ere opbevarede, saa er det dog utvivlsomt, at Afsens er den af de fyenske Kjøbstæder, der havde lidt mest, hvorfor vi her give et fyldigere Uddrag af disse Optegnelser fra Afsens By efter de i Gehejmearkivet opbevarede Synsforretninger¹).

Det hedder saaledes i den af Borgerstabet i Afsens til Thyge Below afgivne Beretning af 15de Oktbr. 1660 om Byens Tilstand efter Krigen: „Saa haver vi her aller ydmøgeligt ladet samle og forfatte nogle af de vigtigste Aarsager, Anstød og meget haarde pressurer, denne arme, nu ganske udmattede, ringe By i den lange besværlige Fejde haver lidt og udstaaet.

1. 1657 i Martz begyndte her i Fyen Indkvarteringen af de gennemrejsende (durchmarscherende) Tropper til Hest og til Fods fra og til Holsten, hvilket var Byen til temmelig stor Bekostning.
2. „D. 16. April er sket Indkvartering af Obriste-Bagtmester Kalls Kompagni og Officerer af Oberst Lytkes Regiment“ — til d. 15. Juli næstefter. Udgifterne ved denne Indkvartering beløb sig til 2,316 Rixdaler 3 Mk. 8 s.
3. „Den 4. Juni er her af Byen udgivet og forskaffet til Kjøbenhavn udi Rgl. Maj. Tjeneste 6 Baadsmænd, hvortil Byen udi Penge til deres Vortrejse kontribuerede i Penge 20 Rixdlr.
4. „Noe er af Byen forskaffet 15 Heste, hvilke kostede tilsammen med tilhørende Tøj, nemlig Ruder,

¹) I en Palte: „Synsvidner efter Svenskekrigen, Fyen og Laaland“, mangler Optegnelserne fra Odense, Middelfart, Nyborg og Rudkjøbing Byer.

Stænger, Sæbler og Hammelreb til „Attoller“,
Benge 350 Rixdrl.

5. „D. 27. August er os indkvarteret Hans v. Alfelds Regiments Stabs Personer — indtil d. 30. Januar 1658, da Fjenden blev Vandet mægtig, og da baade deres Asignation og Ruller i Plyndringen bortkom, saa ingen Afregning med dem kunde gjøres.“
6. D. 9. Oktbr. er her af Næfens By efter kgl. Maj. naadige Begjæring udgivet og forstrakt til højbemeldte kgl. Majestæt 279 Lod Sølv — hvert Lod til 3 Mk. er 139 Rixdrl. 3 Mk.
7. Mar 1658 d. 30. Januar er denne By meget jammerlig og forfækkelig, med Sværd og Vaaben total udplyndret; ikke alene fattige Menneſter er frataget deres Møbler og Midler, hvad der foresandtes, og med Vaaben og Strikker tiltvungne at gjøre Paa-visning paa skjulte Sager (hvis de kunde have forborgen), men og hvad en Del havde udført til Odense, ganske der er bleven os frataget. Sa samme Plyndring er saa skarp udført, at de hverken have ſtaanet Kirken eller Stolen, Mand eller Kvindes Person, deres Klæder til de bare Legemer at afføre, saa man derefter i største Elendighed i den haarde Vinters-tide maatte gaa nøgne og pjaltede paa Gaderne. Alle Heste og Vogne, som fandtes i den ganske By, bleve borttagne, hvormed det plyndrede Gods blev bortført, hvilke Plyndringer ſtete først af Rytteriet, siden om Natten efter af det ganske Fjendens Infanteri, som vare saa mangfoldige, at alle Huſe og Gader vare ſlet opfyldte af dem; men foruden diſſe laa der mange Folk uden for og omkring Byen. Den hele

Nat blev yderligere plyndret, de optændte, saavel i Husene som i Gaderne, mange stjødsløse og farlige Ilde. Samme fornævnte Plyndring kan med al Sandhed og Troværdighed statteres over 40,000 Rixdaler. For denne ubodelige Skade, store udstaaende forfærdelige Plyndring, hvilken betog alle Midler, en Part og med Formuen maatte sætte Liv og Lemmer til, bleve dog alle de andre Kjøbstæder her udi Jyn — Gud være lovet — forstaaede, hvilket var dem til ikke ringe Rygstøb til deres Indkvartering derefter at udstaa, hvorimod vores Midler ganske var spoleret og frarøvet undtagen noget Korn, som Tjenden i saadan Tumult ej kunde medføre. Saa ikke des mindre haver vi for saadan vores udstaaende Sammer-Nat nydt den ringeste Frihed, men strax lige med andre Kjøbstæder lige indtil denne Dag trykket med umaadelig Indkvartering — hvorefter nu Byen er ruineret og Borgerskabet aldeles med alle udarmet.

8. D. 2. Februar, strax efter, ankom og blev indkvarteret Ritmester Globiuz med sit underhavende Kompagni og Officerer, som forblev her noget Tid, og da han afmarscherede, maatte hannem gives foruden en stor Del Proviant 100 Rixdaler i rede Penge.
9. Strax efter bemeldte Ritmesters Afmarschering er gjort Kvarter her i Byen paa tvende Regimenter til Hest, nemlig det Oplandske og det Smaalandske, som dog ikke ankom, men hvis Officerer, høje og lave, en Tid lang i Kvarter forblev, og da de rejste, afprævede og affattede de det fattige Borgerskab meget; foruden de daglige og store Udgifter af Fourage og Proviant til de mange Tropper, Eskadroner og Kom-

pagnier, som marscherede idelig og daglig, uden Ophør Nat og Dag, frem og tilbage over Tfen, som og blev her indkvarteret, hvilket ej heller var denne By til ringe Afbræk og Skade. For saadant blev de andre Kjøbstæder, som laa inde i Landet, dog nogenlunde forstaaet.

10. Den 16de Februar kom Kapitain Alexander Tommesen, som bekom Kvarter paa en Del af det Sænske Regimente, og blev stedse liggende til hen i næst paafølgende Sommer, foruden de her næst efterfølgende tvende stærke Regimenter, nemlig Grev Jakobs og Oberst Gengells.
11. Den 22de Februar maatte denne By udgive og forstaafe til Brandskat 800 Rdl. foruden Discretioner, som vi med stor Møje og Besværing maatte laane og derfor udsætte en Del af vores ringe Ejendom.
12. Den 12te Marts ankom Regiments-Kvartermester Rosenbom under Grev Jakobs Regiment, som efter Afsignation paa det hele Regiment bekom Kvarter, havde med sig bemeldte Regiments Bagage, som blev til Regimentet ankom den 15de April og da blev indkvarteret tilligemed bemeldte Sænske Regiment. Grev Jakobs Regiment bestod af 1 Oberst, 1 Oberstleutenant, 8 Kapitainer, 1 Regiments-Kvartermester, 8 Leutenanter, 8 Fændriffer med tilhørende Underofficerer og andre, som med alle menige Soldater bestod af 500 Mand, med 68 Kvinder foruden deres mange Knægte og Trofs, med 600 Heste.
13. Den 15de April ankom Regiments-Kvartermesteren under det Gengelske Regiment, som og efter Afsignation paa det hele Regiment bekom Kvarter, foruden

ovenbemeldte Del af det Esfenske Regiment og næst forannævnte Grev Jakobs Regiment, som tilforn stod her i Kvarter. Det Gengelske Regiment ankom den 23de April og bestod af 1 Oberst, 1 Oberstleutenant, 1 Major, 4 Kapitainer, 1 Regiments-Kvartermester, 4 Leutenanter, 4 Fændrikker, med deres tilhørende Underofficerer og andre Soldater, bestod af 268 Mand, med 45 Kvinder, foruden mange Heste, Knægte og Bagage. De foran nævnte tvende Regimenter foruden Grev Jakobs og Oberst Gengels, blev fra foromskrevne Tider liggende her i Kvarter til sidst i Juli Maaned, da de blev udsfibet til Kiel og bekom med sig en stor Del Proviant, som med største Bemodighed udi en Hast maatte forstafes paa nogle Ugers Tid, uanset Bagagen blev liggende her til hen i August.

14. Foruden denne haarde Indkvartering have vi maattet forbygge og udrede alle Vysens, saavel som fremmede Skuder, her for Vhen var beliggende, som efter Egl. Majestæts Befaling de svenske Soldater skulde føre af Riget, og kostet denne By 200 Rixdaler foruden Skibsfolkenes Udprovantering og Fragt.
15. Den 20de Maj maatte vi arme betrængte fattige Folk udgive en stor Sum Penge til forbemelte tvende Regimenters Officerer, som os ved Evang blev afpresset, idet Borgmester og Raad, med en Del (af det) bedste Borgerstab blev indesluttet paa Raadhuset udi Arrest, indtil saa længe Gud i Himlen og godt fremmed Folk kom os til Hjælp med hvad vi maatte udlove og udgive til dem, som var 700 Rdl. Da dersom den engelske Ambassadør, som samme Tid

- her til Byen ankom, os ej havde hjulpet, havde vi ikke udkommet af samme Arrest ringere end 1000 Rdl. som de af os endelig begjærede.
16. Den 30te Juli blev gjort Kvarter paa Oberst Offuerbeck, hans egen Person med Folk og Tjenere — med samt hans Regiments Stabs Personer, samt 12 Ryttere, til at holde Vagt, foruden Grev Jakobs Kompagni, som continuerede til den 26de August.
 17. Den 29de August kom Oberst Rnauds ogsaa her med sit Regiment, blev indkvarteret efter Afsignation og traktede Borgerfabet meget ilde. Mandfabet bestod af 1 Oberst, 1 Oberstleutnant, 1 Major, 6 Ritmestere, 1 Regiments-Kvartermester, 8 Leutnanter, 7 Kornetter, 1 Regimentsfeldskærer, 1 Regiments-Sekretær, 6 Kvartermestre med andre tilhørende Stabspersoner og Underofficerer, item gemene 260 Mand. Bestod saa ialt samme Regiment af 340 Mand foruden deres mange medhavende Kvinder, Knægte og Bagage-Junge og blev her bestaaende til den 20de September, da de til Alsø blev overført.
 18. Den 20de September blev her atter indkvarteret Oberst Sehrs ganske Regiment, saavel som en Del af Generalmajor Bødtfers Regiments Stabs Personer og blev staaende her til den 9de December, da 5 Kompagnier kom ud paa Landet, hvorved det ganske Bødtferske Regiment blev indkvarteret, og bestod da begge Parters Indkvartering af 1 Generalmajor og hans „Oberstes Kvarter“, 1 Oberst, 2 Oberstleutnanter, 2 Majorer, 1 Reformert Oberst, 11 Ritmestere, 11 Leutnanter, 11 Kornetter, 11 Kvartermestere foruden Underofficerer og Stabspersoner, ialt

høje og lave Officerer og Ryttere 450 Mand, foruden deres mange Folk og Tjencere, Kvinder og Bagage-Tunge.

1659 den 23de Juli. Aaret næst efter, da de svenske afmarscherede og kom over til Laaland. Beholdt saa Generalmajor Bødtkers Regiment, som var 8 Kompagnier, med tilhørende Officerer til ind i November Maaned, da Landet af vor egen naadige Herre og Konges Folk — Gud være æret, blev bemægtiget.

19. Foruden alt forberørte, haver vi endog udi forskrevne Svenske Indvartering adskillige mange tunge Byrder udstaaet, saasom Proviant og Korn, nemlig 200 Td. Rug og nogle Tusinde Pund Brød, af vores eget Korn og meget Ol efter Generalproviantmester Phillip Tochum Joell, hans udgivne Ordre, dt. 25de Febr. 1658.

Kof er leveret fra den 14de Novbr. til den 9de Decbr. 1659, efter Soldbetjentenes Bevis 9847 Staalpund Brød, 48 Td. Ol, 72 Skp. Malt og 24 Staalpund Humle.

20. Kof ilige Maade haver vi mange Skippund Blaar og en stor Del Bly, Sejldug, item over 250 Par Sko, udgivet foruden mangfoldige Materialier af Skoven, „Hjulbarder“, Spader og Haffer og desforuden maatte vi underholde 4 Tømmermand i Skoven, som hug Palisader, saa og tvende Personer, som havde Tilhyn med nævnte Tømmermænd, hvilket var Byen til stor Bekostning.
21. Ved en af Generalmajor Bødtker i Juni Maaned 1659 stet Visitering overalt i Byen, paa hvad Korn,

som var til Forraad, blev da befunden af Rug, Mel og Malt 338 Td. Deraf han strax lod borttage den halve Part.

22. Her foruden er ogsaa ydermere besværet af Generalmajor Bødtkers med anden Indkvartering af Dragoner og Soldater til at holde Vagt ved Stranden, da Egl. Maj. Skibe ankom her for Byen, nemlig Major Linnenbergs Kompagni og en Del af Kap. Heydes med deres Officerer, hvilke tillige her i Kvarter blev lagt, for hvilke Besværing de Kjøbstæder inde i Landet blev forskaaet.
23. I September Maaned 1659 er adskilligt „Atolleritøj“ efter svenske Kommissærers Befaling udgivet, til Atolleriheste, Vogne og Redskaber forbrugt.
24. Der Generalmajor Bødtker afmarscherede her fra Byen og den svenske Armee sig forsamlede ved Nyborg, der Landgang stete, da blev af Officererne medtaget alle vore Heste og Vogne, som tjenlig vare, hvilke vi ikke bekom igjen; vi fattige Folk til stor Skade og Mangel.
25. Da de „Allierte“ var kommen i Land ved Middelfart, fik et Parti Ryttere med 60 Heste Kvarter her, og var her nogle Dage og kostede Byen 160 Rixdr.
26. Den 18de Novbr. 1659 blev indkvarteret Major Lytkenn under General Ebersteins Regiment med sit underhavende Kompagni og Officerer af Fodfolket, og forblev her til 3die Decbr., da General-Feldmarchal Schachs Indkvartering stete. Vi maatte give fornævnte Major Lytkenn, da han afmarscherede, 100 Rdl. Hans Kompagnis Fortæring = 130 Rdl.
27. Den 3die Decbr stete Indkvartering paa Hs. Excellence

General-Feldmarchal Schachs Hoffstat og Officerer, som bestod udi en Del af Hs. Excellences egne Folk og Heste: 1 Oberstleutnant, 1 Oberst-Bagtmester, 8 Ritmestere, 1 Regiments-Adjutant, 8 Leutnanter, 8 Kornetter, Feldskjær, Pauker og Trompeter, samt deres Folk og Tjenere med 203 Heste og forblev her i 14 Dage.

28. Den 20de Decbr. gjort Indkvartering til tvende Kompagnier af det Brochenhusiske Regiment til Hest, nemlig Major Hønefelt og Ritmester Bogenfen, samt foruden 156 Indspænder, foruden Kvinder og Knægte, som forblev her til den 6te Januar 1660.
29. 1660 den 6te Januar ankom og blev indkvarteret 4 hollandske Kompagnier, med tilhørende Officerer og bestod af 280 Mand menige Soldater, foruden Offieerer og Tjenere, forblev til den 10de Februar næst efter, hvis Fortæring beløb udi forbemeldte Tid, samt 2 Dages udgivne Kost = 1649 Rixdl. 4 Mk. 12 ß.
30. Den 10de Februar ankom igjen tvende Kompagnier af det Brochenhusiske Regiment og forblev til den 1ste Maj. Beløb saa deres Fortæring fra 20de Decbr. til 25de April = 3,227 Rixdl. 4 Mk., endog de forblev efter Afregningen var gjort til 1ste Maj, er 5 Dage = 117 Rdl.
31. Den 9de Maj ankom og er gjort Indkvartering paa tvende hollandske Kompagnier foruden en Oberstleutnant og 1 Generalkrigssekretær og deres Tjenere, som var af General Schachs Regimente og nød her deres Forplejning med de nævnte Kompagnier for-

nævnte Oberstleutnant Wasenbiere foruden hans Folks Forplejning som følger: Udgivet Penge af Byen 50 Rdl. Oberstleutnantens Folks Fortæring 44 Rdl., Sekretærens tvende Tjenere 22 Rdl., Sekretærens egen Fortæring og Traktement 50 Rdl. For de tvende Kompagnier fra 9de Maj til 5te August 1590 Rdl.

33. Fra den 7de Juli til 9de Aug. haver vi igjen givet til nogle Officerer af Oberst Dyres Regiment, efter Ordre af Oberstleutnant Brahe, som leveredes i Middelfart, Penge 71 Rdl. 3 Mk.
33. Fra 14de til den 31te Juli er givet til en Capitain og en Leutnant, som laa i Odense, 11 Rdl. 4 Mk.
34. Her foruden er leveret efter Kommissarernes Ordre til Melitfens og Flaadens Fornødenhed = 126 Rdl. 4 Mk.
35. Den 12te August blev indkvarteret tvende Kompagnier til Hest af det Frisiske Rytterregiment, som stod her til den 26de August, da det ene Kompagni afmarscherede. Beløber saa i bemeldte Tid, med to Dages Proviant, som de bekom med sig = 479 Rdl. 2 Mk. Ritmester Schulds Fortæring udi hans Kvarter aparte = 67 Rdl. 2 Mk.

Tvende andre Kompagnier under samme Regiment, nemlig Oberstleutnant Sandbergs og Ritmester Winters, som endnu her er indkvarteret = 16 Officerer og 80 Indspænderes Fortæring fra 26de August til 15de Oktober = 985 Rdl. 4 f.

36. Endvidere er der den 2den September paa samme Rytters Indkvartering indlagt af Major Langes, det

ny Kompagni, som er 15 Officerer og 42 Soldater, som endnu her ere indkvarterede, hvis Fortæring fra 2den September til 15de Oktober andrager 331 Rdl. 4 Mk. 19 ß.

37. Er endnu leveret her af Byen efter Krigskommissarius Velb. Otto Pomist, hans udgivne Ordre, dateret den 10de December 1659 — 160 Par Sko, kostet tilsammen 80 Rixdaler, med videre andre mangfoldige Udgifter fra denne skadelige Fejdes Begyndelse til denne Dag, som os ganske og aldeles er umuligt at antegne, meget mindre al vores Indkvartering at kunne erindre, efter som den Byrde er ganget os alt for højt over Hovedet, at vi den ikke har kunnet lempet eller regjerit. Ej heller har det været os muligt foreskrevne vores haarde Indkvartering og adskillige mange andre Præsjurer, som Fjenden os eftertrængte, udi Penge at kunne anslaa. Har foruden vores skjønne Skiberumme, som Fjenden udi Middelfar Sund saavel som paa andre Steder sig bemægtiget, ruinerede og afbrændte, som var ikke at betale med 2000 Rixdl. — Saa desværre for os fattige Folk, vores ganske Formue total er opgaaet, saa lidet eller intet videre findes tilbage, uden en stor bundløs Gjæld vi foruden vores Widler, som er borte, haver os isat og i Armod og Fattigdom med vores Hustruer og Børn geraader.

Beløber saa foreskrevne, saa vidt som udi Penge findes anslagne, 55,919 Rixdl. 4 Mk. 10 ß. Dog foruden den meget over al Evne og langvarige Svenske haarde, lange og meget strenge Indkvartering,

herudi uberegnet, som sig en utrolig Sum Penge bedrage kan.

Datum, Afsens den 15de Oktober, Anno 1660.

Jens Clausen. Søren Bang. Jens Nielsen.

Laurids Kylling. Christoffer Nielsen.

Peder Nielsen. Christoffer Pedersen.

Bogensø.

Følge en den 16de November 1660 optaget Synsforretning over Bogensø By's Gaarde og Huse med de øde Pladser osv. var der tilsammen 128 Grundejendomme, men deraf var 66 „ganske øde, som ingen Redsel Kongen eller Byen gjør. Af de øvrige 62 er en stor Del nedbrudt og forfaldne og Resten tilhører meget forarmede. Mange af Husene staa ledige og ingen dennem bebo (bevaahner), en Del sidder Enker, Faderløse og Umyndige udi, som intet formaar at udgive“.

Af Byens 128 Grundejendommen tilhørte 22 Gaarde, 27 Huse og 3 øde Steder indenbys, og 18 Gaarde, 24 Huse og 34 øde Steder udenbys Boende.

Værdien af de Ejendomme i Byen, som Borgerstabet, Enker og Umyndige tilhørte, beløb sig til 7053½ Rdl. Af Markjorderne havde 81 Gaardejere Part, hvoraf Borgerstabet alene 23½. Hver Gaards-Eje regnedes for 80 Rdl. Markjordernes Værdi altsaa 2280 Rdl. Ejendomme i By og Mark altsaa tilsammen 9833½ Rdl. foruden hvad Adelen, Præsterne og Kirken tilhøre i By og Mark.

„Naar Borgestabet deres Gjæld var betalt, havde ikke dem tilhørig 5000 Rdl. der udi, saa denne Menigheds elendige Tilstand er ikke at beskrive. Belangende Uebelø,

jom for 4000 Rdl. var indkjøbt, hvoraf Kirke, Præst, Enker, Umyndige og udenbys Folk den største Del er bemægtiget, og findes ikke 500 Rdl. i Borgerstabets Tilhørende, der er betalt. Befindes saaledes for Guds Naahyn sandfærdig og for vores kjære Øvrighed her maa være bekjendt, beder denne vores bedrøvelige Wilkaar i Naade maa anses." Man klager højt over den elendige Medfart og haaber, „at den haarde Byrde maa vorde lægt, ellers nødes vi alle til med Hustruer og Børn at forlade Stedet imod denne haarde og kolde Winter. Gud formilde den naadige og kristelige Øvrigheds Hjerte at beskue sit fortrængte Folks Elendighed".

Kjerteminde.

Synsforretning af 13de September 1660 „over hvad Gaarde, Huse og Ejendom nu i den sidste Tid haver lidt". Følge denne blev den Skade og Brøstfældighed, som Byen havde lidt paa Gaarde og Huse, anslaaet til 19,300 Slettedaler. Følgende Gaardes Brøstfældighed vurderes til over 200 Slettedlr.: Frands Frandsens Gaard slet borte — en Skade paa 400 Dlr.; Hans Troelsens Gaard, slet borte = 300 Sldr.; Rasm. Jonsøns G. slet borte = 350 Sldr.; Laurids Pedersens G. ganste ruineret, mestendels slet borte 470 Sldr.; Rasm. Nielsens G. ganste ruineret = 500 Sldr.; Per Tolders G. ganste borte = 300 Sldr.; Hans Munkes G. ganste borte = 300 Sldr.; Rasm. Bødkers G. ganste borte = 600 Sldr.; et stort Ladehus ganste borte = 350 Sldr.; den Gaards Ruin, som Cort iboede = 400 Sldr.; Borgmester Otto Povelsens Gaardsrum, saavel som hans ny Ladehus, som

mestendels af Tjenden er afbrændt = 680 Sldr.; Hans Nielsens Hestemøllers af Tjenden afbrændt = 500 Sldr.; Jesper Jakobsens Gaards Ruin = 400, en grundmuret Gaard og en anden høsliggende Gaard ved Standen 800 Sldr.; Laur. Mogensens G. slet borte = 600 Sldr.; Peder Holms Gaards Ruin 350 Sldr.; Hr. Holgers og hans Stervbos Ejendommes Ruin 300 Sldr.*). Raadhuset, som er mestendels ruineret og ikke kan repareres under 250 Dlr.

Der var 67 Gaarde, hvis Ødelæggelse løb op til 100 Sldr. og derover, ialt 131 Gaarde mere eller mindre brøstfældige, „afbrændte eller slet borte. Skibsbroen var mestendels ruineret og kan ej repareres under 330 Sldr. Langebro, som endnu fattes ved begge Ender og begge Sider at forfærdige, som ganske er brøstfældig, 200 Sldr. Skippernes Skuder og Baaderum, som Tjenden slet haver borttaget, saa vel som de, der ganske ere forðærvede og ødelagte = 4,567 Sldr. Der over 28 Baade og Skuder, af hvilke de 12 ansættes til en Skade paa 100 Sldr. og derover. Altsaa ialt en Skade paa Huse og Skibe osv. paa 24,397 Sldr“.

„Her foruden vore Frugthaver her ved Byen, som vores Armee stød i otte Dage, og ej alene Blankeværker, Gjerder, Frugttræer afbrødte, men ogsaa hvad Frugt der var, total ruineret. Byens Mandtal fandtes den 10de Oktbr. 1656 efter Taxering 416 Skilling Redsel og nu siden den Tid, Borgerne ere undvigte og hendøde, findes kun til Dato 104 Skilling Redsel, hvoraf kan stattes. — Nok her foruden ere vi fattige Folk her udi Byen mere

*) Hr. Holger Boesen eller Bojesen var Sognekapellan i Kjerteminde og Drigstrup fra 1637 til 1678 (fr. Wiberg 2. B. S. 82).

end en Del andre, formedelst Søskanten, med Indkvartering i forgangne Fejde meget haardt vorden graveret og umaadelig plaget, hvor udover Byen er kommen i saa stor Gjæld, som de neppelig eller aldrig kan betale, af Aarsag, at Byen nu er saa ringe paa Folk og Huse, som den ikke i Mand's Minde været haver, formedelst den største Del af Borgerstabet ere hendøde og fra Byen undvigte, saa at den store Skade med Brandstat, Blyndring, Røveri og Kontributioner, som Fjenden os haver tilføjet, er os ikke muligt at udsige eller beskrive, saa vi derover er geraadet i stor Gjæld, Fattigdom og Armod. Efter den Tid, Gud ske Lov, vores eget Folk sig Landet bemægtiget, stod den ganske Armee for os ubi otte Dage og siden haver vi fast Indkvartering, som sig mange tusinde Daler kan bedrage. Og nu vi ere saa udmattede, haver vi alligevel et Kompagni af Hs. Excellence General Claus v. Ahlefeldts Regiment dagligen at forpleje, hvis Traktament maanedlig beløber ungefær til 600 Sldr., hvilket længer at udstaa er os ganske umuligt. Med underdanigst Bøn og Begjæring, at den høje Øvrighed vores forrustede Bys Elendighed ville lade sig til Hjerte, og for saadan tung Byrde og Indkvartering forbinde og befri, at vi saa overblevne ikke skulle nødes til, imod denne kolde Vinter, vores arme Hytter at undvige, hvilket Gud Almægtigste visselig vil belønne."

Nyborg.

Synsvidnernes Indberetninger fra Nyborg By mangle i Gehejmearkivet, derimod findes en saa meget mere fylldig og omfattende Synsforretning over Nyborg Slot, af hvilke vi derfor hidsætte følgende Uddrag:

Hele Nyborg Slot tilligemed Ladegaarden var fuldstændig ødelagt. Kongens eget Værelse fattedes saaledes 4 Vinduesbuer og 11 Vinduer, i Kirken og Kirkekamret fattedes 22 Vinduer og meget mere.

Borthuset var meget ruineret og der manglende foruden en stor Del Mur- og Tagsten 31 Vinduer.

Fjenden opholdt sig paa Slottet i langsommelig Tid, fornemmelig Oberst Smidt, med Reservemænd, Officerer og menige Knægte, og de trakterede sig der hele Sommeren. Under Svenskerne saavel som fra den Tid „Brandenborgerne og de andre Allierede indtog Fyen, indtil vor egen Konges Folk Nyborg Slot og By igjen erobrede, da var det meste og bedste Inventarium, ogsaa Lensmandens — som var paa Slottet — forbrændt og ødelagt. Der blev en Guds Betsignelse af Korn opædt og nedtraadt paa Marken af Fjendens Heste“.

Slottets Ladegaard var for største Delen afbrudt og ødelagt, og da det kan have sin Interesse at se, hvorledes en saadan Gaard faae ud, anføres her efter Slynforretningen en Fortegnelse over de forskjellige Huse: 1) Den store Ørnelaide, 22 Bindinger, meget ruineret. 2) Røgterens Hus, 6 Fag, 8 Alen bredt med Skorsten, var ganske afbrudt. 3) Det vestre Fæhus, 36 Fag, 10 Alen bredt, ganske afbrudt og borte. 4) Det nordre Fæhus ligeledes afbrudt og borte. (13 Bindinger, 10 Alen bredt.) 5) Det østre Fæhus, 12 Bindinger, 9 Alen bredt, ilige Maade ganske borte. 6) Den store Kornlade, 4 Bindinger, ganske afbrudt og borte. 7) Folestalden, 25 Bindinger, 8 Alen bred, slet afbrudt og borte. 8) Ladefogdens Kammer, 4 Fag Hus, 5 Alen bredt, afbrudt og borte. 9) Overdelen over den murede

Hvælving (16 Al. bred) skulde i Modsætning til de andre Huse tækkes med Straa. 10) Tærgaards-huset staar endnu og findes brøstfældig. 11) Ridesstalden 22 Bindinger, brøstfældig. 12) Staldmesterens og Beriderens Kammer. 13) Smedien (6 Fag). 14) Gaafestien, 7 Bindinger, og 15) „Banhuset“, der var brøstfældig til Nedtagelse.

I Svendborg

var der 138 Gaarde og Huse, deraf 37, hvis Brøstfældighed gik over 200 Slettedaler og som ialt for hele Byen beløb sig til 16,326 Rdl. 4 Mk. Efter en Extract af de specificerede Optegnelser fra Svendborg Borgere, „hvad de i den forløbne Fejdetid til Svenskerne have kontribueret og udlagt, være sig Brandstat, Plyndrestat, Salvargardepenge, Indkvarteringspenge, uanset, at en Del ej endnu er angiven, regnet for 88,177 Rdl. 8 ß foruden 4,500 Rdl. til de hollandske Officerer og Soldaters Underhold; i rede Penge 5,991 Rdl. 1 Mk. danske; foruden 133 Rdl. 3 Mk. til Oberst Hans Friis's Regiment m. m. Der var over 70 Gaarde og Huse der i Byen helt afbrudte, medens mange vare meget ilde ruinerede, øde og ødelagte. Saaledes nævnes en gammel Herregaard, kaldet Torner, som meget ilde ruineret og fordærvet og kan ej forfærdiges ringere end 500 Slettedlr.

I Aalborg

havde Tjenden nedbrudt og ødelagt 40 Gaarde og Boliger, af hvilke fgl. Majestæt nu ingen Redsel eller Stat kan bekomme og ikke heller kan holde nogen Indkvartering.

Derforuden har Faaborg kontribueret til Hs. Maj.s Folt og Hollændernes Indkvartering indtil denne Tid 12,515 Rdl. 2 Mk. Den ubillige Kontribution, som af Fjenden var paalagt, er umulig at opskrive. De Kejserliges Udplyndring for over 2000 Rdl. Af sliq ulidelig Pressur er denne ringe By saa forarmet, saa her kun er 5 eller 6 Borgere, som nu kan give nogen Skat, eller holde nogen Indkvartering og snart intet kan give, dersom den kristelige Øvrighed ikke vil anse sliq store Forarmelse og Besværing, som vi hidtil haver draget, og endnu besværes med, da finder Hs. Majestæt snart en ledig By*).

Dat. Faaborg den 1ste Oktbr. 1660.

Laurids Hansen. Iver Nielsen.

*) Se mere om Ebnsternes og de Allieredes Ødelæggelser i Faaborg i Holstenshus og Rattebølle Historie S. 56—57 og om det sydlige Fyen samme Sted IV Afsnit Side 45—79.

II.

Efterretninger om de sidste Led af Egern=Friserne,

samlende af utrykte Kilder af S. Tørgensen.

(Tillæg og Rettelser til min Afhandl. i Samlingernes 6. Bind.)

Johan Friis til Orritslevgaard skal jo have bygget denne Gaard; herom berette mine Kilder intet, men de have dog en Efterretning, der peger i den Retning, idet den viser, at han holdt af at have sit Gods i god Stand. Han lod sine Bønder omgive deres Gaarde med Haver, plantede med Pile- og Frugttræer, samt Indhegninger til Dyrkning af Hør og Hamp. Derfor blive hans 5 Bønder i Lumby=Lorup sagsøgte af Kronens Delefoged, der forment, at de derved formindskede deres Græsmark. De erklærede, at de hellere vilde formindskede deres Kreaturhold end miste deres Haver¹⁾.

Da han døde barnløs 1640, gik Gaard og Gods i Arv til Slægten, der drev Gaarden og styrede Godset ved Fogder, medens Herstaberne oftere ses at have boet

¹⁾ Næsbjghoved Birkelogs 2° 1634.

der. Den 1 $\frac{1}{2}$ 1850 er Fru Lene Barnekov til Hæsfel-
ager stævnet derfra, ligeledes Axel Walkendorf, gift
med Anna Friis. Denne lystige og lidet hæderlige
Herre førte i Forbindelse med Fogderne et saadant Regi-
mente, at de mistede al Afgtelse hos Beboerne, og disse
1651 d. 4 sagsøges for Uhydighed og Forhaanelse mod
Junkerens og Fogderne, uden at det dog ses at føre til
Domfældelse. — En Retsdag fra 1653 1 $\frac{1}{2}$ giver et ret
mærkeligt Billede af det Liv, der førtes: 2 Mænd eller
Kjøbmandskarle fra Odense, Herman Balmand og Jesper
Mathisen hos Jesper Hansen i Odense, havde taget Afsted
med Sulefesten hos Axel Walkendorf paa Ørritslevgaard
og drukket og spillet med Junkeren og Fruen. Det kom
til Strid, og Jesper Mathisen fjernede sig i Forbitrelse,
fulgt af Junkeren. Smedens hørtes Herman at sige til
Fru Anna Friis, at han dyrt nok havde betalt den Vin,
han havde drukket, om det end var 10 Rander, og derhos
tvang han Fruen til at drikke. Jesper Mathisen havde
imidlertid sat sig paa sin Hest og red op for Læntehunden
i Borggaarden med en Pistol i Haanden efter Walken-
dorf, der maatte undvige for ham ind i Stuen. Jesper
stod da af Hesten med en Pistol i den ene Haand og en
Degen i den anden og udfordrede Walkendorf, og han hug
i Borgestuedøren og Trævinduet i Borgestuen, og da han
var kommen udenfor Porten, sigtede han med sin Pistol
efter Walkendorf, der stod i Borgestuevinduet.

Disse Sager førte mulig til, at Walkendorf kom fra
Ørritslevgaard. Tingbøgerne for Lunde Herred og Birket
have ikke mere om ham. De af Urvingerne, der længst
synes at have holdt ved Ørritslevgaard og muligvis udløst
de andre, vare Jesper Friis og Elisabeth Ulfelds

tvende Døtre, Margrethe og Else (Elisabeth) Friis til Tølløsegaard. De tilkjøbe den $\frac{1}{4}$ 1663 deres Part i Ørritslevgaard til Raadmand Morten Mikkelsen i Kjøbenhavn (Skjødet er medundertegnet af Chr. Barnekow til Vidskøfle, Niels Rosenkrantz til Holbækgaard og Hans Oldeland). Den $\frac{1}{5}$ 1667 sælger fornævnte Sfr. Margrethe Friis, der da skriver sig til Kjørstrup (Fuglse Herred paa Laaland), sit Fordegods i Lunde Herred til Morten Mikkelsen. Samme Dag sælger hun sit Fordegods paa Sletten til Odense Gymnasium¹⁾.

Omtrent ved samme Tid som Ørritslevgaard maa Hovedgaarden Bjørnsholm være hjemfalden til Slægten eller en Part i den, thi til denne Gaard skriver Fru Elisabeth Ulfeld sig, da hun $\frac{1}{4}$ 1653 paa egne og Sønners Begne laaner 1000 Rbd. af Odense Hospital til disses Studeringers Fortsættelse i fremmede Lande. Til Sikkerhed pantsætter hun 5 Gaarde i Ørbek. I samme Djemed laante hun 2000 Rbd. in Spec. af Fru Birthe Friis, Albert Steels Enke til Fusingø. Hendes hele fontante Udlæg for Sønnen Jakob, der døde i Udlandet, udgjorde 2492 Rdlr. Disse store Summer havde hun ikke kunnet forrente, fik derfor det Fordegods, der var udlagt Jakob Friis i Fædrenearev, men som i Krigen havde mistet en Del af sin Værdi. Godset overtoges dog den $\frac{1}{2}$ 1662 af Niels Friis, mod at han forpligtede sig for Gjælden. — 1662 fad hun i adeligt Indlager (Gjælds-

¹⁾ Denne Morten Mikkelsen, der havde været Amtsskriver i Odense Amt, maa ikke forveksles med den forrige Ejer, Raadmand Morten Mikkelsen, der maa være død strax efter at have kjøbt Ørritslevgaard; thi den $\frac{1}{5}$ 1666 tilkjøber hans Enke Gaard og Gods til Amtsskriveren.

fængsel) i Ludvig Rofs Hus i Afsens, da hun $\frac{1}{3}$ stævnes derfra og fra Orbeklunde for Gjæld til Fru Margrethe v. Gøgen til Finstrup. Hun fik dette Søgmaal udsat ved at hensthyde sig under sit Værnething i Sylland, skjønt Fogden fra Finstrup oplyste, at hun den meste Sommer havde opholdt sig paa Orbeklunde. Skjønt hun oftest forekommer som Debitor og Domsældt ved Thingene, optræder hun dog ogsaa undertiden i en heldigere Rolle. Saaledes gaar hun i 1650 i Kvation for 100 Rd., som Augustinus Ebel i Næsbjghoved Mølle havde laant af Fogden paa Klingstrup, hvorfor Mølleren og hans Kone Elisabeth Knudsdatter pantsætter hende 8 Røer, 4 Kvier og 2 Heste¹⁾.

Under Krigen blev hendes Gods i den første Plyndretid beskyttet mod al Oberlast ved den Omstændighed, at hun var Grev Ulfelds Søster. Hun kunde derfor ogsaa med god Føje sagsøge Forpagteren Ejler Sørensen for Afgiften af Orbeklunde 1658—59, ialt 2680 $\frac{1}{2}$ Rd. 2 Mk. 2 Sk. — Men hvad Omstændighederne havde gjort ham let at erhverve, havde han mistet i de sidste Plyndredage, da Ulfelds Navn ikke længer var nogen Beskyttelse. Dette blev ogsaa en Fordærv for mange andre, der havde betragtet Orbeklunde som et Fristed og givet Ejler deres Gods og Kvæg i Forvaring. Dette blev borttaget tilligemed hans eget; selv paastod han at have mistet 18 Heste. Han paastod videre, at Fruens Ridefoged havde vist Rytterne, hvor Ejlers Gods laa forvaret, for at frelse Fruens. Ridefogden tilstod, at Rytterne havde havt hans

¹⁾ Dette kan maaske bestyrke den Gissning (Personalh. Tidsskr. 3. Bind S. 151), at denne Mand stammer fra Ebbe, Ørbøl Sogn.

Jingre i Skruen, for at han skulde sige dem det, men han gjorde det ikke, da han ej vidste det. Derimod havde Ejler opbrudt Fruens Skrin og borttaget en Del af hendes Brevskaber¹⁾.

Naar det tages i Betragtning, at Byen Ørbæk var et Knudepunkt for flere Vejlinier, kan det dog just ikke siges, at den i Krigen havde lidt megen Overlast. Et Syn, der i Anledning af Matrikelarbejderne optages over Sognet den 9 1666, viser, at der var 13 Helgaard i Byen Ørbæk, der hørte under Ørbeklunde; af disse vare 10 beboede, 3 øde. 7 Halvgaard vare beboede, 1 var øde, 1 afbrændt, men nylig fæstet, $\frac{1}{3}$ Gaard var beboet. Til Ravnholt hørte 2 Halvgaard i Ørbæk By, beboede. 1 Gaard i Eble By hørte til Glorup, 2 Helgaard og 1 Halvgaard til Kronen, 1 Gaard til Mullerup; Eble Mølle var uden Avling, 1 Hus i Eble hørte til Kronen. I Sentved By hørte 1 Helgaard og 1 Halvgaard til Ørbeklunde, 1 Gaard til Mullerup, 2 Halvgaard til Sfr. Christense Urne. — En Indberetning fra Præsten i Ørbæk, Hr. Nies Mortensen Almontan, der findes i Gehejmearkivet, staar i en skarp Modsetning til de virkelige Forhold. Han selv og Svogeren Tørgen Henriksen havde lidt saa meget! Denne sidste havde været Foged paa Ørbeklunde og var ilde lidt af Bønderne. I Krigsaarene var han forøvrigt ikke bosiddende i Ørbæk,

1) Nævnte Ejler Sørensen var 1645 Foged paa Brangstrup. Han var en formuende Mand, der før Krigen havde laant store Summer til Herremænd og andre. Saaledes saar han 74 1662 udlagt en Gaard i Sørup efter Ejler Høeg til Nielstrup. Efter at være kommen fra Ørbeklunde, fik han Ny-Møllegaard udenfor Odensr i Eje eller Forpagtning.

hvis han ikke havde havt Ophold i Præstegaarden; efter Krigen fæstede han en Halvgaard i Byen, og nogle Aar senere blev han atter for en kort Tid Foged paa Orbeklunde.

Efter at have erhvervet sig sin Moders Andel i Gaard og Gods paa de foran nævnte, ikke meget heldige Vilkaar, ejede Niels Friis den største Del af det fædrene Gods i Orbe Sogn. Der henstod endnu kun Broderen, Henrik Friis's Fædrearv. Søstrene synes at have faaet det betydelige Strøgods og den Arv, der i de andre Provinser eller Egne var falden til Slægten. At han ikke kunde beholde denne Arv til sin Død, maa ikke skrives saa meget paa Tidens Ugunst som paa hans egen Udygtighed som Godsejer. Gaarden forpagtede han stedsse ud til Fogderne, fortrædagede dem paa alle mulige Maader, satte sine Heste paa deres Græs, forbød dem at sætte Korn og Hø i Huse, der efter Kontrakten hørte til Forpagterens Brug, lod Tagene være uden Eftersyn, saa deres Korn fordærvedes paa Loftene. Forpagterne gjorde Gjengæld efter Evne, styrkede ham i en Række af Processer, der oftere fik et uheldigt Udfald for ham. At Bønderne under disse Forhold maatte blive ruinerede, er en Selvfølge, ligesom at det maatte ende med hans egen Odelæggelse.

Hans Giftermaal med den „rige“ Gyldenstjernes Datter bragte ham næppe synderlig Hjælp, thi med Gyldenstjernes Rigdom var det gaaet stærkt tilbage. Aaret 1664 synes at have været strengt for ham. Den 1³ 1664 maa Gyldenstjerne laane 2500 Rd. in Species af Johan Burnæus, hvorfor han pantsætter ham en Del Bøndergods, efter at han havde solgt noget rent ud. — I Viborg den 2³ 1664 maa Oberst Niels Lykke paa sin

Fader (Svigerfader) Henrik Gyldestjernes Vegne pantsatte 6 Gaarde i Ejlfov og 2 i Gamby til Raadmand Hans Nielsen i Nykjøbing paa Morsø for 1100 Rd. Samme Aar den $1\frac{1}{2}$ 1664 gaar Henrik Gyldestjerne dog i Kavtion for Niels Friis for dennes Gjæld til Tomfru Elisabeth Nielsd. Krabbe; men det er mod god Sikkerhed, thi han faar derfor Niels Friis's Anpart i Brændeskov, der var ret betydelig, thi skjønt den (Skovsyn ? 1667) var stærkt forhugget i Fejden og havde mange forraadnede Træer, fattes den dog for 270 Svins Dlden. Videre maatte H. Gyldestjerne tage af hans Gods, hvor ham bedst tykkedes.

Da Niels Friis overtog Moderens Part af Godsjet, var det jo paa den Betingelse, at han skulde betale Gjælden. Han blev derfor ogsaa strax, den 2° 1662, stævnet af Gregers Andersen, Hospitalets Ridefoged, for de refterende Renter for de sidste 4 Aar, og den 8. f. A. faldt Dommen, der tilpligtede ham at betale eller lide Indvisning i sit Gods. 1667 har han igjen undladt at betale Renten; han har da faaet Broderen til at tage noget af Godsjet mod at svare til en Part af Gjælden, og paa dennes og egne Vegne tilbyder han Hospitalet under Processens Gang, at dette maa gjøre sig betalt i det pantsatte Forbegods efter den i Obligationen fastsatte Takt.

Af den endnu stærkere forgjældede Sthyge Høeg til Korbæk kjøber han dog $\frac{2}{3}$ 1664 en Gaard i Flødstrup eller modtager den snarere som Udlæg for gammel Gjæld. Den $1\frac{1}{2}$ 1665 er han og Erik Rodsten i Færd med at gjøre Udlæg til forskjellige i Erik Sehesteds Fallitbo paa Lykkesholm.

Den 1° 1665 gjør han Magelæg med sin Svoger Claus Suel til N. Vosborg og overdrager til denne 2 Parter i 2 Gaarde i Esterbølle (formodentlig en Del af sin Frues Medgift) for en Gaard i Hemmerslev, Særsløv Sogn (Stjødet medundertegnet af Henrik Gyldenstjerne og Erik Sehested).

Den 1° 1665 maa han skjøde 2 Gaarde i Lunde By, Sunds Herred, til Fru Anna Margr. v. Gøken, sikkert nok som Betaling af den foran nævnte Gjæld.

Den 2° 1666 maa han, da han paa Grund af Røderiet med Forpagtningen ikke kan svare sin Broder dennes Part af Godslets Indkomst, tilskjøde denne en Gaard i Sentved.

Derimod er han den 4 1667 i Stand til at laane Henrik Markdanner til Rønningesjøgaard 100 Rd., hvorfor denne pantsætter ham 1 Boel i Rønninge.

Den 1° 1671 pantsætter han til Præsten Hr. Frederik Brandt i Svindinge 1 Gaard i Ørbet for Penge, denne havde laant ham af sin Søn Bonaventure Brandts Arv.

Med fgl. Befaling af 1° 1663 var han befuldmægtiget til Bærge for Niels Tønnesen Friis's Børn til Hesselagergaard, som vare: Tønne Friis, Elisebeth og Dorthæa Friis. Ogsaa her følte han sig opfordret til at gribe haardere ind, end det kunde tilkomme ham. Det synes næsten, som han, den ældste af Egerfrisierne, mindedes den gamle Tanke om Stamhuset. Han gav saaledes den 4 1670 Laurids Jakobsen, opholdende sig hos Hr. Cornelius i Rynkeby, Expetancebrev paa Hesselager Præsteskald, medens Tønne Friis paa egne og Medarvingers Begne gav et lignende Brev til Hr. Bernt Bendigen. Sagen behandlede paa Herredsthinget den 1° 1671, men

Dommeren henfandt Sagen for sin Overdommer, da to Adelsmænds Breve stode mod hinanden. Hr. Bernt fik Raldet, men fortrædigedes af Niels Friis, der lod hugge Træer i Præstekaldets Skove 1675, medens han samme Aar ved Hesselagergaards Birkething farer haardt frem mod Fru Ingeborg Parsberg, fordi hun havde ladet hugge i Gaardens Skove baade til Skibstømmer og til Teglblænding. Samme Aar fordrede han, at de 6 Bønder, der hørte under Hospitalet i Hesselager, skulde gjøre Hovning til Orbeklunde, imod hvilken Fordring Præsten som nærmeste Bærge nedlægger bestemt Protest og formente, at de burde være fri med Hovningspenge, da Wejen baade var ond og lang, og de ellers ikke kunde svare til fgl. Skatter og Landgilden.

Derimod protesterede Niels Friis mod Søgmaalet, da Borgmester og Raad i Svendborg paa Rektor Hans Nielsens Begne søgte ham for Afgiften til Svendborg Skole efter Johan Friis's Legat, St. Viti og Modesti Dag 1548. Fra 1647—57 resterede 4 Rd. aarlig; de andre 4 Rd. havde Fru Elisabeth Ulfeld betalt; fra 1657—75 resterede hele Afgiften. Herredsfogden paa Bindinge Herredsthing fritjendte ham for denne Fordring, da Originalfundatsen hæftede ved Hesselagergaard. Dette gav Anledning til, at Herstabet paa Hesselagergaard blev søgt for denne Fordring, og ved vidtløftige Thingsvidner, førte paa Birkethinget, vistes det, at Jesper Friis til Orbeklunde stedsje havde svaret Afgiften; efter hans Død havde hans Enke svaret Halvdelen; men ingen Sinde havde den været krævet af Hesselagergaard, hverken paa Skiftet efter Tønne Friis den 2^d 1642, der overværedes af Jesper Friis, Hendrik Bodebust, Ejler Høeg, Hendrik

Waltendorf og Frank Boiſt, og ved hvilket Niels Tønneſen Friis fik udlagt Hæſſelagergaard uden Prætention af den ældſte Friis paa Skjoldſiden. Der blev ej heller anſat anden Afgift af Hæſſelagergaard efter Fundatſen end de 2 Tdr. Smør til Høſpitalet i Odense. Ligeledes produceredes Stiftet efter Niels Tønneſen Friis af 4de Juni 1661, der overværedeſ af Niels Friis til Ørbeklundede, Laurids Skinkel til Gjerſkov, Henrik Gyldenſterne til Skovsbo og Markus Rodſten til Lundsgaard. Af Hæſſelagergaards 76 Tdr. Hartkorn udlagdeſ de 40 til Sønnen Tønne Friis og de øvrige til hans 2 Søſtre. Niels Friis havde da ikke forſøgt efter Stamhuſbrevet og Fundatſen ſom den ældſte af Friiſerne at ſætte ſig i Beſiddelſe af Godsſet, og Fruen mente derfor, at naar han nu henſkjød ſig under Fundatſen og henviſte til Hæſſelagergaard, da handlede han mod ſin egen Forretning. Videre paavilde hun, at det af Fundatſen ſes, at kun den mindſte Part af det Gods, der nævneſ, ligger under Hæſſelagergaard. Hvis det ſaa var, at det kunde komme dertil, vilde Fruen ikke alene give det, der var lagt til Høſpitalet og Skolen, men meget mere. — Dommen af 1° 1676 fritjendte hende for Skolens Fordring. — Der vides ikke ſenere at være gjort noget Forſøg paa at hævde Svendborg Skole denne Afgift.

Den 3 1669 er Niels Friis og Laurids Skinkel til Gjerſkov i Færd med i Odense at udlægge Gods til forſkjellige i Chriſtian Urneſ Opbud, blandt andre til B. Bederſen Lærke.

Den 1° 1671 er den foran nævnte Tørgen Henriksen atter bleven Ridſfoged paa Ørbeklundede og ſøger ſom ſaadan en Mand i Hagenstrup for reſterende Landgilde.

Den 2^d 1673 pantsætter Niels Friis 3 Gaarde i Orbet, deriblandt Bagergaarden, til Catrine fl. Niels Lavridsens til Nielstrup for 700 Rd. in Species.

I den staaenfte Krig tog Niels Friis Del. Det er formodentlig ved den Lejlighed, han er bleven Major. 1676 sad han fangen i Drebroy og fik den 14de Oktober f. A. udbetalt 16 Rd. af Fru Marie Appelbom paa den Betingelse, at han skulde sørge for, at en ligejaa stor Sum blev udbetalt hendes Søn Anders Appelbom, der sad fangen i Kjøbenhavn. — Dette havde Niels Friis forlømt; han undskyldte sig med, at Appelbom var rejst, da han kom til Kjøbenhavn. Den 2^d 1687 blev han paa Bindinge Herredsting tilfunden at betale Fruen de omtvistede 16 Rd. og 4 Rd. i Sagsomkostninger.

Den Ridesfoged og Jorpagter, der tjente ham længst, var ingen umærkelig Mand og fortjener nærmere Omtale, da han er et godt Exemplar af den Tids Fogder, hed Oluf Christensen Lind. Seg har først truffet ham som Jorpagter paa Margaard, hvor han utvivlsomt slap godt fra Jorpagtningen uden at betale Afgift ved at klage sig ynkeligt over Plyndring. Strax efter kommer han frem som Ridesfoged hos Niels Friis og tillige som Borger i Faaborg, hvor han købte den gamle Adelsgaard Klingenberg, der var bleven øde i Fejden. Her lod han anbringe faste Stole i Kirken ovenfor den Stol, der benyttedes af Borgmester og Raad, hvilken Handling meget mishagede den højvise Magistrat. Borgmesteren lod Oluf Christensens Stol borttage, hvorved han kom til at bestadige sin egen. Under den paafølgende Retsdag indrømmede Borgmesteren vel, at de Adelsfolk, der havde boet paa Klingenberg, vel havde haft løse Stole i Kirken

ovenfor Raadets Stol; men han formente, at Oluf Christensen derfor ikke var berettiget til at opflaa faste Stole. Var det for ringe for ham at tage Plads i Raadets Stol, kunde han jo vælge sig en Plads i en af de gamle Munkestole i Koret. — Videre indlød den foretagssomme Ridefoged sig i Handel med Major Buchard Andraæ v. Dreviq om Brudagergaard i Gudme Herred, hvilken Gaard 1658 var bleven oprettet af Axel Balkendorf til en adelig Sædegaard. Balkendorf folgte den $\frac{1}{2}$ 1661 til nysnævnte Major tilligemed Brangebæks Mølle, der sthldte 10 Rd. for Landgildemel. Senere havde v. Dreviq kjøbt noget Bøndergods og lagt derunder. Paa denne Gaard boede hans Søn Laurids Duffen, og da Sagerne begyndte at stille sig truende for Oluf Christensen, synes han at have givet Sønnen Skjøde derpaa. — Natten til den 1ste Maj slygtede Oluf Christensen fra Orbeklunde, medtagende sine bedste Kreaturer, Sølv og Gods, og efterlod sig kun Ting af ringe Værdi, der ikke kunde dække Majorens Fordring. Denne lod ham derfor arrestere og fik $\frac{1}{3}$ 1685 Dom over ham ved Bindinge Herredsthing, at han burde tilbageføre det afhentede Gods og udgive Boldsbøder.

De Vidner, der i den langvarige Sag, der paafolgte, førtes ved Bindinge Herredsthing, gibe intet lysteligt Billede af Forholdene paa Orbeklunde. Da Burderingsmændene kom i Koladen, fandt de saa megen Gjødning og saa mange forraadnede Madsler, at de ikke kunde gaa der tørskoede. Det oplystes da, at Niels Friis's Kvæg, som han slog paa Græs sammen med Forpagterens, paaførte dette den skadelige Lungesot, hvoraf de fleste døde, ligesom han ogsaa led et stort Tab ved Misvæksten. Paa en Maanedstid blev der ublagt til Majoren af hans Bo

og Gods paa Orbeklunde for 655 Rd. 3 Mk. 4 St., der, som D. Christensen bemærker, var en stor Sum at faa ud hos en fattig Mand. Han tilbød at faa sin Søn som Rationist, for hvad han maatte blive Majoren skyldig. Brudagergaard maatte de nu den 1ste Juli 1688 afhænde til Jakob Ulfeld, Majorens Svoger, der vel fik Niels Friis's Part deri som en Del af sin Frues Arv. Laurids Oluffen var da bleven Kromand i Kværndrup, medens Faderen boede og døde i et Gadehus i Skaarup. Laurids Oluffen maatte opgive Kroholderiet og flytte til Brudager i et Gadehus, han affjøbte v. Drevig. Denne fik den 1³ 1689 Skjøde paa Klingenberg i Faaborg.

Meget heldigere gik det ikke Major Niels Friis. Det var de 1000 Rd. til Hospitalet, der blev hans Førdærvelse eller rettere gjorde Maalet fuldt. Hospitalets Bestyrelse havde naturligvis ikke kunnet gaa ind paa hans Tilbud at overtage Godset til den Takst, det var opført i Obligationen. Han havde da 1° 1673 faaet Assessor Mathias Rosenvinge til at indløse Obligationen og pantsatte ham derfor 4 Gaarde i Orbek, 4 i Frørup, 1 i Gislev-Holme. Disse Bønder plagede Majoren nu med højere Afgifter, end der kunde tilkomme dem efter deres Hartkorn, og lode dem gjøre strengt Hoveri, hvorover den ene Gaard i Orbek blev øde, og de andre vare nær det samme. Den 2³ 1689 kjendtes Niels Friis, da han uretmæssigt havde brugt det pantsatte Gods, at være uberettiget til at besatte sig videre dermed, før Gjælden blev betalt. Da hans øvrige Kreditorer til samme Tid søgte ham for deres Tilgodehavende, maatte han være glad ved samme Dag, som Dommen faldt, at kunne sælge Gaard

og øvrige Gods til Rosenvinge¹⁾. Denne betalte virkelig det ødelagte Gods over sin Værdi, og man kan faa godt forstaa den strengt rebelige Mands Bitterhed mod Slægten Friis, der faa stærkt var udartet og ingen Pryd vare for et af de smukkeste danske adelige Navne.

Majoren flyttede til Brudagergaard, hvor han samme Aar døde. Af hans i sin Tid store og sjældne Bogsamling var der ved Registreringen kun 306 Bøger i Behold.

Hesjelagergaard var da allerede ude af Slægtens Besiddelse. Tønne Friis døde i Begyndelsen af 1675, og endnu før Maj s. A. blev han fulgt af sine Søstre. I 5 Aar sad Fru Ingeborg som en barnløs, af alle forladt og forfulgt Enke. Den eneste, der i denne Tid havde været hende nogen Støtte, var Forpagteren Palle Jensen Hegelund. Hun overdrog ham derfor Gaard og Gods; men da baade Fruen og Forpagteren bleve syge paa samme Tid, blev intet Skjøde udstædt. — Efter fgl. Tilladelse førte Palle Hegelund den 2° 1680 Thingsvidne for, at Overdragelsen virkelig havde fundet Sted. Men Boens andre Kreditorer udvirkede fgl. Udnævnelse af Kommisfaires til at stifte Boen, og en af disse, Knud Urne til Julstov, nedlagde ved Herredsthingene Protest mod, at Palle Jensen Hegelund fik ført flere Vidner angaaende Stervboen paa Hesjelagergaard.

To af Jesper Friis's og Elisabeth Ulfelds Døtre, Somfruerne Margrethe og Elisabeth, finde vi den 1/

¹⁾ Søn af Henrik Jørgensen i Odense, født 1655. (Personalh. Tidsskr. 5te Bd. S. 253.)

1662 bosatte paa Tølløsegaard i Sjælland. De pantsfætte nævnte Dag Gods i Egense, Stensby, Torup, Reveldrup og Otterup til Cort Henrik Merker for 2434 Rd. in Species. Samme Dag laante de samme Damer endvidere 2003 Rd. 2 Mk. af Lyder Stiuffen, Handelsmand i Kjøbenhavn, og pantsfætte derfor deres Anpart i Orritzlevgaard og Gods. En Del af denne bethdelige Pengesum har vel sagtens været brugt til at klare deres egne Terminsvansfeligheder; men det fejler næppe, at Margrethe Friis allerede ved den Tid har maattet række Svogeren, Henrik Thott, en hjælpende Haand. Hans Pengesforlegenhed havde nødt ham til under 1° 1662 at pantsfætte 6 Gaarde i Orre, Nasum Herred, og 1 Gaard i Espe, Salling Herred, til Dr. Henrik Luja for 2000 Rd. in Species. Dertil havde han kaveret som Selvsthyldner for en Kapital paa 1000 Rd., som Ane Christensdatter Thott den 1° 1652 havde laant af Dr. Jens Mules Arvinger. Denne Obligation var bleven overdraget Odense Gymnasium, thi den 2° 1665 indvarsles han for denne Gjaeld at holde et adeligt Indlager i Odense i Johannes Ziegenhans Hus. Den 7 1667 faar Gymnasiet Udlæg i Henrik Thotts Jordegods for 1414 Rd. 12 St. — Straks efter fik Jonfru Margrethe Friis Voltinggaard og Gods udlagt for Henrik Thotts Gjaeld til hende, og den 1° 1670 opretter hun Kjøbebrev med Henrik Gyldestjerne, Søn af Niels Gyldestjerne, og Fru Margrethe Straale til Nellesøse. Han tiltraadte strax Gaarden; men da det traf ud med Skjødets Udstedelse, anlagde han 1° 1672 Sag mod Niels Friis, som Søsterens Lavværge, til Erholdelse af Skjøde. Han fik den 1° 1672 Herredsthings Dom derfor, men maatte forfølge Sagen til Højesteret og

fit først efter en Højesteretsdom Skjøde paa Boltinggaard og 5 Huse den 3¹ 1675. Sfr. Margrethe Friis skriver sig i dette Skjøde, der forøvrigt er udstedt af Niels Friis paa hendes Vegne, til Kjerstrup¹⁾ (Fuglse Herred, Aaland). Henrik Thott havde da fundet et Tilflugtssted paa Holbækgaard, hvorfra han 1671 udstæder Skjøde til 2 Borgere i Faaborg paa en øde Gaard i Sødinge; saavidt jeg kan skjønne, den sidste Del af hans fædrene Gods. — Det er meget usandsynligt, at han kom til at hvile i Kinge Kirke, hvilket en der opsat Tavle viser at have været hans Tanke.

Søstrene Elisabeth og Sofie Friis synes at have havt Grund til at klage over Broderens Forvaltning af deres Gods; men det var ikke, „medens de vare umyndige og smaa“, som de anføre i deres Klage til Kongen (Saml. t. F. Hist. og Topogr. 6, 234). Det ser ganske vist betænkeligt ud, naar de tilskjøde Broderen deres bedste Gods, som han aldrig havde været i Stand til at betale med andet end gode Løfter. Saaledes skjøder Sfr. Sofie Friis den 3¹ 1668 Rosildegaard i Vindinge, som hun selv havde beboet og som stod for dobbelt Landgilde, en anden Gaard i samme By og et Hus til Niels Friis.

At det ikke var saa meget Tidsforholdene som Personerne, det kom an paa i de for den gamle danske Adel saa kritiske Tider, det fremgaar paa det tydeligste, naar man sammenligner Forholdene paa de Nabogodser, der vare bestyrede en Smule fornuftigt, med Ørbeklunde. Men det viser sig ogsaa indenfor selve Familien. Henrik

¹⁾ Kjerstrup skal hun 1665 være kommen i Besiddelse af og atter have afhændt 1681.

Friis's udmærket dygtige Frue, Sofie Juul, bestyrede deres Sager saa godt, at en Smule af den Glands, der havde været knyttet til Slægten, spredte sig over den i dens Undergang. Sønnen Jesper Friis (1708 Kaptajn i Fodgarden) beholdt Starupgaard og faldt ikke 1715 som en fattig, hjemløs Eventyrer, og hans Søster Elisabeth Friis, der blev gift med Baron Frederik Christian Holck til Hølfkenhavn, medbragte som Gjendom Hovedgaarden Hegnet, der blev solgt for 11000 Rdlr., hvilken Sum Baronen anvendte til at betale en betydelig Gjæld, der hvilede paa Baroniet. Da Baronen døde meget pludselig den 23de Juli 1708 under et Besøg paa Nordskov, vare Alle, der overværede Skiftet, enige om, at der tilkom Enkebaronessen et rigeligt Underhold.

III.

Udskiftningen og dens Følger for Bondestanden i Skovby Herred.

Tillæg til Elvedgaards Historie.

Af Bedel Simonfen. Meddelt af J. E. Boesen.

Efterstaaende Afhandling af afdøde Konferensraad V. S. Bedel Simonfen til Elvedgaard findes i et Haandskrift paa antikvarist-topografisk Arkiv (511 d) med Titel: „Samlinger til den sjenste Herregaard Elvedgaards Historie, etc., ved Bedel Simonfen. Femte Hefte“. Dette Haandskrift indeholder Efterretninger om Gaarden og Omegnen fra 1780—1832 og for Omegnens Vedkommende tillige fra 1777—1779 (i 4de Hefte sluttes nemlig Gaardens Historie i 1780, da V. S.s Fader tiltraadte Besiddelsen af den, men Efterretningerne for Omegnen gaar kun til 1777). Forerindringen til det nævnte Haandskrift er dateret „den 10de Maj 1846“, og til dette Aar, i hvilket 2.—4. Hefte af Elvedgaards Historie udkom, henfører V. S. ogsaa i en Fortegnelse over sine Haandskrifter „Fortsættelse af Elvedgaards og dens Omegns Historie

fra 1780 til 1832". — I dette Haandskrift fremtræder nærværende Afhandling som et Tillæg til 1780. — Det er dog muligt, at dette Afsnit er forfattet tidligere end 1846, saaledes som Tilfældet er med andre Partier; Bemærkningen S. 107, der henføres til 1846, er nemlig en senere Tilføjeelse, og ibrigt viser, saavidt skjønnes, intet længer frem end til de nærmeste Aar efter 1830, eller i alt Fald til 1840 (se S. 106).

Denne Afhandling kan vist næppe siges at indeholde meget nyt af almindelig Interesse. Oplysningerne om Udførelseshistorien i Almindelighed ere hentede fra let tilgængelige trykte Kilder, og dette Omne er i det hele saa let behandlet, at det ikke kan have nogen selvstændig Betydning. Mere Interesse har Fremstillingen af Udførelseshistorien særlige Historie i den paagjældende Egn. Men størst Interesse har denne Afhandling vistnok ved den Sammenligning; som deri gives mellem Bønderstandens materielle og aandelige Tilstand før og efter Udførelsen. Hvor mange Fremstillinger, der end tidligere ere givne af dette Omne, maa det dog fremdeles have sin Betydning at se denne Udvikling i en vis Egn skildret og bedømt efter Selvsyn.

Bedel Simonsens Navn og Hovedtrækkene i hans Liv og Virksomhed maa være kjendte for de fleste af dette Tidsskrifts Læsere. Her skal derfor kun fremhæves de særlige Forudsætninger, han maatte have til at behandle nærværende Omne. B. S.'s Farfader var en Husmandsøn, der efterhaanden arbejdede sig frem til Herremand og erhvervede den Herregaard, der gjennem hans Søn gik i Arv til B. S. Det kunde da ikke være andet, end at en stor Mængde af Overlevering om Bønder-

standens Forhold maatte opsamles og bevares i den affides boende Herregaardsfamilie, der efter sit Udspring maatte have særlige Vilkaar for Samfølelse med og Forstaaelse af Bondestanden, hvilket saa meget mere maatte holdes vedlige, som Herregaarden ikke var stor, og Forholdene i det hele vare smaa. — W. S. maa selv have modtaget et Indtryk af Bondestandens ældre Forhold, der kun langsomt kunde forandres, især i denne affides Egn, om end Foranstaltningerne til Bondestandens Fremgang vare begyndte før hans Tid (født 1780, død 1858). Allerede som Barn færdedes W. S. meget blandt Bønderne og lagde med Iver Mærke til, hvad han saa og hørte. Og de Indtryk, han da modtog, kunde siden udfyldes, ikke alene i hans Familie, men ogsaa fra hans andre Omgivelser: hans Lærer og senere Sognepræst Jens Frederik Boesen og de mange andre ældre Landboer, han færdedes imellem. Bondestandens videre Udvikling havde W. S. fortrinlig Lejlighed til at følge under sit senere ensomme Liv paa Elvedgaard, hvor han tilbragte sine sidste 30—40 Aar uden længere Afbrudelse, stærkt tilbagetrukket fra den videre Omverden, men saa meget nøjere knyttet til Gaarden og dens nærmere Omegn, i hvilken han foretog stadige Fodvandring, og med hvis Beboere han stod i stadig Forbindelse.

Med Hensyn til Meddelelsen af denne Afhandling bemærkes:

Retskrivningen er ændret i Overensstemmelse med de Rettelser, W. S. selv har foretaget i Begyndelsen af Haandskriftet, og som stemme med den i det udkomne af Elvedgaards Historie brugte. Ligeledes ere adskillige Kommaer tilfattede uden særskilt Mærke. Derimod ere alle

andre Ændringer (af Ord, Stavelser, Bogstaver, Tal) mærkede med skarpe Klammer eller oplyste i Anmærkninger til vedkommende Sted.

Henviisningerne¹⁾ ere konfererede, og enkelte Steder (hvor Referatet synes at kunne misforstaaes) ere nogle Ord af det anførte Skrift tilføjede (i skarpe Klammer). Tilføjelser (i sk. Kl.) ere ogsaa gjorte et Par Steder, hvor nyere Undersøgelser have ændret Opfattelsen af det omhandlede Forhold, eller hvor i øvrigt en Oplysning syntes ønskelig for at undgaa Misforstaaelse..

J. E. Boesen.

Forinden jeg nu gaar videre i mine chronologiske Meddelelser, maa jeg her for nogle Øjeblikke dvæle ved det Vendepunkt, der ved denne Tid indtraadte i Landmandens Raar og ligesom udgjør et Skjælnemærke eller en Grændselinie mellem den gamle og nye Tid, nemlig — Fælledsfabets Ophævelse eller den saa kaldte Udskiftning. 1702 d. 21. Febr. blev i Anledning af Forord. af 22. Febr. 1701 om Landmiliceindretningen Bornefabet egentlig ikke, som de fleste antage, affattet, men tvertimod, skjøndt i en anden Form (neml. som Vægdsplicht) udbredt over hele Landet (Myerups Skildring p. 449, 457 og Mandix [Danmarks] Tilstand [for omtr. 60 Aar siden sammenlignet med den nuværende (1830)] p. 3), og Forord. af 39. Oct. 1730, 5. Marts 1731 og 4. Febr. 1733, gjorde

*) Af de Kilder, hvortil der henvises, ere ofte større Stykker citerede uden Ansvarstegn — en naturlig Følge af, at B. E. i sine historisk-topografiske Skrifter lagde saa ringe Vægt paa Formen.

heri kun liden eller ingen Forandring (N. p. 466, 67)¹). Da nu denne Hæftelse til Godset gav Anledning til allehaande Udpresninger og Udsugelser, saa at man endogsaa havde Exempel paa, at den velhavende Bondeskarl efter den Ret, man havde over ham, idelig blev forflyttet fra et Sted til et andet, ja! endogsaa truet med at bortgives til erworben Soldat blot for, at han skulde kjøbe sit Fripaas for omtrent alt, hvad han ejede, omendstjøndt han slet ikke ønskede at forlade sit Fødested (Boesens Top. [o: J. E. Boesen: *Physisk, oconomisk og historisk Beskrivelse over Wigerslev og Weflinge Sogne i Aaret 1831, I—II, findes i Hdsfr. paa antikv.-top. Arkiv (511c)*] 2 p. 224), saa blev det nu endogsaa i denne Henseende rigtigt at faa Godsfer,

¹) [jfr. Prof. E. Holm: *Frederik IV's Landmilitz og dens Indflydelse paa Bondestandens Raar i Danmark* (Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 529 f.), i hvilken Afh. gjøres gjældende, at det Stavnssaand, hvortil B. S. sigter, først indførtes ved Forordn. af 4. Febr. 1733. Imod denne Betragtning er Etatsraad D. F. E. Rasmussen optraadt (smst. V. 572 f.), i det han mener, at et „Stavnssaand“ kunde begrundes, ved Forordn. af 19de Febr. 1701 (om Studsmaal). Yderligere Replikker fra begge Sider findes smst. V 598 f. og VI 159 f. Begge Forfattere finde Støtte for deres Opfattelse, foruden i flere Forordninger af Fred. IV, i Udtalelser fra Fred. IV's samtidige. Men de Vidnesbyrd, Etatsr. Rasmussen fremdrager for sin Opfattelse, afviser Prof. Holm, i det han navnlig gjør gjældende, at den nævnte Forordn. om Studsmaal ikke medfører noget Stavnssaand, og hvad de samtidiges Udtalelser angaar, mener, at disse, naar de gaa i Retning af et Stavnssaands Tilstedeværelse, kunne forklares som sigtende til Misbrug af Forordningerne om Landmilitzen. I hvert Fald synes et Stavnssaand faktisk, om end ikke loblig, at have været til Stede i mange Egne allerede under Frederik IV, og B. S. har maaste derfor ikke megen Uret, naar han siger, at Forordningerne af §§ 30, § 31 og § 33 gjorde liden eller ingen Forandring i den bestaaende (sikkert meget vilkaarlige) Tilstand (jfr. Koch: *Christian VI 39 f.*).

ligesom det — formodelft den deraf præstereede Høbning, der i Grunden under Bøndernes daværende Mangel paa Evne til at hde den fastsatte Vandgilde udgjorde Herremandens væsentligste Fordel af hans Gods — blev rigtigt at faa disse Godser faa meget som muligt samlede og arronderede (se derpaa et talende Exempel 1713 under Langefø¹), hvortil især det kongelige Godsæs Salg 1718 og 19 her paa Egnen i en høj Grad bidrog. Dog var der en Omstændighed, nemlig Ansvarligheden for Statterne, der holdt ligesaa mange tilbage fra Godseris Erhvervelse (se f. Ex. Gabel 1716 under Dregaard [Uv. 2, S. 94] og Schulins bestemte Bægring for at modtage Gods med Frederiksbahl 1739), som Herligheden over Bønderkarlene paa den anden Side fristede dem; dog blev det sidste omfider det overvejende, da Forord. af 30. Juni 1741 og 1. Juli 1746 end mere forøgede Proprietærens Herlighed med Hensyn til hans Bøndergods (se Forord. af 2° 1771 [om Hoveri] og Myrup p. 467—68). Smidlertid maatte det ligge i Proprietærens Interesse, at hans Bønder vare i Velstand, om end ikke for andet, saa dog (hvis man endog saa vilde dømmе allerubilligst om ham) af samme Grund, som den, hvorfor Landmanden sørger for god Fodring og rigelig Græsning for sine Arbejdsheste og sine Malkekøer og fedet med Omhu dem, han enten vil sælge eller slagte;

1) [„Aar 1713 kjøbte vor [o: Godste Ditlev v.] Holsten af Jvar Krabbe til Søebjeføegaard en Anpart i en Gaard i Farstrup, og af Lector Theologiæ Elias v. Naur i Odense en anden Part af samme Gaard sammesteds, af Birgitte Birkerod en anden Gaard sammesteds, af Frue Helvig Sophie Urne tvende Gaardparter, den ene i Farstrup, den anden i Weflinge, af Jørgen Rosenkrantz nogle Huse og af Christen Birkerod 2 Gaarde i Wigerslev Sogne.“ (Boesen anf. St. 1, S. 110)].

og saaledes maatte Proprietærene naturligvis ogsaa lettelig indse, at nærværende Fælledsstab mellem By og By og mellem Bonde og Bonde maatte quæle Bøndernes Arbejdslyst og Vindskibelighed og altsaa ogsaa deres Velstand, da den Dovne under Tingenes daværende Stilling kom ligesaa vidt som den Flittige, og denne Overbevisning saaledes tilsidst gjorde dem alle efterladende (Boes. 2 p. 227—8). Udstiftningens Nødvendighed maatte altsaa blive indlysende selv for den egennyttigste Proprietær, og det første Forsøg, jeg dertil her paa Egnen har opdaget, er saaledes allerede af 1743, da Elvedgaards Ejer inddelte sine Bønders Jorder i Veflinge paa en nye Maade, saa at enhver af dem fik lige meget, og ligeledes ved en nye Bylov bestræbte sig for at ophjælpe Bymændenes væsentligste Liv. Dernæst kom Kvæghygen 1745—6, der først synes at have aabnet Regjeringens Øje for Udstiftningens Nødvendighed (Bogtrup [Beskrivelse over Agerdyrningens Tilstand i Fyen, Vangeland og Værø] p. 105), og efter adskillige frugtesløse Forsøg i denne Henseende (s. Ex. 1755¹) Nyer. p. 476) blev endelig 1757 Comissionen for Landvæsenet oprettet (Mand. L. B. R. [ø: Mandix Landvæsenret. Anden Udgave] 2 p. 181). 1758 udgif der en Forordning for Sjælland, 1759 for Fyen, 1760 for Sylland om Fælledsstabets Ophævelse, og 1761 blev denne Sag endydermere fra Regjeringens Side lagt alle Proprietærer alvorlig paa Hjerte (Mand. L. p. 3 og L. B. Rt.

¹) [Indbydelse til at indsende „almennyttige, oeconomicke og physiske Afhandlinger“, der uden Bekostning for Forfatterne kunne trykkes. Denne Indbydelse synes ikke at have været frugtesløs. „Dette Skridt virkede paa Forfatterne som et elektrisk Stød“, siger Nyerup anf. Sted.]

2 p. 181, 183 jfr. Nyerup p. 484), og skjøndt det vel hedder (Mand. T. p. 13), at disse Forordninger i det Hele taget bleve uden Virkning, saa var dette dog ikke allevegne Tilfældet. 1759 var der nemlig gaaet et Circulaire ud til alle Proprietærer (i det Mindste i Fyen) om at indsende deres Betænkninger om Fælledsstubets Ophævell[se], og mange iblandt dem, og blandt dem ogsaa min Farfader, (se Elved. [3, S. 93]) havde erklæret sig dertil villig og anseet det for et ikke blot gavnligt, men endogsaa for et nødvendigt Foretagende. De mange Mageskifter, han desaarjag ogsaa traf for at forberede samme, har jeg saaledes ogsaa i det Foregaaende under 1761 [Elv. 3, S. 95 f.] havt Lejlighed til at omtale. Bøndernes Velstand maatte desuden nu blive Proprietærerne saa meget mere magtpaaliggende, som der 1762 blev paabuden en almindelig Extraskat, der satte den Fattige i ligesaa høj Skat som den Rige, og hvorved Proprietærerne naturligvis, som sædvanlig, maatte betale for alle dem af deres Bønder, der ikke selv dertil havde Evne; (M. T. p. 4). 1763 see vi derfor ogsaa Magaarde og Gylstov blive ved Gyldestens og Elvedgds. Bestræbelser udskiftede eller Fælledsstabet mellem dem begge ophævet. 1764 blev det kongel. Ryttergods folgt og derved en Del Selvejere, men dog endnu flere Godser i deres Størrelse forøgede og i deres Omfang arronderede (jfr. B. 2 p. 229). S. A. blev Proprietærerne Ret til deres Bønder endvidere forøget (N. p. 485), men desuagtet var 1767 Landejendommenes eller rettere Godsernes Værd endnu saa ringe, at en komplet Sædegaard folgtes for det samme som en Borgergaard i Kjøbenh. (M. T. p. 6). S. A. blev en nye Landvæsens-Commission oprettet (M. L. B. N. 2 p. 184). 1768 et Landvæsens-Collegium

oprettet (M. T. p. 14). S. A. et Slags Udfstiftning i S. Esterbølle foretaget, da Elvedgaard's Ejer gjorde sine 4 Gaarde ibid. til 5 for at faa Jorden ligeligere fordelt mellem samme, og 1769 udkom ligeledes Forordn. til Udfstiftningens videre Fremme (Mand. V. B. R. 2 p. 184). Imidlertid havde et nyt Onde indstøget sig; Herremændene, der som oftest ikke kunde faa Landgilden af deres Bønder, og desuagtet maatte betale Skatter for dem, havde allerede længe været nødsagede til at søge deres Erstatning i Arbejde, og saaledes blev Hoveriet med hvert Aar forøget, og tilsidst maatte de hoverigjørende Bønder ikke alene forrette det til Ablingens Drift fornødne Arbejde, men de maatte ogsaa levere Folk til de mindste Husgjærninger paa Herregaarden¹⁾; de maatte derhos modtage Hør at spinde hjemme om Vinteren og Boghvede at formale til Grøn og besørge samme solgt til en vis af Godsejeren fastfat Priis etc. (B. 2 p. 224). Ogsaa denne Misbrug maatte hæves, og derfor udkom allerede 1769 en Forordn. om Hoveriets Bestemmelse [„der dog overlodes Jorddrotterne selv“] (Mand. T. p. 14). S. A. ditto om Fæstegodsets Omgang til Selvejendom (ibid.), men 1769—70 var der Kvægsyge og 1770 og to næstfølgende Aar Misvæxt, Dyrtdid og Hungersnød, og var det saaledes intet Under,

1) Som Exempel derpaa kan tjene, at de paa Gylbensteen og formodl. flere Steder maatte slaae og nedgrave de i Kvægsygen 1769 bortdøde Kreaturer, og paa Rugb. paalagde Duus dem 1772 det ligesaa være som vidtløftige Arbejde at rydde den store og vidtstrakte Mølleдам (et Arbejde, man dog med Hensyn til Gravene paa andre Herregaarde — f. Ex. paa Dallund og paa Elved — havde været saa billig at lade udføre ved lejede Soldater — som Duus derimod gjorde til Hovning for derved at tvinge dem til at kjøbe sig selv).

at Landalmuens Aaar under disse ugunstige Omstændigheder alt mere og mere forværredes; mange Gaardmænd gik fra deres Gaarde; mange arbejdsføre Karle og Piger gik omkring og tiggede og tilbøde sig at tjene for den blotte Føde. Bettleriet tog frygtelig Overhaand. Godsejerne fik ingen Landgilde; men maatte tvertimod forsyne Bønderne med Korn baade til Sæd og Føde, og ofte, naar en Gaard stod øde, spurgtes ikke om, hvad man vilde give for den i Fæste, men hvad man vilde have for at modtage den. Vogne, Harver og flere Agerdyrkningsredskaber, som nu almindelig ere jernbeslagne, vare den Tid blot af Træ, og for en Plov maatte man lægge sammen og spænde 8 à 10 af de usle Krit, man den Tid holdt for Heste; ja! ofte endog saa Køer, naar Hestene bleve trætte. Husets Døre gik i Almindelighed paa Træhængsler og luktes med Træklinker, og ligesaa fimpel var ogsaa den øvrige Bygning og Indbo. Væggene vare kun bundne af Gjærdsel og klinede med Leer, og Taget manglede som oftest i mindre eller større Grad, da man om Foraaret maatte tage det ene Stykke efter det andet ned for at bruge det til Føde for de forsvælte Kreaturer. Ja! Nøden skul endog saa under Misvæxten ikke sjelden være gaact saa vidt, at man skar Arene af det halvmodne Korn paa Marken, tørrede det i en Sjedel over Ilden og førte det saaledes til Mølle for at faa Meel deraf, hvorved man ikke alene fik en udryjere og usunder Føde, men naturligvis ogsaa tabte det Halve af Jordens sædvanlige Aigrøde. Med al denne Uselighed og Nød forenede sig derhos en stedse tiltagende Ulyst til Arbejde, da Alt saa godt som endnu laa i Fælledsstab, og den Døvne altsaa kom lige saa vidt som den Flittige. De avlede næsten

ikke til Jøden, derimod vare de hengibne til Drik og Svir og forlode stundom ikke Kroen hele Ugen igjennem hverken ved Nat eller Dag. Deres Liv var delt mellem Krogang og strængt Hoveri. Folketøden var i høj Grad elendig; den sædvanlige Drik var Valle og, naar denne brøstede, da Vand; derimod vare Gilder deres Øst og Glæde, og det var et usælt Gilde, hvor de Halve af dem ikke bleve drukne og kom i Haaret paa hinanden, indtil Vegen omfider endtes med blodige Pander og mørkbankede Rygstykker. Saaledes beskrive endnu deres Efterflægt eller de nuværende Bønder (i Følge B. 2 p. 227—8) deres Forfædres Tilstand i de senere Aar før Udsiftningen.....¹⁾.

Under al den fra alle Sider sig aabenbarende og i det Foregaaende skildrede Nød, som Kvægsyge, Misvært og Hungerens fremablede, oprettedes 1770 General-Landvæsens-Commissionen (M. T. p. 14). 1771 udkom dernæst en nye Forordn. om Hoveriets [„virkelige“, jfr. foran S. 65] Bestemmelse (l. c.). 1772 en nedsat Taxt for Opmaalning og Udsiftning (Mand. S. B. R. 2 p. 186). S. A. blev Herregaarden Rugaard udstykket, og derved opstod et betydeligt Antal Selvejere her paa Egnen, da de fleste Fæstere allerede den Tid købte deres egne Fæstegaarde (B. 2. p. 230); men 1773 blev Landvæsens-Commissionen ophævet (Mand. T. p. 14) ligesom Hoveriets Bestemmelse (ibid. p. 15). Desuagtet blev dog s. A. den Elvedgaard tilhørende Gaard i Tofte udsiftet, og 1774 (da atter en Forordn. om Bondens Hæftelse til Godset udkom, jfr. M. p. 507), bleve Bjerne Farsbølle og Haarlefs Fælledsftab

¹⁾ [Et Stykke om Tiggeri, „Tatere“ og Fattigvæsen, der fjærner sig noget fra Hovedemnet og formentlig ikke indeholder noget nyt af almindelig Interesse, er her udeladt.]

ophævet, hvilket ogsaa f. A. var Tilfældet med Rue, Jarstrup og Taagerød, idet disse Byer ved Magelæg med de tilstødende Godsejere bleve udfiftede, ikke Bønde fra Bønde, men By fra By; thi før den Tid havde de fleste Byer deres Jorder i Fælledsstab med de paagrænsende Byers, og Følgerne deraf var, at den ene By ofte havde enkelte Agre halve Mile borte ude i den anden Byes Marker og ofte maatte gaae over en Mil for at opsøge og malke Kvæget; men disse gode Exempler bleve nu snart efterfulgte af de andre Byer, og inden ret mange Aar gik denne Udfiftning mellem By og By ogsaa over til den mere specielle mellem Mand og Mand, som egentlig kronede Værket. 1775 blev saaledes Rue By Mand for Mand udfiftet (B. [2] p. 230). 1776 udtom atter en Forordn. om Fælledsstabets Ophævelse (Mand. L. V. R. 2 p. 186). 1778 bleve Jarstrup og Taagerød Mand for Mand udfiftede (B. [2] p. 230). 1779 bleve efter forudgaaende Magelæg af 1778 Veflinge og Kosterløf Byers Fælledsstab ophævet; og skjøndt den Forordn. om Udfiftningen, der egentlig slog Hoved paa Sømmet, først er af 1781 (Mand. L. p. 15, L. V. R. 2 p. 187), saa tilstaar dog Begtrup p. 105—11, at de fyenste Godsejere allerede ved deres Bestræbelser for denne Sags Fremme i Aarene 1750—80 hidroge væsentlig til, at den fyenste Bønde tidligere end de andre Provindsjer fik et bedre indrettet Agerbrug, idet de derved næsten et halvt Aarhundrede før de andre bestræbte sig for at hæve de af Fælledsstabet flhdende Mangler, som standsede enhver Forbedring i Jordbruget. Begyndelsen var nemlig, at de fleste Hovedgaarde traf Gaardens egne Enemærker ud af Fælledsstabet med Bøndernes Jorder, dernæst at Byernes Marker bleve

filte fra hinanden ([Bogtrup] p. 105), dernæst at de bestræbte sig for ved Magelæg at blive eneste Lodsejer i de Byer, hvori allerede forud de fleste Gaarde tilhørte dem, paa det at de saaledes kunde gjøre Bønderne Byviis lige i Hartkorn (p. 108); derpaa kom den specielle Udskiftning af Byerne, nemlig Mand for Mand, hvorpaa nogle enkelte Exempler vel allerede findes fra 1770 til 80, men de fleste derimod fra 1790 til 1800 (p. 112). Dog bleve der ogsaa i Mellemperioden fra 1780 til 1790 adskillige udsiftede; saaledes f. Ex. fra 1781 til 83 Gilby Sogn, 1783 Gambye og 1784 Bierne. S. A. udgik der kongl. Opmuntring til Udparcellering (Mand. T. p. 18—24). 1785 bleve Mosegaard og Maderup udsiftede. 1786 blev Commissionen for Landmænd oprettet (Mand. T. p. 17) [om en Commission for Landvæsenets Opkomst i Almindelighed og især Bøndestandens Befrielse fra det samme efterhaanden paabudte „Stavnsbaand“] og f. A. Hemmerslef, Esterbølle, Moderup og en Deel af Grevskabets Bøndergods, saa som Guldberg, Jullerup, Dre etc. udsiftede. 1787 blev Veflinge udsiftet. S. A. Forord. om det lovlige Syn, hvorved Bøndergaardene skulde Fæsterne overleveres (Mand. T. p. 17). Desuagtet var endnu den Tid saabel Bøndergods som Hovedgaard kun af en ringe Værdi; thi Landgilden kunde Jordegodsejeren ingen Regning gjøre paa, og Hovetiet var det eneste, han havde af sit Fæstegods, og det endog ikke uden betydelig Hjælp af Laan til Sæd og Føde, til Besætning osv. Hovedgaardens Avling var altsaa hans eneste paa-
 lidelige Indtægt (Mand. T. p. 4), men Udskiftningen fremmede lidt efter lidt Kornavlens, og Kornpriserne steg med den franske Revolution (ibid. p. 63) især fra 1793,

og begge Dele ophjalp saaledes baade Bonde og Herremand og bragte Fordegodsjet igjen i Priis. 1788 udkom imidlertid allerede Forordn. om Stavnbaandets Løsning (Mand. T. p. 17), der foraarfagede saa stor en Glæde i Bondestanden, at man fortæller, at Bønderne paa et Gods i Vigersløf Sogn netop vare samlede ved et Slaaegilde paa Herregaarden, da en af Godsjets Mænd kom fra Tinget, hvor han som Stokkemand havde været tilstede og hørt Forordningen oplæse, og da han nu fortalte dem den overordentlige Nyhed, han saaledes var kommen i Besiddelse af, bleve de alle saa henrevne af Glæde, at de strax — hvad som ellers var ganske mod deres Natur — forlode Gildet og løb hver hjem til sit for at meddele deres Familier denne deres uventede Lykke (B. [2] p. 231 — 2). 1789 bleve Grevebønderne i Haarsløf, Farsbølle, Særsløf, Hammersløf og Esterbølle udfiskede. 1790 udkom Forordn. om Livsfæstes Udstrækning til Fæsterens Kone (Mand. T. p. 18). S. A. d. 6. Dec. ditto om almindelige Regler for Høveriet og f. A. Gambye og Maderup udfiskede. 1791, 95 og 99 Forordn. om Høveribestemmelse (M. l. c. p. 17). 1792 Forordn., som ved belovede Fordele end mere søger at fremme Udfiskningen (M. p. 515). S. A. Særsløf og Hammersløf udfiskede. 1794 ligeledes Afskøb, Koftersløf og Tofte. 1795 begyndte derimod det nye Landevejs-Arbejde, som i en ikke ubetydelig Grad fatte Bonden tilbage (Mand. T. p. 4 jfr. p. 9), men 1796 udgik der kongl. Opfordring til frivillige Tiendeforeninger (M. p. 515), og nu begyndte den lykkelige Tid for Bondestanden, hvor saa mange Herregaarde opløstes eller udparcelleredes, og de fleste af deres forrige Høveribønder bleve Selvejere; dette var saaledes her paa Egnen

Tilfældet med ikke mindre end 3 Herregaarde; thi 1796 blev Sandagergd. udparcelleret (B. [2] p. 233), 1797 eller f. A. som Beflinge By paa nye blev udfkiftet, Harriglefgaard udstykket, og 1798, eller f. A. som Sæsserod, Smidstrup og Nordskov bleve udfkiftede, ligeledes Elvedgaard udstykket eller parcelleret. 1799 blev Bæde udfkiftet. 1800 Stavnsbaandets fuldkomne Løsning eller Fritagelsen for Hæstelsen til Godsset (Mand. T. p. 17). S. A. Vigersløf udfkiftet. 1800 til 1802 Sønderlø udfkiftet. 1802 Kjelleby, Rue og Fa[r]strup udfkiftede, og 1806 ere endelig Kevelstrup og Kolskauge de sidste Byer, jeg her i Herredet finder udfkiftede.

Uf det Foregaaende vil man altsaa see, at Udfkiftningen i Herredet allerede begyndte 1743 eller i det Mindste 1763, og at den derimod først endtes 1806, men at den dog allerede var i fuld Gang 1780, ja! at endogfaa allerede da ved det kongl. Ryttergodses Salg 1764—5 og Rugaards Udfykning 1772 og følgende Aaringer den saa faldte Udparcellering og Bondestandens deraf tildeels følgende Selvejendomme allerede her paa Egnen i en saa betydelig Grad havde begyndt, at „alle“ Bønderne i Bispenberg Sogn allerede 1774 vare Selvejere (Atl. 6 p. 663).

Det vil altsaa her være Stedet at omtale de Følger, som Udfkiftningen o: Ophævelsen af Jordens Fællesskab og enhver Fæsters Anvisning af den ham særskilt tilkommende Lod lidt efter lidt paa Bondestandens Wilkaar her paa Egnen udviste; og det saa meget mere, som disse Følger naturligvis i det Smaa aldeles vare de samme, som dem, den tildeels senere Selvejendom i det Større maatte frembringe. Den første og mest iøjnefaldende Virk-

ning var naturligvis disse særskilte Lodders Indhegning og Afsondring, den næste var lige saa naturligt et bedre Agerbrug, da nu enhver arbejdede for sit eget Vel og selv havde Fordelen af sin Flid, og den tredie var endelig, som Følge af den foregaaende, en Aar for Aar tiltagende Velstand. Men som intet større Gode kan kjøbes uden et mindre Godes Opoffrelse, saa viste dette Tab af mindre Goder sig ogsaa derved, at

- 1) Egnens naturlige Skjønhed for en stor Del forsvandt; nemlig den maleriske Afvejlning af mindre og større Skovpartier, enkeltstaaende Træer og Buske, Kratkov og Hedeland, Moser og Agerjord, Enge og Kjær, Damme og Søer etc. etc., idet de smaae Skovpartier for at fremme Agerdyrkingen bleve ryddede, de større luftede, Søerne udtappede, Hedejorden opdyrkedes, og det ene Gjærde og den ene Grøft og det ene levende Hegn efter det andet betog enhver frie Udsigt over det hele (jfr. Rug. 2, 1 p. 11).
- 2) Jagten tabte meget af sin Interesse, dels fordi man nu ikke mere, som forhen, uden at afbrydes af Gjærder og Grøfter, til Hest og til Vogns kunde tumle sig i en Omkreds af flere Mile (jfr. Rug. 1. c.), og dels fordi Wildtet selv i samme Grad forsvandt, som dets forhenværende kjæreste Smuthuller lidt efter lidt bleve forstyrrede.
- 3) Oldtidsminderne og Localsagnene tabte sig lidt efter lidt og forsvandt som oftest omfider aldeles; Gravhøjene bleve udjevnedes, Offerstencene og Tingkredsene bleve opryddede, og da Agerstifternes Navne, saasnart enhver Mand fik sin særskilte Lod og sine indhegnede Marker og Løkker, lidt efter lidt gik af Brug og for-

glemtes, saa forglemtes naturligvis ogsaa de Sagn, der vare bundne til samme (jfr. Rug. I. c. p. 10).

- 4) Bylaugene og de med samme forbundne Gilder¹⁾ forsvandt i Grunden aldeles eller indskrænkedes i det Mindste i en saare høj Grad (og med dem forsvandt tillige de mange Sagn, Fortællinger og Eventyr, der havde udfyldt de lange Samqvemsaftener), thi da man nu saa godt som ingen fælleds Anliggender mere med hinanden havde at afgjøre, men enhver Familie nu (helst hvor Udflutning fandt Sted) alt meer og meer affondrede sig fra det Hele, fandt alt større og stør[re] Bessjæftigelse hjemme, i sit Hus og paa sin Ager, havde en fra det Hele særskilt Interesse og traadte som oftest i et, om just ikke fjendtligt, saa dog alt mere fremmed Forhold til sine Naboer, ja! som oftest endogjaa, hvis disse vare flittigere eller heldigere end han, i et misundeligt Forhold til samme.
- 5) Af denne delte Interesse og sig affondrende Egennytte og derpaa grundede formindskede Selfabelighed og tagende Samqvemsliv (hvor ikke Bryllup, Varnedaab el.

¹⁾ I Bigerskief Sogn veed man endnu Meget at fortælle om deres da gjældende Bylove og deres saa kalte „Hold en Vyd“, hvilket sidste bestod deri, at naar By mændene vare forsamlede til Gildeslaug eller Godset forsamlet for at nyde den dem tilstaaede Forlystelse som Slaae- eller Høstgilde, saa slog en dertil udvalgt (Oldermand) med en Stok til Vyd paa Bjelken, hvilket skulde bevirke almindelig Stilhed og Tausshed, derpaa blev afsunget et Vers af en Psalme og derpaa en Formaning tilføjet om at holde Orden og i modsat Tilfælde Mulcter paabudne. Dette „Hold en Vyd“ benyttedes ogsaa, naar unge Folk gav deres Fgang eller højtideligholdt deres Indtrædelse i Lauget, og, naar en Karl blev mulcteret og ikke selv kunde betale, maatte Husbonden betale for ham, fordi han skulde staae til Ansvar for sin Karls Opsørjel.

Begravelse i deres Familie eller nærmeste Naboafreds for en Dags Tid tvang dem til at afvige fra Regelen) fulgte atter en gradviis Aftagelse og successivt Ophør af de før den Tid saa hyppige Folkeforlystelser og Samqvemslege, der vel egentlig vare indskrænkede til Julen, hellig 3 Konger, Kyndelmisse, Fastelavn, Paaste, Voldermisse (o: 1. Maj), Bindse, S. Hans Dag, Slaagilder, Høstgilder, Mittelsdag, Mortens Dag osv., men som dog i det Smaa gjentog sig ved ethvert Samqvem det hele Aar igjennem. De større af disse Festsfigheder ere af andre Skrifter noksom beskrevne, men de mindre Selskabsleges Minde bør ligesaa lidet som de størres tillige med dem selv forsvinde, hvorfor jeg ogsaa her vil opregne en Del af dem, der før Udstiftningen her paa Egnen hyppigst vare i Brug. Fra Beflinge Sogn hedder det saaledes, at før Udstiftningen var Gilder deres Høst og Glæde; de fik vel ikke andet end Æl og Brændevin at drikke (thi Kaffe var selv ved Bryllupper ikke i Brug uden ved Brudebordet), men enhver af dem fik en ny Rindpibe, som han, hvis den holdt heel (hvad som endda ikke saa sjælden var Tilfældet, da den ikke var længere, end at Hovedet netop naaede ud for Næsen, og da de desuden, saa snart de havde brugt den, i Almindelighed stak den enten i deres Opflag eller i deres Hattesnor) maatte tage med sig hjem; Dands brugtes ikke meget, og hverken den eller Musikken dueede noget; derimod tilbragte de Gamle Aftenen med at høre paa Fortællinger, jo mere eventyrlige og vædsomme, desto mere opmærksomme vare Tilhørerne; hvorfor ogsaa ethvert Bylaug eller Landsby-

gilbe havde fine egne, ikke ved Valg udtærede, men ved Talenter sig opsvingende, Sagnmestere, mellem hvilke der ofte herskede megen Rivalisering. De Yngre tilbragte derimod Aftenen som oftest med at „lege“ f. Ex. Gjertrud Jørgens Leeg, skjære Havre, Barbeerlegen osv. Fra Dre Sogn hedder det, at man der før Udførelsen havde mange Slags Lege, som siden den Tid gik af Brug, f. Ex. om Julen at slagte en, der var udklædt som Stud og havde en Fydepotte paa Hovedet, hvorhos Slagterne dansede Hæledands over hans Krop, naar han var fældet, og siden gik omkring og folgte Kjødet til de Tilstedeværende; dernæst, for det Meste ved Fastelavn, at indsamle Æg i en Kurb, som vare lagte i en lang Rad i Gaarden, medens en Anden løb et bestemt Stykke Vej; dernæst at bage Brød eller at ælte Dejg, som bestod deri, at de lagde en Karl og en Pige op paa et Bord, hvor de andre æltede dem sammen etc. Fra Haarslef Sogn hedder det ligeledes, at de mange gamle Lege ved Udførelsen gik af Brug, f. Ex. at „ribbe Straae“, som bestod deri, at Forsamlingen fatte sig i to Rader paa Gulvet og toge fat i en Snor, hvori de efter Behag kunde trække, medens et 2 Tommer langt Straae fra Mund til Mund skulde gaae hele Rækken igjennem, hvor det da ved den vejelvise Trækken i Snoren gjordes vanskeligt at overbringe Straaet fra en Mund til en anden, og i denne Vanskelighed og de derved frembragte Stillinger bestod saaledes Spasen. Ligeledes var der ogsaa en anden Leg her i Sognet, man kaldte Brudeviesse og bestod deri, at et Par Folk forestillede Brudfolkene og en

trede skulde forestille Præsten, idet han tog en Stappude¹⁾ paa (i Stedet for Bibekrave) og en Klokke anbragtes paa hans Kjole, hvorved han — under idelig Bevægelse for at sætte Klokkerne i Gang) opremsede et Slags Brudevielse, der blot sigtede til at opvække Latter, og hvis øvrige Ceremonier lode formode, at denne Leeg egentlig var indstiftet for at latterliggjøre de katholske Ceremonier (da der ogsaa brugtes Vieband, Røgelsekar osv.) og altsaa formodentlig havde en ældgammel Oprindelse etc. etc.

Alle disse Herligheder (og maaske mange flere, som for Øjeblikket ikke meer rinde mig i Tanker) forsvandt nu vel med Udførelsen og det ved samme mere afførelse Familieliv og den ved samme i højere Grad opvægnende Huslighed; men det var tilhøbe kun smaae og ubetydelige Tab imod de større og reelere Fordele, Udførelsen for Landmanden medførte; hvortil jeg især vil henregne den derved erhvervede

- 1) Markfred. Fra Ejlby Sogn hedder det saaledes, at for den Tid blev deres Korn ofte mishandlet af deres Naboers Kreaturer, thi endstjøndt de for det Meste havde Græsningen eller det, som laac i Veje, for sig selv paa en Kant, og det, som dyrkedes, paa en anden; saa desuagtet stete der mange flemme Uordener, fordi Byens Kreaturer som oftest gik løse el. sled sig løse, og den, hvis Kornager altsaa stødte op til Græsgangen, altsaa hvert Øjeblik blev hjemløst af de bis-

1) [„Stappuder kaldes de Fletninger af Siv eller udstoppede Krandsje, som i et Stabtøj slutte omkring Hestens Hals, og hvorpaa Stabtærerne hvile.“ Bid. Selst. Ordb.]

fende Kreaturer. Fra Haarslef Sogn hedder det ligeledes, at Bønderne før den Tid ogsaa lettelig kunde besvige hinanden ved Pløjningen; saaledes er f. Ex. ved Gaardmand Anders Rønnemose's Grund i Haarslef en Deel (langs med hinanden løbende) Agre, som kaldes Skjarings Diel, og Overvendingen¹⁾ for Enden af samme kaldes Bombjergs Overvending; Agrene vare deelte mellem flere Mænd; men Overvendingen tilhørte en Mand ene, som derfor ikke havde Deel i Agrene. En af de Mænd, som i gamle Dage havde haft denne A- eller Overvending¹⁾, maatte „efter Døden gaae igjen“ og hørtes klagende sige: „Væg tilbage! Væg tilbage!“ Han havde nemlig af Egennytte pløjet lidt efter lidt for langt ind paa de mod Enden tilstødende Agre og derved forurettet disses Besiddere, hvilket saa meget lettere kunde skee, som der intet Skjælmærke var. I Anledning af ovennævnte Gjengangers Klage samlede Bønderne, lagde en Deel af Overvendingen tilbage til Agrene, og siden den Tid fik Gjengangeren Fred. I Sandager Sogn fortæller man ligeledes, at medens Bønderne før Udføistningen havde Ager om Ager, pløjede A fra B saa længe, til det vakte almindelig Uvillie blandt Bønderne; imidlertid døde A, men havde i Graven ingen Ro, idet han hver Nat maatte pløje paa den frapløjede Ager med en Sldploug, og alle de, der kom ham nær, maatte drive Bloug for ham. For nu at faae Ende derpaa blev B raadet,

¹⁾ [„Aavende — en Ager, hvorpaa man vender Blouven.“
J. F. Boesen anf. St. II 109.]

at han en Aften skulde jatte sig paa en Hingst med en Kjørv Langhalm under Armen og sætte den paa Enden af den frapløjede Ager, da skulde den om Morgenens staae i det oprindelige Skjæl. Som sagt, saa gjort, og B pløjede nu uden Modsigelse fra de Andres Side til det Sted, hvor Kjørven om Morgenens havde staaet.

- 2) en bedre Agerdyrkning; thi Udskiftningen havde, som det i Befl. S. hedder, den velgjørende Følge, at da enhver fik Sit, saa bar han ogsaa mere Omsorg for sammes Forbedring, hvilket især viste sig ved at afgrave det overflødige og skadelige Vand, som den Tid stod i Enge og Moser, hvorved ikke blot „Tørvne“ bleve tilgængelige, og Græsset langt bedre paa Engene, men ogsaa de tilstødende Agre mistede deres Suurhed, etc. Det Samme var ogsaa Tilfældet med Hedejordens Oplyrning; thi store Strækninger Vand henlaae før den Tid under Navn af Heed eller Hedejord udrykt og uindhegnet her i Sognet. Paa den saa kaldte Bædeheed saaledes saaledes intet Andet end Havre, derefter voxte en frodig Grøde af Tidsler, naar den i de følgende Aar laae lej, og disse Tidsler slog man af til Vinterfoder for Kreaturerne; ogsaa hedder det, at lige fra Ejlstov til Vigersløf Kirkeport var i gamle Dage aldeles Intet indhegnet, fordi Alt derimellem i en uafbrudt Strækning ansaaes for Hedejord, nemlig Ejlstov Heed, Veflinge Heed og Farstrup Heed; men det var i Grunden blot Hede-land, fordi det laae langt fra Bjerne og altsaa var stedmoderligt behandlet; thi før Udskiftningen blev, som det i Haarsløf Sogn hedder, blot den ved Bjerne

nærmest liggende Jord gjødet, men den fraliggende Jord ikke gjødet og gav som en Følge deraf saa liden Afgrøde, at det tilsidst ikke engang kunde betale sig at pløje eller dyrke den, hvorved den saaledes lidt efter lidt udartede til det, man her paa Egnen kaldte Hede. De bedre Agerdyrkningsredskaber, man lidt efter lidt saae sig i Stand til at anskaffe, bidrog ogsaa til Agerdyrkningens Fremme; ligesom nye Sædarter Tid efter anden kom i Brug, saa at det endog fra Sønderjød Sogn hedder, at man endnu 1770 kjendte Lidet eller Intet til Kartofler og Klover, og i Stedet for at man tilforn, som det overalt med een Stemme hedder, før den Tid „knap avlede Jøden“, saa avlede man nu baade til Jøde og Sædekorn, Vandgilbe og Tiendekorn, og saa Aar efter drog man med det ene Læs efter det andet til Kjøbstad at sælge.

- 3) en større Huusflid saavel paa Markt, som i Huus. En mangeaarig Erfaring, som man før Udstiftningen havde gjort, at den Døve kom ligesaa vidt som den Flittige, havde fremavlet en sand Ulyst til Arbejde, og denne Lediggang forlede dem atter til Svir og Drik, de forlode stundom ikke Kroen hele Ugen igjennem, hverken Nat eller Dag; enhver By havde derfor ogsaa sin Kro eller Brændevinskippe¹⁾ (den Bessinger Kro laae den Tid i Capellangaardens Toft), og disse Skipper havde derhos en uafslædig Søgning, Mændene vare sjelden eller aldrig hjemme, thi deres Liv var delt mellem Krogang og det strænge

¹⁾ Allerede 1734 var der Brændevinsbrænder og Kro i hver en By (se Supra! [5: Ekv. 3 S. 22 f.]).

Hoveri; nu forandredees derimod denne Slendrian lidt efter lidt, thi efterhaanden, som enhver fik sit Eget for sig selv, fik han ogsaa Vist til at beskæftige sig med det, som bragte ham selv og ikke Andre Fordeel, og saaledes fandt han nu en rig Højselsfættelse baade i Huus og paa Alger, i Stedet for han forhen havde hændset sin Tid i Gildehuset og paa Kroen.

- 4) en tiltagende Velstand. Før den Tid (hedder det i Ejlby Sogn) gave Bønderne kun halv Stat (imod nu), men Alt, hvad de kunde faa tilovers, blev sat i Hovposen, og en halv Otting Smør kunde ikke vare ret længe, thi Hovningen var næsten daglig, og hvad der sparedees fra Hovningen, det gik i Kroerne; men hvorledes de fidsste Aars bedre Agerdyrkning og Deconomie havde Grad for Grad ophjulpet Bonden, stjønnes bedst ved Udparcelleringerne, thi paa det kongl. [Ryttergods] Auktion 1764 kunde endnu kun faae kjøbe sig selv, ved den Rugaards Udstykning 1772 Flere og ved Sandagergds., Hariglesgds. og Elvedgds. Udstykning 1796—8 næsten Alle kjøbe sig selv, og nu er det (allerhelst siden Kapsen er bleven saa almindelig) aldeles ikke sjelden her paa Egnen, at en Selvejerbonde sætter et Par Hundrede Daler i hver Termin paa Rente og, stjøndt han har flere Børn, dog giver hver af sine Døttre 3 eller hver af sine Sønner 6 à 7000 Rdl. i Medgift.
- 5) en bedre Koft. Saaledes hedder det i Skouby S., at man før Udkøftningen havde saare ringe Koft og heller ikke fik nogen Mellemad. Fra Ore S. hedder det, at man før Udkøftningen var nødt til at blande

Urter og Bitter i Brødet. Fra Haarslef Sogn hedder det, at Udføistningen endogsaa paa Koste uytrede en velgjørende Virkning, thi samme var før den Tid høist ringe, og især maatte de, der tjente for Drengel, som oftest behjælpe sig med sand Hundesjøde; før den Tid kom der vel flere Gjæster til Gilde end nu, men derimod var Beværtningen desto slettere; aldrig brugtes Hvedebrød eller Sigtebrød, og det Højeste, man bragte det til ved slige Vejligheeder, var Brød af sællet Rugmeel og dertil som oftest Eggesjøbe og tør Fisk og andre slige simple Retter. Fra Særslaf Sogn hedder det, at man vel omtrent 1766 begyndte at spise Mellemmad, men at det først efter Udføistningen blev almindeligt. Fra Beslinge S. hedder det, at Folkesjøden før Udføistningen var som til Hunde; en Mand i Bæde, som gjorde Hovning til Lange sø, havde saaledes ikke anden Proviant at tage med sig, naar han gik til Hove, end stegte Kartofler og maatte endda prise sig lykkelig, at han havde faact en Pynge af denne nys indførte Folkesjøde. Deres Drik var Valle, og naar den brøstede, Vand.¹⁾

¹⁾ ja; selv til deres bedste el. fornemste Gilder maa Smalhans have været Kjøkkenmester (see derom et mærkeligt Exempel i [Odenje] Ud. C. Eft. 1774). Nu vedbære derimod i Almindelighed her paa Egnen, saavel deres Fgangsgilder, som Bryllupper, Barsler (eller de saa kaldte „Grødgilder“) og Begravelser i 2 à 3 Dage; Maden udmærker sig i Særdeleshed ved en stor Mængde af Stege og en ligesaa stor Forskjellighed af Kager, Kaffe, Rom, Biin og Punsch i største Overflødighed og (paa Begravelserne nær) Musik (endogsaa af blæsende Instrumenter) jaabel over Bordet som til Dandsen om Aftenen. Deres daglige Føde er i den Grad forbedret, at den er som de fleste Folks af Middeklæssen; men i Kaps- og Høsttiden er det ikke sjeldent, at de faae 2 Gange Mellemmad hver Halvdrag, flere

- 6) en tækkeligere Klædedragt. 1760 var saaledes Fruentimmernes Hovedtøj i Haarslef Sogn heel forskjelligt fra nu; thi da brugtes tostykkede Huer, samlede midt bag op af Hovedet; til Stads havde de mere formuende et Baand over denne Søm, for at tilbække samme; forresten var Huen uden Drestykker, som en Hætte, fastbunden bag i med et lille smalt Baand; foran i denne Hætte var fastgjort et Stykke Linned i Stedet for Korsklæde, 2 Tommer i Bredden; senere kom de saa kaldte Liin i Brug, som bleve sammenfæstede bag i Nakken med en Knappenaal. Dernæst gif de om Sommeren i hjemmegjort Hvergarn og om Vinteren i hjemmegjort Badmel, og naar de gif ud, havde de en lille Halvtaabe paa, som stuupede ved Knæerne, og som i Stedet for Urmer var forshnet med Slidser paa Siderne, hvorigjennem Armene kunde udstrækkes; hvorimod de om Vinteren paa Hovedet havde en Kysse og om Sommeren en saakaldet Solhat, der bestod af et malet Stykke Pap, som de ved Tilffjæring og Ombojning havde givet Stikkelse af en Kysse. Derimod er det nu ikke sjeldent her paa Egnen, at Fruentimmerne af Bondestand gaae med Hovedtøj (der formedelst sin høje Rejsning og sit uhyre Omfang i Spøg kaldes Stavær, 3: staae i Vejret, eller Staatsøj) af de fineste Kniplinger og lange brede Silkebaand til 3 ½ Ellen, Drenringe, Brystnaale, Fingerringe, Raftetorklæder og franske Schavler,

Ketter Mad til Middag og Aften, en Spøkkum Kaffe oven paa Middagsjøvnen, 2 Snapse hver Gang de ipise, hvad enten det saa er varm eller kold Mad, Musik paa Høstageren om Dagen og Dands om Aften og ved Nat.

moderne Kjoler af Merino, Orleans eller Silke, lange Raaber med store Slag, Silkehatte af de forskjelligste Couleurer (hvoraf de endogfaa stundom ere i Besiddelse af flere), Parapher, Parasoller etc., og ligesaa almindeligt er det paa den anden Side, at Mandfolkene, som tilforn gik i hvide eller usfarvede og senere i blaafarvede Badmels Koster med en rød Hue paa Hovedet og et Par Træsko paa Benene, nu gaae i moderne-tyede Frakker af Kjøbeklæde, blanke Støvler, fine Hatte eller moderne Kasketter, Uhr i Lommen, samt sølvbeslagen Merfumspipe, der især synes at være deres og fornemmelig de unge Karles Yndlingsprydelse, da den endogfaa ledsager dem ved Communionen og for Alteret, og skjøndt den dog ved denne Lejlighed paa en ret besteden Maade skjuler sit Hoved i den venstre Sidelomme paa deres Bryst, dog ved sin uhyre lange Spids, der rager højt op over deres Mund, ikke sjelden er dem til Incommodation ved Nydelsen af Sacramentet.

- 7) en bedre Huusbygning. Bygningerne vare før den Tid, som det i Haarslef Sogn hedder, saa simple, at man ikke engang jevnede Grundene, før man byggede, men Husene laae op og ned, ligesom Grunden medførte; og naar de opførtes paa Straaningen af en Bakke, saa blev ogsaa Tømmer og Gulv lagt paa skraa. I Vig. og Vefl. Sogn hedder det ligeledes, at Bygningerne før den Tid vare meget daarlige, Væggene vare opbundne af Riis som et Gjerde og derhos klinede med Leer; Gulvene vare Steengulve, som oftest af Kampesteen eller ogsaa Leergulv og ikke sjelden den blotte Jord til Gulv, og Loftterne vare

som Væggene. Dørene gif paa Træstokke i Hængsler eller Rævler af Træ (saa at Børnene morede sig med at gjøre Musik med disse Døre, der havde en knorrende og skurrende Lyd, naar de opluktes), og en Træklinke var derhos deres eneste Luffe, tilhobe uden mindste Fern, ligesom ogsaa Alting i hele Huset var sanked ikke med Søm, men med Trænagler. Hvorimod Bønderne nu som oftest have grundmurede Stuehuse, ja! endogsaa stundom grundmurede Lader, store Ruder i Vinduerne, Glasdøre for Sovestammeret, hollandske Messinglaase for Dørene, Fjællegulv i alle Værelser, malede Fjællelofter, aftrukne og malede Muursteensvægge, smukt anlagt og vedligeholdt Hauge, hvor man ikke blot finder gode Frugttræer og Rjøkkenurter, ja! stundom endogsaa Aspargesbede, men ogsaa Blomsterpartier af den hyppigste Flor.

- 8) bedre Meubler og Huusgeraad. Da der før den Tid herskede stor Fattigdom, saa herskede der som en Følge deraf ogsaa stor Simpelhed i Bohavet, et Bord, et Par Træstole med flættede Sivsæder, et Hængeskab og nogle Kister udgjorde omirent det Væsentligste, ja! man skammede sig endogsaa for sine Naboer ved at have overdaadigere Bohave, og saaledes fortælles der i Haarslef Sogn, at en rig Slægtning af Foltene i Sognekoged Peder Hansens Gaard i Haarslef havde ladet 2 Stueuhre gjøre og forærede dem det ene, men de stjulede det omhyggelig, da de syntes det var en Skam for dem som Bønder at have saa sjeldent et Stykke¹⁾). Nu er det derimod intet Ualmindeligt i

¹⁾ [B. S. synes her noget ensidig at have fremdraget Forholdet i de fattigste Hjem. De mange gamle Uhre, udstaarne Skabe,

Bondens Stue at finde 2- og 3-Etages Kaffelovne, Skilderier paa Væggene, Gardiner over Vinduerne og Urtepotter i samme, ferniserede Chatoller og Dragtister, malede Stueuhre, lakerede Præsenterbakter, ja! ftundom endogsaa Spyttekasser.

- 9) bedre Vogne og Avlsredstaber. Vognene vare, som det i Veslinge Sogn hedder, før den Tid ikke beslagne med Jern (altsaa blotte Træhjul uden Jernstinner osv.); i Stedet for Kobel med Jernlænke brugtes Klober af Træ med sammensnoede Hummelranter; dette sidste brugtes ogsaa til Hammelreeb; og til Tømme et af Hestehaar snoet Reeb. Deres Spader vare af Træ paa den jernbelagte Eg nær, og deres Hakker vare ganske af Træ; selv deres Harver havde for det Meste kun Trætænder, og kom det vidt, med et Par Rader Jerntænder. Hvorimod det nu er aldeles ikke ualmindeligt, at se vore Bønder, saavel Selvejere som Fæstere, kjøre med stadfelige, velspækkede og vælige Heste til 2 à 300 Rdl. Parret, Hestetøj med lakerede Koppstykker og Skyklapper, samt Messingbeslag til en Priis af 50 til 70 Rdl., Postvogne med pletterede Hanker paa de lakerede Agestole eller,

jint indrammede Spejle, prægtige Vjfestager, Tullerkener, Krus osv., der endnu findes i Bøndergaardene paa Fyen, og som til Dels ved Navnemærker kunne knyttes til Stedets ældre Beboere, vidne om, at der i ældre Tid hos mange Bønder har været stadselig udstyrede Stuer. Saadanne gamle Sager findes vel nu mest i de mere affides Egne (s. Ex. Horneland og Hinds-holm), men at de heller ikke have manglet i den her omhandlede Egn — derom vidner bl. andet B. S.'s egne Skrifter (Rugaards Hist., t. Ex. 2, 131 f., 3, 1 f. og Elvedgaards Hist., t. Ex. 3, 22, og navnlig findes mange Exempler anførte under 1831 (Sjdf. 511 d)).

hvad som endnu ansees for fornemmere, malte, staf-
ferede og ferniserede Fjællevogne med lakerede og vel-
udstoppede Aigestole; og hvad endelig Uvlæredstaberne
angaar, da er Svingplougen af støbt Jern og den
svenske Harve nu ligesaa almindelig som Mærgling,
Staldfodring og Kapsdrift.

- 10¹⁾) en større Folkeformelse, som vel ingenlunde hidrørte
fra den tiltagende Velstand, (da man tværtimod har
gjort den Erfaring, at de Fattigste i Reglen ere de,
der ere rigest paa Børn, og at derfor Husmændene
gjærne i denne Henseende ere langt rigeligere vel-
signede end Gaardmændene), men derimod grundede
sig i den forøgede Huuslejlighed og den lettede Ud-
gang til ikke blot at bosætte sig, men ogsaa med
Familie (i det Mindste til en Tid) at kunne ernære
sig; hvorfor vi ogsaa her paa Egnen have det mærk-
værdige Exempel, at i Stedet for der i gamle Dage
gik 7 Aar hen i Ejlby og i Mejlby [Meelby] Sogne
uden, at der var et eneste Bryllup i begge disse
Sogne, saa er derimod nu 7 om Aaret aldeles intet
Ualmindeligt. Fra Skouby Sogn hedder det saaledes
ogsaa, at før Udstiftningen var der blot et enkelt
„Ledhuus“ (om disse Huse jfr. Særskel 1762 [Uv.
4, 95], 1787 [„Amagerhuus ved Leddet mellem Sær-
skel og Rosterkæf“ (511d)], 1831 [?]) ved Sognefjællet,
men 1830 over 30 nye tilkomne, og fra Veslinge Sogn
hedder det endelig, at i det Medresogns Fogderi eller
i den Veslinge Sognekogeds District (som blot udgjør
det Halve af Sognet) var der ved Udstiftningen i

¹⁾ [3 Hdsfr. staar „9“, hvilken Fejl fortsættes i de følgende Tal.]

alt kun 53 Baaninger, store og smaae, men 1826 var deres Antal steget til 130, saa at altsaa 77 nye Beboere siden den Tid vare opkomne (hvori dog Elvedgaards Udparcellering 1798 sq., ligesaa vel som Udskiftningen, havde sin rigelige Andeel, da ved denne Lejlighed alene paa den Deel af Hovedgaardens Marker, som den Tid bleve solgte, ikke mindre end 24 nye Gaarde, Boelsteder og Huse ogbygtes, ikke at tale om, hvad der blev bygt paa de Parceller, enkelte af de Fæstere, som ved denne Lejlighed kjøbte sig selv, Tid efter anden fra deres Gaarde afhændede).

- 11) en større (i det Mindste udvortes) Sædelighed, især som ovenfor omtalt med Hensyn til Drif og Svir; ingenlunde, at vi endnu ere frie for drifselbige Subjecter, men det er dog ikke saa almindeligt som i gamle Dage, — hvor det saa at sige hørte til Standens Laugsrettigheder; hvorhos vi ogsaa saavel med Hensyn til Drif, som til Horeri og andre Laster maae tage i Betragtning, at om endogaa Straffelovenes Formildelse og den nemme Maade, hvorpaa Forbrydere ved den blotte Benægtelse kunne undgaae Straffen, tildeels kan have forøget Forbrydernes Antal og derved undergravet den offentlige Sikkerhed, saa er dog ogsaa paa den anden Side Folkemængden dobbelt saa stor, som den forhen var, og at de Lastefuldes Antal derfor ogsaa maae være dobbelt imod, hvad det forhen har været. Endelig, — hvad man mindst skulde have troet,
- 12) en stor Deel Overtroes Udryddelse. Jeg har nemlig i det Foregaaende omtalt, hvorledes alle Sagn lidt

efter lidt ved Udstiftningen døde hen¹⁾ og dermed tillige den med samme forbundne Overtro; man havde desuden nu siden Udstiftningen andet at bestille end at høre paa de saakaldte Ammestuefortællinger, og var der endog en gammel Mand eller Kvinde, der fra sin Kattelovnskrog begyndte at opfriske Mindet om samme, da bragte de Yngres Haan og Spot ham snart til Taushed; thi den franske Revolution yttrede selv paa vor Almues Tænkemaade en langt større Indflydelse, end noget Menneske kan forestille sig; den Omstændighed, at en af vor Verdensdeels største og anseteste Nationer kunde offentlig fornægte Gud, afskaffe hans Dyrkelse, myrde sin Konge, udrydde Adelen og Gejstligheden, plyndre de Rige og ophæve alle de Skranker, som Stand, Fødsel, Formue, Love, Privilegier og Sædvaner i en Række af Aarhundreder havde begrundet, og desuagtet dog have Lykke og Held og gaae som Sejerherrer ud af en højst ulige Kamp, hvori alle øvrige Stater forenede sig mod denne ene endog saa i sit eget Indre usamdrægtige og saa at sige adspalttede Nation, gav sammes Grundfætninger i det Mindste for en føje Tid en ubegribelig Indflydelse, der fra de Fornemmere og maaste især ved Seminarister (fra de siden 1790 oprettede Seminarier (Mand. [L. V. N. I.] p. 294)) og Skolelære[re] forplantede sig til Bondestanden og netop her af meget naturlige Grunde slog langt dybere Rødder, end man i Almindelighed antager. Men disse Grundfætningers Forplantning (der uden Tvivl ogsaa paa

¹⁾ efterhaanden som deres Forplantning tillige med Gildetuen ophørte.

Religieuſiteten havde en ugunſtig Virkning, ligesom den uden Tvivl var Aarsag til, at den daglige Huſandagt eller de med Pſalmefang forenede Aftenbønner, ſom hver Dag i en lang Række af Aar her paa Egnen i de fleſte Huſe bleve holdte, lidt efter lidt toge af og til Slutning aldeles ophørte) maac nu have havt, hvad Virkning den have vil, ſaa er dog ſaa ueget viſt, at den ved ſamme forplantede Bantro afgav en kraftig Modvægt mod de forrige Tidens Overtro; og for nu at give mine Læſere et Begreb om, hvor nyttigt og nødvendigt det dog i Grunden var, at denne Overtro lidt efter lidt blev udrøddet, vil jeg herved meddele en Deel af de overtroiffe Sagn, ſom den Tid her paa Egnen gif i Svang.

- 1) I Bogenſe havde man ſaaledes foruden de ovenanførte Hiftorier om Mad. Topps Gjengangeri (jfr. N. F. S. [Thiele Danmarks Folkeſagn] 2 p. 85) og Hr. Anthons Manen og Wiſen igjen, endnu ligeledes anført[c] Hiftorie om en Havmand (Nug. 1,1, 79, N. F. S. 2 p. 258), om underjordiffe Løngange (Nug. 1 p. 138), om Trolden paa Kirkegd. (Nug. 1 p. 115), om Troldqvinderne, ſom vare Skyld i Bogenſe Brand (Nug. 2 p. 34), om Sørovere ved Bogenſe (T. N. F. S. 1 p. 375, Nug. 1 p. 79) og endelig en ditto om Miſſepugcn paa Veb[e]lø. Det hedder nemlig, at en Mand imod ſin Willie blev tvungen til at forlade denne D, og at han da ſendte dem til deres Plage en Miſſepuge, der foruroligede dem i den Grad, at de ikke engang kunde faae No til at hvile i deres Senge; deſaarſag flyttede alle Dens Beboere ſammen paa et Sted og lagde fig ved Siden af hinanden i

en stor Seng paa Gulvet; men heller ikke det fritog dem for Nisfepugens Drillerier; thi nu traf han dem snart i Fødderne, og snart stødte han deres Fødder tilbage, alt ligesom de vare korte eller lange til; thi han vilde (ligesom Proc[r]ustes), at de skulde være lige lange tilhøbe; og en Pige, der ikke ydede ham den tilbørlige Opvartning, kastede han Skarn i Maden for, thi ogsaa han var baade ærgjerrig og hevngjerrig tillige etc. etc.

2) I Skouby Sogn havde man Historien om Gloeshøj, der stod paa Ildstøtter om Natten (Rug. 1 p. 42), om Dværgene i Sagebjerg (N. F. S. 2 p. 211), om Kirkefalken fra Hjortebjerg (Rug. 1 p. 42) og om Forvalter[en paa Hørritslevgaard's] Gjengangeri (jfr. N. F. S. p. 171 [& Elv. 4, 46 f.]),

3) i Guldbjerg S. om Reveldrup Sundhedskilde, om Bjergfolkene i Lodenhøj (Rug. 1 p. 45), samt om en af Kolshauges gamle Præster, der havde manet en Gjenganger ned i Præstegaardens Langeløkke, og at en Bæl blev slaaet ned i Jorden for at hindre den Manebe fra at komme op; at dernæst en Troldhare i en Række af Aar baade ved Dag og Nat havde sit Spil i Smidstrup og Nordstov, og at en Dreng, som mødte ham, da han gik fra Stolen, derover mistede sin Forstand; at dernæst en Mand uden Hoved lige til 1700 og nogle og 90 heel ofte blev seet i Skovgyden ved Smidstrup; og at endelig Kirkevaaret [se Thiele Danm. Folkes. II 295 og B. S. Rug. I, 58] omtrent ved samme Tid lod sig see for en Gaardmands Folk i Kolshauge, der om Aftenen gik fra Høve, og da Præsten ikke vilde troe, at dette havde varflet hans Kones Død, som indtraf en Dags Tid derefter, aabenbarede det sig endogsaa for Præsten selv, ja!

løb faagaar imellem hans Been, nogle faae Dage før den gamle Mand i Grønbækshuset døde.

I Sandager S. fortæltes der om en Høj tætt udenfor Martin Knudsens Port i N. Esterbølle, at Konen der i Gaarden engang blev kaldet derud af et velklædt Mandfolk og formanet til, at hun Tøtten maatte spise eller drikke, ihvad man endogfaa bød hende, hvorpaa hun paa en hende uforklarlig Maade blev ligesom indhyllet i en stor Kappe og neddraget i Højen, hvor hun maatte hjælpe en Kone, som var i Barnsnød; da dette var tilendebragt, kom der en gammel gestæftig Qvinde, som paa det bedste bød hende baade at spise og drikke, men da hun Tøtten vilde nyde, viste Kjællingen hende, hvor slemt deres Lofte var tilredt af Fugtighed og sagde, at det kom fra Gaardens Faaresti og løb ned i deres Mad og Drikke, hvorfor hun truede hende med alstjønns Onde; men nu kom en anden aldrende Qvinde, sagde hende Tak for hendes Ulejlighed og gav hende Noget med i Forklædet, der skød som Kul, og da hun kom op og saa ved Dagens Lys, at det virkelig var Kul, saa fastede hun det i Svinetruget, men da hun kom ind og saa, at Noget af det, som var blevet fiddende i Forklædets Folder, blev til Guld, løb hun ud for at hente det, hun havde fastet i Svinetruget, men det var nu allerede borte; da hun derpaa kom i Tanker om den gamle Konens Klager over deres Faar og tillige tog i Betænkning, at de hidtil havde haft et bestandigt Uheld paa disse, idet de enten vare døde eller ogsaa havde været i en ussel Stand, saa kom hun ogsaa snart paa den Formodning, at dette maatte være en Virkning af hint og dem af Bjergfolkene paaført, hvorfor de ogsaa besluttede sig til at flytte Faarestien til et andet Sted i Gaarden, samt ligeledes

forlægge den Port, der hidtil vendte ud imod Højen, for at saaledes Højens Beboere kunde vorde fritagne for ethvert Afløb fra Gaarden; og havde dette ogsaa den velgjørende Følge for dem, at i Stedet for deres Faareavl forhen havde været belagt med stort Uheld, saa havde nu Tingen paa hele Egnen saa gode, store og fede Faar, som de. Fremdeles vare der i samme By 3 Børn blevne „forbyttede“, hvoraf det Ene først døde omtrent 1800, og disse „Skiftninger“ kjendtes derpaa, at de virkelige Børn, som bleve forbyttede, hørtes skrigे hele Natten igjennem, saa længe Toget varede med dem gjennem Byen. Endelig var der en Smed i samme By, som endnu for en Snæes Aar siden boede i Bogense, og han havde engang faaet en Snaps af en Gaardkone, som var en Hæg, og blev derpaa gal, hvorpaa hans Moder, som ogsaa var en Troldqvind, men „en Grad højere“, blev hentet fra Bogense, kastede et Laget over den Syge og strøede noget Jord, som hun havde taget paa Sandager Kirkegaard, omkring i Sengen og sagde derhos: „jeg skal lære den Qvinde, at der er Høg over Høg“, og strax kom den Syge til sin Forstand igjen.

I Ejlbj S. havde man Historien om Ronen, der blev indtaget i Karlshøj (Nug. 1 p. 45), og Præsten, der manede Gjengangeren.

I Dre S. Historien om Balne Jæger (Nug. 1 p. 66) og Spøgelseset paa Kirkegaarden (N. F. S. 2 p. 140), Præsten, der beskyldtes for Trolddom (Nug. 2 p. 63), samt om Gjengangerne ved Lærkehøj, der hele Natten maatte gaae og pløje, hvortil de ogsaa tvang de Forbigaaende, og kun den iblandt dem, der beqemmede sig til at sætte sine Træsko og pløje en Omgang paa Hofesøtterne,

flap med en eneste Omgang, hvorimod de Andre maatte pløje lige til Morgenhønen goef.

I Haarslef S. Historien om den sunkne Gaard ved Badesø, Skattegraverne i Rølsinghøj (Rug. 1 p. 45, [der staar „Rølsinghøi“]), Bjergfolkene i Hjortebjerg (Rug. 1 p. 43) og de mange Nissepuger i Sognet. Det Samme var ogsaa Tilfældet med Gjengangere, thi foruden den ved Udfikstningen omtalte, fortalte man ogsaa om en Væverkone i Haarslef, der efter sin Død krøb op i sin Mand's Seng i Viigsærken og ragede paa en Hylde ved Hovedgjærdet af samme, hvorover Manden, gjort opmærksom ved dette Syn, ogsaa undersøgte Hylde, fandt 3 Mk. paa samme, og da han havde borttaget disse, kom hun heller aldrig mere tilbage. En anden Spøgelsehistorie *ibid.* lader sig derimod naturligere forklare; i Hans Slagters Hus i Haarslef boede nemlig en Udlænding ved Navn Gregorius (hvem man mener, at den 1633 [Rug. 2, 131] omtalte Kiste skulde have tilhørt); denne Udlænding havde 2 Døttre, som efter hans Død henlevede i Samling ugifte og bleve gamle Piger; de vare smaa af Væxt og noget underlige i Væsen, og naar de omtaltes, kaldtes de i Almindelighed (formodentlig paa Grund af en Forvanskning af deres Faders Navn) „Gurre-Dvinderne“. Disse 2 Søstre døde næsten paa en og samme Tid, og kort efter Begravelsen hørte en Smedekone og et Par andre Naboer om Natten i det Huus, hvor disse Piger havde boet, en ofte gjentagen og uheldig Klagen med en høj og gjennemtrængende, men derhos langsom Tone, omtrent som: „Aah ja!“ af og til en Gang efter den anden gjentagen; man lyttede efter og fandt nu, at Lyden kom fra Tørvekublen. Smedekonen kaldte paa sin Mand og bad ham komme ud

for at høre det, tilføjende med et Sut: „hvad ondt mon de staffels Piger dog kan have gjort?“ thi alle mente de, at det var Pigerne, som ikke kunde faae No i Graven. Smeden, som imidlertid var en modig Karl, besluttede sig endelig til at vække en Skræder, som boede i den ene Ende af de gamle Pigers Huus, for i Forening med ham at undersøge Tørvekubben; men da Skræderen uheldigviis ikke strax vaagnede ved Smedens Kalden, og den fatale Lyd ikke alene vedblev, men endogsaa syntes at blive stærkere, forlod Smedens sædvanlige Mod ham aldeles, og han skyndte sig tilbage til sit Huus for med de øvrige Tilstedeværende at overlægge Grunden til dette græsselige Spøgeri. Ved denne Snak og Tummel opvaagnede imidlertid Smedens Dreng, og da han havde hørt Lyden et Par Gange, udbrod han i sin Trosthyldighed: „3 Dag har, min Tro! Skræderens Rok faaet noget i Halsen igjen; hør, hvor han klager sig, som om det var et Menneſte“; ved disse Ord gik et Lys op for de Tilstedeværende, Tørvekubben blev undersøgt, og det arme Corpus delicti maatte herfrem for Dagen og havde nær maattet række Hals for den indjagne Skræk. Et tredie Slags Gjenganger her i S. har endelig en p̄hyſiologiſt Mærkværdighed. Det var nemlig en Mand i Poul Sørenſens nuværende Gaard i Haarſlef, der laa ſtindød i hele 3 Dage; da han derpaa opvaagnede, gik hans Kone juſt og bryggede Æl til Begravelsen; han klagede ſig da for hende, at han frøs og bad hende at hjælpe ſig op, men Konen, ſom blev yderlig forſtrækket ved hans Opvaagnen og endnu mere ved hans Tiltale, undskyldte ſig med, at hun turde ikke, „da der nu allerede var budet til Begravelse“; han ſvarede da: „ja! jeg veed nok, at jeg er død, men jeg har været ſaa vidt

omkring og ingen Steds kunnet komme ind; du maa derfor endelig komme og hjælpe mig op." Saaledes kom han da endelig op af sit haarde Leje og levede efter nogle 2, men efter andre 10 Aar efter denne Begivenhed og blev siden immer kaldet „den døde Mand“ i Gaarslef¹⁾).

I Gaarslef Sogn havde man Røverhistorien ved Møtilden (Kug. 1 p. 73) og den nedmanede Gjenganger i Moderup (Kug. 3 p. 29) samt Ronens 3 Duster i Gaarslef (Th. [dft. Folkes.] 4 p. 28), og omtrent for 50 Aar siden boede her ogsaa en Smed, der befattede sig meget med sympathetiske Kurer og blandt andet helbrede Tandpine ved at slaae 3 Søm ind i en Dør; en anden var saa klog paa at vise igjen etc., at han kunde ligge i sin Seng og mærke, naar Thyene stjal, og da uden at rejse sig fængsle dem paa Stedet, saa at de maatte staa med deres Thyvekoster paa Nakken, indtil han kom og løste dem, og en tredie, som endnu lever, blev for en Del Aar siden meget søgt af Folk, som havde Uheld paa Kreaturer eller selv vare syge, og da han for det Meste helbrede dem ved sympathetiske Midler (skjønt han ogsaa aarelod og vidste for hver Sygdom en særskilt Aare at aabne), og Bønderne altsaa ansaae det for Hexeri el. de saa kaldte Fandens Kunst, saa fik han endogsaa selv Tilnavn af Fanden, som han endnu maa bære.

¹⁾ Det turde tjene til Beviis for, hvorledes Sagnene her paa Eggen efter Udskiftningen Aar for Aar forsvinde, at lige saa lidet, som jeg har kunnet bringe i Erfaring, hvad den Mand heed, der 1732 blev myrdet i Himmelstrup, lige saa lidet har jeg, al andendt Flid uagtet, kunnet erfare, hvad den døde Mand i Gaarslef heed eller naar han levede, uagtet et Par gamle Folk ville mene, at det ikke var længere siden end i deres Barndom.

I Vigerølef Sogn havde man Historien om den sjunkne Munstøgaard (Kug. 1 p. 75), Ellefolkene ved Munstø (Kug. 1 p. 46), Fru Idas Gjengangeri (Kug. 3 p. 148) og Spøgeriet ved Himmelstrup, Amtmanden og hans Døttres Gjengangeri ved Nellemose (Kug. 3 p. 149) og Hr. Strandes ved Julstov (Kug. 1, 2, 81), samt Spøgeriet i Tingstuen paa Møllegaard (Kug. 3 p. 25). Endelig fortælles der endnu, at i Rasmus Nielsens Gaard i Morud var i hans Forældres Tid stort Uheld paa Kreaturerne. De rejste derfor til en klog Kone i Holsteen, og hun sagde dem, at paa et vist Sted i Stalden, som hun betegnede dem, laa under Brostenene en Bolt af Haar og Fjeder; og naar de borttog den, saa skulde Uheldet forsvinde. De fandt rigtig nok Boltten, og hendes Forudsigelse gik ogsaa i Opfyldelse. Dernæst tjente der for en Snees Aar siden i Vigerølef en Karl, Torsdagsmanden kaldet, som var sine Forældres 7de Søn og født paa en Torsdag, og derfor troede selv og troedes af mange Andre at kunne helbrede mange Vegemsbræk, især Gæbærter og Hjertelhævelser (hvilke Bønderne i Almindelighed kaldte Kobander, fordi de troede, at de opstod, naar en Ko gav et pludseligt Brøl henimod Rogen og ligesom bandede eller udfjældte ham), ved blot at vedrøre og med Fingrene at gjøre visse Tegne paa de syge Dele, men blot om Torsdagen, hvorfor han ogsaa altid, naar han bortfæstede sig, betingede sig Torsdagen fri, ja! stundom en Hest til Brug for at kunne rejse omkring til sine Patienter, thi han blev virkelig søgt af Mange, og det endog af saadanne, som man maatte troe vare altfor oplyste til at indlade sig i slige Barnagtigheder, men den Skibbrudne griber mangan Gang i sin Nød og Fortvivlelse et Halmstraa, naar han

ikke kan faae fat paa en Bjelke, og de Fleste tænke som oftest: kan det ikke hjælpe, saa kan det heller ikke skade (og derfor har for ganske nylig en lignende Sværmer fra et andet Herred, der ikke alene var sine Forældres 7de Søn, men endogsaa var født i en „Sejersfjorte“ [se Thiele Danmarks Folkes. III S. 84] endnu her paa Egnen havt enkelte Runder). Forresten havde man ogsaa her i Sognet den overtroiske Fordom, at der hver Nat skulde brænde Uds for det uhyøbte Barn, indtil det blev døbt, for at underjordiske Folk ikke skulde forbytte det; thi i saa Fald blev det en Stiftning o: paa Sjæl og Legeme vantrevet. I et Barns Svøb skulde der desuden indshes et „Vættelids“, for at Vættten, o: de underjordiske, ikke skulde tage det. Naar en frugtfuld Kone døde, gaves der hende Børnetøj med i Kisten. Saa længe Barselkone laa inden Kirke (o: ikke havde holdt sin Kirkegang), maatte hun ikke komme over en Hjulnoer. Næste Søndag efter, at hun havde holdt sin Kirkegang, skulde hun, i hvordan endogsaa Vejret var, igjen i Kirke for at hente Housse (o: Hufommelse) for sit Barn. Brylluper og Begravelser maatte ikke foretages paa en Tirsdag eller Torsdag, da disse Dage vare „Raaldage“ og derhos uheldige. To Søstre maatte ikke have Bryllup paa een Dag, thi saa tog den ene Heldet fra den anden. Brude- og Viigstater maatte endelig følge den alfare Kirkevej, i hvor slem den endogsaa var, og aldrig benytte nogen Bivej. Skete noget Uheld med Heste eller Vogne, naar Brudfolk toge til eller fra Kirke, da var det intet godt Barsel for Ægtefædet. Naar en Eng laa paa sit Yderste og hverken kunde leve eller døe, var det en Barmhertigheds-Gjerning at trække Bøden bort under

Hovedet for at gjøre Hølsoten desto kortere. Naar Liget var klædt og lagt i Kiste, skulde der lægges en Psalmebog paa Brystet og derhos en Sag, der var saaledes aabnet, at den daunede et Kors. Hvad der havde været den Døde kjærest i Livet, skulde, forsaavidt det lod sig gjøre, gives ham med i Kisten, for at han ikke skulde gaae (igjen) efter det (hvilket saaledes forklarer, hvad der for en Snecs Aar siden skete i Beslinge, at man nemlig ved at kaste en Grav paa Kirkegaarden, blandt en Deel Menneſtebeen og Levningerne af en for mange Aar siden nedsat Liigkiste tillige forefandt en tilproppet Flaske med — Brændeviin). Naar man rejste om Aftenen, og Hestene pludselig standsede eller bleve bange for Noget, som man ikke kunde see og altsaa maatte være et Gjenfærd eller Puslinger, maa[tt]e man gaae hen foran dem og gjøre Kors med et Jyrstaal eller flaae Jld med samme, da skadelige Aander hverken fordrage Lys eller Staal. Konnen ansaaes ogsaa for et Træ, der kunde modstaae alskjønns Trolddom, og derfor gjordes ofte Kjørnestænger deraf (at man ikke skulde forgjøre Fløden), og en Kønnepind fattes i Hestens Hovedtøj, for at der intet Uheld skulde møde den om Natten. S. Hans Aften fattes Blus, o: grønne Hylleqviste, i Hørrer paa Marken, for at der skulde blive god „Tav“ i den. S. Hans Aften plukkedes ogsaa S. Hans Urt (o: Sedum Telephium) og fattes i Stuen op under Bjælken; holdt den sig da længe frisk og grøn, da levede man, men visnede den snart, da døde man, inden Aaret var til Ende. Satte 2 Forlovede eller Kjærestefolk hver sin S. Hans Urt ved Siden af hinanden, og de bøjede sig sammen, var det et Beviis paa, at de fik hinanden, men bøjede de sig derimod til modsatte Sider, Beviis paa,

at de, inden Aaret var til Ende, bleve adskilte. Blomstrede et Frugttre langt hen i Sommeren, fandtes der hvide Blade paa Grønkaalen, eller skjød Muldvarpen op under Jodstykket, da skulde en af Husets Folk døe forinden Nytaar. Naar man spiste Silb om Foraaret, skulde man stedse faste „Silbesjælen“ (o: Sildens ligesom forsølvede Mave) op paa Bjelken, saa at den kunde hænge sig fast, for at man ikke i det tilstundende Aar skulde faae Feber. Denne Sygdom cureredes forresten den Tid, ligesom Tandpine, ved allehaande sympathetiske Midler, f. Ex. ved at hænge en forseglet Seddel med en magisk Trolddomsformel, saasom Abracadabra, Hocus pocus filius eller en for Patienten uforstaaelig Spas, saasom: Fieber! bleib auß, der Herr ist nicht zu Haus, om Halsen eller ved stiltiende at skrive den Syges Navn og Antallet af de Gange, han havde havt Feberen, med en Bind i Jorden og derefter nedtrykke Binden paa et Sted, hvor den Syge aldrig kom, eller ved at skrive det Samme med Kridt i en Skofsteen paa et Sted, hvor Røg og Sod jo før desheller kunde tildække og skjule det Skrevne. Naar man havde Uheld paa sine Kreaturer, troede man at kunne befrie sig derfra ved den Grusomhed at begrave et Kreatur, f. Ex. et Lam eller en Kalb, „levende“ i Porten eller i Døren til Dvægstalden, maaste som et Offer til de underjordiske Aander. Førind man skar Hul paa et Brød, maatte man stedse med Kniven først teg[ue] et Kors over Enden; ligesom man ogsaa maatte gjøre Kors over en Dhyge Korn, før man begyndte at opmaale den. Man maatte ikke brænde en Koft, forinden man først havde overstaaeret Baandet (eller de Bøjrer, der bandt den sammen), og naar Melken kogte over, skulde man kaste Salt i Ilden,

for at Røerne ikke skulde faae ømme Batter. Naar man bryggede, skulde man kaste en Sølvstee i Øllet, forinden det gjæredes, og lade den blive deri, indtil det tnyl[de]des, for at Øllet ikke skulde slaae sig eller blive vreden (∴ blive surt) etc. etc. (tildeels efter Boesen 2 p. 98).

I Veflinge Sogn havde man Historien om Troldkarlen Lars Vøn Hahn (Rug. 3 p. 1), om Spøgeriet ved Rjoberstov (see supra 1754 [Elv. 4, 53 f.], og paa Elved (see 1764 [Elv. 3, 99 f.] og 1780*), samt om Ellefolket i Rugaards Skove (N. F. S. 2 p. 53.). For en Snees Aar siden døde desuden endnu en Mand i Veflinge, som selv gav sig ud for at kunne vise igjen og tilintetgjøre eller „løse“ allehaande Trolddom (der nemlig anfaaes for at være knyttet eller „bunden“ til et og andet Vers eller Hæxformular, og den, som kjendte denne Ransse, kunde løse den ved at læse samme baglænds, i Stedet for den læstes forlænds, da den blev bunden) og fandt ogsaa i mange Aar i den Grad Tiltro her paa Egnen, at han blev konsulteret baade fjærr og nær, ja! endogfaa en Gang blev hentet af en af Landets anseteste Mænd for at skaffe oplyst, hvo der havde stjaalet Haler og Manter af hans Heste (B. 2 p. 98—9 [97—98]), ligesom han en anden Gang blev hentet af en fordums Herregaards = Besidder for at vise ham, hvo der havde stjaalet hans Væred paa Blegen, men da denne Mand efter paa Hæxemesterens Ordre at have sat sine Fødder i en Spand Vand, hvori Tyvns Ansigt skulde aabenbares, ved første Djekest gjentjendte Ansigtet af sin egen Datter i samme, trak han

*) [Rimeligvis sigtes til et „Varsel“ — en Lyd paa Løftet som af en snurrende Tullerken el. Medaille — der skal være hørt paa Elved ved B. S.'s egen Føddel, og som han omtaler i Fortsætt. af nærv. Hdsfr.]

hurtig Benene tilbage, idet han med Hæftighed udbrød: „ja! det tænkte jeg, min Himmerigs Bart! allerede for længe siden.“ Forresten herskede ogsaa her i Sognet, som paa flere Steder, den Overtro, at det d. 1. Maj var farligt at give noget bort eller laane noget ud; at man maatte vaage eller i det Mindste (ligesom i Wigerslev S.) brænde Lys over Børn, indtil de bleve døbte, paa det at de ikke af Underjordiste skulde forbyttes; at Frugt-sommelige ikke maatte gaae uden Forklæde og heller aldrig tage Gulvsfarn op i samme; at man Intet maatte veje i sit Strømpebaand; aldrig sælge sød Melk for Penge etc. etc., og desuden en heel Deel anden Overtro, som unægtelig deels havde sin Oprindelse deraf, at den catholske Gejstlighed ved sammes Udbredelse vilde strække deres Sognefolk eller Forældrene deres Børn fra at gjøre Noget, der var skadeligt eller forbudent, og derfor hed det saaledes, naar man vilde hindre dem fra at ødelægge Gravene, at man derved forstyrrede de Dødes Fred og fremkaldte Gjengangeri, fra at kives ved Sundhedskilden (ved Reveldrup og Kjelleby), at den i dette Tilfælde holdt op at flyde, fra at bade skabbede Og deri, at den derved mistede sin Kraft; fra at spotte med Sacramentet, at derved en og anden Gaard var sunken osv. osv.

I Sønderjød S. havde man dernæst Sagnet om det fjunkne Gaardstue[Staldgaard](Kug. 1 p. 111), om Løngangen ved Dallund (p. 112), om Røverne ved Ulkendrup (N. F. S. 1 p. 368) og om Myrdehuset (p. 369) samt om Spøgeriet paa Dallund 1614 og 1729; det Sidste har jeg allerede i det Foregaaende [Elv. 2, 174] berørt, men om det Første kan endnu tilføjes, at ogsaa Dallunds Bygherre, den gamle Ejler Bryhste, gif igjen efter Døden og gif derhos

blandt andet engang, hvad man mindst skulde have tænkt, ind til en Skomager i Sønderfjøs og bestilte sig et Par Støvler, da han ikke kunde gaae i Fred paa Sønderfjøs Gade, fordi Hundene vilde bide ham i Benene; men da han ingen Penge havde at betale dem med, saa gav han Skomageren Anviisning paa en Kappe, der hængte i et Kammer paa Dallund, hvilken Skomageren paa hans Ord ogsaa tog, men blev derfor, som man let kan tænke sig, tiltalt som Tyv; dog, da Dommen skulde affiges, lod sig en høj og gjennemtrængende Stemme (formentlig fra Ejler Bryhste, men naturligviis snarere fra den Epidisshub, der spillede hans Rolle) sig høre, som sagde: „Jeg, Ejler Bryhste, hjemler ham Kappen“, og dermed henfaldt ogsaa Sagen, som fuldkommen berigtiget og afgjort.

I Wisfenberg havde man endelig Historien om Røverbanderne (Thiele [danske Folkesagn] 2 p. 11—14), om Tyven, der hængte sig paa Knud den Helliges Steen (2 p. 112), om Præsten, der manede sin Karl ned i Jorden (3 p. 32), om en Her, der ikke kunde døe (3 p. 31) og om en Kone, som var et Søndagsbarn og derfor havde Visioner (ibid. p. 27).

Al denne Overtro i Bondestanden er, Gud være lovet, nu forsvunden eller ligger i det mindste i sine fidske Krampetræk for Døden¹⁾; og det tør derhos ingen-

¹⁾ thi i Bund og Grund udryddet er den vistnok ingenlunde, i det Mindste ikke i alle Gemhitter, men den er dog langt fra ikke saa almindelig, og heller ikke lægges der saa meget Vægt paa den som i forrige Tider. De fleste og især de Unge vise den nemlig slet ingen Tiltro mere, men ansee den for gammel-dags Taabelighed, men endeel og især de Eldre htre sig vel af et Slags Undseelse ikke ligefrem derom, men rette sig dog i Smug derefter, da det koster liden Umage og mindre Penge

lunde nægtes, at jo Udstiftningen og dens umiddelbareste Følger i Følge det Foregaaende ogsaa derpaa har nyttret sin velgjørende Virkning¹⁾); men endskjøndt nu saaledes Udstiftningen saavel i denne, som i alle ovenanførte og maaste i mange andre af mig oversete Henseender, upaatvibelig var den største Velgjerning, der kunde udvises mod Bondestanden, og at det i Grunden først var den, der satte den i Klasse med Landets øvrige Indvaanere, og den derhos iværksattes med store Opoffrelser saavel fra Regjeringens som fra vedkommende Godsejeres Side, saa var det dog saare langt fra, at Bondestanden hverken den Tid eller flere Decennier efter i mindste Maade paaftjønede samme. Fra Ejlbj S. hedder det saaledes, at Bønderne vare ingenlunde stemte for Udstiftningen fra Begyndelsen af, thi de troede ikke, at det kunde have ladet sig gjøre; det gav ogsaa en Deel Uvejlighed det første Aars Tid eller to med at sætte det meget Hegn, og derfor blev heller ikke Alt paa Grevstabet Gyldesteen i et Aar udstiftet, men det skete successiv og Bj efter Bj, og saa skulde de andre Bjer hjælpe dem, som fik udstiftet, hvorimod disse saa igjen maatte hjælpe de andre, som næste Aar fik udstiftet. Men det Værste var endda, at de (i det Mindste efter egen Indbildning) ikke alle nøde lige Ret i Delingen, især med Hensyn til Fremtiden; thi

og de derhos troe, at om det endog ikke altid hjælper, saa hjælper det dog somme Tider og isæder derhos ikke.

- 1) Skjøndt naturligviis den bedre Skoleundervisning ogsaa deri kan have havt sin Andeel og frem for alt de ved den franske Revolution udbredte Grundsætninger, thi det var jo en Selvfølge, at naar man ikke troede paa nogen Gud eller Fortløjer mere, saa troede man endnu mindre paa Fanden og alle hans Engle og Apostle, men blot paa sin egen Kløgskab og Fornuft.

Mange, som kun havde faaet lidt i Forhold til de Andre, fordi de Jorder, de fik, vare bedre end disse, bleve omfider langt ringere, fordi den større Mængde, disse havde bekommet, ved en bedre og mere omhyggelig Drift i Tidens Længde forbedredes og saaledes blev lige saa god, som det Lidet hine havde faaet, hvorved de nu fik en langt større og saaledes ogsaa langt bedre Gaard end hine, hvis Jorder ikke kunde eller i det Mindste ikke i den Grad kunde forbedres. Fra Haarslef Sogn hedder det ligeledes, at Udskiftningen der i Sognet i en vis Henseende kun havde en daarlig Fordeel til Følge; thi i Stedet for at Haarslef, Vykkesborg etc., der den Tid hørte til Oregaard, formedelst den lange Afstand ingen „Hovning“ gjorde (Andre sigte derimod, at skjøndt de ikke skulde drive nogen Gaards Avl som Hovning, gjorde de dog ved enkelte Lejligheder Hoveri, f. Ex. kjørte Vgter, ryddede Gravene ved Gylbensteen etc., men tilstaae tillige, at det kaldtes „frivillig“ Hovning, og at Grev Knuth gav dem en aarlig Udviisning af 7—8 Læs Brænde, hvormed denne frivillige Hovning var mere end betalt), saa maatte nu efter Udskiftningen de af Haarslef tage Deel i at opbygge (det 1783 afbrændte) Vykkesborg, som nu blev forstøret ved flere Jorders Sammenlægning og derpaa, som den nu er, opbygget; og var dette Arbejde ikke lidet med Kjørfler og Andet, som Bønderne nu maatte gjøre; og efter at nu Gaarden var bleven opbyggt, og Jorderne inddeelte og indhegnede af Bønderne, som Hovarbejde, maatte de siden gjøre den egentlige og almindelige Hovning der til Gaarden, som de forhen havde været befriede for. Ved Udskiftningen selv bleve forresten alle Gaardene, saavel halve som hele og dobbelte, i Almindelighed gjorde lige, men Hartforret

(eller maasse rettere Arealet?) blev ingenlunde ligelig fordeelt, thi dette berøede paa, hvorledes Landmaalerne og Landinspecteurerne bleve modtagne, hvorpaa efter Sigende skulde have mange Exempler saavel blandt Bønder som Præster; dog. Bønderne drive stedsse deres Mistænkkelighed for vidt, og naar de saaledes f. Ex. blandt Andet fortælle, at en Landinspecteur her i Sognets hydlige og skovbevoorne Deel modtog Penge fra 5 til 10 Rdl. af Mange, fordi, som det hedte, han skulde sige dem, hvad deres Hartkorn blev, men i Grunden for at virke gunstigt for Bedkommende til, at de kun skulde faae lidt Hartkorn, da indseer man lettelig, at derved ingenlunde kan menes den egentlige Udskiftning, men formodentlig snarere den senere eller saa kaldte nye Matrifulering. Fra Veflinge Sogn hedder det ligeledes, at Udskiftningen medførte et svært Arbejde for Bønderne, da de maatte „hjælpe hinanden“ By- eller Laugsvis med at faae Hegnene oprejste, og at man ligeledes var højt utilfreds med Jorddelingen i det Hele; ja! at Udskiftningen endogsaa var den første Anledning til de mange Processer i Bæde (hvoraf denne By tilsidst fik Navn af Procurator-Byen), som varede i en Række af Aar, og som hidrørte fra, at man paa ingen Maade kunde enes om den indbyrdes Jorddeling. Endelig var det næsten ikke muligt her paa Egnen, at bevæge nogen eneste Mand til Udskiftning, som egentlig skulde have sat Kronen paa det hele Udskiftningsværk, da derved enhver Gaard vilde have kommet til at ligge midt i sine egne Jorder; men Bønderne vare paa ingen Maade at bevæge til at forlade deres gamle Rede og deres gode Naboer, da deres Børn derved fik for langt til Skole (Hofman [Bang, Odense Amt] p. 106, og de selv maasse for langt til

Kroes?); desaarfag blev i Haarslef Sogn af 70 kun 2 Gaarde udflyttede (Hofm. p. 108), i Dre Sogn kun 2, som derhos nylig vare afbrændte og desaarfag bleve udflyttede fra Dre By og hen imod Hugget til (nemlig Grydhøigaard og Skovgaard), og i Vigerslef S. blev endelig — dog først 1802 — 3 Gaarde fra Fa[r]strup udflyttede, nemlig Adamsminde, Ditlevsdal og Sophienhøj. Man seer altsaa, at det ved denne Leilighed gik med Bønderne, ligesom det endnu gaar med vore Fattige, at i hvor Meget man endogsaa gjør for dem, saa ere de dog stedse utilfredse, og den højeste Grad af Taknemmelighed, man ved slige Leiligheder kan aftvinge dem, er i Almindelighed den Erklæring, „at det vel er godt nok, men at det dog endnu baade kunde og burde have været bedre.“

Smidlertid kan det desuagtet ingenlunde nægtes, at jo Udskiftningen (og den med samme fast samtidige Udpacellering, Stavnbaandsløsning, Hoveribestemmelse og Tiendeforening) i den Grad har fremhjulpet Bøndestanden i vore Dage (og det selv dem, der ere Fæstere i samme), at de nu virkelig heel vel (hvad som dog omsider maa være ethvert Menneſtes og altsaa ogsaa enhver Stand i Statens Pligt) for Fremtiden kunne „hjælpe sig selv“ uden videre Opoffrelse fra Regjeringens og de andre Stænders Side, og den daglige Erfaring viser det ogsaa tydeligt nok, at hvor Villien og Evnen „dertil“ ikke mangler, der er Bøndestanden ogsaa i det Hele taget (thi enkelte Undertrykkelser kunne aldrig med Grund og Villighed opføres som Regel) i den ønskeligste Flor¹⁾; og hvor „Evnen“

¹⁾ og at det i den Grad, som de selv udtrykte sig, i de sidste 50 Aar har været en „god Bøndetid“, at jeg, der selv saa godt som er bøndefødt (skjøndt min Farfader i sine sidste og min

formedelst Sygdom mangler, der have vi jo vore Hospitaller og vor tvungne Fattigvæsens-Indretning, og hvor „Billien“ derimod mangler, der burde vi virkelig have Tvangsarbejdshuse eller rettere have Udgang til Rigsstædernes Tvangsanstalter; thi skal den Velhavende nu engang tvinges til at føde den Fattige, og den Flittige den Døve, bør den Fattige dog ogsaa tvinges til at koste den Velhavende saa lidet som muligt, og Tvangen saaledes være en gjensidig Byrde, paa det at de Fattige ikke tilsidst skulle drage de Velhavende ned i deres egen Klasse og saaledes Alt blive Uge, og derhos bør ingenlunde Brugen, men blot Misbrugen af Ejendomsrettens Udøvelse i den Grad indskrænkes, at ingen maae have Ret til at opbygge eller bortfæste jordløse Huse eller at fordre større Fæste og aarlig[e] Afgifter eller mere Arbejde af deres Husmænd end, hvad efter en billig Taxt kan svare til den dem tildeelte Jord; thi saavel det Første som det Sidste er en Uretfærdighed imod Comunen og en himmelraabende Synd mod sine Medmennesker. Forresten

Fader i sine første Aar vel for en Tid var Herremand) og saaledes vist ogsaa af Alle mindst kan misunde min egen Stand sin tiltagende Flor, aldrig med Henshu til Selvejer-Gaardmændene her paa Egnen (i det Mindste i udbortes Henseende) har turdet ansee mig for stort mere end en Husmand (eller allensals, da jeg dog holder 2 Heste, for en Boelsmand), da vel min Gaard er langt Mere værd end deres, men Indtægterne af samme og den Pragt og Overdaad, jeg som en Følge deraf stiller til Stue, paa ingen Maade kan sammenlignes med deres; og det er saaledes mærkeligt nok, at ligesom min Farfader, som min Families egentlige Stammefader, kun var en fattig Husmands Søn, saaledes vil ogsaa jeg, som hans Sønnesøn og Slægtens sidste Mand, komme til at ende som en Husmand.

er det min Formening, at naar Bondestanden eller de til dens Talsmænd sig uopfordret fremtrængende Patrioter efter alle hidtil modtagne Velgjerninger og alle hidtil oppebaarne Begunstigelser endnu (ligesom utilfredsstillelige Børn, der jo mere de føjes, des større Fordringer ogsaa gjøre) Nar for Nar vedblive at fordre, at saavel Regjering som alle andre Rigets Stænder immer skulle bringe dem nye og større Offre, da er det Tegn til, at den med al sin virkelig prisværdige Oplysning¹⁾ dog ikke besidder

- 1) Tilforn (nemlig endnu 1790) maatte man saaledes paalægge Præsterne aarlig at indberette til Herredsfogden, hvilke Bønder i Sognet der kunde læse Skrift, for at han deraf kunde udvælge Stævningmænd etc. Nogle Decennier senere (nemlig 1830) kunde de allerfleste saavel Mænd som Qvinder baade læse Skrift og skrive, i det Mindste til Rødtørstighed. Tilforn maatte hver Søndag fra Prædikestolen bekjendtgjøres Solens Op- og Nedgang, Markeder og andre Almanak-Efterretninger. 1830 fandtes derimod vist ikke et Hus, hvor man ikke havde sin Almanak og ogsaa forstaa at læse den. Tilforn kjendte man slet ikke Aviser eller troede dog, at den Læsning kun var for de Store og ikke for den eenfoldige Bonde; 1830 holdt derimod mange Bønder selv deres Aviser i Forening med andre og vidste godt at orientere sig i Henseende til deri forekommende Lande og Stæder, og kun Faa ere aldeles uvibende om deres politiske Indhold. Tilforn læste man ikke Andet end de Eventyr og Krøniker, hvormed de omløbende Biskekæmmere overbømmede Landet; 1830 forelæste derimod Skolebørnene om Vinterastnerne deres Forældre og Tjenestefolk af virkelig nyttige Almuekrifter, som deels uddeles til Børnene i Præmier og deels udlaanes af Stole- og Sognebibliotheket. [Saaledes i Bessinge, Vigerslev og Haarslev Sogne, for hvilke B. S. i Aarene 1832—40 oprettede 3 Boglegater, hvert paa 600 Rdl., af hvilke Halvdelen skulde anvendes til „Flittigheds- og Sædelighedsbelønninger“ for Skolebørn, Halvdelen til Forøgelse af Sognebibliotheker, til hvilke han af sit eget Bibliothek lagde Grunden]. Tilforn vidste vist ingen Bonde hvad Cours var, men 1830 vidste de Allerfleste heel vel at gjøre Forstjel paa

den Grad af samme, som først fortjener Navn af den „fande Dphlysning“, thi ellers maatte den vide, at Statens Vel netop beroer paa, at de enkelte Stænder ere nøjsomme i deres Fordringer og ikke paa de Andres Bekostning fordre Mere end, hvad der er højst nødvendigt for at kunne „hjælpe sig selv“; thi at fordre en total Ophævelse af alle Stænder og en absolut Liighed mellem alle Menneſter vilde uden Tvivl være ligesaa urimeligt, som om det ene Slags Planter vilde fordre at være ligesaa skjøn, ligesaa vellugtende og ligesaa nyttig som de Andre, eller alle Træer, Fugle og Dyr med Hensyn til deres Slægtsforskjelligheder [vilde] gjøre en lignende Fordring. Og om man endogsaa med Magt og paa engang gjorde alle Forhold og al Formue lige, saa vilde det dog ikke vare længe, inden Rogle igjen vare fattige, og Andre vare rige, og de Første vilde da paa nye være nødsagede til at

Dvartals- og Børscours, paa Sølvbærði og Ravnebærði, paa rede Sølvs og Sedler og at indrette deres Handel derefter, som overhovedet den idelige Coursvejel og især den sidste Pengesforandring har gjort vore Bønder til store Hovedregnere. Tilførn havde man endelig den meest afgjorte Fordom imod alt Nytt og forkastede det i Almindelighed uden videre Undersøgelse. 1830 lyttede derimod Bonden gjerne til enhver nye Opdagelse i hans Haandtering, ja! gjorde endogsaa selv Forsøg dermed, men, det forstaaer sig, efter hans roesvbærdige „Forsigtighed“ altid først i det Smaa, og helst naar han ikke blot havde hørt og læst det, men ogsaa „seet“ Udførligheden og Nyttten deraf med sine egne Øjne, og hvad endelig nu den nyeste Tid (1846) er angaaende, da sætter Bonden ikke sjelden sin Datter i Institut for at lære Stræderslyning, samt at „gjøre Puds“ og at dandse, hvilket sidste de især formeene at give Døttrene et hyperligt „frækt Bæsen“, ja! Rogle lade dem endogsaa tage Information paa Klaveer, og hvad Sønerne angaar, da aabner sig for dem den ene højere Skole, ja! endogsaa Højskole efter den anden.

træde i et Afhængigheds-Forhold til de Sidste, der efter faa Decen. vilde tilvejebringe den samme Ulighed, som den, der tilforn fandt Sted. Men det er forresten kun min Mening, og de, der ere klogere end jeg, have naturligtviis ogsaa en klogere Mening.

Rettelser.

- S. 61 L. 9 f. J. E. Boesen, læs: J. F. Boesen (nemlig den S. 59 nævnte Provst Jens Frederik Boesen, død 1839 som Præst i Bigerslev og Veblinge).
 S. 61 L. 13 rigtigt, læs: vigtigt.
 S. 62 L. 4. rigtigt, læs: vigtigt.
 S. 64 L. 5 Propriælærer, læs: Proprietærer.
 S. 68 L. 16 Laagerod, læs: Laagerød.
 S. 70 L. 16 Hammerslef, læs: Hemmerslef.
 S. 72 L. 17 Ugsigt, læs: Udfigt.
 S. 73 L. 30 man kaldte, læs: som kaldtes.
 S. 77 L. 12 „efter Døden gaae igjen“, læs: efter Døden gaae igjen.
 S. 58 L. 5 S. 107, læs: S. 109; L. 8 S. 106, læs: S. 108.
 S. 58 L. 6 Tilspøjelse, læs: Tilspøjelse (Igl. Hønb. t. Hofm. Od. Amt, Thiele Dm. Fz., B. S. Rug. og Elv.).
 S. 87 L. 9 ogbygtes, læs: opbygtes.
 S. 88 L. 20 Sejerherrer, læs: Sejerherre.

J Uoverensstemmelse med Forfatterens Rettskrivning er af typografiske Hensyn trykt ej og øj for ei og øi (ligeledes staar adskillige Steder kv for qv).

IV.

Frederik Buchwald

som Godsejer.

Af

J. Lauritsen.

(Fortalt i Fyens Stifts literære Selskab den 18de April 1888, i hvilket Møde der ogsaa gaves et Tilbageblik paa Buchwald som Stiftamtmand over Fyens Stift; dette sidste Afsnit af Foredraget er gjengivet i Numrene 98, 99 og 100 af „Fyens Stfsts Tidende“ for 1888).

Kun Faa eller Ingen have gennemført saa meget til Bondestandens Frigjørelse og Odense By's Udvikling som Kammerherre Frederik Buchwald, og da det næste Aar er 100 Aar siden, han kom hertil Odense, og endnu længere siden, han begyndte sine Bestræbelser til Gavn for Bondestanden, er der Anledning til at give et Tilbageblik paa denne Fremstridsmands Liv og Levned. Denne Skildring deler sig naturlig i to Afsnit: Hans Virksomhed som Godsejer og hans Virksomhed som Stiftamtmand over Fyens Stift fra 1789 til 1798. Vi skulle her kun gjengive det første Afsnit af Tilbageblikket.

Frederik Buchwald blev født 1747 paa Gudumlund, der ligger et Par Mile sydøst for Aalborg paa den lille

Bildmoses vestlige Side. Hans Fader, som ejede Godset, var Major og gift med en Bassewig fra Mecklenborg. Slægten Buchwald kan her i Landet føres tilbage til Kristian den Fjerdes Tid, men de fleste Grene af den hørte hjemme i Holsten og i Mecklenborg. Der gjordes imidlertid indtil noget ind i det nuværende Aarhundrede som Regel ingen Forstjæl imellem Dansk og Tysk, og det har derfor mindre Betydning at faae afgjort, om vor Frederik Buchwald var en god dansk Mand eller ikke*). Man kan af hans literære Frembringelser se, at han skrev begge Sprog, thi det første Arbejde, han overgav til Pressen, skrev han paa Tysk og lod det udkomme i „Kieler Magazin“, hvorefter det blev oversat paa Dansk af Chr. Iversen og fik Plads i hans „Almennyttige Samlinger“ for 1790 og 1791 og udgjør 223 Sider; de andre literære Arbejder, vi have fra ham, udkom derimod paa Dansk og findes i de nævnte Samlinger, i „Iversens Avis“, i „Minerva“ for 1797 og i et stort Stridskrift — 314 Sider —, som han udgav 1793 under Titelen „Trende Stiftsbevalingsmand Buchwalds Forslage om en bedre Indretning i Odense Hospitals og Communitets Administration.“ Efter disse Kilder samt spredte Meddelelser om Buchwald og hans Virksomhed hersteds, som findes i begge Byens Aviser fra 1789 til 1800, og endelig efter utrykte Kilder, er Stoffet taget til nærværende Tilbageblik.

*) I de fleste fornemme Huse taltes i Slutningen af forrige Aarhundrede Tysk; man fortæller jaaledes, at, da Kronprins Frederik paa et Hofbal tiltalte en Datter af den bekendte Grev Chr. Ditlev Reventlov paa Dansk, svarede hun: wie? Kronprinsen gik sin Forundring over, at hun ikke forstod Dansk, og dette havde til Følge, at hun snarest tog Undervisning i Modersmaalet.

Fr. Buchwald studerede i Sorø, hvorfra han dimitteredes 1764; sine Studier fortsatte han i Göttingen og Straßburg. Da han kom hjem, blev han Kammerjunker hos Kongen, hvorefter han i længere Tid opholdt sig i i Sverrig, var saa Legationssekretær først ved Gesandtskabet ved det russiske og saa ved det østerrigske Hof. Efter sin Hjemkomst overtog han Godsset Gudumlund, blev Kammerherre og 1776 Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter. Efter at have taget sin Afsted hersteds som Stiftamtmand og solgt Godsset til Finansminister Grev Schimmelmann, der lagde det ind under Grevskabet Lindenborg, opholdt han sig i Altona, Berlin og købte tilsidst en Landejendom ved Lucca i Italien, hvor han døde i Pisa den 9de Avgust 1814. Han var gift med en Datter af Admiral, Statsminister Rømeling. Han nedlagde Stiftamtmandskabet, fordi han kom i en voldsom Strid med Biskoppen over Fyens Stift og Odense Bys Præster, og Rancelliet ikke vilde give ham Medhold; han troede sig mistkjendt; dertil kom, at han havde sat det meste af sin Formue til ved de mange Foretagender, som han havde sat i Værk paa sit Gods; han siger selv i det store Stridskrift, som han udgav: „Jeg er en fattig Mand“. Før han forlod Landet, overgav han sine to Sønner, Henrik og Frederik, til sin Ven Grev L. Reventlov paa Brahetrolleborg, som opdrog dem i sin berømte Opdragelsesanstalt „Bernstorffsminde“; sine to Døttre satte han, medens han opholdt sig i Altona, i det adelige Kloster i Utersen. Han rejste til Berlin for dersteds at faae sin Hustru opereret, men hun døde der. Sønnen Henrik førte et meget æventyrligt Liv i Ungdommen; han tjente som Officer under Napoleon; derefter

kæmpede han en Del Aar i de spanske Krige; i 1848 kom han tilbage til Danmark og blev ansat som Lektor i Fransk ved Universitetet i Kiel. Han døde 1876. Den anden Søn var først Officer og deltog som saadan i det Korps, som i 1818 blev sendt til Frankrig; efter Hjemkomsten købte han Anneberggaard paa Sjælland, hvor han under Navnet „Kaptejn Buchwald“ i mange Aar var bekendt som dygtig Landmand. Han døde 1874. Den ene Datter blev gift med en russisk Diplomat og døde i Rusland, den anden med en Læge i Återsen. En Søn af „Kaptajn Buchwald“ er Eieren af Estruplund ved Randers, Chr. Buchwald.

F. Buchwald som Godsejer.

De anførte Træk af hans ydre Liv maatte lade formode, at han havde været Aristokrat til Fingerspidserne, men intet mindre end dette var Tilfældet. Han havde et aabent Blik for, hvad der baader det almene Vel, og traadte djærvt op mod enhver Stormand, som stillede sig hindrende i Vejen for hans Reformer, og det er den Side af hans Person og Virksomhed, som vi særligt ville fremhæve. Hvad han udrettede som Godsejer, kan igjen deles i to Afsnit: selve Reformerne og den Strid, som han derved kom i med Rentekammeret.

1. Selve Reformerne.

Naar Digteren C. H. Pram i sit bekjendte Digt „Omtrent en Mil fra Kjøbenhavn“ lovpriiser de tre Grever Bernstorff, Schimmelmänn og Reventlow, fordi de „løste Bondens Lånke“, kunde han godt have medtaget Buchwald; thi han begyndte ogsaa forud for Loven af 20. Juni 1788, altsaa af egen Drift, at gjøre ikke blot det, som denne og andre samtidige Love foreskrev til Gavn for Bondestanden, men meget mere. Hans Bestræbelser for at gjøre Beboerne paa hans Gods frie og selvstændige begyndte nemlig strax efter, at han i 1776 havde overtaget Godsset.

De væsentligste af de Forandringer, som han gennemførte paa sit Gods vare:

- a) Sorderne bleve opmaalte og udskiftede, saaledes at enhver Bønde fik sine Sorder samlede og overladede til Brug efter eget Godtbefindende.
- b) At der, for at Vedkommende ikke skulde faae for langt til sine Sorder, blev udflyttet enkelte Gaarde, som Buchwald opbyggede, efterat han hos Rentekammeret havde ansøgt og faaet Hjælp dertil.
- c) Hoveriet blev afløst mod en passende Afgift.
- d) At Tiendeaafgiften in natura blev afløst ved, at Bønderne afftode nogle affides liggende, daarlige Sorder til Hovedgaarden; af disse og nogle øde Bøndergaarde oprettede Buchwald en saakaldt Tiendegaard.
- e) At der igjennem de uvejsomme Sumpe og Enge blev anlagt Vandveje.
- f) At der fra Godsset til Limfjorden blev gravet en Kanal. (At dennne Kanal kom det første Skib, som løb op i Bassinet ved den nylig gravede Kanal

til Odense; det var Sagten „Neptun“, som den 7. Oktober 1803 bragte en Ladning Kalksten fra Gudumlund, hvilken Ladning var forstrevet til Opførelse af Lahns Stift. Da det, som vi senere skulle se, ogsaa var Buchwald, som fik Odense Kanal gravet, er her saaledes, om end tilfældig, et Berøringspunkt imellem hans første og sidste Kanalprojekt).

- g) Buchwald fik Bønderne til at lægge sig efter „Hollænderi“ (Mælkeri), medens de tidligere kun drev Opdræt af Stude.
- h) Lød han igjennem det faste Kalklag, som findes flere Steder der paa Egnen, ved Gaardene bore Brønde, flere Steder i en Dybde af 100 Fod.
- i) Anlagde han Tegls- og Kalkovne.
- j) Fik han Bønderne til at anstaffe bedre Avlsredskaber; han siger i sin Beretning, at Bønderne kun kjendte Træharver og Plove, som vare saa tunge og uhaandterlige, at der maatte sættes 6 a 8 Heste for dem. For at lære at kjende et bedre Agerbrug og bedre Avlsredskaber gjorde han en Rejse til Mecklenborg og medtog der fra et Par Karle, som kunde være til Vejledning paa Godsjet, ligesom han ogsaa forskrev Plove af bedre Konstruktion.
- k) Hans Bønder bleve vel hverken Selvejere eller Arvefæstere, men han fik saadanne Bestemmelser slaaet fast, som sikrede den Afvødes Arvinger, hvad der fandtes paa Gaarden af rørlige Gjendele.
- l) Han fik Bønderne til ved Grøftning at aflede uskadeligt Vand. Han siger selv: „Da jeg lød falde Ord derom, belo man sig, og sagde, at det var

„en naragtig thff Grille, og at man kun spildte Jord derved.“

- m) Han ivrede for at faae Bønderne til at udrydde Ukrudt eller Ugræs. Hans Udtalelse herom er nok værd at gjengive: „Paa Ukrudt er der ingen Ende. Et Stykke af en nyhlig pløjet Fure ser ud som en forreven Partyk. Da jeg talte om, at dette Ukrudt maatte udryddes, blev jeg udlect, man mener nemlig, at det besfærmer den opløbende Sæd, og derfor faaer man det endogfaa, hvor det ikke allerede findes. Ukrudtet paastjønner denne sømme Dmsorg og formerer sig faaledes, at jeg er vis paa, at der i Danmark er mere Senegræs end i det hele hellige romerske Rige.“ Et andet Sted siger han: „Jeg lod mine egne Marker gjennembrække og flere tusende Læs Senegræs bortføre og forbrænde“, og et tredje Sted: „Maaske kunde denne Plante — Senegræs — blive en kostelig Apothekervare i Tyskland og Frankrig, hvor Senegræsset er udryddet, eftersom Vandet deraf er godt imod Steen.“
- n) Efter holstensk Skik fik han indført Bøgeldrift, Jorderne inddelte i „Kobler“, og disse bleve indhegnede.
- o) Begyndte han til stor Forundring for sine Bønder at anvende Staldfodring.
- p) Blev der ved Statsunderstøttelse paa hans Gods anlagt en Linnedfabrik, som stod under Buchwalbs Overtilsyn.
- q) Han begyndte med at faae Kløver og formaaede ogsaa nogle af sine Bønder til at gjøre Forsøg dermed.
- r) Fik han Biaul i Gang ved Anskaffelse af Maga-sintuber.

s) Han lod Markerne blive rensede for Sten, Hullerne opfyldte og Tuerne ujævne.

For disse Forbedringer og Indretninger modtog han under 20. April 1781 en kongelig Haandskrivelse, hvori han bevidnedes allerhøjest Tilfredshed, og samme Aar tilkjendte det kongelige Landhusholdningselskab ham sin højeste Belønning, nemlig en Guldmedaille, som Kronprinsen egenhændig overrakte ham.

2. Forhandlingerne med Rentekammeret.

Ved en flygtig Betragtning synes alt dette at være meget smukt og godt, ligesom man ogsaa skulde troe, at han havde staaet sig godt med Regjeringsmyndighederne. Hvad Forbedringerne i Agerbruget angaar var der heller ingen Meningsforskjelligheder, men anderledes stillede det sig med de Reforme, hvor Lov og Ret komme i Betragtning. Og nu kommer det, som vel kunde give Buchwald Anledning til at sige: „Faa flette Handlinger og flet ingen gode, have, forsaavidt jeg veed, givet saa megen Materie at tale om i Danmark og givet, den der foretog samme, saa mange Ubehageligheder lige indtil collegialst systematisk Forsølgelse som de, jeg i næsten fem Aar har haft at afværge.“ Det var navnlig Tiendeafløsningen ved Jord og Erhvervelse af Præstetienden, der voldte ham Bryderier. Disse to Projekter vare ogsaa saa originale, at man maa forbauses over, at han kunde undfange dem. Og Buchwald maa selv have haft en Fornemmelse af, at her vilde han møde Modstand. Saavel i sin Beretning til „Kieler Magazin“ som i sine Indlæg til Rentekammeret meddeler han, ligesom for at dække sig, at den første Tanke havde han faaet ved Gjennemlæsningen af

Youngs Værk om Tiendens Afløsning, og den anden — Erhvervelse af Præstens Tiende — ved at erfare, hvad den bekjendte General Schack havde faaet udvirket for et Par hundrede Aar siden. Han siger endvidere, at han i Loven ikke havde fundet Forbud imod en saadan Ordning.

Uden at spørge Myndighederne sluttede Buchwald en Overenskomst med sin Præst, Provst Obel; ifølge denne overdrog han — Præsten — sin Tiende imod en vis Afgift i Korn til Herremanden, og derefter foreslog han — Buchwald — Bønderne at fritage dem for denne Præstetiende samt for den Tiende, som de skulde svare til ham selv, imod at de afstode de $\frac{1}{3}$ af deres Jord til Hovedgaarden. Bønderne antog strax Forslaget. Af den Jord, som Bønderne saaledes skulde afgive, saavel som af Jorderne til 5 øde ubeboede Bøndergaarde vilde Buchwald oprette 5 Udflyttergaarde. Men her mødte han Modstand. Ingen var villig til at overtage disse Gaarde paa de Betingelser, som Buchwald opstillede. Han maatte derfor selv indtil videre overtage disse Jorder, og her begyndte han snart paa Opførelsen af den saakaldte Tiendegaard, som han opførte i Herregaardsstil efter hollandsk Skik, altsaa som en stor „Hollænderigaard“, men som han dog vilde have betragtet, som om han havde opført 5 Bøndergaarde.

Nu bliver Hovedindholdet af Beretningen om Buchwald som Godsejer at gjengive Indholdet af de mange „Promemorier“, som han indgav til Kancelliet og Rentekammeret. Den første var en Anke over, at en Bonde ikke vilde deltage i Omkostningerne ved Opmaalingen. Denne Gang fik han Medhold. Efter at alt var klappet og klart imellem Buchwald, Præsten og Bønderne med

Hensyn til Tiendens Afløsning, indgif den førstnævnte til Rancelliet med Andragende om at faae Bekræftelse paa denne Overenskomst. Paa dette Andragende svarede: „Bliver, ifølge af Erklæringen, udsat.“ Kort derefter indgav Buchwald Ansøgning til Rentekammeret om at faae Hjælp til Gaardens Udflytning. Herpaa fik han den Bested, at det først skulde undersøges, hvorvidt de 5 tidligere omtalte Gaarde vare opførte, og dernæst hvorledes Forholdene vare paa de Steder, hvor de paatænkte Udflyttergaarde skulde ligge. Disse Undersøgelser skulde foretages af en Landinspektør og to Landvæsenstommisjærer, og Bønderne skulde møde og afgive Erklæring. Buchwald siger i sin tilnævnte Beretning: „Disse Herrer kom, besaae alting, roste alting samt aade og drak og rejste efter mange Komplimenter“. Men ligesuldt traf Uvejret nu op. Af en god Ven havde Buchwald erfaret, at det vilde komme, og i Omtale heraf støder man første Gang paa den Uvilje imod Præstefabet, som hans Indlæg i Hospitalsagen hersteds giver flere Beviser paa. Han siger: „Hele Gejstvar kommen i Harnisk imod mig formedelst Accorden med Præsten om Tienden. Gejstligheden betragter Tienden som en guddommelig Indstiftelse, hvis Indsørelse har kostet kongeligt Blod. At det er farligt at røre ved den, havde Struense erfaret. Gejstligheden holder paa Tiende in natura, fordi den derved kan skjule, hvor stor dens virkelige Indtagt er, og derved slippe for at betale saa meget i Indkomstskat, som den burde. Ved Tienden holder den Bønderne i en vis politisk Subordination, hvilken ikke falder den ilde tilpas, siden Stjærnsilden er bleven afføstet.“

Buchwald formaaede Landinspektøren til at give ham en Afskrift af den Indberetning, som var sendt til Rente-

kammeret. Denne Afskrift viste, at det, som Kommissærerne havde indberettet, ikke var lutter „Komplimenter“. Der siges saaledes, at to af de Gaarde, som Buchwald havde bygget, kun vare Huse, og at disse oven i Kjøbet vare blæste om, at Tiendegaarden ikke var en Bondegaard, men snarere en Herregaard, og at man ikke kunde forstaae, hvorledes den skulde kunne erstatte 5 Bøndergaarde.

Den Skrivelse fra Rentekammeret, som indløb efter Kommissærernes Indberetning, var ikke meget behagelig for Buchwald: der skulde paany foretages Undersøgelser, der ankes over, at to af de Gaarde, til hvis Opførelse han havde faaet Hjælp — 400 Rdl. —, ikke vare blevne opførte, og der paalægges ham at opføre dem i Løbet af et Aar, at Tiendegaarden ikke kunde betragtes som 5 Bøndergaarde, og at han derfor paa ingen Maade kunde tilstaaes Hjælp til dennes Opførelse, og man vilde have nærmere Forklaring over, hvad Hensigten var med denne Gaard, og om Rancelliet havde bifaldt, at Præsten saaledes afftod sin Tiende.

Buchwalds Svar paa denne Skrivelse indeholder intet væsentligt Nyt. Til Slutning beder han om, at, naar Forholdene paa hans Gods paa ny skulde undersøges, det da maatte ske ved Folk fra Sjælland, eftersom Kommissærerne i hans Egn ikke forstode at spørge og ikke vare i Stand til at bedømme Forholdene.

Dette Svar indsendte Buchwald umiddelbart til Rentekammeret, han forbigik Stiftamtmanden i Aalborg, hvem han i det hele taget ikke havde noget godt Øje til (den daværende var en Grev von der Osten), men Rentekammeret sendte en Gjenpart af Svaret til den nævnte Overøvrighed og beordrede denne til paa det nøjeste at undersøge Sagen

ved en lokal Kommission. Denne Synsforretning foretoges den 1ste Maj 1780. Buchwald siger om denne: „Der blev ingen Undsøgelse anstillet, men med Bønderne blev ført en Samtale til Kl. 2 om Matten“; Resultatet blev følgende to Svar:

- 1) Ere I alle tilfredse med den skete Forandring at afgive Jord istedenfor Tiende? Alle Ja.
- 2) Synes I ikke, at man har frataget Eder for megen Jord? 28 svarede Nej, 11 Ja“.

Hele Sommeren 1780 hørte han intet fra Rente-kammeret, og heller ikke fik han den ansøgte yderligere Understøttelse til Fortsættelse af Opførelse af Udskjætergaard. Underhaanden meddelte derimod Venner i Kjøbenhavn ham, at et Uvejr hang over hans Hoved, at han vilde blive tvungen til at sætte alt i den gamle Stand. Han rejste derfor hen paa Efteraaret til Kjøbenhavn for mundtlig at paavirke Myndighederne. Nogle dersteds sagde til ham, at det var sørgeligt, at han som Amtmand gav et saadant daarligt Exempel ved at foretage en lovstridig Handling; andre, at han handlede egennyttig og selvmodsigende, idet han vel vilde afløse Høvetiet paa Hovedgaarden, men beholde det paa Tiendegaarden; atter andre, at han vilde gjøre sig bemærket for at faae en Plads i Ministeriet; nogle i „Formaliteter opslidte Schlendrianister“ raabte „forskjæm ham!“ Henimod Slutningen af sit 5 Maaneders Ophold i Hovedstaden traf han en Dag en Mand, som sagde til ham: „Deres hele Fortræd kommer ikke af hvad De har gjort, men hvad De har sagt. De har talt for stolt og puffet paa Deres Ret. Dersom De vil give et godt Ord og bede istedetfor at trætte, saa skal det nok gaae.“ Bedkommende viste ham derpaa et Udkaft

til et Andragende. Han fulgte Raadet og indgav et Bøn-
skrift til Kongen om, at han vilde have den Raade at be-
kræfte hans — Buchwalds — Indretninger med Hensyn
til Tienden. Under dette lange Ophold i Kjøbenhavn
talte han ogsaa med Bernstorff om Tiendesagen, som
bemærkede, at Tienden var en for Landet byrdefuld
og for Agerbruget skadelig Afgift, endvidere med
Arveprinsen om at faae Byggehjælp og endelig med
Schimmelmann om Linnedfabrikationen. Til denne
fik han en Hjælp af 4900 Rdlr. Den 9de Januar med-
delte Ove Høegh Guldberg ham, at Kongen havde til-
staaet ham et Laan af 600 Rdlr. til 2 pCt. til Fort-
sættelse af hans nyttige Forbedringer paa hans Gods.
Han rejste imidlertid i meget fortrykt Stemning hjem, thi
han havde mærket, at han havde mange og mægtige
Modstandere iblandt Regjeringsmyndighederne. Et Par
Dage efter sin Hjemkomst fik han Svar paa sit Bønsskrift
til Kongen; Rentekammeret meddeler ham deri, at der var
bevilget ham et Forskud paa hans Løn som Amtmand af
700 Rdlr. og en Byggehjælp af 100 Rdlr. til hver
Bondeggaard, som han endnu maatte opbygge, endvidere, at
den Afford, som han havde truffet med Bønderne om at
overlade dem Konge-, Kirke- og Bæstetiende imod Afstaa-
else af Jord turde han ikke vente bevilget; Sligt var
ifølge Erklæringer fra Generalprokurørerne Bang og
Køefod Ancher lovstridigt, derimod kunde han efter nærmere
Oplysninger vente Bekræftelse paa Ovenskomsten med
Præsten. Sluttelig forlanges, at de som Bederlag tagne
Jorder skulde tilbagegives Bønderne.

Denne Bested var lidet trøstelig; thi skulde han ned-
rive Tiendegaarden, lade Jorderne opmaale og inddele

paa ny, vilde han, efter hvad han selv siger, blive en Stodder; i modsat Fald maatte han jo blive retslig forfulgt. I sin Kritik over denne Resolution, hvilken Kritik findes i den tit nævnte meget udførlige Beretning i „Kieler Magazin“, forekomme adskillige af de Kraftudtryk, som Buchwald saa gjerne og tit benyttede sig af; han siger saaledes: „Det høje Kollegium har begaaet mere end een Fejl imod Reglerne af den sunde Fornuftlære.“

Som vi have set, var Buchwald kommen til den Erkjendelse, at der ikke var andet at gjøre end ydmyggt og allerunderdanigst at bede om, at Raade maatte gaae for Ret. Dette gjorde han ogsaa i en, dateret Randers den den 13. Marts 1781, saa udførlig og snildt affattet Henvendelse til Kongen, at man skulde synes, at Virkningen deraf ikke kunde udeblive. Han søger at bevise,

- 1) at han Intet uløbligt har gjort; i Begrundelsen heraf hæbder han ogsaa, at ikke Bønderne, men han selv ejer al Jorden, og at Bønderne kun kunde betragtes som Forpagtere;
- 2) at Ranceffret stiltiende havde opmuntret ham til at gaae videre ved ikke at nægte Overenskomsten med Præsten;
- 3) at Rentekammeret ikke havde forstaaet ham;
- 4) at det, som nu forlangtes af ham, vilde ødelægge hans Familie, hans Bønder og Agerdyrkningen paa Godsjet. Han slutter med at bede om Raade og tilbyder for sig og sine Efterkommere til evig Tid fra Aaret 1784 aarlig at betale 100 Rdlr. mere i Skat, end der kunde fordres, og at offentliggjøre en Beretning, som kunde vise, „hvoreledes Landets Flor og Deres Majestæts Indkomster befordres og fremmes ved rigtig Næringsflid.“

Da han intet Svar fik, gjentog han sin Bøn og fik faa under 17de November 1781 et Svar, som var værre end det forrige; thi ikke blot betegnes „een Gang for alle“ Tiendearrangementet som ulobligt, men der forlanges ogsaa, at han enten skal gjenopbygge de fem Bøndergaard, som han havde lagt ind under Tiendegaarden, og forsyne dem med Beboere og Besætning, eller ogsaa i Tiendegaarden indfætte fem Gaardmænd. (Mærkelig nok stjænkede Kongen ham samme Dag, som denne Resolution blev tagen i Statsraadet, en Kapital af 900 Rdlr., der var tilfalden Kongen i Buchwalds Jurisdiktion.) Han væbnede sig imidlertid med Taalmodighed og gik videre paa Reformvejen. Samme Aar begyndte han at træffe Overenskomst med sine Bønder om Høveriets Afløsning imod en Pengeafgift. Under 5te Febrnar 1782 henvender han sig atter til Kongen og beder om, at han — Kongen —, da han — Buchwald — har sat sin Formue til ved de gjorte Indretninger, vil overtage Godset for den Sum, som det var sat til ved Taxation, nemlig 53000 Rdlr., eller at den faldne Resolution maa formildes, han gjentager sit Løfte, at i saa Fald vil han betale en forhøjet Skat af 100 Rdlr. aarlig.

Denne Skrivelse var vedlagt et Bilag fra Præsten, som roser Buchwalds Indretninger og erklærer, at ogsaa han — Præsten — var meget veltilfreds med dem. Buchwald opfordrede samtidig Stiftamtmanden til at lade undersøge, om de af ham trufne Indretninger ikke vare til Gavn for Bønderne. I 1782 hvilede den retslige Side af Sagen. Buchwald gjorde i dette Aar en Rejse til Mecklenborg for at faa dygtige Folk og blive bekendt med forbedrede Indretninger; samme Aar og i de

første Maaneder af 1783 fik han truffet Overenskomst med næsten alle sine Bønder om Høveriets Afløsning, og der blev givet Bønderne nye Fæstebreve.

Det første Haab, som Buchwald fik om, at hans Indretning med Tiendens Afløsning ved Jord vilde blive godkjendt, var, at der under 28de April 1783 blev givet Vandmaalingskonduktor Morville Ordre til at foretage en Opmaalning og Tagering af de til Erstatning tagne Jorder. Morvilles Indberetning vilde Buchwald meget gjerne se, men dette fik han ikke Lov til. Stiftamtmanden i Aalborg, som nu var en Levekau og synes at have været gunstigere stemt imod Buchwald end den forrige, Hr. von Osten, fik Paalæg af Rentekammeret at undersøge Forholdene paa Godset ved en Kommission af kyndige Gods-ejere og at sammekalde Bønderne og Præsten til Erklæring; dette Møde afholdtes den 5te December 1783, og alle vedkommende erklærede: „at de med Glæde tilstode, at de trufne Indretninger vare dem paa alle Sider fordelagtige.“ Han skriver kort derefter til Stiftamtmand Levekau: „Jeg kan med Enthusiasme sige, at jeg har bragt det derhen, at jeg istedetfor at være nødt til at handle som en Plantør, der er omgivet af uvillige Slaver, nu endelig lever ligesom iblandt mine Venner og Børn og ønsker enhver redelig dansk Godsejer den samme usfatterlige Lykke.“

Da de tre første Maaneder af 1784 vare forløbne, uden at han hørte et eneste Ord fra Rentekammeret, indgav han en Beretning om Godsets Tilstand, bad om Stadsfæstelse paa de trufne Bestemmelser og vedlagde en Gjenpart af de nye Fæstebreve, samt bemærkede, at Tiendegaarden var givet i Forpagtning til to Familier imod en

aarlig Afgift af 646 Rdlr. For at udvirke denne Stadfæstelse rejste han til Kjøbenhavn, hvor han opholdt sig sex Maaneder. Endelig under 30. Oktober 1784 indløb den saa længselsfuldt forventede Resolution fra Rentekammeret. Denne tillod, at han maatte beholde de Zorder, som han til Vederlag for Konge-, Kirke- og Præstetiende havde taget fra Bønderne i Gudum og Lillevorde under de Betingelser, at Tiendegaarden altid blev forenet med Kirkerne i de to Sogne saaledes, at disse Kirker i Gaarden havde Sikkerhed for deres Vedligeholdelse, at Tiendaafgiften til Præsten til evig Tid skulde have 1ste Prioritet i denne Gaard, at Zorderne til de fem nedlagte Bøndergaarde vel maatte vedblive at høre til Tiendegaarden, men han maatte opbygge ligesaa mange Huse, som der tidligere havde været Gaarde, og sørge for, at hvert i det mindste fik 4 Skp. Land, at han, fordi han havde handlet uden foregaaende Forespørgsel og Tilbedelse, skulde betale en Mulkt af 50 Rdlr. til de Fonds, som ere stiftede til „usus publicos“, at Fæstebrevene skulde omgjøres til Fordel for Fæsterne, navnlig derved, at de Bestemmelser faldt bort, at Bønderne visse Dage skulde flaae Græs for Herregaarden, hente et vist Antal Læs Lyng, at det Antal Rjørkler, som Fæstebrevene nævne, maatte nærmere bestemmes, og det Vederlag, som var bestemt for samme, maatte forhøjes, at der aldeles ikke maatte ydes nogetsomhelst Høveriarbejde til Tiendegaarden og endelig, at der ikke maatte være Tale om paa ny at indføre Hoveri i det Tilfælde, at Afsløningssummen ikke blev præsteret i rette Tid, hvad de allerede udstedte Fæstebreve bestemte, at der skulde.

Under 15. December 1784 svarede Buchwald, at han

i det væsentligste gik ind paa de stillede Betingelser, kun i eet Punkt demonstrerede han, nemlig at Høveriet ikke maatte gjenoptages; han mente, at denne Bestemmelse maatte staae som en Trusel, fordi Sylland var oversvømmet af Lovtrækkere, som indbildte de uvidende Bønder det Utrolige og godt kunde formaae dem til Opsætsighed og Proces. Han betalte Bøden og lovede at opføre de forlangte Huse. Skrivelsen var bilagt med et af de nye Fæstebreve. I sin Beretning til „Kieler Magazin“ siger han: „Bøgestrafpen var vel paalagt mig, fordi jeg havde vovet at tænke og handle anderledes end de fleste Excellencer.“

Rentekammeret sendte det ny Fæstebrev til Herredsfogden over Flestum Herred med Anmodning om at afæske Bøndernes Erklæring over samme. De Indbendinger, Bønderne gjorde, angik især Rejserne eller Kjørslerne. Denne Afæstning af Bøndernes Erklæring ærgrede Buchwald, thi da Bønderne frivillig vare gaaede ind paa de opstillede Betingelser, saa saa han deri et Vidnesbyrd om, at hans Fjender endnu ikke havde opgivet Spillet, og at Rentekammeret ikke fuldt ud havde Tillid til ham. Vi skulle gjengive det Punktum i Buchwalds Beretning til „Kieler Magazin“, hvori han udtaler denne Krænkelse, fordi det tillige viser, at B., hvad man næppe stulde synes, ogsaa var, om ikke en ydmyg, saa dog en besæden og godmodig Mand; han siger: „Blandt de næsten utallige Ubehageligheder, hvorved det lidet Gode, hvilket jeg har haft den Lykke at udrette, er bleven gjort mig tungt, har ingen været mig mere krænkende end denne Rentekammerets Forspørgsel hos mine Bønder.“ Men han gav nu heller ikke længer efter. I sin „Promemoria“ til

Rentekammeret under 11. Marts 1785 siger han: „Seg kan ikke samtykke i ringeste Forandring i de sidst udstedte Fæstebreve“, og han hævder sit Standpunkt med en Uforfærdethed, som endog saa i vore Dage vilde overraske. Han lægger især Vægt paa, at, naar Bønderne kunde faae det forkastet, som de en Gang havde sagt Ja til, kunde man ikke være sikker paa, at de ikke vilde komme igien og forlange endnu flere Ændringer; „thi er det gemene Folt engang blevet uroligt og holder for muligt ved Klager, Bønner og Rejser til de smaa Prokuratorer og Winkel-skrivere at erholde, hvad de skulle erhverve ved Pløven og Veen; saa vilde Marker og Enge snart hvile.“

Paa denne Fremstilling af Forholdene og Hævdelse af sit Standpunkt fik han hurtig Svar, og Ændrings-travene til Fæstebrevene ere nu yderligere formindskede, ja de ere omtrent svundne ind til dette ene: Intet Hovteri, fordi Bønderne ikke betale i Tide, men, tilføjes der, da Kammerherren siger, at han vil lade Bedkommende rejse og medtage alt det rørlige Gods, hvis han ikke er tilfreds, saa vilde man dog ogsaa lade denne Fordring falde, naar han vilde indføre denne Erklæring i Fæstebrevene. Herpaa svarede Buchwald under 29. Marts s. A. saaledes: „Disse anførte Grunde lade mig haabe, at mit indsendte Udkaft til Fæstebreve gunstigt samtykkes. Men skulde Stjæbnen, der har gjort mig ethvert Stridt yderst tungt ved mine saavel for Landet og mine Bønder som for mig selv fordelagtige Indretning ogsaa nu foraarsage, at det høje Kollegium bliver ved at staae paa sin Fordring, saa maa jeg bede, at disse mine anførte Grunde maae allerunderdanigst blive forelagte Hs. kongelige Majestæt til allernaadigst Resolution.“ Herpaa svarede Rentekammeret under 23.

April, at det nu vilde godkjende alle de Indretninger, som B. havde gjort, og bekræfte et Fæstebrev, som med et Par uvæsentlige Ændringer og den ovenfor nævnte Erklæring om Fraflytningen fra Godsset, var overensstemmende med det tidligere tilsendte Udkast til Fæstebrev. Dette Udkast, som altsaa bliver det tredje, affendte B. under 25. April og fik Bekræftelse paa det under 30. s. M. Dermed endte denne Forhandling, som havde staaet paa i 5 Aar, medens Reformernes Gjennemførelse havde medtaget 9 Aar.

Om Resultaterne siger han selv: „Mine Indkomster af Godsset ere stegne fra 1744 Rdlr. til 5135 Rdlr., og alle mine Bønder ere allerede velhavende.“

V.

Bidrag til det lærde Skolevæsens Historie i Odense,

især i det første Aarhundrede efter Reformationen.

Af Dr. H. F. Rørdam.

I Tidsrummet 1846—67 leverede Professor, Dr. K. J. F. Henrichsen fra Tid til anden i Form af Indbydelseskrifter til de offentlige Examinere en Række Bidrag til Odense Kathedralskoles Historie, ialt ni Hefter. I det niende Hefte antydede han, at det var hans Aigt i et følgende at give Meddelelser om Lærerne ved den Skole, til hvilken han selv i en lang Aarrække var knyttet som dens Rektor. Men dertil naaede han dog ikke. Det omtalte niende Hefte blev vel ikke det sidste fra hans Haand, der ydede Oplysning om det lærde Skolevæsens Tilstand i ældre Tid, men dog det sidste, som indeholdt Bidrag til Odense Skoles særlige Historie.

Naar jeg her skal forsøge (om end kun for et begrænset Tidsrum) at udfylde, hvad Henrichsen saaledes ikke fik fuldendt, da kan det i det hele bemærkes, at Kilderne til Lærernes Historie i det 16de Aarhundrede flyde meget sparsomt, og at det næppe mere vil være muligt at tilvejebringe saa fylldige Oplysninger om deres Levned og Virksomhed, som ønskeligt kunde være. Imidlertid haaber jeg dog at kunne levere enkelte velkomne Supplementer og Berigtigelser til det hidtil kjendte.

I. Læsemestere ved S. Knuds Kirke før Gymnasiets Oprettelse.

Den Trang, som der strax efter Reformationens Indførelse var til Præster, som kunde forkynde den evangeliske Lære, førte til Ansættelse af Læsemestere eller Lektorer ved Domkirkerne, hvis Opgave det var at holde offentlige latinske Forelæsnings over den hellige Skrift „for Kanniker, Skoledegne, forstandige Borgere og andre, som did ville søge“. I Efteraaret 1538 forhandlede i Odense, som ogsaa andensteds, om Ansættelse af en saadan theologisk Læsemester. Superintendenten Mr. Jørgen Jensen Sadolin arbejdede paa at skaffe Midler til hans Underholdning og Bolig, som man ser dels af det Brevregister, som Prioeren for S. Knuds Kloster, Hr. Christen Povlsen, har ført, og hvori han har antegnet, at han 1538 modtog et ved „Mester Jørgens Bestilling“ udvirket Kongebrev, „lydende, at Prior til Sanct Knud skulde fuldgjøre den Kontrakt, som Mester Jørgen og hannem gjort var imellem om en Læsemester“, dels af det Brev, som Kong Christian III den 19de September 1538 under sit Ophold i Odense udstedte og hvorved han disponerede over S. Clares Klosters Bygninger til Bolig dels for Superintendenten, dels for fire andre kirkelige Funktionærer, og deriblandt „en Læsemester“¹⁾, hvoraf altsaa fremgaar, at paa den Tid maa Planen om Ansættelse af en saadan være fattet. — Hertil kan føjes, at i de saakaldte Riberartikler af 4de Maj 1542 blev det slaaet fast som Lov, at „Prior af S. Knuds Kloster skal holde en lærd Theologum og beførge den (ham) med tilbørlig Underholdning og

1) Rørdom, Danske Kirkelove, II, 4—5.

Besoldning". — Her skal nu meddeles nogle Oplysninger om de Mænd, der have fungeret i denne Stilling i det første Aarhundrede efter Reformationen.

Peder Høring ell. **Hering** (1538), som var den første evangeliske Læsemester i Odense, har vistnok sit Navn efter Byen Høringe i Salling Herred i Fyn, da denne By i ældre Tid skreves: Høringe¹⁾. Da han undertiden nævnes som „Mester“²⁾, forudsætter denne akademiske Grad, at han har studeret ved et Universitet, der dog vistnok maa søges i Udlandet, da Kjøbenhavns Universitet havde været forstyrret siden 1531, og vi desuden finde, at »Petrus Heringus« først 1538 (altsaa vel efter hans Hjemkomst fra Udlandet) blev immatrikuleret i Kjøbenhavn. I det Udtog, Sæns Bircherod har gjort af den nu tabte Universitetsmatrikel, føjes der til hans Navn Bemærkningen: »tunc Lector Theologiæ«; men vi vide ikke med Visshed, om denne Notits fandtes i selve Matriklen, eller om Bircherod har tilføjet den³⁾.

Efterretningen om, at Peder Høring i nogen Tid har virket i Odense, stuydes et Skrift med Titel: »Statua Honoris erecta Gymnasio Othiniensi Regio cura et calamo Doct. Georgii Hannæi Anno 1692. Quam postea consummavit et omnibus visendam nunc exhibet Laurentius Luja, Philosoph. P.« Dette Skrift er, mærkeligt nok, udkommet to Gange kort efter hinanden,

1) Se t. Ex. Rørdam, Hist. Kildekrifter 2. R. II, 541. Det kunde for øvrigt bemærkes, at Hjørring i gammel Tid skreves paa samme Maade. Den bekjendte Reformator Oluf Chrysoström, der var født her, skrev sig selv: Hæryngianus.

2) Ny kirkehist. Saml. II, 230.

3) Indbydelseskrift fra Odense Skole 1866, S. 62.

nemlig 1724 i 8vo og 1725 i 4to. I begge Udgaver omtales Peder Hærings Virksomhed paa følgende Maade, efter at Forfatteren har sagt, at Christian III, da han paantog havde bragt det hændende Kjøbenhavns Universitet tillive, vendte sit Blik mod Odense: »Nec mora, mittitur Othiniam Dn. Petrus Hæringius anno seculi tricesimo octavo, qvi Theologiam, Apostolicâ repurgatam vanno, docturus publicè, inculcat frustra flagellari in plateis tergora, nudari suis carnibus ossa, ut ostententur pretio redimendæ vibices, frustra in terram sanctam imperari itinera, nudatis persultanda pedibus, frustra inani voto, ab esu carniûm, ab usu linteaminum, abstineri, cum seria delictorum pœnitudine ductos mortales ab hac servitute arbitraria in libertatem Christianam asseruerit Salvator.«

Denne ordrige Skildring er sikkert kun en rethorisk Udsmykning af, hvad man 1692 tænkte sig som den theologiske Lektors Foredrag. Kun dette er en Kjendsgjerning, at Peder Hæring i meget kort Tid blev i den ham tildeelte Virksomhed i Odense, vistnok fordi hverken Bolig eller det øvrige, der krævedes, for at han rolig kunde gjøre sin Gjerning, endnu var i Orden. Han begav sig maaske allerede i Slutningen af Aaret 1538 til Roskilde, og derfra kaldtes han i Begyndelsen af 1539 til Kapellan ved S. Peders Kirke i Malmø, i hvilken Stilling han blev til sin Død 1546. Hans Hustru, Bente, overlevede ham med nogle Børn.¹⁾

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. II, 213—4. 280. Naar det her ytres som en Formodning, at den af Bugenhagen anbefalede „Valentinus, Peter Hærings Søhn“ kunde være en Søn af Lektor Peder Hæring, da er denne Formodning dog urigtig.

Niels Brun nævnes i den omtalte »Statua honoris« som Peder Hærings Eftermand i Vektoratet, idet der herom bemærkes: »Ubi autem pausam fecisset Hæringius, ipso sic jubente piæ memoriæ Rege, ab Antistite Canutiani cœnobii, Dn. Christierno Petri [skal være: Pauli], secundus heic Othinix constituitur Theologiæ Lector Nicolaus Brunius, anno Christi 1539, cujus soli nomini perpercerunt dentes ævi justò mordaciores.«

Slet saa bidst, som her siges, har Tidens Tand dog ikke været, sjønt det ganske vist ikke er let at finde Rede paa, hvad der er opbevaret om Niels Brun. Ifølge en gammel Beretning var han Munk i S. Anuds Kloster, da Mr. Jørgen Jensen Sadolin 1531 kom til Odense for at prædike Evangeliet der, og han var en af de første, som blev greben deraf og usorfærdet stillede sig ved sin Læremesters Side, sjønt der i Djebliffet kun ventede ham Forfølgelse for hans Tilslutning til, hvad den store Mængde endnu betragtede som et fordømmeligt Kjættereri. Men da Høvedsmanden paa Næsbyhoved, Niels Jepsen, itide lagde sig imellem, lykkedes det dog Niels Brun og hans Meningsfæller at undgaa den truende Overlast¹⁾. At han har hørt til den evangeliske Læres første Befjendere og Forkyndere i Odense, stadsfæstes af hans egen Søn, Christiern Nielsen Brun, først Rektor og siden Præst i Nyborg, der om Faderens Død har antegnet: »Anno 1569 døde min Fader, Hr. Niels Brun, som var de syges Præst i Hospitalet og Kapellan til Graabrødre Sogn i 36 Aar; og han døde Kyndermesse Aften; og var en af

¹⁾ Kirkehjst. Saml. 3. R. III, 237.

de allerførste Prædikanter, som prædikede i Odense, efter Munkene blev uddrevne¹⁾).

Her have vi tillige en paalidelig Oplysning om, i hvilken Stilling Niels Brun virkede den største Del af sit Liv, idet det dog kan bemærkes, at Sønnen paa et andet Sted udtaler sig uvis, om Faderens Embedstid var 34 eller 36 Aar. Hans Virksomhed i Lektoratet, der faldt før Sønnens Fødsel, nævner denne ikke; men da den overhovedet kun kan have været fortløberig, i det højeste fra 1539 til 1541, saa er det i og for sig ikke saa usandsynligt, at Sønnen enten kan have været uvidende om den, eller ikke har anset det fornødent at nævne den. Om Niels Bruns øvrige Embedsforhold henvises til nærværende Tidsskrifts 6te Bind, S. 1—2, og de der anførte Kilder²⁾).

Christiern Schytte, der af Giesjng, uvis om med nogenfomhelst Grund, gjøres til Søn af en Jacob Schytte i Løgstør³⁾, er vistnok bleven Lektor 1541, da Niels Brun 27. Maj d. A. frasagde sig Rynkeby Sognekald, der en Tid synes at have været henlagt til Lektoratet⁴⁾. Ham gjælder det vel ogsaa, naar der i en kongelig Forordning

1) Saml. til Høns Hist. og Topogr. VII, 244—5.

2) Det hos Bloch, Den nyeste Geistligheds Hist. I, 269—70 saare mangelfuldt udgivne, af Niels Brun 1552 udstedte Brev findes i en bedre Skikkelse i mine Hist. Kildestrifter 2. R. II, 549. (Jvfr. Danske Mag. 5. R. I, 259.)

3) Giesjng, Jubellærere III, 73 Tab. Som Christ. Schyttes Broder anfører Giesjng Oluf J. Schytte, Rektor i Viborg; men da dennes virkelige Navn var Oluf Nielsen Schytte, kan han i det mindste ikke være Søn af en Jakob S.

4) Engelstoft, Odense Bys Sognehistorie, Nyt hist. Tidsskrift VI, 55, Not. 142.

af 13. Maj 1541 om Præsterne's Underholdning i Fyn bestemtes: „Sammeledes skal den Læsemester til S. Knud have til sin Løns Forbedring over det, som Prior af S. Knud haver Lovet hannem, den første Vicarie, som falder udi vor Kjøbsted Odense, som vi og Kronen have Magt at forelene¹⁾. I ethvert Tilfælde nævnes han udtrykkelig i et Kongebrev af 1542, hvorved Prioren Christen Povlsen fik Befaling om „ydermere at gjøre Hr. Christiern Schytte Underholdning, som var Læsemester her i Byen“ (Odense).²⁾ Naar Elias Naur³⁾ og andre, der have syleslet med Odense Skoles Historie, gjøre Chr. Schytte til Rektor ved Skolen, saa maa vi lade denne Notits, der ikke kan afhjemles ved nu bevarede Aktstykker, staa ved sit Værd, ialfald vide vi ikke, paa hvilket Tidspunkt han har været det⁴⁾. Vist er det derimod, at han i Tiden mellem 1543 og 49 blev Sognepræst i Alsens. Thi i et aabent Brev af 1. Febr. 1549 gjør Ejler Rønnow, Befalingsmand i Næsbhoved Len, vitterligt, at „efterdi Hr. Jens Nielsen, som var Sognepræst til Kjerndroppe (nu Kjørnum), har velbillig opladt samme Kjerndroppe Sogn for Hr. Christiern Schytte, Sognepræst udi Alsens, og Sognemændene og Almue udi samme Sogn have givet deres Minde der-

¹⁾ Rørdom, Danske Kirkelove I, 182.

²⁾ Rørdom, Danske Kirkelove II, 12.

³⁾ Oratio valedictoria de clarissimis et beatissimis Scholæ Otheniensis Rectoribus, habita 1694. Hafn. 1699, p. 17.

⁴⁾ Gieszling har (Zubellærere II, 2, 141 og 148) den Efterretning, at Brødrene Lavrits og Jørgen Jespersen, der begge siden bleve Præster i Fyn, indfattes i Odense Skole 1537, „hvorfra de begge bleve sendte til Academiet af Skolens Rektor, Mag. Christen Schytte“. Men ikke at tale om, at Christen Schytte ikke var Magister, saa vide vi andetsteds fra, at Lavrits Jespersen 1551 blev Student (Progr. fra Odense Skole 1866, S. 50); men den Gang var Chr. Schytte forlængst Præst i Alsens.

til, og bevilget og annammet foreskrevne Hr. Christiern til deres rette Sognepræst, og Kjerndroppe at være en Annez til Afsens Sogneskirke“, saa stadfæster Lensmanden paa Kongens Begne denne Overenskomst¹⁾. Som Præst i Afsens synes Christiern Schytte at være død 1555²⁾.

Hans Fos forekommer som Lektor 1547, men kan mulig da allerede have været det en Tid. Han var sødt i Aalborg og var en Broder til Mag. Niels Andersen Fos, der døde 26. Febr. 1568 som Prior i Antvorskov Kloster³⁾. Rimeligvis har Hans Fos studeret udenlands og taget Magistergraden ved et eller andet fremmed Universitet. Men vi savne for øvrigt nærmere Efterretninger om hans Levned, før han kom til Odense.

Da Christian III i For sommeren 1547 opholdt sig i Odense, udvirkede Mr. Hans Fos selv eller ved andre, at Kongetienden af Sønderfj Søgn henlægdes til Forbedring af hans Løn som Læsemester⁴⁾. Aaret efter blev han imidlertid Sognepræst ved S. Albani Menighed (Graabrødre Kirke) i Odense, og senere tillige Provst i Odense Herred, hvortil Byen den Gang ogsaa regnedes; og i denne Stilling forblev han til sin Død den 8. Januar

1) Aktstykker til Oplysning af Danmarks indre Forhold, udg. af Høns St. lit. Selsk. I, 138—9. Den Notitz, Wiberg har (Afm. dft. Præstehist. I, 118) om en Hr. Mads Jensen, som skal have været Sognepræst i Afsens, og under hvem denne Forening af Sognene skal være foregaaet, er uesterrettelig. Han var kun Besidder af et Vicarie (Danske Mag. 4. R. VI, 104).

2) Bloch, Den hvenste Gejstlighed's Hist. II, 149—50.

3) Bloch, Den hvenste Gejstlighed's Hist. I, 604. 609. Ny kirkehist. Saml. III, 490.

4) Danske Rancelliregistranter 1535—50, S. 349.

1559¹⁾). Han var gift med Biskop Hans Tavsens Datter Karine, som han maaske havde lært at kjende i Biskop Jørgen Jensen Sadolins Hus, da hendes afdøde Moder skal have været en Søster til denne. Med hende havde han Sønnen Desiderius Fos, der blev Professor ved Universitetet og siden Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn²⁾). Mr. Hans Fos's Enke ægtede hans Eftermand i Præstefaldet i Odense, Mr. Jørgen Rasmussen Ydsted.

Jørgen Mortensen Boringholm blev Mr. Hans Fos's Eftermand i Lektoratet, som det fremgaar af Brev, dat. Skoldinghus, Torsdag efter alle Helgensdag 1548, hvorved Kong Christian tillægger Mester Jørgen Boringholm al Kongetiende af Sønderfj Søgu, al den Stund han er Læsemester i Odense³⁾). Han var, som hans Esternavn viser, en Bornholmer af Fødsel, og er sikkert den »Georgius Burrindensis«, der 1542 som Student nød akademisk Understøttelse⁴⁾). Siden erhvervede han Magistergraden hjemme eller udenlands. I Aaret 1552 valgtes han til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, men havde da allerede i et Aars Tid eller mere været ude af Virksomhed som Læsemester i Odense, uden at vi dog vide, hvor han i Mellemtiden har opholdt sig, da et Digt »de tabulis chiromanticis«, som Mr. Hans Jørgensen Sadolins tilskrev ham i sine »Elegiæ« (Witeb. 1552), ikke giver nogen Oplysning i saa Henseende. 1558 blev han Biskop

1) Flere Kongebreve om de Tillæg, han stiftede Præstefaldet i dets Løn, findes i Danske Kirkeløbe I, 305. 337. 398. 407. 519-20. I Aaret 1551 forekommer Mr. Hans Fos som Provst (Dokum. i Bispearkivet).

2) Nørdom, Kbhvns Univ. Hist. 1537-1621. II, 645-8.

3) Danske Kancelliregistranter 1535-50. S. 393.

4) Danske Magazin 3 R. VI, 9.

i Wendelbo Stift, og døde i denne Stilling den 16. Februar 1587. Om hans Virksomhed i den senere Del af hans Liv kan henvises til de i Kirkehistoriske Samlinger 3. R. III, 414 ff. meddelte Oplysninger.

Christoffer Michelsen forekommer som Læsemester ved S. Knuds Kirke 1551¹⁾, da han i Forbindelse med Sognepræsten ved S. Hans Kirke i Odense, Mr. Lavrits Heliesen, rejste en Bevægelse af puritansk Art mod Brødrene i S. Knuds Kloster, hvoraf flere betjente Præsteembeder i Nabolaget (f. Ex. i Stenløse og Ubberud), og mod Biskop Jørgen Jensen Sadolin. Da hele denne mærkelige Bevægelses Forløb, der endte med de to Urostifteres Afsettelse, saa vidt vi kjende den, er fremstillet i dette Tidsskrifts 4de Bind, S. 71 ff., indskrænke vi os her til den Bemærkning, at Mr. Christoffer Michelsen døde den 23. April 1556 i Klosterfængselet i Sorø.

Den 11. Januar 1552 udgik der et Kongebrev til Mester Jørgen Jensen, Superintendent, og Hr. Christen Povlsen, Prior i S. Knuds Kloster, af følgende Indhold: Lensmanden paa Odensegaard, Jørgen Brahe, havde indberettet til Kongen, „at Hr. Christoffer Michelsen, som var Læsemester der i S. Knuds Kloster, er affagt fra sit Embede“; det befales dem derfor „at lade bestille en anden Læsemester i Christoffer Michelsens Sted, enten at lade forskrive til Universitetet i Kjøbenhavn eller andensteds, hvor den (o: en saadan) er bedst at bekomme, saa ingen Brøst fter i Religionen for hans Skyld²⁾“. Det er os

¹⁾ Det er Spørgsmaal, som jeg f. L. ikke ser mig i Stand til at afgjøre, om han er identisk med den Hr. Christoffer Michelsen, som 1546 forekommer som Sognepræst i Biby i Fyn (Danste Mag. 4 R. I, 248).

²⁾ Ny kirkehift: Saml. II, 322.

imidlertid ikke med tilstrækkelig Visshed bekendt, hvem Valget er faldet paa.

I et Kongebrev af 27. Februar 1553, vedrørende Kongetienden af Sønderjød Sogn, der 1551 var henlagt til Lektoratet, nævnes „Hr. Christoffer“ som Læsemester¹). Men vi lades i Uvisshed, om derved menes den ovennævnte Hr. Christoffer Michelsen eller nogen anden. Det kunde maaſte antages, at den Klage, som i Brevet besvaredes, egentlig vedrørte et ældre Tidspunkt, da Hr. Christoffer Michelsen faktisk beklædte Lektoratet.

Naar den tidligere omtalte »Statua honoris« siger, at Mr. Christoffer Grahl, som 1552 tog Magistergraden i Kjøbenhavn, paa den Tid var Læsemester i Odense, da maa vi lade denne Notits staa ved sit Værd. Kun ſaa meget er vist, at Mag. Christoffer Grahl, der bestemt maa adstilles fra den ovennævnte Hr. Christoffer Michelsen, 1555 forekommer som Sognepræst ved vor Frue Kirke i Odense²). Om han en kort Tid har fungeret som Læsemester, maa vi lade uafgjort.

Endelig kan det bemærkes, at i „Den sjenſke Geiſt- ligheds Historie ſamlet af J. C. Bloch“ I, 817—18, findes følgende Notits om Hr. Jacob Henriksen, der døde 1577 som Sognepræst ved S. Hans Kirke i Odense: „Han var først Rektor og Ranik i Opſlo, ſiden Lector Theo-

¹) Breda, Rancelliets Brevbøger 1551—55, S. 223. Kongebrevet af 25. Juni 1551, hvorved Kongetienden af Sønderjød henlægges til Læsemesterens Underholdning, „ſaa længe indtil Kongen træffer anden Beſtemmeſe“, findes i Danſke Kirkelove I, 310.

²) Biſkop Jakob Madsens Viſitatsbog udg. af Crone, S. 47. Saml. t. Høns Hiſt. og Topogr. VIII, 87. Mr. Christoffer Gralls Navn mangler i Wibergs Liſte over Præſterne ved Frue Kirke i Odense. Hvad der findes om ham hos Bloch, Den ſjenſke Geiſtl. Hiſt. I, 272--3, er meget uefterretteligt.

logiæ i Odense. Til Sognepræst ved S. Hans Kirke blev han kaldet 1553¹⁾). Men i Fortegnelsen over Lektorerne i samme Skrift findes han dog ikke nævnt, saa vi lades i Ubished, om Angivelsen beror paa en Misforstaaelse, eller om den mulig støtter sig til en os ikke mere bekendt paa-
libelig Kilde.

Da Kong Christian III i de nærmeste Dage efter Hellig tre Konger 1555 fra Nyborg Slot udstedte en Række Breve, hvorved forskjellige geistlige Embeder i Fyn fik Tillæg i deres Lønning, bestemtes bl. a. ogsaa, „at paa det vor Læsemester udi vor Kjøbsted Odense maa saa meget des bedre underholdes, og de, som studere under ham, maa blive flittigere underviste og lærte, Gud til Være og Religionen til Bedste, da have Vi af vor synderlige Gunst og Raade undt og tilladt, at bemeldte vor Læsemester, den som nu er eller her efter kommendes vorder, maa og skal herefter have, nyde, bruge og beholde til deres Underholdning vor og Kronens Part af Tienden af Særsklev („Seherløff“) Sogn, og samme Tiende at oppebære udi Nogen²⁾“. Men det er os ikke med Bished bekendt, hvem der paa denne Tid har været Læsemester. Sandsynlighed taler dog for, at Mr. Jens Povlsen har beklædt Embedet. I den oftere anførte »Statua honoris« og andensteds siges rigtignok, at han først kom efter den nedennævnte Mr. Sorgen Simonsen, altsaa i det tidligste 1571. Men denne Opgivelse er bevisslig urigtig. Derimod er der Mulighed for, at han kan have været her i en Del af Tidrummet 1553–61.

¹⁾ Om hans tidligere Studier findes nogle Efterretninger i Ny Kirkehist. Saml. I, 468.

²⁾ Danske Kirkelove I, 412.

Jens Povlsen maa, hvis Aldersangivelsen for ham i »Stat. hon.« er rigtig, være født o. 1525 i Odense, og han er vistnok den Johannes Pauli, som 1554 tog Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet¹⁾; ialtsald nævnes han senere som „Mester“ Jens Povlsen. Det er ikke bekendt, hvor længe han har været Læsemester; men fra denne Stilling kaldtes han til Præsteembedet i Sanderum, hvormed Dalum den Gang var forbundet. Sognepræsten boede i Sanderum og havde, i det mindste lidt senere, en Kapellan i Dalum²⁾. I Aaret 1568 udstedte Prioren i S. Knuds Kloster, Christen Povlsen, Vejebrev til Mester Jens Povlsen, Sognepræst i Sanderum, paa en Klosteret tilhørende Jord og Have ved Hølsedore Stræde, norden for Laen, i Odense, „at nyde og bruge i hans, hans Hustrus og Datters Levetid“, for en aarlig Afgift af 1 Mark danske³⁾. Mester Jens Povlsens omtalte Hustru, der hed Marine, var en Søsterdatter af de berømte Brødre Peder og Niels Balladius. Maaske var hun da en Søster til Hr. Hans Frandsen, Vicepastor i Højby i Sjælland, der vides at have været en Søstersøn af Balladierne⁴⁾. Foruden den ovennævnte Datter, der blev gift med Povl Sommer i Odense, fik Mr. Jens Povlsen siden flere Børn, der omtales af Biskop Jakob Madsen i hans Visitatsbog, som i det hele indeholder,

1) Nørðam, Hift. Kildebsteift 2. R. II, 239.

2) Jac. Madsens Visitatsbog, udg. af Crone, S. 35. I et Kongebrev af 1571 betegnes Mester Jens Povlsen dog som „Præst i Dalum“ (Wedel Simonson, Odense II, 2, 155).

3) Wedel Simonson, Odense, II, 2, 144.

4) Nørðam, Kbhvns Univ. Hift. I, 532. Jvfr. Hift. Kildebsteifter 2. R. II, 417, hvor der omtales en Søster til Balladierne ved Navn Johanne, der var gift med Albret Stræder i Helsingør (sml. Saml. t. jydsk Hift. og Topogr. 2. R. II, 142).

hvad vi vide om hans Familieforhold og Embedsvirksomhed¹). Han døde den 3. December 1604 i sin Alders 80de Aar. Paa sin Vigsten lod han sætte følgende Distichon:

Vivo tibi, moriorque tibi, dulcissime Jesu!
Mortuus et vivus sum maneoque tuus²).

I Lektoratet antage vi, at ovennævnte er efterfulgt af Mag. Jørgen Wasmussen Østved eller Skanning, der har været Lektor i nogen Tid, inden han 1559 blev Sognepræst til S. Albani Menighed (Graagbrødre Kirke) i Odense. I en gammel Optegnelse om Disciple fra Roskilde Skole meldes nemlig om en Mr. Jørgen Schaanning, der i sin Ungdom havde gaaet i denne Skole og var Hører ved samme 1555, men jiden blev Lektor i Sorø, Magister (1558) og endelig Lektor og Præst i Odense³). At han samtidig har været Læseimester og Sognepræst ved den ovennævnte Menighed i Odense, er vel neppe sandsynligt; thi vel er der Spor af, at Lektorerne i den ældre Tid jævnlig have været Præster ved et eller

¹) I Fjyeste Registre Nr. 1 findes følgende Brevudtog:

Christian 4. Borgemester, Raadtmænd och Bysfouget wd Ottenhøe sige breff att schulle lade dømmene M. Jens Pouelshøn och Peder Hanhøn emellom aff wuillige och throsaste Danne-
mend, om nogen Frringe och Trette, thennom emellom er, om en Brønd och Enden paa ett Fodstykke wdi hans gadehus paa en Side wd mod then gaardtt, hand nu iboer, saa och om et Skab, the om thretter. Actum Rispnehauffn then 18. Maii Aar 1592.

Det kan jo imidlertid være tvivlsomt, om det er Præsten i Sanderum, som menes med den ovennævnte M. Jens Povlsen.

²) Statua honoris, p. 16.

³) J. C. Bloch, Den fjenste Geistligheds Hist. I, 272-3. 607. S. N. J. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 31. Personal-hist. Tidskr. 1. R. III, 121.

andet af de under S. Knuds Kloster hørende Sognekald i Omegnen af Odense (naar de ikke vare Magistre, kaldes de Her, hvilket var Præstetitelen); men vi have dog ikke noget Exempel paa, at nogen samtidig har været Læsemester og Præst ved en af de tre Sognekirker i selve Odense.

Mr. Jørgen Rasmussen, der alt tidligere er nævnt, da han 1559 blev Mr. Hans Fos's Eftermand baade i Præsteembedet og i Vgteskabet med Hans Tavsens Datter, Karine, døde som Sognepræst ved Albani Menighed den 6. April 1571.

Jørgen Simensen (skrev sig Symenssen) forekommer som Læsemester i Odense, da han den 1. August 1562 tilligemed Præsterne sammesteds¹⁾ havde faaet det Hverv i Forening med nogle af Jhns Provster at sælde Dom over Præsten Jost Hansen i Uggerålev, der var beskylt for at føre et i høj Grad ryggesløst Levned²⁾. — For øvrigt vides om ham, at han var født i Odense, og vi møde ham første Gang, da han under 17. Marts 1556 fik tgl. Paa og Ubefaling, idet han stod i Begreb med at begive sig til fremmede Højskoler³⁾. Formodentlig har hans Rejse været til 1560, da han i dette Aar findes immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet⁴⁾. Magistergraden har han maaske taget udenlands, som mange studerende den Gang gjorde. Som Læsemester nævnes han undertiden, ligesom ovenfor er omtalt, i Sager af kirkelig Art. Saaledes var han 1564 med at afgive Vidnesbyrd om

¹⁾ Læsemesteren regnedes stadig med blandt Odense Herreds Præstefab (jvfr. Ny kirkehift. Saml. VI, 350).

²⁾ Danske Mag. 4. R. V, 253—7.

³⁾ Ny kirkehift. Saml. IV, 79.

⁴⁾ Fndbydelseskrift fra Odense Skole 1866, S. 50.

Fru Anne Oldelands forargelige Optræden i S. Knuds Kirke mod Biskop Niels Jespersen, og 1566 var han med at udstede et Vidne om en Erklæring af Fjns Provster angaaende Degneens Lønning¹). Fra Aaret 1567 have vi den Efterretning, at Prioren i S. Knuds Kloster „paa Kongens Vegne“ undte Mester Jens Symenssen, „al den Stund han er Væsemester i Klosteret“, den dette tilhørende Kirke, Ubberud, med Tiende, Offer og al anden Smaaredsel, mod at han skulde stikke sig mod Sognemændene, som en ærlig og from Præstemand bør at gjøre. Denne Beskikkelse motiveres ved, at Lektoren havde klaget over, at den Rente, der var tillagt ham for hans Tjeneste, var ham for ringe til hans Underholdning med Hustru og Børn. — Forøvrigt tilføjes i Priorens Brev, at Præstegaarden, „hvis der findes nogen til bemeldte Kirke (Ubberud), skal henhellige til Klosteret her efter som tilforn“²). I Danst Atlas VI, 544, hvor den ovennævnte Ordning omtales, tilføjes for øvrigt: „Ved Kirkegaarden var den Tid et grundmuret Hus til Munken“. Helc Forholdet var nemlig endnu en Levning fra den Tid, da en Munk fra S. Knuds Kloster om Søn- og Helligdagene kom ud for at holde Mæsse i Kirken, medens der ikke var nogen residerende Sognepræst paa Stedet.

I Aaret 1568 finde vi Mr. Tørgen Simensen fungerende som Medlem af Egtteskabsretten for Fjns³). Ved denne Lejlighed sammenfattes han og tvende af Sognepræsterne i Odense under Fællesbetegnelsen „Prædikanter“, ventelig af Hensyn til det Præsteembede, han

¹) Danste Mag. 4. R. V. 268—9. VI, 104—5.

²) Bedel Simonsen, Odense. II, 2, 141.

³) Kirkehift. Saml. 3. R. IV, 431—3.

Marct iforvejen havde overtaget. Men for øvrigt vedblev han at være Læsemester, indtil han efter den ovennævnte Mr. Jørgen Rasmussens Død (1571) kaldtes til Sognepræst for S. Albani Menighed¹).

Inden sin Afgang fra Lektoratet synes Jørgen Simensen at have søgt at udruste sine Tilhørere paa bedste Maade til deres fremtidige Virksomhed i Kirkens Tjeneste. I det Kgl. Bibliothek (Kalliske Saml. 524. 4to) findes nemlig en Del Udkast til Taler ved kirkelige Handlinger²), hvoriblandt nogle have til Overskrift: »Conciones sequentes dictatæ sunt Otthoniæ a magistro Georgio Simonis, Anno partus salutiferi 1571«. En ret interessant Prøve af en af disse Taler er meddelt af J. P. Paulli i hans Skrift „Dr. Niels Hemmingsens Pastoraltheologi“, S. 127 Not. 4. Men for øvrigt er den nævnte Samling vistnok kun et Uddrag af et langt større Arbejde af Jørgen Simensen, der har kunnet aflægge et tydeligere Vidnesbyrd om hans Embedsiver og Dygtighed. I „Den syenske Geistligheds Historie“ I, 273, beretter nemlig J. C. Bloch efter en Optegnelse af Th. Bircherod om ham: „Han har været en saare flittig Mand i sit Læsemester-Embede, ofte har han for Ungdommen forklaret og igjennaget Locos communes Scripturæ Sanctæ, han har læst over Søn- og Fjerdagens Evangelier og Epistler, over Videlsens og Opstandelsens Historie, han har i 40 Taler igjennemgaaet Katekismus, og siden, da han blev kaldet derfra, lagde han til alle disse Afhandlinger nogle Dig- og Brudetaler som et Afskeds-Farvel til hans Læsemester-

¹) Almindelig siges, at Mr. Jørgen Simensen blev Sognepræst 1572; men 1571 er dog nok det rette Aar.

²) Jfr. Ny kirkehift. Saml. I, 682.

Embede, hvilke han ventelig har haft færdige til Trykken, men næppe ere komne ud. Han skal og i bemeldte Fortale lære, at han fremdeles, som hidindtil, vilde altid være rede til at undervise den sande Gudsfrygtigheds Elskere alle og hver i de Ting, som kunde tjene til Opbyggelse, saa vidt Gud dertil vilde forlene ham Naade".

Det smukke Vidnedsbyrd, som her er givet Mr. Jørgen Simensen, er sikkert vel fortjent. Det stadfæstes nemlig fuldstændig ved, hvad der er bekjendt om hans senere Virksomhed.

Efter den tidligere nævnte Hr. Jacob Henriksens Død (1577) blev Mr. Jørgen Simensen Provst i Odense By og Herred¹⁾, i hvilken Egenkab han i Biskoppens Forfald var dennes Vicarius. Saaledes har man et Brev, dat. Otthoniæ 8. Oct. 1583, til Præstefabet i Laaland angaaende Afholdelse af Bededage, undertegnet »Georgius Simonides, Pastor ad S. Albanum«²⁾, hvoraf fremgaar, at han i Biskoppens Fraværelse har fungeret som hvad vi nu vilde kalde Stiftsprovst, en Benævnelse, som ikke den Gang brugtes. Han modtog derfor ogsaa og aabnede de Kongebreve, som antom til Odense, naar Biskoppen var fraværende³⁾.

Den 20. September 1584 skrev han til Biskop Niels Jespersen, som var paa Visitats (formodentlig i Laaland): „Det begyndte Herrens Nis holder fast ved, og mest udi dette Sogn (Graabrødre), at mig og flux længes efter en

¹⁾ Se Danske Kirkelove II, 283.

²⁾ Brevet findes i Rogerts Msfr. om Laaland, Thottste Saml. 730 Fol. (Bl. 296—97).

³⁾ Se Danske Kirkelove II, 475, hvor G. S. O. betyder Georgius Simonides Otthoniensis.

god Medtjener. Thi her ere afdøde, siden I rejste af Landet, 44 Personer, og ligge endnu mange mere syge. Gud hjælp os! Og var det højlig fornøden, en almindelig Bededag maatte udskrives med det første. Thi over det, at denne Pestilens allesteds udi Landsbhyerne optændes, er den og gjængse udi Afsens, Medelfar og Bogense¹⁾".

— En god Medtjener fik Mr. Sorgen da ogsaa kort efter, nemlig Hr. Christen Knudsen Digsmed, der dog inden et Aars Forløb blev Kapellan i Kjerte. Men da han var antaget her af den svagelige Sognepræst vel efter Biskoppens Raad, men uden at Sognemændenes Samtykke først var erhvervet, fik han siden mange Vanstueligheder at kjæmpe med, der foranledigede Mr. Sorgen Simensen til gjentagne Gange at støtte ham med Vidnesbyrd om hans gode Forhold under hans Virksomhed i Odense²⁾.

Den omtalte Pest førte for øvrigt Mr. Sorgen Simensen ind paa en Virksomhed, hvortil han synes at have haft et særligt Kald, nemlig som Forfatter af Opbyggelseskrifter. Følgende tre Skrifter af ham minde nemlig om den haarde Hjemfølgelse, der overgik Odense i hans Tid:

Nogle Prædiken om Pestilens straff och frandshed, med Naamindelsse om hendis Aarsager, och Underuisning, hvorledis Christue Folk sig der hoff mod Gud oc dennem selffuer forhandle oc sticke skulle. Prædiken aff Sorgen Simensson, Sognepræst til S. Alban. Aah. 1586.

I en Tilegnelse (dat. Søndag Jubilate 1586) til

1) Afstrift i Kallste Saml. 97 Fol. Jvfr. Bedel Simonsen, Odense III, 24.

2) Danske Mag. 4. R. VI, 193—6.

Borgmestere, Raadmænd med menige Indbyggere i Odense, beretter Forfatteren, at han havde holdt disse Prædikener „udi den onde og bedrøvelige Pestilensens Tid, hvilken her udi Gheu bortrykte af dette forgjængelige Liv paa to Aars Tid mere end 1300 Menneſker, baade unge og gamle“. Dgsaa andenſteds omtaler han, at Pesten havde været omtrent i to Aar. Regner man, at Odense den Gang har haft 4—5000 Indbyggere — og højere kan man ſikkert ikke gaa — ſaa ſjønner man, i hvilken forſærdelig Grad Sygdommen har raſet. — Det andet Skrift er:

Dauids 91. Pſalme: hvilken Guds Børn dagligen, och allermest i Peſtilensens tid, ſtulle læſe oc bruge ſom en Himmelfte Præſeruatiua oc Legedom mod alle ſlags Sielens och Legemens vaade oc farer, wdi diſſe Sex Efferfølgendis Prediken forklaret aff Jørgen Simensſen, Sognepræſt til S. Alban i Odense. Kbh. 1586.

Tilegnelsen til Jomfru Anne Waldendorp er dat. S. Bartholomæi Dag 1586. — Det tredie Skrift fra ſamme Aar er:

En Hiſtoria, om Konning Dauids ſynd och Straff, at hand lod telge Iſraels Menighed, wden Guds Befaling oc Samtycke, forklaret wdi Ti Prædiken aff Jørgen Simensſen, Sognepræſt til S. Albani Sogn, 1584. Kbh. 1586..

Skriftet er tilegnet Axel Brahe til Elved, Rgl. Maj.s Befalingsmand over Næsbyhoved og Rudgaard, ved en Fortale, dat. S. Michelsdag 1586. — Alle diſſe tre Skrifter, der i deres Indhold have ſaa meget tilfælles, ere trykte »cum gratia et privilegio« hos Mads Vingaard i Kjøbenhavn.

Medens de tre nævnte Skrifter indeholde Prædikener, have de tre Smaabøger, Jørgen Simensen udgav i det følgende Aar, en noget anden Karakter, og naar hans Betydning som folkelig Skribent ret skal vurderes, er det især dem, man bør holde sig til, nemlig:

En Trøstescriff, Udbragen aff Guds Ord oc lærde Mænds Bøger: Hvorledis Christne Menniske skulle fortrøste sig wdi deris Næste oc kiereste Venners Død. Tilhammen streffuen aff Jørgen Simensøn, Sogneprest til S. Alban i Otthenfee. Kbh. 1587.

Skriftet er (Onsdagen efter Kyndelmisse 1587) til-egnet Morten Skinkel til Østrup og hans kjære Søstre, Jomfruerne Cille, Karine, Anne, Abel, Mette og Hildeborg, Døtre af Poul Skinkel til Østrup og Fru Ide Andersdatter. Faderen var død; „der han med andre Krigshelte lod sig bruge mandelig mod Rigens Fjender“; siden havde de mistet flere Sødsfænde „i deres unge og fejreste Alder“, og nu tilfjids deres Moder „efter tre Aars daglig Strøbelighed“. — Det kunde maaske have sin Interesse at bemærke, at i Hjelmstjernes Samling 340. 8vo glemmes et sammenbundet Exemplar af Jørgen Simensens ovennævnte tre Skrifter fra 1586, som i sin Tid har været meget elegant indbundet i fint hvidt Pergament med Guldforsjiring. Paa Forsatsbladet findes med Forfatterens egen Haand skrevet:

Erlig oc velbyrdig Jomfru Cille Schinkel¹⁾, myn

1) I Aaret 1601 boede Jomfruerne Cille, Karine, Abel og Mette Skinkel i Frue Sogn i Odense og vare med at aflægge Vidnesbyrd om Præsten Mr. Niels Glads Embedspørelse. (Danste Mag. V, 90).

gunstige Somfru oc g[ode men] till tacknemmelighed for mange welgierninger. Oc et lycksaligt Nytaar.

Jørgen Symenssen.

Det andet af de omtalte Skrifter fra 1587 har til Titel:

Tuende Tractater: Den Første er en Trøste Scrifft for Frucktsommelige Quinder oc Barfclquinder. Den Anden er en Underuiffning for Fostre Modere, effter Kong. Maiett. Ordinantz. Tilfammen screffue aff Jørgen Simensøn, Sogneprest til S. Albani Sogn i Otthensee. Kbh. 1587.

Dette Skrift er ikke uden Interesse i kulturhistorisk Henseende, da det indeholder Vidnesbyrd om de Ulykker, som ukyndige Jordemødres flette Behandling af Barfclvinder ofte forarsagede i hine Tider. — Det tredie og sidste Skrift er dog det mærkeligste. Dets Titel er:

Pædagogia. Det er En fort och ensfoldig Underuiffning Om unge Børns optuctelse. Wddragen af Guds ord oc Verde Wends Bøger. Tilfammen screffuen aff Jørgen Simensøn, Sogneprest til S. Albani Sogn i Odense. Kbh. 1587.

Tilegnelsen til Niels Friis til Hæselager og Fru Viveke Ghldenstjerne er dateret: Pintsø Mandag Aar 1587. Baade den og selve Skriftet indeholder smukke og træffende Bemærkninger om Opdragelsens Betydning. En Prøve deraf er meddeelt af J. Jørgensen i Pædagogikens Historie (Kbh. 1848, S. 66—7); men hele det vatre lille Skrift funde godt fortjene at optrykkes paany. — For øvrigt kan bemærkes, at alle de nævnte tre Skrifter fra 1587 er trykte hos Laurenz Benedicht »cum Privilegio«.

Hele denne Forfattervirksomhed, der udfoldede sig i

faa fort en Tid og derefter ganske hørte op, vidner om et ikke almindeligt Talent som populær religiøs Stribent. Der er noget jævnt, naturligt og indtrængende ved disse Bøger, der tillige vidne om et dybt Kjendskab til den hellige Skrift.

Der kunde endnu være adskilligt at fortælle om Mr. Tørgen Simensen, der synes at have været en af de mere fremragende gejstlige Mænd i sin Tid. I de Optegnelser, som Præsten Christiern Nielsen Brun i Nyborg har efterladt, vil man oftere finde ham omtalt, da de stod i venstabeligt Forhold til hinanden¹). Navnlig fortælles udførlig om, hvorledes Mr. Tørgen Simensen d. 16. November 1587 holdt Vigtaalen over Biskop Niels Jespersen og ordnede Valget af hans Eftermand, Mr. Jacob Madsen²). Denne lykkes det i Mindelighed at faa en Strid bilagt, der i nogen Tid havde været mellem Mester Tørgen og hans Kapellan, Hr. Tørgen Pedersen, angaaende den sidste Lønning³). Selv var Mr. Tørgen Simensen med at afgive den Erklæring af 1591 angaaende Naadensaaret efter Præster, som nærmere skal omtales under hans Eftermand, og 1601 havde han som Provst væsentlig Andel i den Kjendelse, hvorved Præsterne i Odense og andre søgte at afværge det Uvejr, som truede deres Embedsbroder ved Frue Kirke, Mr. Niels Glad ell. Latus, fordi han af Uagtsomhed havde forset sig ved Uddelingen af den hellige Madvere⁴).

Da Pesten i Aarene 1602—3 atter hjemføjte vort

¹) Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VII, 257. 266. 273.

²) Sammensteds S. 289 ff. 292.

³) Bloch, Den fynske Geistlighed's Hist. I, 274.

⁴) Danste Mag. V, 84 ff.

Fædreland, blev baade Mr. Jørgen Simensen og hans Søn, Hr. Simen Jørgensen, Præst i Faaborg, Offere for den. Faderen døde den 28. Maj 1602, hans Hustru Maren Hansdatter var tidligere gaaet bort. Sønnen døde i Maret 1603. Paa sin Vigslen havde Mr. Jørgen Simensen sat følgende Ord:

Maxima nosce mori vitæ est sapientia. Vivit,
Qui moritur. Si vis vivere, disce mori.

I Maret 1571 resignerede den gamle Prior i S. Knuds Kloster, Hr. Christen Povlsen, hvilket havde til Følge, at Klosteret ved en kgl. Befaling, dat. Kørnerup 1. August s. A., henlagdes direkte under Kronen, og Lensmanden i Dalum Kloster, Jakob Ulfeldt, fik Paalæg om fremtidig paa Kongens Vegne at give og fornøje Læsemesteren i Odense sin sædvanlige Løn og Pension i Penge og andet, som han havde Christian III's Brev paa, og Prioren tilforn havde givet ham¹). Ved den kongelige Fundats og Ordning af 5. Marts 1572 vedrørende Skolen og Hospitalet i Odense blev Læsemesterens Stilling og Løn nærmere ordnet paa følgende Maade:

Fire Dage om Ugen skulde han holde en theologisk Forclæsning, som de 30 „Degne“ (ældre Skoledisciple), der havde fri Kost i Hospitalet, skulde være forpligtede til at høre; og om Lørdagen skulde han anstille Repetitioner over det forelæste. Angaaende hans Løn bestemtes, at han skulde have en af S. Knuds Klosters Kirker, „ved Navn Masum, udi hvilken han skal visiterer og gjøre al Præstetjeneste efter Ordinansen, og derefter nyde al Præsterente, som Sognepræsten til S. Albani Kirke hidtil af samme

¹) Bedel Simonsen, Odense, II, 2, 154.

Kirke haft haver. Dog skal hannem hermed intet forkortes af den Løn, han tilforn haft haver baade af S. Knuds Kloster og andetsteds efter Fundatsen, Breve og Stadfæstelser, derpaa gjorte og udgangne ere¹⁾).

I et fgl. aabent Brev af 18. November 1572 gjøres endvidere bitterligt, „at efterdi vor kjære Herre Fader haver gjort den Anordning, at Læfjemesteren udi Odense aarlig skal have hans Løn af S. Knuds Kloster der sammesteds, da paa det forbemeldte Læfjemester, den som nu er og herefter kommendes vorder, hvert Aar til rette Tid maa bekomme forbemeldte hans Løn, og derom ikke skal have Behov ydermere Brev eller Befaling af os eller vore Efterkommere, Konger udi Danmark, at fordre, ville vi, at vor Lensmand, som S. Knuds Kloster nu og herefter udi Befaling haver, til gode Rede skal give forbemeldte Læfjemester og hans Efterkommere aarlig 60 Daler, Halvdelen til Paaste og anden halve Del til S. Michels Dag; sammeledes skal han lade yde hannem 20 Læs Ved, 4 Læs Hø, og forskaffe hannem fri Olden af Ubberud Skov til hans egne Evin²⁾. — Fra disse Oplysninger om Vektorembedet vende vi os atter til de Mænd, der have beklædt det.

Hans Lang blev vistnok Læfjemester 1571. Han var født 1540 i Alsens, og Oluf Lang, der 1577 var Raadmand og siden Borgmester sammesteds, var formodentlig hans Broder³⁾. — Hans Langs tidligste Historie kjendes

1) Rørdom. Danste Kirkelove II, 170–2.

2) Hofman, Foundationer VI, 254.

3) Danste Mag. 4. R. VI, 113. 205. 213. En Søsterdatter i Alsens af Hans Lang omtales snft. S. 220. Bor Hans Lang

ikke med Visshed; men naar der i et Brev af 1593 fra Christian IV siges om ham, at han har givet tilkjende, „hvorledes han udi mange Aar skal have tjent baade vor kjære Herre Farfader og Her Fader, begge salig og højlovlige Ihukommelse, og siden udi Skolen og andet geistligt Raad¹⁾“, saa kunde man formode, at han allerede som Dreng er kommen ind i det kongelige Kantori, som den Gang samlede de bedste Stemmer fra Skolerne. Hans første og betjendte Ansættelse er ellers som Rektor i Odense, hvor han forekommer 1567, men da vel allerede havde været en Tid i denne Stilling²⁾.

I det nævnte Aar fik han en ubehagelig Sag, der nær kunde have kostet ham hans Embede. Ved et Bryllup, der holdtes paa Raadhuset i Odense, vakte en af hans tilstedeværende Disciple hans Mishag, hvorfor han gav ham „et Haandslag ved Dret.“ Da Discipelen nogen Tid efter blev syg og døde, skyldte hans Slægtninge Rektoren for at have forvoldt hans Død. Denne kom derved i en ubehagelig Stilling, da mange, som det synes, betragtede ham som Marsag til det unge Menneskes Død, medens dennes Familie dog ikke anlagde Retsag imod ham, hvor-

maa adstilles fra den Mester Hans Lang, der forekommer som Badstjær i Kjøbenhavn 1552 og 61 (Kbhvns Dipl. VI, 82. 139). D. 10. Maj 1563 udlejede Fru Ibe Munk til Nygaard en Gaard i Kjøbenhavn til Mester Hans Lang og hans Hustru Johanne Andersbatter. (Rigsark., Danske Kongers Hift. Fasc. 45 C).

²⁾ Danske Kirkeløbe II, 513.

³⁾ Den hos Bedel Simonson, Odense II, 2, 142, meddelte Notits om, at hans Lang 1567 fik et Kannikedsomme i Roskilde, beror paa en Fejl i Nye D. Mag. VI, 217, hvor der staar, at Mr. Niels Oluffen, Rektor i Odense, fik den nævnte Forlening. Der skulde have staaet: Rektor i Roskilde.

ved han kunde faa Lejlighed til at rense sig for den efter hans Mening ubeføjede Bestyldning. Ved Forestilling til Kongen udvirkede Hans Lang derfor et Bestjærmelsesbrev for sig, medens der samtidig udgif Befaling til Byfogden, at hvis den dødes Slægtninge ikke vilde forfølge Sagen for Retten, skulde han gjøre det paa Kongens Vegne, og „lade Sandmænd stille derom, paa det Sagen maatte komme til Ende, og Skolen ikke derover skal blive forjæmt“¹⁾. — Udfaldet er ikke betjendt; men Hans Langs senere Historie tyder ikke paa, at han er bleven dømt som Drabsmand.

I Jens Bircherods Udtog af Kjøbenhavns Universitets nu tabte, ældste Matrikel findes »Johannes Lang« indført som immatrikuleret 1569²⁾. Skjønt dette Aars- tal maa vække Forundring, behøver det dog ikke at være urigtigt, da det i de Tider ikke var ualmindeligt, at Rektorer opgav deres lidet indbringende Embeder for at studere videre. Sikker er det ialtfald, at Hans Lang den 15. September 1571 tog Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet³⁾. Ved samme Tid er han vistnok ogsaa bleven Læsemester i Odense. Det er nemlig urigtigt, naar der almindelig siges, at han først 1574 blev Lektor. I et Brev af 19. Januar 1573 omtales han udtrykkelig som daværende Læsemester⁴⁾. I ethvert Tilfælde er han den første, der har nydt godt af de Forbedringer af Em-

¹⁾ Se Aktstykkerne til Odense Skoles Historie i det følgende.

²⁾ Indbydelseskrift fra Odense Skole 1866, S. 57.

³⁾ Personalthist. Tidsskrift 1. R. III, 124.

⁴⁾ Saml. t. Høens Hist. og Topogr. I, 66. Naar i dette Brev „Hr. Jens“ omtales som Præst i Odense og Provst i Odense Herred, da er det en Fejlskrift fra Hr. Jacob (Henrichsen).

bedet, som de tidligere omtalte Kongebreve fra 1572 medførte. Med Lektoratet har han altsaa forbundet Præstembedet i Aasum, der ikke ligger længere fra Odense, end at han uden Vanstælighed selv kunde beførge det. Men hans Embedsbolig var kun i daarlig Stand. Ved Forestilling til Regjeringen udvirkede han dog, at Kongen under 10. Februar 1575 tilskrev Hæd Ulfstand, Lensmand paa Odensegaard: Mester Hans Lang, Læsemester i Odense, har klaget over, „at hans Residensgaard til Læsemesteriet skal være meget forfalden, og hans Løn og Stipendium ikke heller at være saadan, at han deraf kan holde den ved Magt.“ Kongen befaler derfor Lensmanden at lade den istandsætte, saa meget mere som Kong Christian III i sin Tid havde ladet Gaarden istandsætte, da den var forfalden¹). Det lader imidlertid ikke til, at Hæd Ulfstand har taget sig af Sagen; thi to Aar efter fik hans (anden) Efterfølger, Jørgen Marsvin, tgl. Befaling om at „lade bygge Læsemesterens Residens²)“. Da der ikke synes at have været nogen Hæve til „Residensen“, lejede Hans Lang 1582 en af S. Knuds Klosters Hæve liggende ved Hølsedore, næst norden op til Aaen, som Kansler Niels Raas undte ham for den vanlige Leje, nemlig 2 Mark aarlig³).

I Aaret 1580 fik Mr. Hans Lang Brev paa, at han maatte lade oppebære Afgiften af Kongetienden af Bjergby Sogn paa Taasinge⁴), og senere fik han (maaste

1) Udtast i Rigsarkivet.

2) Dette fremgaar af et Brev af 8. Febr. 1577 fra Kansler Niels Raas til Bisshop Niels Jespersen (i Odense Bispearkiv).

3) Bødel Simonsen, Odense II, 2, 203—4.

4) Se Attførterne nedenfor.

istedetfor denne) Kongetienden af Algedrup Sogn, som han dog maatte sætte i Pant for at hjælpe paa en Broder, der var i Pengeforlegenhed. Dette fremgaar af et Kongebrev af 11. Okt. 1591 til Absalon Gøye og Axel Brahe, der viser, at Christoffer Bang, Borger i Odense, og Mester Hans Lang havde et Mellemværende om en Pengefag, idet den sidstnævnte havde været Forlover paa sin Broders Vegne for 400 Daler, denne havde laant af Christoffer Bang. Da Broderen ikke kunde betale, havde Biskop, Prædikanter og Borgmester i Odense mægllet et Forlig, ifølge hvilket Christoffer Bang skulde have Algedrup Tiende, hvormed Mr. Hans Lang var forlenet, „med mere“. Biskop, Prædikanter og Borgmester havde lovet at give dette Forslag „beskrevet“; men det var ikke sket. De to nævnte Adelsmænd skulde derfor kalde dem i Rette for sig, „og dennem alvorligen ved deres Ed og Sandhed foreholde at bekjende, hvorledes samme Kontrakt og Forligelse forskrevne Mester Hans Lang og Christoffer Bang imellem gangen er¹⁾“. — Da Algedrup Kongetiende, ligesom en Mængde andre mindre Forleneringer hele Landet over, under 2. September 1594 uden Erstatning atter blev inddragen under Kronen²⁾, er det et Spørgsmaal, som vi ikke kunne afgjøre, hvorledes Mr. Hans Lang er kommen til Rette med sin Kreditor, da Pantet for dennes Tilgodehavende tabte sit Værd.

Vi skulle ikke her dvæle ved de forskjellige Præstefager og Stolesfager, i hvis Ordning Mr. Hans Lang

¹⁾ Nyeste Tegnelser II, Fol. 213.

²⁾ Danske Kirkelove II, 513.

som Medlem af Klerefiet i Odense deltog¹⁾. Kun dette skal fremhæves, at han 1591 var med at udstede en Erklæring om, hvorledes Raadensaaret efter geistlige Mænds Død rettelig skulde beregnes, en Erklæring, som længe synes at have beholdt en vis normativ Betydning²⁾.

En gammel Beretning betegner Hans Lang som „en vittig Mand, brugt i adskillige secularibus³⁾“. „Vittig“ betyder efter Fortidens Sprogbrug det samme som klog, og det er vel muligt, at hans Evner ogsaa have fundet Anvendelse i verdslige Sager. I ethvert Tilfælde besad han Kundskaber i forskjellige Retninger, der endnu maa henlede Opmærksomheden paa ham. Navnlig nød han en vis Anseelse som Historiker. Den yngre Hamsfort, der levede tildels samtidigt med ham i Odense, har saaledes tilegnet ham sin »Regum Danorum Series« og betegnet ham i Dedicationen som »Reverendus vir, doctrina, pietate, virtute præstans, D. Joannes Langius, Assoniensis, liberalium artium, magister ac professor S. Theologiæ ordinarius, amicus suus singularis⁴⁾«. I sin bekjendte »Chronologia secunda« henviser Hamsfort oftere til en Aarbog, som Lang havde meddelt ham. Saaledes siger han i sin Chronologia ved Aaret 1314: »Huc usque perveniunt Annales, quos mihi communicavit M. Johannes Langius, quos magna ex parte sumus secuti⁵⁾«. Det har undertiden været antaget, at

1) Se t. Gr. Danske Mag. 4. R. VI, 193 f. (196. 201). 202 f. 206 ff. samt Aftisthykkerne til Skolens Historie i det følgende.

2) Danske Kirkelove II, 485. Kirkehjst. Saml. 3. R. II, 137.

3) Ansjort hos Wiberg, Alm. dft. Præstehjst. I, 671.

4) Scriptores Rer. Danicarum I, 35.

5) Scriptores Rer. Dan. I, 282. 294. 298. I sit Skrift „De rebus Holsatorum vicinarumque gentium præclare gestis

derved betegnes en selvstændig Udarbejdelse af Hans Lang. Men det er neppe Meningen. Langebek har vistnok truffet det rette, naar han, om end kun som en svag Formodning, ytrer, at det maaske kunde være den Aarbog, som kaldes »Laurentii Stralii Annales ab An. 1084 ad An. usque 1314¹⁾«. Slutningsaaet for begge Aarbøger er jo netop det samme, og vi antage med god Grund, hvad Langebek ikke vidste²⁾, at L. Stralius er Abelsmanden Laurits Straale til Torpegaard i Fyn, der levede samtidig med Lang og Hamsfort. Men forøvrigt have de lærde tydske Historikere Usinger og Schäfer nu paavist³⁾, at Stralii Annales ikke er andet end en daarlig Retroversion af den danske Text af Rhaarbogen (tidligere kaldet Kong Eriks Krønike). Vi maa saaledes lade det uafgjort, om Laurits Straale har foretaget dette Oversætterarbejde og meddelt Hans Lang sine „Annaler“, eller om det modsatte er Tilfældet. Nok er det, at nogen stor Berømmelse vil ingen af dem kunne opnaa derved, selv om Hamsfort kunde fatte Pris paa de historiske Notitser, „Annalerne“ indeholdt, hvilke han altsaa ikke ad anden og sikrere Vej var kommen til Kundskab om.

I de Optegnelser, især fra Aarene 1572—91, som Præsten Christiern Nielsen Brun i Nyborg har efterladt,

Libri IV“ (1579) nævner Hamsfort blandt sine Rikder: Johannes Longus Fionus. (Westphalen, Monumenta Rer. German. I, 1659).

¹⁾ Scriptores Rer. Danicarum III, 303.

²⁾ Langebek siger: „Laurentius Stralius quis fuerit et cujas, me nescire fateor“.

³⁾ Usinger, Die Dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters, S. 78. D. Schäfer, Dänische Annalen und Chroniken von der Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts, S. 124.

findes bl. a. en Beretning om Lenshylvingen i Odense 1580, da Hertugerne Adolf og Hans d. ældre efter mange og langvarige Udflugter tog deres Besiddelser til Ven af Kong Frederik II. Denne Beretning bemærker Meddeleeren udtrykkelig, at han havde fra Mr. Hans Vang¹⁾, med hvem han i det hele synes at have staaet i venstabelig Forbindelse (Vang var saaledes en Gang tilstede i Nyborg som Fadder ved et af hans Børns Daab). — Et andet Vidnesbyrd om Hans Vangs Interesse for Samtidens historiske Begivenheder kan formentlig hentes derfra, at en Beretning om Jakob Ulfelds Legation til Rusland, der er undertegnet „Skrevet udi Kjøbenhavn den 22de Juli med Hast af A. G. Anno 1579“, har til Overskrift: „Hæderlig og højlærd Mand M. Hans Vangh, Vector udi Odense, til troer Hænde²⁾“. Meddeleeren, der kun betegner sig ved sine Forbogstaver, antage vi for at være den bekjendte Axel Gyldenstjerne, der altsaa ogsaa maa have hørt til Vangs litterære Forbindelser.

Det betydeligste Arbejde, vi have fra Hans Vangs egen Haand, gaar for øvrigt i en ganske anden Retning end den historiske, det er nemlig en Regnebog, men ganske vist en saadan, der forraader en Mester i Kunsten. Skriftet har til Titel:

En ny Regnekunstis Bog, baade paa Viivier oc met Siphre, vdi helt oc brødet Tal, met skøne nyttige Regle oc Exempler, aff atskillige Latinske, Tydske oc Danske Regnebøger vddragen oc tilsammen screffuen, oc lempet effter denne Tids Mynt, Maader, Maal

1) Saml. t. Høens Hist. og Topogr. VII, 258. (274).

2) Suhms Samlinger I, 1, 165—8.

oc Væct her vdi Danmark, ved Hans Lang, Vector
vdi Odense. Kbh. 1576. 8vo.

Bogen, der ikke udgjør mindre end 32 Aft, synes for sin Tid at være et grundigt og godt Arbejde. Den er tilegnet Kansler Niels Raas. I Fortalen omtaler Forfatteren udførlig Regnekunstens Ypperlighed og sin egen Interesse for samme, idet han bemærker: „Aff denne min Hu oc Vilie til denne Konst haffue mine gode Venner Claus Tjærd og Valter Raas, Borgere oc Bogførere vdi Kiøbenhaffn, taget Marsage at begiere af mig, at ieg vilde faaretage mig salige Anders Tygesøns¹⁾ Regnebog at offuersee, oc huor behoff giordis oc mueligt daer, rette oc forbedre... Det haffuer ieg dennem beuilget, oc min Vbequemhed oc Feil her vdi, frem for andre, icke saa meget anseet, som nogle mine fiere Skolemestere, Professorer vdi Kiøbenhaffns Univerfitet, deris Raad oc Fortrøstning om hielp oc bistand her vdi: Dernæst forbeneffnde mine Venners Begiering oc Redebonhed til at forfremme denne Konst“. — Efter Fortalen følger nogle Vers, undertegnede H. L. (Hans Lang) med Overstrift: „Støne Regle om Værdom oc øffuelse for huad Sager mand skal lære, aff huem mand skal lære, Oc huor længe mand skal lære (osv.) aff den fromme oc lærde Mandis Her Jacob Henrichsøns, Sogne Prest til Sanct Hans vdi Odense, danske Rim oc Vbleggelse paa Catonis Disticha, vddragne oc ordentlig tilfammensætte“.

Naar der i vore Litteraturlexica tillægges Mr. Hans Lang et Skrift med Titel: »Cosmosistatia sive

¹⁾ I Nherups Litteraturlexicon, S. 332, bemærkes, at dette Navn uden Tvivl er en Trykfejl for: Anders Olsen.

Commentarius in Aristotelem de fabrica mundi. Hafn. 1606. Svo«, da maa jeg tilstaa, at jeg ikke kjender dette Skrift, og at jeg tvivler om, at det er forfattet af den her omtalte Hans Lang, der 1606 ikke mere var i Live. Snarere kunde det nævnte Skrift, der efter Titelen vel har været et akademisk Øvelseskrift, være forfattet af den »Johannes Langius«, der 1602 blev Student (fra Odense) og mulig var en Søn af den Mand, som her hysselfætter os.

Som tidligere omtalt var Præsteembedet i Masum forbundet med Lektoratet. Den 31. Maj 1590 visiterede Biskop Jakob Madjen i Masum Kirke, ved hvilken Lejlighed Mr. Hans Lang prædikede. Biskoppen bemærkede i sin Visitationbog: »Res non dona« (d. e. Indholdet var godt, men ikke Talegaverne). Forøvrigt tilføjede han: Præsten er 50 Aar gl., en lærd og klog Mand, „raaber, prædiker, som han læser, støder til“. Hans Hustru, Birthe, bor i Odense, tæt ved Bispegaarden. De have 6 Børn (2 Dreng og 4 Piger). „Denne Dag gif hun i Kirke efter den sidste, Karines, Fødsel¹⁾“.

Efter at Mr. Hans Lang i mange Aar havde forestaaet Lektoratet i Odense og Præsteembedet i Masum, begyndte han at tænke paa en roligere Stilling for sine gamle Dage. Herom giver følgende Kongebrev til Lensmanden paa Nyborg Slot, Laurits Brodenhus, os fuldlig Underretning: „Vid, at os elst. hæderlig og højlærd Mand, Mr. Hans Lang, Læsemester udi vor Kjøbsted Odense, underdanigst haver tilkjendegivet, hvorledes han udi mange Aar skal have tjent baade vor fære Herre

¹⁾ Mr. Jac. Madjens Visitationbog, udg. af Crone, S. 65.

Farfader og Her Fader... og fiden udi Stolen og andet gejftligt Kald der sammesteds, faa hannem nu af fligt ideligt Arbejde, Studering og Skriven begynder at tilflaaes Svaghed baade paa Synet og andet, og han derfor sig befrygter, at han ikke længer ffulde kunne faadan fin Bestilling faa dagligen og flitteligen, fom hans Kald udkræver, forestaa; underdanigst derfor begjærer at maatte forhjælped til at kaldes til et Sogn udi dit Len, fom nu ledigt er og kaldes Horne Sogn. Og efterfom Zomfru Ingeborg Bille til Hvedholm flal være den fornemfte der udi Sognet og derfor have der noget udi at fige, da bede vi dig og ville, at du paa vore Vegne vilde tale med forfrevne Zomfru Ingeborg Bille og med Sognefolket, at efterdi han flal være en lærd Mand og ikke enten for fin Ufittelighed eller forargelige Levned's Skyld¹⁾, men alene for hans Svaghed's Skyld, at han ikke faa daglig kan vare fin Bestilling, fom hannem burde, og han ellers gjerne vilde, hun da vilde famtykke hannem at maa bekomme samme Kald, dog at dermed al Ting efter Ordinanfen tilgaar²⁾“.

Horne Kald ved Faaborg, fom Mr. Hans Lang attraaede, hørte til de anfeeligfte fynfte Præfteembeder. Men paa en Tid, da Menighederne havde Kaldsret, var det en meget vanskelig Sag for en ældre og allerede noget fvagelig Mand at komme i Embede, da Sognebeboerne næften altid foretrak en ung og ugift Anføger. Ved denne Lejlighed maa Kongebrevet dog have virket, hvad det ffulde, da Mr. Hans Lang virkelig blev Præft i Horne.

1) Her maa underforftaaes: nødes til at opgive fin Plads.

2) Danfte Kirkelove II, 513—4.

Her tilbragte han nu de sidste ti Aar af sit Liv, og har, som det synes, en Tid fungeret som Provst i Salling Herred¹⁾. Fra 1597 holdt han Kapellan. Da Biskop Jakob Madsen d. 4. April 1599 kom til Horne for at visitere der, bad Mester Hans om, at Visitatsen maatte udsættes. Vi vide ikke, om der har været noget ibejn; men da Biskoppen kom Aaret efter, skrev han i sin Visitatsbog: »Omnia iam salva« (alt er nu i Orden).

Mr. Hans Lang er død inden den 23. Februar 1604, paa hvilken Dag Biskop Jakob Madsen tog hans Efterfølger, Mowritz Saksen, i Ed. I sine Optegnelser tilføjer Biskoppen om denne: „han lovede at ville tage paa sig de 60 Daler, Præstegaarden er sat i Fald for, og selv af sit eget forbygge paa Præstegaarden. Siden vil han give Enken, naar han faar Præstens Indkomst at vide, videre Hjælp efter vores Raad og kristelig Lykke¹⁾. — Eftermanden synes paa den da sædvanlige Maade at have frigjort sig for sin Forpligtelse til at pensionere Enken, idet han nemlig ægtede hende²⁾.

Knud Bieffe, der siden blev Rector i Odense og døde som Professor ved Universitetet, skal have udgivet »Parentatio in obitum Johannis Langii«, men Skriftet findes ikke mere³⁾.

Jakob Jakobsen Wolf blev Mr. Hans Langs Efterfølger i Lektoratet. Han var født den 24. August 1554 i Odense, hvor hans Fader var Kobbersmed⁴⁾. Denne

1) Mr. Jac. Madsens Visitatsbog, udg. af Erone, S. 256—7.

2) Wiberg, Alm. dft. Præstehistorie I, 671—2.

3) N. M. Petersen, Bidr. t. den danske Lit. Hist. III, 244.

4) Statua honoris, p. 29. (Dette Bærl indeholder flere Efter-

var rimeligvis en Slesviger, i alt Fald havde han en Broder, som boede i Slesvig¹⁾, og Sønnens senere Ophold der tyder i samme Retning. — Jakob Jakobsen, som Sønnen sædvanlig kaldtes, da Tilnavnet Wolf kun sjældnere anvendtes, gik først i Odense Skole, men derfra blev han 1572 sendt til Ribe, hvor den daværende Skolemester, Mr. Peder Hegelund, synes at have nydt særlig Anseelse. At der har været et godt Forhold mellem denne Rector og hans vel begavede Discipel, fremgaar formentlig deraf, at Hegelund mange Aar efter, da han var Biskop i Ribe, ledsagede Udgaven af Jakob Wolfs Sødetrønike med et længere Digt „til Læseren“.

Det er ikke bekjendt, hvor længe Wolf har gaaet i Ribe Skole; men derfra drog han til Slesvig, hvor han som sagt havde en Farbroder, der ogsaa hed Jakob Wolf og som synes at have taget sig noget af ham. Det lykkes ham her at faa en Plads som »domesticus et amanuensis« hos den bekjendte Superintendent Poul von Eitzen, hvis theologiske Forelæsninger han ogsaa hørte, og af hvem han synes at være bleven behandlet med Velwillie. Her lærte han ogsaa Præsten Johan Bistorius i Tetenbüll i Eidersted at kjende, med hvem han siden stod i venstabelig Brevvevling. Bistorius, hvis Optegnelser og Breve vi skulde en Mængde Efterretninger fra Slesvig paa hin Tid²⁾, var nøje knyttet til v. Eitzen. Ud den Vej er Bekjendtskabet vel altsaa opstaaet. Men den

retninger om J. J. Wolf, som ikke findes andensteds, og som derfor i det følgende ere benyttede uden særlig Henvi-
ning).

¹⁾ Rørdom, Kbhvns Univ. Hift. IV, 285.

²⁾ Se Rørdom, Hift. Ritbeskrifter 2. R. II. 571 ff.

Omfstændighed, at der dannedes en venstabelig Forbindelse mellem den unge „Haandskriver“, der endnu ikke havde besøgt noget Universitet, og den ældre, vel ansete Præst, tyder paa, at Wolf maa have gjort sig bemærket ved Duelighed og Kundskaber.

I Aaret 1576 forlod han Slesvig og drog hjem til Odense, i den Hensigt derfra at begive sig til Universitetet i Kjøbenhavn. Men paa Grund af en Pest, som grasserede i Hovedstaden og i Sjælland, maatte han tøve et halvt Aar, saa at han først 1577 blev immatrikuleret¹). Hans ovennævnte Farbroder havde lovet ham en aarlig Understøttelse til hans Studeringer. Da denne Hjælp imidlertid udeblev, skrev han 30. Juni 1577 fra Kjøbenhavn til Pistorius, for at han skulde minde Farbroderen om hans Løfte, og tillige gav han i sit Brev adskillige interessante Meddelelser om daværende Forhold ved Universitetet²). — I et Brev af 12. Juli 1579 til samme, ogsaa skrevet fra Kjøbenhavn, tyter Wolf intet om sine private Sager, som vel altsaa maa være komne i Orden, men giver derimod sin Korrespondent adskillige Oplysninger om akademiske Personligheder, som denne havde udbedt sig³). — I Aaret 1581 tog han den filosofiske Baccalaurgrad⁴).

Der berettes for øvrigt, at det lykkedes Wolf at vinde Kansler Niels Raas's Gnist, og at han i 1½ Aar var i Huset hos denne lige saa ansete som hæderlige Stormand, indtil han af Bisop Povl Madsen 1583 kaldtes

1) Indbydelsesfr. fra Odense St. 1866, S. 50.

2) Rørdbam, Kbhvns Univ. Hist. IV, 285—6.

3) Rørdbam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 665—6.

4) Indbydelsesfr. fra Odense St. 1866, S. 50.

til Rektor i Ringsted. Inden han naaede faa vidt, var han dog allerede optraadt i Litteraturen som latinſt Poet med følgende lille Skrift:

Carmen de Animæ Humanæ Immortalitate, indubitata certaue corporis resurrectione atque læta vitæ æternæ perfruitione. Hafn. 1582. 4to.

I Dedicationen til den som Kansler siden bekendte Christian Friis til Borreby, hvem Forfatteren betegner som sin »Mæcenus benignissimus«, omtaler han med Berømmelse den frifiste Slægts Fortjenester af Videnskaberne, idet han særlig dvæler ved den afdøde Kansler Johan Friis.

I Ringsted forblev Wolf kun i kort Tid. I Begyndelsen af Aaret 1584 fik han nemlig Kaldelse som Skolemester i Oslo og derhos kongeligt Tilſagn om, at naar han nogen Tid flittig havde varetaget denne Tjeneste og kunde producere godt Vidnesbyrd fra Superintendenten, ſkulde han faa det første ledigt blivende Kannikedømme ved Oslo Domkirke¹⁾. At Niels Raas her har hjulpet ham, er rimeligt.

I Sommeren 1584 kom Wolf til Oslo, og her blev han ſtrag paa det nøjeſte knyttet til Biſkop Jens Nielfens Hus, ſaa at han den 27. August ſ. A., da han blev indſat i Rektoratet, ogſaa blev trolovet til Biſkoppens 17-aarige Datter, Anna. Den 4. Oktober ſ. A. modtog Wolf Præſtevielfen — viſtnok fordi der har været nogen Præſtegjerning knyttet til Rectorembedet — hvorpaa han den 3. Januar 1585 havde Bryllup²⁾.

¹⁾ Nørſte Rigsregiſtranter II, 551—2.

²⁾ Biſkop Jens Nielfens Viſitatsbøger og Rejſeoptegnelſer 1574—97, udg. af J. Nielfen, S. 566. Naar Udgiveren (3udl. S. LII)

I omtrent ti Aar var Wolf nu knyttet til Oslo og til den Kreds af litterære Personligheder, som færdedes her, hvilken nylig har fundet sin Fremstiller i Dr. Ingvar Nielsen. — At han har staaet i det bedste Forhold til sin Svigerfader, fremgaar bl. a. deraf, at denne tilegnede ham sit Digt »Idyllion« (København 1586)¹. Under 31. Maj 1587 fik han Kongebrev paa Thingvolds Præbende i Viglen. Der maa imidlertid være kommet noget i Vejen for Opfyldelsen af dette Tilfagn; thi efter Thronskiftet, da Niels Raas stod i Spidsen for Regjeringen, udgik der under 14. Juni 1589 et Kongebrev af følgende Indhold: Hr. Jakob Jakobsen, Skolemester i Oslo, der nogen Tid siden forleden har bekommet den stormægtigste, højbaarne Fyrstes, Hr. Frederik den andens Brev paa et Kannikedom udi Oslo Domkirke, naar noget ledigt blev, og han ligevel til des ikke er bleven med noget Kannikedom forfórget, maa bekomme det første, der bliver ledigt i samme Domkirke, efterdi han en Tid lang har tjent udi Skolen i Oslo og endnu fremdeles udi samme Kald vil og skal lade sig bruge²). Først 1593 naaede Wolf ved Niels Raas's Bistand til et godt Kanonikat, der aarlig indbragte 200 Daler, nemlig Hoff's Præbende af Mariakirkens, og Thingvolds Præbende af Domkirkens Gods³).

Imidlertid havde han gjort sig bemærket ved flere

antager, at Wolf tidligere havde været gift, da er det en Fejltagelse, der stammer fra Worms Lexicon over lærde Mænd. Jvf. Giesling, Jubellærere II, 1, 88 f.

1) N. Nielsen, Indl. S. XCI til Udg. af Bist. J. Nielsens Bistatshøger.

2) Nørste Rigsregistrarer II, 706. III, 44.

3) Rørdom, Hist. Kildestrifter 2. R. II, 667. N. Nielsen, anf. Indledn., S. CLVIII.

litterære Frembringelser. I Anledning af Kong Frederik II's Død holdt han saaledes efter Biskop Jens Nielsens Opfordring paa Tordefærdsdagen 5. Juni 1588 en latinsk Tale paa Oslo Skole for en større Forsamling, hvori han kortelig fremstillede den afdøde Konges Levned og Fortjenester. Talen udkom samme Aar i Kjøbenhavn, dediceret til hans ovennævnte Svigerfader, under Titel:

Centotaphium Illustrissimo Principi ac Domino, Domino Friderico II. Danorum et Norvegianorum Regi &c. scriptum & die 5. Junij Anno 88. quo tempore eius funeri Roschildiæ iusta fiebant, in Gymnasio Asloensi recitatum à Jacobo Jacobæo Volfio. Rost. 1588. 4.¹⁾

Snart efter gav en anden festlig Anledning Skolemesteren i Oslo Lejlighed til at vise sine Evner, og denne Gang paa Vers. Den 23. Novbr. 1589 stod nemlig den skotske Konge Jakob VI's Bryllup i Oslo med Kong Frederik II's Datter Anna. Nogen Tid efter udkom følgende Bryllupsdigt, der maaske har været Brudeparret overrakt i Manuskript:

Carmen in nuptias Illustrissimi et Potentissimi Principis et Domini, Dn. Jacobi VI Scotiæ Regis, et Sereniss. Heroinæ Annæ, laudatissimæ memoriæ Friderici II. Regis filiæ. Scriptum a Jacobo Jacobæo, Ludimod. Asloënsi. Hafn. 1590. 4.

Forfatteren minder i dette lille Skrift om den gamle Forbindelse mellem det skotske og det danske Kongehus, og ønsker Held og Lykke over den ny, som nu var sluttet.

¹⁾ Jøfr. J. Nielsen, anf. I. Indledn., S. LVIII.

Wolfs Lærergjerning foranledigede et andet Skrift fra hans Haand, nemlig en Dramatisering af et Par Bøger af Æneiden. For at fremme Kjendskabet til dette berømte Oldtidsdigt og for at bøde paa, at Disciplene vanskelig kunde overkomme at gennemgaa det hele, da Skolegangen hvert Aar blev afbrudt et Fjerdingaar, medens Disciplene slattede om for at indsamle Ulvisser¹⁾, var det, at den nidkjære Skolemester udgav:

Tragoediæ duæ, quarum prima Didonis, altera Turni, ex Virgilio Æneide transscriptæ a Jacobo Jacobæo Volkio Othoniensi. Hafn. 1591. 4. (Til-egnet Christian IV).

Der er en ligefrem Afskrivning af Samtalerne i vedkommende to Bøger af Æneiden, hvor saa de mellem- liggende Beskrivelser enten fremsiges af Choret eller sammenfattes i nogle saa profaiske Linier. Hensigten var at lokke Disciplene til Læsningen af Virgil og indprente Versene i deres Hukommelse gennem Opførelsen²⁾.

Smidlertid stundede Wolfs Ophold i Oslo til Ende. Skjønt ved sit Vgteskab og ved vensfabelige Forbindelser

¹⁾ Wolf siger i Fortalen: „Versus ex Æneide selectos in epitomen et compendium redeggi, quo aliquem fructum ex illa mei discipuli percipere et auferre possent, cum prolixior sit, quam ut paucorum annorum spatio absolvatur, præsertim ex hujus scholæ conditione, ubi tota fere schola per anni quadrantem quotannis dimittitur, dum scholares tenuioris conditionis, pro more, qui jam dudum in hoc Norvegiæ regno inolevit, eleemosynas in literarum subsidium ruri parochiatim sollicitè quærunt et colligunt“. Jvfr. Kirkehjst. Saml. 3. R. V, 350—52.

²⁾ Nherup, Catalog over det Norske Vid. Selsk. Saml., S. 297. Guitfeldt, Christiania Theaterhst. S. 45. Hst. Tidsskr. 5 R. II, 5.

allerede knyttet temmelig nøje til dette Sted, maatte Udsigten til at finde Ansættelse i hans Fødeby dog virke tillokkende paa ham. Han var rimeligvis allerede underrettet om, at Lektoratet i Odense var ledigt, da han midt i Marts 1594 begav sig ned til Kjøbenhavn for at erhverve Magistergraden og derved habilitere sig til en højere Stilling. I Herrestad Præstegaard i Baahus Len, hvor hans Svigerfader, Biskop Jens Nielsen, var paa Visitation, tog han paa Nædrejsen Afsked med denne, som forærede ham et Buntt Pelsværk¹).

Nedens Wolf nu i Kjøbenhavn beredte sig til Promotionen, havde han Lejlighed til ogsaa at gjøre Skridt for at opnaa Lektoratet. Efter hans egen Beretning var det den kongelige Livlæge, Dr. Peder Sørensen, der især tog sig af ham og anbefalede ham til Biskop Jakob Madsen, og da denne gav ham sin Stemme, var det ikke vanskeligt for ham at opnaa Stadfæstelse hos Kansler Niels Raas, der som Besidder af S. Knuds Klosters Len havde den endelige Afgjørelse²). Smidlertid tog han den 7de Maj s. A. Magistergraden under Dr. Thomas Finckes Decanat³), og da denne kort efter begav sig til sin Hjemstavn i Slesvig, benyttede Wolf Lejligheden til at medgive ham et Brev til sin gamle Velynder, Præsten Pistorius i Tetenbüll, og at fortælle denne om den Forandring, der var foregaaet i hans Livsstilling og om sine Fremtidsplaner⁴). Kort efter begav han sig over til Odense, hvor

1) Bist. Jens Nielsens Visitationbøger og Rejseoptegn., S. 65. 141—2. (Her fortælles udførligere om Mødet mellem dem.)

2) Rørdom, Hist. Kildestruer 2. R. II, 667—8.

3) Personalthist. Tidsskrift III, 126—7.

4) Dette Brev er trykt i Hist. Kildestruer anf. St.

Biskop Jakob Madsen 2den Paastedag (20. Maj) 1594 indsatte ham som Præst i Masum¹⁾. Men strax efter rejste han tilbage til Oslo for at afslutte her og hente sin Familie. Den 21. Juni nedlagde han Rektorembedet, og den 7. Juli gif han med Hustru og tre Børn (Sønnen Jakob og Døtrene Magdalene og Anne) ombord paa en Skude, der efter en Rejse, som i Begyndelsen var vanskelig nok, førte dem til Odense, hvor de ankom den 27. Juli²⁾.

Fra nu af var Mr. Jakob Jakobsen Wolfs Liv og Virksomhed i en lang Aarvække udelukkende knyttet til Odense og Byens nærmeste Omegn, uden for saa vidt som han fremdeles vedblev at oppebære Indtægten af sit Kanonikat i Oslo, idet han holdt en anden til at varetage de Pligter, som fremdeles kunde paahvile ham som ikke-residerende Kancelli, og til at indtæsse hans Præbendeindtægter³⁾. Som Lektor var han, indtil han afløstes af yngre, Notarius i Odense Konsistorium⁴⁾. Som saadan var han ogsaa med blandt Sjæns Provster til at kjende i Mr. Niels Glads tidligere omtalte Sag⁵⁾. Efter Mr. Jørgen Simonsens Død i Maj 1602 blev han Provst i Odense By og Herred, hvilket er saa meget mærkeligere, som han ikke var Præst i selve Herredet (Masum ligger jo nemlig i Herredet af samme Navn); men fra gammel Tid regnedes Læsemesteren med til Kleresiet i Odense. I over 30 Aar, under tre Biskopper, indtog Mr. Jakob

1) Mr. Jac. Madsens Bisitatsbog, udg. af Crone, S. 66.

2) Bist. Jens Nielsens Bisitatsbøger og Rejseoptegn., S. 566.

3) Ungv. Nielsen, Indl. t. Bist. Jens Nielsens Bisitatsbøger, S. CLXIV.

4) Danske Mag. 4. R. VI, 220.

5) Danske Mag. V, 84. 90.

Wolf saaledes i Odense Konsistorium den nærmeste Plads efter Stiftets Biskop¹).

Sin litterære Virksomhed fortsatte han ved følgende Skrift, der synes at have vundet Samtidens Bifald i ikke ringe Grad:

Jødetronike, tilsammen stoffuen aff den hellige Scrifft oc Josepho, oc vdi Rim forteligen befattit aff Jacob Jacobsson, Læsemester vdi Dthensse. Kbh. 1603. 8vo.

Tilegnelsen til Kansler Christian Friis til Borreby (der som Lensmand over S. Knuds Kloster var Wolfs Kirkepatron til Aasum) indeholder en Fremstilling af Historiens Nytte og Betydning²). Selve Skriftet er en Art bibelsk Rimkrønike, i hvilken Forfatteren lader Patriarker, Dommere, Konger osv. selv fortælle deres Historie. Begyndelsen, der har til Overskrift: „Adam tog all verden til Løn aff Gud sielff oc døde Anno Mundi 930“, lyder saaledes:

I Verden vaar ieg første Mand,
 Aff Jord Gud skabte met sin Haand,
 De gaff mig giensten til min mage
 Eva, hand aff min side mon tage³).

Forfatterens litterære Venner, Peder Hegelund, Biskop i Ribe, Jon Jacobsen (Venusinus), fgl. Historiekriver og Professor i Jysk, og Johannes Stephanius,

1) Kirkehist. Saml. 3. R. II, 135.—6. IV, 407.

2) Heri bl. a. en lille Prøve af Mr. Iver Bertelsens (da utrykte) historiske Rim, som Wolf vistnok har faaet i Hænde ved sit da nys indgaaede Ægteskab med hans Datter (se ndf.).

3) En udprøvet Prøve af Skriftet findes hos Nyerup og Rahbet, Den danske Digttekunsts Historie II, 189—93.

Professør i Dialektik ved Universitetet, have ledsaget Skriftet med danske Vers, hvori det valgte Emne prises.

Ellers har Mr. Jacob Wolf gjort sig bemærket ved sine mange Ægtefaber. Hans norske Hustru, Anne Jensdatter, døde nemlig d. 26. Januar 1600, kun 25 Aar gammel. Derefter ægtede han den 30. August 1601 Marine, Datter af Mr. Iver Bertelsen, der i sin Tid havde været Forstander for Ringsted Kloster, og hans Hustru Else Mule fra Odense, der efter sin første Mand's Død havde ægtet Professør Dr. Niels Krag. Denne Hustru mistede Wolf d. 3. Januar 1605 i samme Alder som den foregaaende. Tredie Gang havde han den 24. August 1606 Bryllup med Else, der siges at have været en Datter af Mr. Peder Povlsen, Sognepræst og Lektor i Roskilde¹⁾. Efter at hun var død den 23. Maj 1616, blev han fjerde Gang gift med Anne (en Datter af Ernst Elver og Ingeborg Lauritsdatter, „ansæelige Borgerfolk i Odense“), hvem det endelig lykkedes at overleve ham²⁾.

¹⁾ Bloch, den tyske Geistligheds Hist. I, 285—6. Dennes Kilde er maaske tildeels en gammel Series pastorum, indført i Seden-Nasum Præstefalds Liber daticus, hvor Else Pedersdatters Navn findes med hendes Bryllups- og Dødsdag, men ingen Angivelse om, hvem hendes Fader har været. Da Mr. Peder Povlsen døde 1572 som en gammel Mand, forekommer det os ikke ret sandsynligt, at Wolfs 3die Hustru kan have været hans Datter, især da det paa den Tid synes at have været en konstant Skik, at Enkemænd giftede sig med ganske unge (15—17-aarige) Koner. Mærkeligt nok findes hun heller ikke nævnt paa Gravstenen over Jakob Wolf, der dog indeholder Navnene paa hans tre andre Hustruer (Bloch, a. St.). Smid- lertid har dog allerede „Statua honoris“ p. 29, at Wolf tredie Gang blev gift med en Datter af M. Petrus Paulinus i Ros- kilde. Bloch, a. St. I, 285.

²⁾ Det kunde bemærkes, at i den nævnte Series pastorum kaldes

Da der var Børn baade af det første og af det sidste Ægtefælle, og mulig ogsaa af de mellemliggende, fremkom det besønderlige Forhold, at Wolfs ældste Barn var mindst 45 Aar ældre end det yngste. Skiftesager give let Anledning til Trætte, og det beklagelige indtraadte derfor, at Wolf paa sine gamle Dage laa i Strid med nogle af sine egne Børn. I det hele synes han at være bleven trættefjær med Aarene, da Biskop Hans Michelsen i sin Dagbog har mange Notitser om Stridigheder og Processer, han havde, ved hvilke vi dog ikke her skulle dvæle, da vi kjende for lidt til dem til at kunne sige, paa hvis Side Retten har været¹⁾).

Et Brev er os opbevaret, skrevet som det synes 1617 ell. 18, fra Mr. Jakob Wolf til Kansler Christian Friis til Kragerup, hvori han beklager sig temmelig bittert over en ham formentlig tilføjet Uret fra den afdøde Kanslers Side, hans tidligere højt priste »Mæcenat«, Chr. Friis til Borreby. Da Brevet indeholder gode Oplysninger om Vektoratets Vønningsforhold o. lign., skal det meddeles nedenfor blandt Aktstykkerne vedrørende Skolevæsenet.

Da Gymnasiet i Odense oprettedes, blev Wolf Professor Theologiæ & Linguæ Hebrææ ved samme, og ham tilfaldt det ved Indvielsen den 15. Januar 1623 at holde Tale, idet han, efter at Prædiken var holdt af Biskoppen i Kirken, besteg Lærerstolen i det ny Gymnasium og for en anseelig Forsamling „grundig og sirlig forklarede Kongens Valgsprog: Regna firmat pietas²⁾“.

Wolfs 4de Hustru „Anna Pedersdatter“, men der siges ikke, hvem hendes Forældre have været.

¹⁾ Bloch, anf. Skr. I, 283.

²⁾ Bloch, anf. Skr. I, 283.

Tiden gik, og Mester Jakob blev gammel; men Lands- og Legemskræfter synes han at have bevaret i en ualmindelig Grad. Da han var 79 Aar, havde han den Fornøjelse at kunne beførge en ny Udgave af sin Jødefrønike (prentet i Kjøbenhavn 1634), som han forsynede med en ny Dedication, denne Gang til Brødrene Tonne Friis til Hesselager, Johan Friis til Løjtved og Jesper Friis til Orbæklunde og deres Fruer. Ligesom i sit allerførste Skrift, for mere end 50 Aar siden, priser han her „de ærlige og velbyrdige Frisers Æt og Stamme“ og giver en ret interessant Udsigt over den berømte Månsler Johan Friis's Levned, hentet særlig fra Mr. Anders Sørensen Vedels Digtale, som han dog urigtig tillægger Niels Hemmingsen. Tillige har han som Indledning til Skriftet meddelt et kort Overblik over Jødernes Historie, der ikke findes i 1ste Udgave. Nyt er ogsaa et latinsk Digt »Non tam auctori quam Lectori« af Henr. Erius Pontoppi-Danus (der senere blev Rektor i Odense). — I det Exemplar af denne Udgave, som gjemmes i det Kgl. Bibliothek, har Forfatteren med egen Haand skrevet:

Ærlig oc Velbyrdig Mand Jørgen Mule, Borgemester vdi Odense, sin fiere Fadder¹⁾ oc gode ven, skænke[s] denne bog den 2. Junij Ao. 1634.

Jacob Jacobsen,
Læsemester.

I Foraaret 1635 var Mr. Jakob rejst til Kjøbenhavn i Anledning af en af de Processer, som formørkede hans sidste Aar. „Her blev han dødelig syg; beredte sig saa

¹⁾ Dette vil, ligesom det tydske „Gevatter“, sige, at Jørgen Mule havde staaet Fadder til et eller flere af Jakob Wolfs Børn.

kristeligen til Døden; og der han vilde endeligen hjem til Odense, blev han ført udi en Rosbaare. Under Rejen mellem Slagelse og Korsør døde han udi samme lectica, Søndagen den første fra Trinitatis, d. 31. Maj 1635. Blev ført til Odense og begravet udi S. Knuds Kirke den 6. Juni". Saaledes berettes i en gammel Series pastorum i Seden-Nasum Præstearkiv¹). Bloch fortæller, at Kansler Christian Friis, „som altid havde haft stor Godhed for Wolf, lod sin Karet føre ham hjem“. Det er neppe ganske rigtigt, skjønt det kan være rimeligt nok, at Kansleren har haft Interesse for den gamle Mand, der paa en Maade var hans Præst, da S. Knuds Kloster med Nasum Kirke laa under Kanslerembedet. Men da Biskop Hans Michelsen i sin Dagbog udtrykkelig omtaler, at Mr. Jakob Wolfs Lig kom til Odense 2. Juni paa en „lectica“ (Bærefeng), er det med „Karet“ vel en Misforstaelse. Under 5. Juni skriver Biskoppen: „Mr. Jacob Wolf, Læsemester i Theologien, blev jordet i S. Knuds Kirke, og jeg holdt Vigtaalen²)“. Indskriften paa Vigstenen over ham findes hos Bloch (I, 284—5).

Af hans Børn kjendes følgende:

1. Jakob Jakobsen Wolf, født i Dslo, døde 1653 som Præst i Østøste paa Laaland.
2. Magdalene Jakobsdatter, født i Dslo. Maaſke har denne Datter været gift med Biskop Jakob Madſens Søn, Hr. Bagge Jakobsen, Præst i Øster-Stjærninge. Biskop Hans Michelsen skriver nemlig

1) Meddelt af Pastor S. Nielsen i Baarſe (tidligere i Seden og Nasum).

2) Saml. til Høns Hist. og Topogr. VII, 88. Den 5. Juni vil vel altsaa være rigtigere end 6. Juni, som angives ovenfor.

- i sin Dagbog 17. Sept. 1629: »obiit Jacobus Baggonis in ædibus Lectoris, cujus nepos erat«, hvilket af Bloch, vistnok urigtig, er forstaaet saaledes, som om Wolf har haft en Søn, der hed Bagge.
3. Aune Jakobsdatter, født i Oslo, blev gift med Dr. jur. & med. Peder Alfssøn, der efter at have haft Kantordømmet i Oslo Kapitel blev Lagmand i Trondhjem, hvor han døde 1663.
 4. Tjergen Jakobsen Wolf var Sognekapellan i Skovlænge paa Laaland (hvor Hr. Jens Jakobsen Niber, en Søn af Biskop Jakob Madsen, var Sognepræst). Han skal 1631 have faaet sin Alfsted¹⁾. Maaſke var det ham, der gjorde Faderen saa mange Fortrædeligheder.
 5. Hans Jakobsen Wolf. Biskop Hans Michelsen klagede 21. Novbr. 1626 til Mr. Jakob Læsemester over denne Søns Uafnemmelighed imod ham²⁾. Den Gang har han vist gaaet i Odense Skole. Ved Univerſitetet tog han 8. Maj 1638 Baccalurgarden³⁾. Hans senere Skjæbne kjendes ikke.
 6. Tver Jakobsen Wolf blev døbt i Odense 18. Juli 1630⁴⁾.

Til disse Oplysninger om Mr. Jakob Wolf og hans Familie kan endnu føjes følgende Brev, hvorved den gamle Borgmester Hans Mule i Odense indbyder Hr. Morten Nielsens Hustru fra Bregninge paa Taasing til

1) Friis, Saml. t. Laalands og Falsters Hiſt. I, 254. Her antydes, at han mulig senere er bleven Rektor i Lemvig.

2) Saml. til Jyens Hiſt. og Topogr. V, 399.

3) Univerſitetets Matrikel.

4) Saml. til Jyens Hiſt. og Topogr. VI, 142.

at overvære hans Datterdatters Bryllup med Mr. Jakob Jacobsen Wolf (se ovf. S. 176). Originalen findes blandt Landsdommer Jakob Bircherods kulturhistoriske Samlinger i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 2499, 4to.

Min gandske venlig helsen eder altid forgentt mett vor Herrc. Kiere Mette, nest min venlig tacksigelſe for megen beuist ære oc gode, huilckett ieg altid gierne forſkylle vil, vdi huad maade ieg eder til ære oc tieniſte kan vere. Giffuer ieg eder venligen til kiende, at ieg nest Guds hielp acter vdi den hillig Trefoldigheds naffn att giøre min kiere Dotterdatters, Marine Iffuersdatters, brøllup her vdi Othenſe mett heberlig oc høilerd mand M. Jacob Jacobsen, Leſemester her samme ſteds, den Søndag nest effter S. Bartholomej dag, ſom er den 30. Augusti forſtkommendis. Thi er min venlig bøn til eder, atti ſom min ſynderlig gode ven ville velgiøre oc til ſame tid vmage eder hijd, deres ectefabs beghndelſe mett eders hæderlige Nerverelſe att ære, oc der hoß giøre eder glad mett oß oc andre flere gode Venner, ſom ieg nest Gudz hielp forhaaber her da forſamlitt vorder. Forhaabis mig her vdi, att y ſom min ſynderlig gode ven ville lade eder findis willig oc vbesueritt. Seg vil dett gierne vdi lige eller andre maade mett al veluillighed mett eder igien forſkylle. Oc vil her mett eder Gud allermectigſte befale til Siel og Liff. Aff Othenſe den 30. Julij No. 1601.

Hanns

Mule.

Udfkriſt: Erilig, dydig oc vellact Quinde Mette Her Mortens y Bregning, min ſynderlig gode ven, ganſke venligen.

II. Aktstykker til Odense Skoles Historie.

Da det neppe vil være muligt paa Grundlag af det forhaandenværende Materiale at give en nogenlunde tilfredsstillende Fremstilling af Rektorerne og Lærernes Historie ved Odense Kathedralskole i Reformationens Aarhundrede¹), indskrænke vi os her til en Samling af hidtil utrykte Aktstykker og Bidrag, der dog formentlig vil kunne yde en god Hjælp og Vejledning for saadanne, der fremtidig ville syles med Skolens Historie i ældre Tid. — Som det vil ses, angaa nogle af de her meddelte Stykker Gymnasiet og Skolen i en lidt senere Tid end den, hvortil Rektorerne Historie i det foregaaende er ført.

1.

Et Par Uddrag af den kgl. Rentemesters Regnskaber.

1551, Torsdagen efter S. Anthonii, givet de Bøblinge udi Odense, som Kgl. Majestæt skænkede dennem, for de sang Diskant, 4 Daler, og som Hertug Frederik skænkede dennem, 2 Daler.

1593, leveret den latinske Skolemester udi Odense, Peder Oluffen²), 20 Daler til Skolens Personer, som

¹) Dette udelukker naturligvis ikke, at det hidtil kjendte stadig kan faa enkelte Berigtigelser og Tillæg. Saaledes vil jeg gjøre opmærksom paa, at i Danste Mag. 4. R. I, 248 ansøres Udtog af et Kongebrev fra 1546, ifølge hvilket Jørgen Skjold har været Rektor i Slagelse. Men en Mand af samme Navn forekommer hos Bloch, I, 336, som Rektor i Odense. Mon det ikke skulde være samme Person?

²) Det er denne Rektor, som hos Bloch, Den tyenske Gejslighed's Hist. I, 349, kaldes Peder Riber eller Richter. At Richter har været hans rette Efternavn, og Riber kun en Fejlæsning, fremgaar af Breve, meddelte i det følgende. Jvfr. Schøning, Throndhjem Domkirkes Beskrivelse, S. 300, hvor det bemærkes, at Peder Richter i nogen Tid var Læsemester i Throndhjem,

den 7. August agerede Romedie paa Odenfegaard [for Christian IV]¹⁾).

2.

Det ældste Testimonium, som høves for nogen Discipel fra
Odense Skole.

Pietate præstanti lectori S.

Quanquam H. lector hic honestus iuuenis Seuerinus Johannis²⁾ sua virtute se omnibus facile commendat: tamen quia sine aliorum opera nihil se perficere posse intelligit, petiit a me, vt testimonio meo bonis viris se commendarem, quod tum officii mei ratione tum virtute et modestia ipsius haud grauatim feci. Testor itaque, hunc in schola Othoniensi semina pietatis et principia artium dicendi fideli diligentia didicisse, et mores eius tales fuisse, ut ab omnibus probari possint. Verum cum nunc temporis solidioris doctrinæ comparandæ gratia in Academiam ire vellet, eum bonis, præstantibus et humanis viris, ad quos hinc profectus, migrans venerit, commendo, et eos amanter oro, vt Seuerinum hunc iuuent ac prouehant. Sciunt enim singulos natos esse ad communicationem officiorum, et bene merebuntur de Ecclesia Dei, cui paulo post emolumento esse potest. Pollicetur etiam rursum bonis viris gratum animum et beneficiorum memorem, et postremo Deus opt. max.

omtrent fra 1596, og at han døde o. 1599. (Det norske Videnskab. Selsk. Skrifter i 19de Aarh. IV, 254). Sikkert er det den Mand, der tidligere havde været Rektor i Odense.

1) Mejborg, Billeder af Livet ved Christian V's Hof samt andre Bidrag til Danmarks ældre Culturhistorie, S. 165.

2) Gram har i Randen med Rødkrit tilføjet: Bøgg.

beneficiorum omnium largissimus retributor beneficia erga hunc vel quemuis alium honestum et pium indigentem a pijs viris collata, præmijs corporalibus et æternis seu spiritualibus ornet, quemadmodum Christus ipse inquit, merces vestra copiosa est in coelis, Item pietas promissiones habet præsentis et futuræ vitæ. His foelix vale honeste et candide lector. Datum Othoniæ 16 Calendas Maji anno ab humanitate filij Dei 1565.

Georgius Johannis,
Iudimod: Othoniens:

Orig. i Kgl. Bibl., Gl. Kgl. Saml. 1076 Fol. I denne Samling findes ogsaa et Testimonium, udstedt Idus Maji 1589 af „Johannes Nicolai, Iudimoderator scholæ Otthoniensis“ for Johannes Petri Halstadiensis, tilligemed det akademiske Testimonium publicum af 1ste Maj 1592 for samme „Johannes Petrejus Lollandus Halstadiensis“.

3.

Tvende Kongebreve angaaende en mod Rector Hans Vang rejst Bestyldning.

a.

Kong Mah. bestermelse breff giffuitt Hans Vange¹⁾,
Skolemester wti Othense, saa liudendis:

Wij Frederich etc. Giøre alle witterligt, att thenne breffuiffere Hans Vange, Skolemester wti wor Kiøpsted Othense, haffuer laditt berette for Oss, huorledes att hand ogen thiid siden forleden med eitt Handslag wed ørett bleff forseett²⁾ wdj eitt brøllup paa Raadhuset ther samme stedtz att straffe enn hans Disciplers, wed naffn Hans Anderffen, wliudighed, som hand seg wj lod finde, och nogre dage ther effter er samme Person nogen siugdum

¹⁾ Manden skrev altid sig selv: Vang.

²⁾ I det følgende Brev staar der: forarsaget, som vel er det rette.

tilslagen, ther aff hand er bleffuen død. Nu wille for^{ne} thend dødis sleggt och wenner heinge for^{ne} Hans Lange sagen paa, och holde hannem for hans banemand, och ther offuer truer och wudsiger hannem. Och beklager for^{ne} Hans Lang, att the icke wille lade sagen komme for dom, dog hand er offuer bødige att wille pleie rett. Tha effter sliig beilelighed haffue wij aff vor synderlig Gunst och Raade tagett, anammet och wudsanget och nu med thette wortt offne breff tage, anamme och wudsange for^{ne} Hans Lange wdinden wor Kongelige Hegen, Wern, Fred och Besterfelse, besynderligen at wille bestøtte, besterme och fordragtinge til alle rette. Dog skall for^{ne} Hans Lange werre forpligtt att stande tillrette for hans tilbørlige Dommer, huem hannem nogett haffuer att bestyille och till att talle. Och er thette wortt breff icke anderledis meent, end for vold och wrett hannem att wille forsuare. Thi forbiude wij alle vore Fogitther, Embigmend och alle andre for^{ne} Hans Lange heremod att hindre, feide, eller wti nogen Raade Forsang at giøre. Datum Frederichsborg thend 21. Martij, Aar ic 1567.

b.

Jacob Jesperßen, Byfogitt wti Othenße, fik breff
jaa liudendis:

Frederich etc. Wor gunst tilforn. Wid, at Skole-
mesteren ther wtj wor Kiøbstedtt Othenße, Hans Lanng,
haffuer laditt berette for Oss, att hand nogen thiid siden
forleden er bleffuit foraarlagitt med eitt handslag att
straffe en hans Discipell, wed Naffn Hans Anderffen,
jom wtj eit brøllup paa raadhusitt ther sammesteds seg
wtj nogen wlydighed lod befinde. Och for^{ne} Hans
Anderffen nogen thiid thereffter aff anden tilslagen siug-

dom er bleffuen død. Nu truis och wndsfigis hand aff thend dødís foreldre och flegting saa som hans banemand, endog hand wthij hans død siger sig wstydlig att werre, och er offuerbøditt att pleie thennom ret, huor the hannom wille tiltale, och hans ret falder. Tha ther som den dødís flegting icke wille med rette forfølge samne sag, bede wij theg och wille, att thu paa wore wegne thennom forfølger, och lader sandemend ther om stillie, paa thett sagen maa komme til Ende, och scholen icke skall ther offuer bliffue forfømtt. Ther med stcer wor wilge, och lad thett ingenlunde. Frederichsborg thend 21. Martij Aar 1567.

Tegnelser over alle Lande IX, 245–7. Højs Bloch, den syenste Gejstligheds Hift. I, 277–8, findes et uforrett Astryk af det første Brev.

4.

Om Skoledisciplenes Chorsang.

Axell Brune till Søegaardt, Danmarkís Riigís Cannzeler oc prouest i Ottense, Giør alle witterligt, at epterthi ieg nocksom er kommenn i forsaaring, huorledís thenn Choersang oc tienniste, som aff laang tiidt er funderit at schulle dagligen morgenn oc affteenn widt magt holdís wdj wor fruue Kirche wdi Ottense widt tolf degne aff Ottense schole epter ordinanzenn, nu eun tiidt laang er [formedelst] stuor wflitighet aff thennem, som forne Sang oc tienniste warre schulle, ichj tilbørligenn widt magt holden, dog thennom er for huiss tienniste thec sammestek giøre schulle enn wijs penndinge oc Løn aarligenn till bestemmede terminner tillagt oc beuilgit: Tha paa thet alletinngifte her medt epter theenne dag wdenn wiider forfømmelse till Gudh ere oc forne degne oc scholebørnn desz till yttermere øffuelse oc forbedring

widt Sannng oc Besnning aff thenndt hellige Schriipt kunde sig ordenntliig haffue oc befindde dagligenn befindde (!) wdj forne Kirche, epter som thet sunnderit oc samptøæit er, haffuuer ieg wdj enn goedt oc gudtfrøctige forseet mig medt hederlige oc høglerde manndt Mester Niels Jesperseun, Superintendent ther sammesteg, oc aundre lerde menndt her wdj Ottense, om thenndt gannghsche hanndell beraadilagit oc enndeligenn saa offuuer ens kamm, at forne Choersangng oc tiennste schulle her epter dagligenn thet gannghste Naer egiennom wden all forsjømmelse, wtugt oc aundenn letferdighet widt magt holdis widt xij degne eller Scholepersonner, som Scholemestereun i Sanctj Knudh schole, thendt ther nu er oc epter hannom kommendis worder, selffuuer schulle epter gamble Sedtuanne wdtuelic aff forne Schole, som hanndt epter Scholens effne oc wilkaar till saadanne tienniste best kiender schiedelige oc bequemme at were, oc for mig och Superintendentenn will bekientt were, oc forne personer, nar thee tilstiedis, altiide wdj mine frauuerelse at presentere Sogneprestenn till Wor Frue Kirche, at handt thennom paa mine wegne opbere oc annamme kunde. Er oc beuilgit, at thenndt Locat wdj thenn triidie Lege i forne schole, som sognedegnenn er till wor Fruue Kirche, maa oc schulle her epter till sinn Vonnns forbedring nyde oc beholde sinne Anupart aff forne tillagt penndinng oc degnenns Besoldinng, som aundre Locater oc sognedegner ther sammesteg her till hagt haffuuer, oc ey medt yttermere tienniste therfor at bejueris, emndt som sedtuonligt haffuuer werit. Schall oc aff thee andre elleffuue personer tilstiedis enn Generalis Deputator, som thee aundre schulle dagligenn obseruere, och thennom, som nogen dags tienniste forsjømmendis

worder eller sig aunderledis wnder samme tienniste wffiedeligenn holder, optegnne, oc for Scholemesterenn indføre wnder tilbørlige Straff epter Scholerettenn. Dog ther offuuer thenndt at møste sinne dags penndiunge, som sig absennter oc samme tienuiste forsøminndis worder, huilcken dags pendinge Deputator maa for sinn romage altiid beholde, paa thet hanndt thiffittiger alletinngeste ware schulle. Finndis oc saa forne Deputator forsømmeligen sig nogenn tiidt absenter wdenn loughlige forfaldt, oc ingenn tilffieder wdj sinne Stedt, eller dølter medt nogre aff thee andre, tha schall hanndt enn oc andden gang itraffis epter Scholeretten, menn triidie gaange, huiss hanndt sig ichj retter, platt affsettis oc miste sit Beneficio oc Løn. Oc epter thisse forne wilkaar haffuer ieg beuilget oc samptødit, oc nu medt thette mit obune breff beuilger oc samptøder aarligen till tuinde Terminer, som er huer paasche oc huer Sanctj Michels dag, till goede [rede] at lade fornøie her paa prouistgaardenn wdi Ottennse thenn tillagt oc sedtuonnlige penndinge, som for mig till thes thiennestis opholdt oc aff andre Donprouster aarligen wdgtuiffuit er, oc thennom lade anntuorde Scholemesterenn at wdtdiele till forne xij personer epter tiidgenns Veilighet, oc therfor aarligen giøre mig Regennschab, nar ieg paa escher, oc thenne Ordning her om aarligen wdj alle made, som foruit staar, widt magt at holde, till Kon. Matt. enn andenn schied oc ordeninng thet paa giörinndis worder. Till desz yttermere winndisbiurdt træder ieg mit Signet nedenn paa thette mit obune breff medt hederlige menndt Mester Niels Jespersenns, Superintendentens, Mester Jurgenn Rasmussens, Her Jacob Hennrichsens oc Her

Uluft Seuerrennsens, Sogneprester her i Dttense, Signeter.
Giffuit wdj Dttennse Sueleafftenn, Aar Mdlxviij.

Azell Wrrne mett egen hant subscripsit.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 66. Der er affat Bog til deri at trykke de fire geistlige Mænds Signeter, men de ere dog ikke aftrykte deri.

5.

Om Tillæg til Rektorens Bøn.

Wij Frederich thennd Aunden (etc.). Gjør alle witterliggt, att effthertij Dsi Elstele Estild Søye, wor Mand, thienner och Embizmandt paa wortt Slott Nyborig, haffuer for wedderlaug bekomitt thennd gaard wdj Dttenhenge paa Westergade liggendis, Hans Lunde i bode, som laa tiill Sanct Anne altar wdj Sanct Albanj kircke ther samestedz, huor aff gaffs aarligen xvij. marc tiill Skolemesterns wnderholdinge ther wdj Dttenhenge¹⁾: Tha haffue wij aff wor synnderlig gunsth och Raade wndt och tilladt, och nu mett thette wortt obnne breff wnnde och tiillade, at forne Skolemester i Dttenhenge, thennd enne effther thend Aundenn, her effther aarligen tiill euig tiid maa bcome aff Sanct Knudz Closter i Dttenhenge xvij. marc danskte, och thennom haffue, ude, bruge och beholde tiill hans wnderholdinge. Bedendis och biudenndis prirenn og forstanderen i forne Sanct Knudz Closter, thend ther nu er och her effther komendis worder, attj aarligenn tiill gode rede giffue och foruøgger forne Skolemester, som nu er, och hans effthertomer forne xvij. marc danskte pendinge. Och lader thett inngendlunde.

¹⁾ Se Kongebrevet af 9. Sept. 1568, trykt hos Henrichsen, Bidrag til Odense Cathedralskoles Hist. I, 50—2. Danskte Kirkelove II, 114—5.

Giiffuit paa vor Gaard Esteberig thennd thredie Dag
Januarij, Aar etc. M. Dlxix. Wnnder wort Signnett.
Friderich.

Original i Hys Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 18.

6.

Lærdt Besøg i Odense 1573.

I Slutningen af Aaret 1573 besøgte Odense af
Læsemesteren fra Bergen, Mester Absalon Pedersen (be-
kjendt som Forfatter af den mærkelige „Kapitelsbog“ fra
Bergen, som er udgiven af N. Nicolajsen i Norske
Magasin 1ste Bind). Han synes at have haft venlig
Omgang med Stedets Gejstlighed, da de gav ham Erin-
dringsord med paa Rejsen. Biskop Niels Jespersen for-
ærede ham nemlig et Exemplar af Niels Hemningens
nys (1572) udfomne Skrift: »Libellus de Coniugio, Re-
pudie et Divortio«, der indeholder en fortrinlig og klar
Udvikling af Egtefabsretten, nærmest som Anvisning
for de danske og norske Kapitels herrer, der havde at dømme
i Egtefabsager, hvorfor Bogen ogsaa var en meget
passende Gave for Mr. Absalon Pedersen, der selv var
Medlem af Bergens Kapitel. Foran i Bogen skrev
Biskoppen:

Ornatissimo Viro, pietate, virtute ac eruditione
præstantissimo D. Mag. Absaloni Petreo, Ecclesiæ,
quæ est Bergis Noruagorum, Lectori et Theologo
primario: suo veteri amico et fratri in Christo
perdilecto dedit Nicolaus Casparus W., Superin. F.

Bag i Bogen have de anseeligste litterære Personer,
som paa den Tid vare i Odense, skrevet passende Stam-
bogsjentenser, rettede til Mr. Absalon og forsynede med
følgende Underkrifter:

Johannes Hemmingus¹⁾, 4. Decbr. 1573, Otthoniæ.

Christianus Laurentii, Otthoniensis ludimagister²⁾).

Jacobus Henricus Otthoniensis.

Bartholomæus Langius.

Georgius Simonides. P. Alb.

Johannes Langius Asniensis.

Disse Navne ere af Interesse, fordi de give os paa lidelig Underretning om, hvilke Mænd der paa den angivne Tid virkede i gejstlige Stillinger i Odense.

7.

De tolv Degne, der sang i S. Hans Kirke, skulde ikke længere underholdes af „Bispepsgaarden“, men af Kommunitetet i Graabrødre Hospital.

Friderich theend Unndenn (etc.). Wor ihnderlige gunst tilforne. Wiider, epther som zij degne til these haffuer faunget theris wnderholdinge aff Bispepsgarden, for the siunge wdj Sanctj Hanns Closter: Thaa hede wij ether oc begierer, atthj thet saa bestiller och forordner, ath tholff degne aff Graabrødere her epther siunge wdj forschriffne Sanctj Hanns Closter kierde. Ther medt ster Dß til wilge. Befalendis ether Gud. Schriffuitt paa wortt Slott Kallundborge theend 27. Jullij, Mar etc. Wdlyxb. Wnnder wortt Siignnett.

Friderich.

Udskrift: Dff Elst. hederlig och høgelertt Mand

¹⁾ Herved maa man nærmest tænke paa Dr. Niels Hemmingsens Søn af dette Navn, som 1570—75 var Professor ved Kjøbenhavns Univerfitet, men mulig har været paa Besøg i Odense faantidig med Mr. Absalon Pedersen.

²⁾ Se Bloch, Den fynste Gejstlighed I, 341—2. Giesfing, Jubel lærere II, 2, 150.

Mester Niels Jesperkenn, Superintendentt wdj Fhenns stigt.

Orig. i Jhns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 63. Svjr. Bedel Simonfen, Odense II, 2, 72. Ngt hist. Tidsskr. VI, 104.

8.

Mester Hanns Lang, Lejemester wdj Otthenke, fid Breff att maa aarligen her epther bekomme och lade opbere Affgiffen aff Kong. Matt. och Kronens Part aff Kornthienden aff Bierbhe Sogenn paa Thosing, och thend quit og frij till hans Underholding haffue, nyde, bruge och beholde, ad gratiam. Cum inhibitione solita. Actum Koldinghuß thend xvj. dag Junij Mar c. Mdlxxx.

Fynste Registre Nr. 1.

9.

Uddrag af Helsingørs Tingbog.

1586 om Paasken opsgalde Mr. Søren Torndal¹⁾ Skolen (i Helsingør) for Borgmester og Raad og rejste her fra til Kjøbenhavn, og da fik Rald til Odense Skole. Og da formedelst Abfalon Suels Bistand blev han her ved Skolen med saadan Bested, at Bheu vilde forbedre hans aarlige Løn. Og efter saadan Vejlighed blev hannem bevilget samme Tid af Borgmestere og Raad — 20 Daler aarlig til hans Løns Forbedring.

10.

Bidnesbyrd om, hvorledes Thordegnene fra Skolen tidligere vare blevne underholdte.

Førgen Simenßen, Sognepræst til Sanct Albani,

¹⁾ Om denne Mr. Søren Christensen Torndal ell. Wiborg findes nærmere Efterretninger i Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 329 ff.

Bertel Lang, Sogneprest til Wor Frue, och Hans Lang, Læsemester wdi Othense, kendis oss y Sandhed witterligt att were, ad ald thend Stund wy haffuer thientt her wdi Kircke eller Scholesald, fra dett første wy kallet bleffue, ind til det Kongelige bord for Scholen bleff stiftet her y Hospitalet, da haffde der altiit xij perßoner deris fri bord och kost enthen wdi Sanct Hans Closter eller paa Bispegaarden¹⁾, som ware Capellanen til Sanct Hans Kircke, och anden Ichße horer her i Scholen, som war degen der til Sognet, och thi Chorsdegne ther samesteds her aff Scholen. I lige maade haffde der xiiij perßoner deris Almisse der samesteds, siu til middag og siu til Aften. Men der forne Kongelige bord bleff oprettet, fick forne horer sin Kost der med Scholemesteren och de andre 3 horer. Siden der W. Hack Wlfstand icke holt lenger huß her paa Bispegaarden, men flytte her fra til Lade- gaarden²⁾, miste forne xiiij Almissedegne deris Almisse, och the thi Chorsdegne gaff hand Kostpendinge, indtil hand slap lænit. Och Capellanen fick for sin Kost Kong. Matt. partt aff Kornthienden aff Høyby Sogn, som hand och tilforne waar och endnu er prest til. Men der W. Erich Hoßenfrank til Walfø fick lænet effter forne Hack, da miste ochsaa de thi Chorsdegne aldelis deris bord der samesteds. Icke heller haffuer de hafft fra den tid indtil nu, som de saa wel som Almisse degnene burde att haffue effter Kong. Matt. och Rigens raads Fundag her paa Scholen. Til denne wor sandfærdig beretning och widniskbyrdis ydermere wißhed oc stadfestelße haffuer wi

1) For „wdi Sanct Hans Closter eller paa Bispegaarden“, har et senere Vidnesbyrd om samme Sag: „paa Kongegaarden“.

2) „att holde Hus“, tilføjes i et senere Vidnesbyrd.

tryckt vore Signeder her neden fore och vnderstreffuit med egen hand. Actum Othenße den 26. Maij A. etc. 1589.

Jørgen Simenßen Barthel Vang Hans Vang
met egen hand. met egen handt. met egen hand.

Samtidig Kopi (skreven af Biskop Jakob Madsen) i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 61. Paa Grundlag af den her givne Fremstilling gjorde Biskop Jakob Madsen en Forestilling til Regjeringsraadet om Sagen. Som Svar derpaa udgaf et af Niels Raas og Jørgen Rosenkrands undertegnet Kongebrev af 16de Juni 1589 til Lensmanden paa Odensegaard, Axel Brahe, hvoraf det væsentlige er trykt hos Bedel Simonson, Odenje III, 36--7. Originalen findes vedlagt ovenstaaende Erklæring. — Den 30te Juli 1590 udstedte de samme gejstlige Mænd et nyt, i alt væsentligt ganske overstemmende Vidnesbyrd om samme Forhold (Latinstolens Br. Nr. 67).

11.

Kongebrev, hvorved det paalægges Lensmanden paa Odensegaard at underholde Chorjangerne i S. Hans Kirke.

Christian thend Fierde (etc.). Wor gunst thilforn. Wiid, effter som wij thig nogen thid siden forleden haffuer thillschreffuitt om the 2 Personers Kost eller Kostpending, som the epther wor kiere Her Fadere Fundats haffue haffdt aff Lehensmenden paa wor gaard wdj Ottenße och Nigenz Cantzeller for Chøer Sang, som the haffue holden wdj Sancti Hans och wor Frue kiercke, attu ther om schulle forfare Veiligheden, huorledis med samme kost først war affkommen, eller om icke nogen anden forordening paa samme Skolle Personers wnderholding eller anden forhandling ther emod wdj thett sted war steed. Och ther som ingen anden forordening eller forhandling ther om sandtis giortt at were, thu tha skulle rette thig epther att lade saa mange Skolle Personer, som fundagen om formelder och thilforn ther aff gaarden haffde haffd thieris

wnderholding och icke anderledis ere forkehett, ther effter bekomme wnderholding eller kost pendinge, effter som thennem thilforn giffuen war¹⁾). Saa formercker wij, att thett thennom endnu wdj nogre maade forkortis och formenis. Thj bede wij thig och wille, attu endnu grandgiffueligen haffuer Indkehende med, huad Fundagen om samme Skolle Berhoners wnderholding eller kost pendinge formelder, eller huad for anden schick, Forordning eller forhandling ther om giortt er. Och thersom ingen anden schick eller forordning ther om giortt er, thu tha endnu fremdellis lader saa mange Skolle Berhoner, som Fundagen om formelder, niude thend wnderholding eller och koste pendinge wdj thett sted, effter som thilforn steed er, och thett lader indføre wdj thitt Regenschaff. Ther med schier wor willge. Besalendis thig Gud. Schreffuitt paa wortt Slott Rispenhaffu thend 4. Decembris Aar 1591.

Wnder wortt Signett.

Hogbete wor Allernaadigste wdualde Herre Prindtz och Konings thilforordnebe Regierings Raadt.

Mils Raas Peder Munc Jørgen Kofenkrantz
egen hand. egen hand. egen handt.

Hack Wlstand
egen hand.

Udskrift: Dß Olffe Erlig och welbiurdig Arsell Brahe, wor Mand, Thiener och Embizmand paa wor gaard wdj Ottenke.

Orig. i Fjns Bispearkiv, Vatinstolens Breve Nr. 62. Vedlagt findes en samtidig Kopi, verificeret den 16. Decr. 1591 af Jørgen Simensen, Sognepræst til S. Albani udi Odense og Herredsprovst

¹⁾ Det er Kongebrevet af 16. Juni 1589, som her er refereret.

udi Odense Herred, Hans Lang, Læsemester ibid., Barthel Lang, Sognepræst til Vor Frue Kirke, og Hans Nielsen, Sognepræst til S. Hans.

12.

Om Domsretten over Skolens Disciple.

Da Byhøvrigheden i Odense i Aaret 1592 havde gjort Forsøg paa at tilegne sig Domsret over Skolens Disciple, naar disse havde gjort sig skyldige i Lovbrud, saa blev der fra Biskop Jacob Madsens og Rector Peder Richters Side anvendt al Flid for at hævde Skolens Strafferet over sine Disciple. Blandt Latinstolens Breve i Bispesarkivet (Nr. 68) findes Afskrift af en Vidisse, udstedt i Viborg 1555, af et gammelt kejserligt Privilegium for Skolepersoner (trykt i Dipl. Viborg., S. 304—5) og af en Dom, udstedt paa Viborg Landsting 1559, Lørdag næst efter Viti & Modesti Dag (trykt i meget forfattet Skikkelse hos Rosenvinge, Gl. danske Domme I, 270—1), hvorved Skolepersoner ligeledes erkjendes for fritagne for at dømmes af verdslig Ret. Under disse Aktstykker findes skrevet: „Anno 1592, Mandagen den 3. Dag Julii lod hæderlig og vellærd Peder Richter, Skolemester her sammesteds, læse disse forskrevne Breve paa Odense Byting for Dommeren og menige Tingmænd“. Biskoppen henvendte sig gjennem en god Ven i Kancelliet til Kansler Niels Raas for at opnaa et tgl. aabent Brev, hvorved Skoledisciplinens Frihed sikredes, og til den Ende fremsendte han, foruden de ovennævnte Aktstykker, en Vidisse af et tgl. Privilegium af 8. August 1562 for Disciplene i Ribe Skole. Herom underrettes vi af en Skrivelse, dat. Antvorskov 12. August 1592, fra en vis Morten Høgreus til Biskop Jacob Madsen, hvori han lover at tale med

Kansleren om Sagen, men forøvrigt meddeles, at denne om en 14 Dages Tid formentes at ville komme til Odense, hvor der da vilde være Lejlighed til nærmere Forhandling. Resultatet blev, at der den 5te December 1592 udgik et fgl. aabent Brev (undertegnet af Regjeringsraadene Niels Raas og Tørgen Rosenkrands), hvori det Ribe Skole meddelte Privilegium omtrent ordret gjentoges med Hensyn til Odense Skole.

Orig. i Bispearkivet, Latinstol. Breve, Nr. 26; jvfr. Vedel Simonsen, Odense III, 42—3.

13.

Universitetet anbefaler Mr. Hans Pedersen Glandorp til Rector.

Gunstige Welbyrdige Christoffer Walchendorp, henderlig gode wen og fordere. Nest wores gandske wenlig helßen oc tacksigelse for megit beuist ære og gode, huilched igien att forschylle wi allthid huer i sit sted aff yderste formue will findis tienstuillige: giffuer wi eders Welbyrdighed thill kiende, att denne Bressuifere, Mester Hans Pedersøn Glandorp, haffuer anholdet hos os om wores forschriff oc commendation thill E. B., huilched vi hannem icke lettelig haffuer kundet affslage, formodendis E. B. tager os denne woris dristighed thill gode. Marsagen er, att denne forne unge Mand, Mr. Hans, haffuer spurtt, at Othense schole bliffuer ledig, oc skall forordnis der thill en anden skolemester nu thill Postte førstkommendis, wore hand derfor samme skoletieniste gierne begierendis.

Oc som vi kand forstaa, haffuer hand thillforne tient i samme Skole for en Hører, oc i den ringe bestilning forhandled sig troligen oc well. Dernelst ocsaa haffuer hand siden studered flittelligen wden oc indenlands, haffuer schicked oc staaedt sig hos os med leffnit oc flittighed

vdj sin bog, so att vi derudoffuer haffuer promovered hannem thill en Mester vdj bogelig Konster, oc i saa mode kient hannem god for itt hæderligt kald med ære oc lige att kunde forestaa. De effterdj hand icke haffuer mange gode wenner, som hannem fand thill det beste forfremme: bede wi E. W. gandske gierne, at E. W. wilde werdis at werre hannem herubinden beforderlig, at hand samme scholethieniste motte niude oc bekomme for nogen anden. Saadant vill eder Gud belønne, oc vi med allerstørste flid det hos E. W. att fortiene vill allthid findis villig oc redebøn: det kiende Gud, huilchen vi her med vill haffue E. W. euindeligen befaled.

Actum Hafniæ 27. Januarij 1596.

Rector oc professores
i Kiøbenhaffns Universitett.

Erlig oc Welbiurdig Mand Christoffer Walchendorp thill Glorup, Kong. Maj. befalingsmand po S. Knuds Closter vdj Fyen, wores gunstige gode wen oc fordrer, ganste denligen.

Affskrift i Konsistoriets Kopibog i Rbart (1594—1600), Fol. 34—35.

14.

„Om Sang og anden Vejlighed at holde i S. Knuds Kirke ved Magt.“

Gudz Raade og Venstab hnsfer ieg Ether i vor Herre Jesu Christo. Gunstige Christopher, kiere Her Lensmand, giffuer ieg Ethers F. wenligen att wide, det Konning Friderich den Anden, høyløfflig ihukommelse, haffuer vdj den Fundat, liudendes om Scholemesterens, fire Hørrers oc 30 Schole Personers vnderholding i Hospitalet i Otthense, oc indbefattett, att huis Choresang Sognedage

Morgene oc Aftene haffuer veret holdet vdi S. Hans oc Vor Fru Kircker, schal der effter for Scholens Welbelei-
ligheds skyld holdes vdi S. Knudz Kircke, ligeruis som
vdi Riøpnehaffns Domkircke. Dog att anden Sogne-
thieneste vdi forne Sogner om Søndage oc andre budene
fejter wforfømt holdis ved mact. Thenne Fundat̃ er
vdgiffuen paa Roldinghus den 5. Martij Ao. 1572¹).

Siden er en anden Fundat̃ aff forne høghbemelte
Konning Friderich vdgiffuen vdi Goding den 18. dag
Novembris i samme Aar 1572²), att Leensmanden, som
S. Knudz Kloster da hagde, eller de, som der effter vdi
befaling fanger, skal giffue Vesemesteren aarligen 60 daler,
20 læs ved, 4 læs hø oc fri Olden til hans egen Suin.
Oc befales samme Lensmand paa Kong. Matts. omkost
att holde S. Knudz Kircke i Otthense ved heffdt oc mact,
oc huis brøst der paa findis eller ther effter findis kand
paa Mur, Tag, Huelffuinge, Vinduer eller i andre maade,
som fornøden er att helpe, det skal forne Leensmand lade
fly oc ferdig giøre, saa Kircken bliffuer ved god heffd
holdet. Desligeste forholdis samme Leensmand at forskaffe
Vius paa Altaret i Kircken, saa oc Vin oc Brød, effter
som behoff giøris. Oc for saadanne vdgiffit tilholdis
hand att indschriffue i hans Regnskab oc haffue opseende
met, att alting ganger ligligen og rett til, att Kong. M.
vdi saadanne vdgiffit scher icke forkort.

Nu holdis forne Tieniste oc Chorefang dagligen vdi
Sanctj Knudz Kircke ved mact, saa ocsaa Scholebørn
anammer der om Onsdagene Sacramentet. Men er sked

1) Danske Kirkelove II, 166—73.

2) Danske Kirkelove II, 178—9.

nogen stund i min tid, att der var huerken voge lius paa Altaret, icke Brød eller Vin vdi forraad, eller nogen lius, att Schole Born kunde see att siunge ved vdi Choret om Winterstide, icke heller mand kunde bruge paa Predikestolen. Hvorfor ieg haffuer schriffteligen giffuet Kegerings Raad saadanne Veilighed tilkiende vdi Kiøpnehaffn No. 1589. Oc tha er vdlagt til forne Kirckens bygning, lius oc andre Kirckens Nødtørffthighed thu Kong. Matts. Kircke Tiender her i Fyen, den ene vdi Bogherred aff Tanderup Kircke, 2 pund Korn, som Borgemester i Medeljar effter Kong. M. Breff, hand haffuer det paa, giffuer Affgifften, 1 Dr. for huer tønde. Den anden i Stamherret aff Bedesleff Kircke, beløbendis viij pund Korn. Denne Affgift, Penge oc Korn, haffuer siden fuld Kircke verger til Sanctj Knudz Kircke ind til Aar 1593, da der er grandstet oc forfarett, huilcke der kunde beholde de Tiender, som de vore met forlente, oc da er och Sanctj Knudz Kircke stild ved forne Kong. M. affgift aff forne Thiender, saa der liger nu platt inted, Kirckens Bygning oc anden vdgift til Brød oc Vin oc Lius att holde ved mact, vden der enchede tide kan 1 lig begraffuis i Kircken, for huilcken Kircken bekommer begraffuelse Penge, oc Scholborn haffuer hagt deris fri begraffuelse her til i Kirckegaarden.

Er ther fore vnderdanigte for Gudz Wris, den fattige Scholis Ophold, den herlige Structur oc Bygning, den icke skulle forfalle, saa oc Kong. M. Fundazis skyld begerendis, att der maa findis nogen meddel och Raad, att Fundagen kunde holdis ved mact, enten forne Thienders affgift motte komme til Kirckens forbedring oc forraad, til Thienisten der holdes stall, eller vdi andre maade maa

forfiunis, effter mine gunstige Herrers, Danmarkis Rigis Raadz gode betenkende.

Oc effterdj att S. Her Canzeler ingen visse Kircke verge tilskickett, men bad Borgemester Siuert Pedersson, hand vilde thage en Dannemand til sig (huilden nu er død) oc paa en stacket tid opbære Kirckens Indkomst, Kircken til det beste, loffuet, att de met det første skulle komme der aff met igien, huildet icke endnu sked er; oc forne Borgemester oc den dødis Hustru beger, att deris Regnskab maa höris, oc Ingen vnderstaar sig thette Regnscaff att høre uden Kong. M. befaling, er fornøden, att dette effterstandende Regnscaff motte forclaris, oc der maatte tilskickis thv Dannemend til Kircke Berger, saa oc forordnis, naar oc for huilde de skulle aarlige gøre Regnscaff. Huildet Gud Allmegte vil haffue Ether vdi euig Hukommelse belønet.

E. B. villige thiener altid til Gud
Jacob Matzøn,
Superintendentens i Fyens Stigt.

Senere Paategning af Bispen: Om Sang oc anden Veilighed at holde i S. Knuds Kircke ved mact. Offereret m. Christoffer Walkendorff, da Lensmand paa Kong gaarden i Otthense, Anno 1596 Feb. 10. Respondebatt: Wor Frue Kircke stal nederbrydis, oc Sognet leggis til S. Knud etc.

Udtaft i Fyens Bispearkiv, S. Knuds Kirkes Breve, Nr. 12.

15.

Om Domsretten over Skolediscepte.

1596, 12te Martz. Peder Hegelund, Superintendent over Riber Stift, Mads Bors, Sognepræst til Domkirken

i Ribe, Niels Seffrinſon Gluud, Sognepræſt til S. Karine Kirke, Anders Seurenſen, Thomas Jørgenſen og Niels Pouelſen, Raadmænd ſammesteds, udftede en beſeglet Vidisse af Kong Frederik II's Brev af 8de Auguſt 1562, hvorved det forbydes Bysvrigheden i Ribe at tilegne ſig nogen Doms- eller Strafferet over Skoleperſoner, med mindre de have begaaet Drab eller andre grove Laſter og Synd. Naar nogen Degn eller Pæbling ellers forſaa ſig, ſkulde det tilkjendegives for Skolemesteren, der ſkulde være pligtig at ſtraffe den ſkyldige med Ris og i andre Maader, efterſom Brøden var til. (Selve Kongebrevet er trykt hos Terpager, Ripæ Cimbricæ Descript., p. 504—5, og ſtemmer i det hele nøje overens med det Kongebrev af 5te December 1592, ſom Odense Skole fik angaaende ſamme Forhold¹⁾). Nærværende Vidisse er viſtnok udfstedt efter udtryffeligt Forlangende fra Odense af, da det i Original findes i Jyſns Biſpearſiv, Latinskolens Breve Nr. 65. Men Udfstedelſestiden viſer, at den er forſkjellig fra den Vidisse af ſamme Kongebrev, ſom Biſkop Jacob Madſen 1592 havde indſendt til Kancelliet (ſe ovfr. S. 196—7).

16.

Skoledisciplene ſøge om Underholdning af Kongsgaarden.

Guds naade och venſkab i vor Herre Jeſu Chriſto ynſte wi ether, gunſtige herre. Er vor gandsche ydmhyge bøn thill ethers medfødde fromhed mod arme ſcholebørn, att ethers ſtrenghed wille anſee og arme perſoner, ſom haffuer Kong. Matts. penge en tid lang aff kongsgorden,

¹⁾ Jvfr. Danſke Kirkelove II, 67—8, hvor den eneſte Forſkiel mellem Brevene er meddelt.

bethendendis wor store nød och trangh, och være oß behjelpelig imod then haarde och kolde winther med nogen ondsætning. Haffuer wi fattige personer ocfaa effter ethers strenge welbyrdigheds samthcke oc wilge (det wij icke andet ved) hafft wortt bud hoß then gode mand Axel Brahe om the penge, som staaar oß tilbage aff thet forgangne Aar fra S. Bulborgs dag, til ethers J. anammet lenet in Augusto, da haffuer hand suaritt, sigh alting att haffue besluttet til Philippi oc Jacobi dagh forgangene. Huorfor wi fattige personer beder for Guds skuld oc hdmngelige aff ethers strengthed begrer, at eders J. wille giøre for woris armod skuld och ethers egne medføð erbarhed, och meddele oß itt gott raad, att wi samme restans maatte bekomme. Thi wi haffuer icke anden help at forhelpe os met, [naar] wi farer her fra scholen oc til Uniuerstetet, end huis wij kand her aff os fattige personer formedelst eders strengheds help til gode drage. Huilcket Gud eders Magnificenz igen belønne wiill, vdi huis beftermelse wij wille haffue eders J. befalet bode till siel oc liff. Hand naadeligen wdj languarendis helbrede oc fuldkommene gode raad eders strengthed beuare, sit naffn till ære oc disse riger til gode oc gaffn, Amen!

E. B. oc S.

wunderdanige thener och Scholepersoner wdj Otthense Schole.

Samtidig Paategning: Schole personers supplicats om deres pendinge aff gorden till Ch. Wal(tendorff). (15)96 Nouemb. 4.

Koncept i Hysns Wispeartib, Latinstolens Breve, Nr. 68.

17.

Axel Brahe til Bistop Jakob Madsen.

1598, 27de Januar. Axel Brahe skriver fra Helsing-

borg Slot til Biskop Jacob Madfen i Odense bl. a.:
 "Kjære Mester Jacob, jeg haver bekommet min Fogeds
 paa Elved hans Skrivelse, hvorudi han giver tilkjende, at
 han haver tilbudet Hospitals Forstandere de Penge for
 Haarslev Kirkes Tiende, da have de ikke villet annamme
 dem; men han beretter, at baade I og Borgmester Mogens
 Henriksen har svaret ham, at I vilde have Korn dette
 Aar. Saa er det mig meget underligt, efterdi jeg samme
 Tiende nu i mange Aar haver haft, og aldrig der er be-
 gjæret Korn af mig deraf, før dette Aar at Kornet haver
 været noget dyrere; og den Tid jeg stedte den, blev mig
 fortrøstet, at jeg den skulde saa paa Afgift for 1 Daler
 beholde. Thi jeg stedte den dyrt og dertil forhøjede jeg
 samme Afgift selv mere, end der tilforn afgik, og derefter
 var der mange Aar, man kunde kjøbe det meget ringere
 end 1 Daler Tønden". Da han skulde betale for 2 Væster
 Korn, og ikke ventede at saa stort mere end 1 Væst af
 denne Tiende, mente han ikke, at han gjorde Hospitalet
 nogen Uret. „Saa turde de ikke heller være saa strænge
 mod mig dette Aar, fordi Kornet kan være noget dyrere
 end de andre Aaringer, thi jeg veed ikke rettere, [end] at
 jeg jo har været de Degne udi Hospitalet god og ikke ond;
 thi I veed vel selv, at jeg tilhjalp, at de 10 Degne fit
 Kost udi Klosteret, hvilket de ikke havde haft, siden Erik
 Rosenfrands var der før min Tid, og kanske [har jeg]
 siden været dennem bedre derudi, end jeg nu vil skrive.
 Ikke haver jeg heller forskyldt saa meget ondt af dem, som
 raade for Hospitalet, at de tør være saa strænge nu mere,
 end der jeg boede der udi Landet. Saa haver jeg solgt
 mesten mit Korn dette Aar, og behøver selv meget Korn,
 baade for Bryllup, som jeg næst Guds Hjælp agter at

gjøre, og i andre Maader, saa jeg ikke nu veed at forstafte dennem Korn".

Orig. i Høns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 68.

18.

Nogle Aktstykker til Rektor Niels Hammers Historie.

I 1ste Bind af dette Tidsskrift, S. 135 - 49, har Henrichsen meddeelt Oplysninger „om Rektor Niels Hammers forsømmelige Embedsførelse“. Han har dog ikke kjendt videre til Mandens tidligere Liv, hvorom nogle Oplysninger derfor skulle hidsettes som Indledning til et Par denne Mand vedkommende Aktstykker.

Niels Hammer var formodentlig født henved Aaret 1570 og var en Søn af Professor Klavs Hammer i hans Egtestab med Dr. Niels Hammingsens Datter Dorothea. Moderen døde 1577 af Pest, da Niels Hammer og hans yngre Broder, Sorgen, endnu vare smaa. Siden giftede Faderen sig paany; men det tog en sorgelig Ende med ham. En Gang i Aaret 1585 var han i Besøg i en Præstegaard i Skaane. Kort efter at han var kommen der, fandtes han druknet i Gaardens Brønd, som det maa antages i et Anfald af Sindsforvirring, mulig fremkaldt ved en stor Krænkelse, han nys havde lidt i sit Embedsforhold ved Universitetet¹⁾. Niels Hammers Stifmoder ægtede siden Bundtmager Henrik Roggentin i Kjøbenhavn, der blev Børnenes Formhnder. Om deres Opdragelse vide vi intet nærmere. Niels Hammer synes at have haft et godt Hoved, men en upaalidelig Karakter. I sin Morbroder, M. Hans Hemmingsen, der havde været Professor

¹⁾ Se Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. II, 571 og Historiske Kilde-
skrifter 1 R. I, 654—5.

ved Universitetet, men „havde skiftet sig som en Fandens Skalk“ og derfor var bleven affat, havde han desuden et slet Exempel og mulig en Anfører paa daarlige Veje. Det var dog først senere, at det ret kom for Dagen, hvad der boede i ham. Et Vidnesbyrd, Professorerne gav ham 1587, efter at han var bleven Student, vidner om de største Forventninger. Han stod rimeligvis da i Begreb med at begive sig udenlands; i alt Fald findes han immatrikuleret ved Universitetet i Leipzig i Oktober 1588¹⁾. Efter hans Hjemkomst til Kjøbenhavn tildelte Universitetet ham 1593 Magistergraden og det kongelige Rejsestipendium, der kun plejede at gives saadanne, om hvem der var Forhaabning, at de egnede sig til højere Stillinger i Kirken eller ved Universitetet. Men den ubundne Færden i Udlandet har neppe været gavnlig for ham. Han maa have været i Frankrig; thi i September 1586 anlagde en Kjøbmand i Dieppe, Johan Niels, Sag imod ham for Kjøbenhavns Universitets Konsistorium, ved sin Tjener Johan Forbesen, for 120 Rdl., som Niels Hammer sthyldte ham, og denne flap kun for alvorlige Ubehageligheder derved, at Professor Hans Rasmussen (Stomager) og tre andre Personer gik i Borgen for ham. Inden Stipendietiden var udløben, var Hammer nemlig kommen hjem, ventelig fordi Pengene vare fortærede. I November tilkjendegav Universitetets Rector, „at M. Niels Hammer misbruger det lgl. Stipendium, idet han imod Fundatsen ligger her hjemme uden at tage sig nogen hæderlig Beskjæftigelse til“. Efter enstemmig Beslutning lagde Professorerne derfor indtil videre Beslag paa hans Stipendium. I Januar 1596 stebnedes han

¹⁾ Ny kirkehjst. Saml. II, 520.

for Konsistorium af en Skotte, som han var en betydelig Sum skyldig, som det synes for et Ophold i Skotland og for Fragt og Tæring paa Tilbagereisen til Danmark. Han maatte love Rektor at blive tilstede, indtil Skotten var betalt; men denne fik Tid at vente, og snart indløb der nye Klager til Konsistorium fra andre, som Niels Hammer skyldte Penge, navnlig forskjellige Bærtshusholdere, hos hvem han havde fortæret store Kvantiteter *Ol.* De fik i Januar 1597 den Bested af Konsistorium, at hvis de ikke bleve stillede tilfreds, skulde *Mr.* Niels sættes i Fængsel¹⁾.

Blandt hans Kreditorer var hans ovennævnte forhenværende Formynder, Henrik Roggentin, af hvem han havde laant 22 Guldstykker. Denne drev Sagen saa vidt mod ham ved „*Rigens* Forfølgning“, at han den 29. April 1597 blev erklæret for fredløs. Nu maatte han jøge ud af Landet. Af Tyge Brahes Breve ses, at han en Tid har været hos denne i Prag, og at han senere som Vedsager for en ung Adelsmand har begivet sig til Frankrig²⁾. Da hans Morfader, den gamle *Dr.* Niels Hemmingsen, døde 1600, og der tilfaldt *Mr.* Niels Hammer nogen Arv, lykkedes det ham at stille Henrik Roggentin tilfreds. Fra den Tid af synes han igjen at have opholdt sig i Kjøbenhavn; men han var dog fremdeles „*Mand desværre*“ eller uden borgerlig *Wre*,

¹⁾ Se min Kjøbenhavns Univ. Hist. III, 99 ff. *Mr.* Niels Hammer havde vel Penge tilgode hos sin ovennævnte Morbroder, *Mr.* Hans Hemmingsen; men da denne var en Ibs Fugl af samme Art som han selv, var der ikke meget hos ham at hente. Jvfr. Ny kirkeh. Saml. IV, 314—6.

²⁾ Friis, Breve og Aktstykker angaaende Tyge Brahe og hans Slægtninge, S. 92, 107 f.

faa længe til han ved kongelig Oppreisning havde faaet sin Fred tilbage, og det traf ud dermed, vel nærmest fordi han paa alle Kanter var belejret af Kreditorer. Den 10. August 1602 fik han endelig sin Fred igjen ved et kongeligt Oppreisningsbrev (som nedenfor følger). Og kort efter søgte Professorerne, der for hans Faders og Morfaders Skyld gjerne vilde have ham anbragt i en fast Stilling, med stor Iver at skaffe ham Rectorembedet i Odense (se Bistop Vinstrups nedenansførte Brev). De vilde aabenbart gjerne være ham kvit i Kjøbenhavn, og mente maaske, at han bedre kunde trives andensteds, hvor hans Bedrifter ikke vare faa kjendte. Nok er det, at det lykkes at skaffe ham Rectoratet i Odense. Men her begyndte han sit forrige Levned igjen med Drifteri og Forsømmelse af sin Embedsgjerning, saa at det efter faa Mars Forløb endte med hans Affættelse¹⁾. — Hans endelige Skjæbne er ubekjendt.

Her efter følger nu et Par Mr. Niels Hammer vedrørende Aktstykker:

¹⁾ Som Henrichsen har omtalt, findes der i Odense Bispearkiv bl. Latin skolens Breve en Regning fra Laurits Skriver i Odense paa det 21, Mr. Niels Hammer og hans Gæster havde fortæret hos ham fra Januar til Marts 1603. Da vi blandt Rectorens Gæster vistnok finder skolens Hørere og vel ogsaa adskillige af de ældre Disciple og enkelte Præster, skulle vi anføre de hyppigst forekommende Navne: Niels Kjør, Søren Olsen, Oluf Andersen, Niels Lunde, Claus Zull, Mester Peder i Gamburg, Niels Sørensen, Hr. Peder, Jens Lauritsen, Niels Regel Skolemester i Lindved, Hr. Niels Kremer, Laurits Hindøen, Claus Herrested, Hr. Anders Mandt og Hans Frederiksen. En enkelt Gang betalte Borgmester Jørgen Skriver Gildet.

a.

Wij Christian then Fierde (etc.). Gjør alle witterligt, at efftersom denne Breffuifer M. Niels Hammer skall for nogen thid siden werit forfuld med Rigens Dele for Gieldz Sag, och der effter fredløz giort, Och effterdi hand samme gield skall haffue erlaugt och betald, er hand underdanigst begerendes att maatte bekomme hans Fred igien. Daa haffue wij nu aff wor synderlig Gunst och Naade, saa och aff Øffrigheds Macht wndt och giffuet, och endnu wnder och giffuer med dette wortt obne Breff forne M. Niels Hammer hans fred igien, saa hand her effter som thilsorn maa gaa och staa wdj Lowg och thorwg, och søge lauff och gildes huß med gilde mend och geffue, och were och bliffue fri, fellig och sicker, och ei were Mand dis werre for den sag wdj nogen maade. Thi forbiude wij alle, chuo de helst ere eller were kunde, særdelis wore Fogitter, Embismend och alle andre, forne Mester Niels Hammer har emod, effter som forstreffuett staar, att hindre eller och hannem thett att foruide eller forfang att gjøre wnder wor Hyllist och Naade. Giffuet paa wortt Slott Kiøpnehaffn then 10. Augusti No. 1602. Wnder wortt Zignet.

Christian.

Samtidig Kopi i Fhns Bispearliv, Latinstolens Breve Nr. 68.

b.

S. Reverende clarissime D. Episcopo, frater et amice dilecte, quod tuæ humanitati ad literas proxime missas illico non responderim, fecit infirmitas mea et valetudo adversa, quacum tunc temporis conflictabar. Interea avtem Nicolaus ille Foerdtd, qvem tibi commen-

daveram, vocationem nactus pastoralem in vicinia urbis nostræ, de conditione ista apud vos scholastica postea parum erat sollicitus¹⁾. Quapropter Academiæ nostræ Senatus tibi ejus loco commendavit M. Nicolaum Hammerum, hominem doctum (amicorum quamvis ope destitutum) quem ad aliquam functionem honestam promotum vehementer percuperet, cum propter avum eius maternum (piæ memoriæ) D. Hemmingium, communem nostrum amicum et præceptorem, tum propter parentem ejus, etiam de nobis havd male meritum. Qvocirca me rogatum habuit Academia, ut illum Tuæ Humanitati de meliore nota commendarem et obnixè rogarem, velit T. H. ipsius rationem ita habere, ut ad vacantem apud vos conditionem scholasticam admittatur et promoveatur. Pollicetur summam in officio diligentiam et vitæ honestatem in conversatione civili: tum etiam obedientiam et reverentiam erga promotores suos debitam: quod etiam ipsum facturum sedulo, in spem bonam erigor. Vale corpore, animo et spiritu. Roschildiæ 22. Decemb. Anno 1602.

T. A.

Petrus Johannis Vinstrupius D.

S. S.

Udskrift: Reverendo et Clarissimo Viro, D. Magistro Jacobo Matthiæ, Ecclesiarum in Fionia Superintendenti vigilantissimo, amico ut fratri plurimum colendo.

Paategnet: Doctoris Vinstrupii de promuendo

1) Den nævnte Klaus Fjerd, en Søn af den betjendte Boghandler af samme Navn, var altsaa først udsæt til Rector i Odense. Han blev 1602 Sognepræst i Thorslunde og Jshøj.

M. Nicolao Hammero ad scholæ Othonianæ regimen allatæ Othinas 28. Xbr. Ao. 1602.

Orig. i *Fyns Bispearkiv*, *Latinstolens Breve Nr. 68*.

c.

Commonefactiones datæ M. Nicolao Hammero Ludimoderatori Othiniensi 19. Apr. Anno 1604.

Deriblandt funne følgende især mærkes:

XIX. In daniloquos his singulis diebus animadvertat (rector). Daniloquus vero poenam danicismi subibit, tantisper dum alium danice loquentem habuerit, cum quo eâdem ratione procedendum est.

XX. Coricæis clanculariis (o: hemmelige Spioner) carere non potest Ludirector, qui deferant ad ipsum vicia Discipulorum, ne ob unius delictum Schola male audiat.

XXI. Tenetur quoque Ludirector omni cura prospicere, ne beneficiati scholæ beneficiis, sive illi sint Commensales, sive Parochiani, sive stipendiarii, se absentent a Lectione Theologica sub privatione beneficii¹⁾.

Orig. i *Ødenje Bispearkiv*, *Latinstolens Breve Nr. 68*.

d.

Acta Consistorii Academix Hafniensis.

1604, 29. Julii. Studiosus Randrusiensis, qui testimonium attulerat e Schola Ottoniensi a M. Nicolao [Hammero], quod eius non fuerat, sed eius imitata manus, depositus sub M. Stephano decano et inscriptus.

¹⁾ Blandt Klagerne mod N. Hammer var ogsaa den, at han ikke havde straffet dem, der absenterede sig fra den theologiske Lectie og Chorsangen.

Cum autem testimonium inventum esset falsum, præ-
sente M. Nicolao, qui illud deferebat ad Rectorem,
carceri est inclusus, et nomen ipsius rursus deletum
est. Intercessione D. Vilhadi factum, ut dilatione res
quiesceret. Secessit interim Lubecam, inde Teste-
monium adfert. Quæritur, an debeat rursus inscribi.
Conclusum: Maneat per semessem anni, ut cognoscamus
de ipsius profectu.

Lectæ sunt literæ, quibus Episcopus Fioniæ re-
spondet Rectori de M. Nicolao Hammero et pecunia
Universitati debita. Sententia erat, Professores stulle
fende deres fulldmægt, som hannem kunde anlage Otthoniæ.
Inde commendabat (Episc.) filium suum Universitati.

19.

Om Mag. Knud Richardsens Ansættelse ved Odense Skole.

Knud Richardsen var født i Odense af anset Slægt,
og der knyttedes tidlig store Forventninger til ham.
Sexten Aar gammel blev han Student (1611) og nogle
Aar senere begav han sig paa Rejser til fremmede Uni-
versiteter. Der er i det kgl. Bibliothek (Gl. kgl. Saml.
3018. 4) bevaret Afskrifter af en Samling Breve fra og
til ham, der kaste Lys over hans Studeringer og øvrige
Forhold¹). Blandt disse kan fremhæves et fra Johannes
Aquivallensis Ripensis (Hans Wandal), Præst ved S.
Albani Kirke (dat. Odense 11. Okt. 1614), hvori denne

¹) I Samlingen indeholdes ogsaa Breve fra forskjellige andre
Personer, hvis Navne ere knyttede til Odense Skole, saasom
Mr. Christen Jensen (Bloch, a. Skr. I, 363 ff), Mr. Svend
Pedersen (Bloch, I, 358 ff), Mr. Ingvard Rielsen (Bloch, I,
383 ff) o. a. Desuden Breve fra endel Præster i Jyn.

Mand, der selv havde gjort vidtløftige Rejser i Udlandet, giver Knud Richardsen, som dengang opholdt sig i Wittenberg, Anvisninger med Hensyn til hans Rejser og Studeringer og navnlig anbefaler ham Univerfitetet i Tübingen for dets sunde Klima og de udmærkede Lærere. I et Brev (dat. Afsens, Pinteafsten 1615) takker Mr. Hans Michelsen, som havde været Knud Richardsens Rektor i Odense Skole og snart efter blev Fyns Bisshop, sin fordoms Discipel for nogle Disputatser, han havde forfattet og tilsendt ham fra Wittenberg. De vatte de glædeligste Forventninger om Frugterne af Forfatterens Studeringer. »Gratias tibi ago, quas possum maximas«, skriver Mr. Hans Michelsen, »pro doctissimis disputationibus mihi communicatis, de quibus, si mihi ferenda esset sententia, nec adulandi suspicionem apud te incurrerem, dicerem ingenue, eas præter acumen ingenii sublime, eruditionem sapere singularem«. Senere begav Knud Richardsen sig til Univerfitetet i Giesßen, og her modtog han følgende Brev fra Mr. Hans Michelsen, der nu var bleven Bisshop, hvori denne aabnede ham Udsigt til at erholde en god Ansættelse ved Odense Skole, ved hvilken et Konrektorat nu paatænkes oprettet:

Salutem in filio Dei.

Postquam singulari provisu Dei in patriam insulam revocatus sum, mihi partes Superintendentis a S. R. M. demandatæ sunt, id quod ecclesiæ Jesu Christi salutare esse jubeat Deus ter opt. max., te uno aut altero verbo commonefacere statui eorum, quæ tibi tuisque emolumento futura esse spero. Daturus sum operam, ut Rectori scholæ nostræ¹⁾ functione alia

¹⁾ Mr. Jens Pedersen Bedel (Bløch, I, 356).

inprimis prospiciatur, vel si hæc via non successerit, Conrector idoneus illi adjungatur. Hoc ubi a superiori magistratu impetravero, quod difficile fore non existimo, provinciam ejusmodi ad te, velut ad hoc docendi munus natum, devolvendam judicavi. Interea rationem informandi in Gymnasio Giesseno institutam cognoscere labora, et studia tua huc dirige alacriter. De tempore tui ad nos reditus mature satis monebo, qui ad omnia humanitatis officia tibi præstanda sum paratissimus. Bene et feliciter vale, et me clarissimo Dn. Mentznero¹⁾), olim præceptori meo honorando, studiose commenda. Othoniæ 2. Aug. 1616.

Tuus

Johannes Michaelis.

§ et senere Brev underretter Bistoppen imidlertid Knud Richardsen om, at Planen om Oprettelsen af et Konrektorat, ialfald foreløbig, maatte opgives, paa Grund af at Kansler Christen Friis til Borreby, som havde interesseret sig for Sagen, var død. Han skriver:

Salutem in filio Dei.

Ornatissime Dn. Canute, non dubito, quin recenti memoria teneas, quod de Conrectore Scholæ nostræ non ita dudum ad te scripserim. Hoc enim mihi suggestum fuit a Magnifico Dn. Cancellarió Christiano Frisio p. m., qui nihil potius in votis habuit, quam ut saluti ecclesiarum ac scholarum Danicarum saluberrime consuleretur. Quia vero, ut humana omnia ad interitum indies tendunt, vir ille incomparabilis lamentabili fato nuper occubuit, omnis simul spes de novo

¹⁾ En berømt theologisk Professor i Giesfen.

Conrectore concepta scholæ nostræ adempta est. Id quod tibi mature significare volui, ne ulla spe vana lactasse te viderer: alias nihil non facturum, quod tibi honori et emolumento esse possit. Id autem debere me fateor præclaræ indoli tuæ plurimisque parentum tuorum in me benemeritis. Bene et feliciter vale, et D. D. Mentznerum meis verbis officiose saluta: cui orthodoxæ fidei propagandæ et Piscatorianæ fraudis detegendæ dexteritatem a Deo patre per Christum Jesum precor animitus. Iterum vale. Othoniæ ipso die Epiphaniæ Dominicæ 1617.

T.

Johannes Michaelis.

Udskrift: Pietate et doctrina ornatissimo juveni Dn. Canuto Richardi studiorum causa Giessæ commoranti, amico meo dilecto.

Dette Brev krydsedes formodentlig af et Brev, som vi have fra Knud Richardsen, hvori han takker Bisoppen for hans Omhu for ham, men derhos undsloar sig for at overtage Conrectoratet, saalænge Skolen har sin daværende Rector. Knud Richardsen var ogsaa bange for, at det skulde faa Udseende af, at Conrectoratet var oprettet for at faa ham anbragt. Han ytrer sig saaledes: »submissee obsecro Rev. T. Dign., ne, si fieri possit, in patriam prius vocer, quam præsens moderator istius provinciæ partes deposuerit, quod multas ob causas a te obtinere haud diffido; partim ob multorum vaniloquentiam, qui dicere haud verebuntur, novum hunc morem, Conrectorem in scholas adsciscendi, mea de causa primum introductum esse, partim ob studiorum meorum rationem, quibus tam diu hic (Giessæ) incumbere ex animo

optarem, quamdiu alter ille officio hoc scholastico fungitur«.

Det varede imidlertid ikke længe, inden der aabnede sig en endnu fordelagtigere Plads ved Skolen for Knud Richardsen, da den hidtilværende Rektor, Mr. Jens Pedersen (Wedel), i Foraaret 1617 kaldtes til Sognepræst i Vejle. Thi nu skrev Biskoppen strax til Richardsen om at overtage Rektoratet, dog saaledes at han først skulde tage Magistergraden i Kjøbenhavn, saaledes som der foredrede af Rektorerne ved de større Skoler. Bispens Brev lyder saaledes:

S. P. Ornatissime Dn. Canute, jam primum mater tua honestissima mihi tradidit literas tuas Lubeca huc transmissas, simul indicans te Hafniam pervenisse incolumen. Tuum in patriam reditum ex animo gratulor, tum multas ob causas, tum imprimis propter scholam nostram Othoniensem, quæ nunc industrium Rectorem desiderat, vocato in pastorem a Veillensibus Ludirectore nostro. M. Johanne Petreio. Venias itaque ad nos prima occasione in nomine Jesu Christi, ornatus titulo Magistri juxta mandatum Regium, ut onus illud scholasticum humeris tuis imponas, commendatis interim Domino viis tuis. Ipse faciet, Dominus Deus conatus tuos et studia dirigit in nominis sui gloriam et scholæ nostræ emolumentum per J. Chr. dominum nostrum. Amen. Raptim Ottoniæ 17. Majj 1617.

Johannes Michaelius.

Udskrift: Pietate, eruditione et virtute ornatissimo juveni Dn. Canuto Richardi, amico meo dilecto.

Efter at have taget Magistergraden, blev Knud Richardsen, altsaa i en Alder af kun 22 Aar, Rector ved sin Fødebyes Skole.

20.

Bisshop Hans Michelsen til Kansler Chr. Friis om Midler til
Lønning af Rector og Konrektor ved Odense Skole.

Naade och fred aff Gud Almegtigste med stedzuarende
sundhed och glede hynster ieg Eders Magnificens nu och
altheid ved Jesum Christum, Amen.

Illustris et Magnifice Dn. Cancellarie, Mecænas
benignissime.

Eptherjom E. M. haffuer befalet mig, at ieg schulle
antegne de bona mensalia, som Presterne her vdi Stifftet
i forthiden ere thillagte, och thil en bedre brug kunde
anuenDES; Saa haffuer ieg ethers M. gunstige villie
eptherkommet, och saa viit ieg aff Herredzbøgerne kunde
erfare, alting her vbinden flitteligen vpschreffuet, Thi
nogle Herregbøger ere mig icke leuerede. Och eptherdi
somme Sogner ere meget ringe, da haffuer ieg satt notam
høß de bona, som vden merdelige stude kunde ombæres.
Kiøbstederne haffuer ieg prætereret, fordi de haffue baade
store vdgiffit oc ringere indkomst vdi Affel och tiende
end Landßbhfoguer.

Men thuende stycker ville dette Consilio emodstaa,
jom mig siunes. Først, maa ssee, vill Adelen, hues For-
fædre med stercke breffue och fundager haffue disse bona
legeret, her emod protestere, formenendis saadant godz
icke at burde eller kunne fratages dennem, som deris for-
fædre med stercke och strenge fundager der haffuer foræret.
Derneft schulle och Presterne beklage saadant ad vere
emod Ordinangen, emod S. Høglofflige Konning Friderichs

stadfestelse breffue, och emod vor allernaadigste Herres breff, giffuen vdi vor Naadige Princes Hyliding, paa deris priuilegier och friheder.

Forði disse argumenta siuntes mig at vere alicuius momenti, haffuer ieg betendt, huorledis Rector et Conrector Scholæ nostræ bequelligere kunde forsørget, epther som E. M. mig ocfaa det paalagde her vdi Othenke. Och siuntes mig dett i saa maade at kunde skee, At Kirckerne her vdi Byen och paa Langeland contribuere aarligen, somme 1, somme 2 eller 3 daler, epther enhuer deris formue, thil 250 R. Dlr. Det kunde icke vere kirckerne thil stude i nogen maade. Her aff kunde Rectori thillegges 150 Dlr. thil den Løn, hannem her thil dags er deputeret, som er 100 R. Dlr. vif Løn, foruden Scholepast aff disciplerne med andet, som kand vnderthiden beløbe sig 50 Dlr. Thi mig siuntes best at vere, at Rector beholte sin forige Løn, paa det Fundagen, som aff Kong. Matz. och Danmarks Niges Naad er forseglet och vnderschreffuet, icke skulle forandres. Conrector kunde haffue de øffrige 100 R. Dlr. och sin fri Kost i Communitetet, i Rectoris sted. Dersom hannem skulle mere thillegges, da kunde hand faa et Expectanz breff paa R. M. anpart aff Rønninge tiende, som er 4 pundt Korn, huilcken Caspar Marcddaner er forlenet med sin liffs thid, quit och frie. Her er och en Ende i byen, vell bedagede, Magdalene Tenners ved naffn, Cornelij Syster her paa Apoteket, hun er forlent med Kong. Matz. anpart aff Mundæboe Rorntiende sin liffs thid quit och frie, taxerett for xvij pundt Korn. Dersom det siuntes E. M., at det ville bliffue Kirckerne for besuerligt forne summer aarligen at erlegge, da kunde Conrector faa

expectanz breff paa samme tiende, och i midler thid forjorges med Degne Korn aff Sogner, som her thil Scholen er thillagt. Dog ville dette falde noget besuerligt.

Gunstige H. Cantzeler, her høß findes det breff, som S. Niels Raabß haffde giffuct en aff mine Formend paa det Fiskeri her vdi Aaen, Om eders Magnificenz som min gunstige Patronus ville vnde mig det samme Privilegium. Det vil Gud E. M. igien belone, och ieg i mine daglige bøner thil Gud, med andre eders M. mod mig beuiste velgierninger, vill ihufomme.

Den almæchtige Gud beuare eders M. sin christne Kircke och woris fiere Fæderne Land thil opbyggelse och Lycksalighed, och E. M. samp velbiurdige Frue och fiere Børn thil Liff och Siel velsigne for Christi schuld Amen. Dthense den 26. Maji 1617.

E. M. y T.

Hans Michelßen S. F.

Udskrift: Erlige och Welbiurdige Mand Her Christian Friis thil Kragerup, Ridder, Kong. Mathz Cantzeler, min gunstige Herre och Patron, ydmuygeligen thilschreffuit. Orig. i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hift. Fasc. 16, Nr. 24.

21.

Et Vicarie henlægges til Vønning for Konrektor ved Odense Skole.

Christian den fierde (etc.). Wor Gunst thil fornn. Wider, att effter som wii Oss Elsch. M. Hans Wandall betroidt och forordnet haffuer thill Superintendent offuer Wiborgh Stigtt, och effter att wi naadigst radsombt annejer, att wor Stifftschole wdi wor Riobstedt Ottenskehe med ehn Conrectore forbeet worder, daa haffuer wi naadigst bewilligett, att det Vicarij, som forne Superintendent naadigst med aff os forlent war, nu strax schall

annammis och thill Rectoris eller Conrectoris Underhold deputeris, inthill andere middell thill forne Conrectoris underhold betenndis kaandt, eller och wi anderledis derom thillsiggendis worder. Dermedt stee wor willige. Befallendis eder Gudt. Schreffuett paa wort Slott Kronenborgh denn 6. Junij Anno 1617. Under wortt Zignett.

Christian.

Udskrift: Offt Elsch. hederlig och høylerde Docter Hanns Michelsen, Superintendent offuer Jhynns Stiggt.

Baategnet af Bispen: Om Rectoris eller Conrectoris Løn vdi Dthenke Schole. Mig leueret den 18. Junij 1617.

Original i Jhyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 24.

22.

Vektor Jakob Jakobsen Wolf tilskriver Kansler Chr. Friis om Vektoratets Lønningsforhold.

Quò plures, illustris et magnifice Dn. Cancellarie, mihi sunt rationes scribendi et meas res V. magnificentie commendandi, eò propitiorem mihi supplici clientulo patronum promitto. Sunt avtem tria, quæ me patrociniũ magnifici Dñi Cancellarij implorare compellunt: Primum de habitatione et residentia Lectoris: Alterum de portione decimarum structuræ templi Aasom deputata et meo antecessori à beatissimæ memoriæ Cancellario Nic. Caasio pro annua pensione concessa et mihi à V. magnificentie antecessore negata: Tertium de stipendio quod mihi contra fundationem est accissum. A memoria religionis è corruptelis papisticis vindicata et reformatæ Theologo hîc constituto stipendium cum habitatione idonea Super-

intendentis vicina est assignatum à monasterij Priore, juxta Ordinationem Ecclesiasticam art. Rip. 23 et in ipsa Ordinatione folio XCI. Verum anno 1572, monasterij formâ in modernum mutatâ, et novâ constitutâ fundatione, neglecta est mentio residentia Lectoris non sine magna mearum rerum jactura, qvi jam totos 22 annos ædes residentia multum collapsas meis impensis daleorum ultra 160 resarcivi, ædificiis, tabulatis, tectis, aliisque necessarijs restavratis, ut interea obliuiscar damni, quod feci ante annos 12, quando fures per fenestras et latera ædium me invadentes magnam bonorum copiam avexerunt. B. memoria Axelius Brahe ante annos 28 hîc regius præses ex mandato regio ædificium 36 contignationum contiguum pro horreis et stabulis Superintendentis et Lectoris regis impensis extruxit, ex quo quidem die Superintendentis sub regia cura fuit, meâ residentia orbâ relictâ, nisi quod ego interea temporis succurrere potui, fulcris passim adhibitis et repagulis, ubi ruinam minaretur, et tegulis, ubi pluvia essent mihi nocivæ. Aliquoties quidem pro mea residentia antecessorem V. Mag. nunc *εἰς ἀγίους* supplex fui eâ quâ potuit et oportuit fieri submissione, sed idem mihi accidit quod afflictis Israelitis Jacobæis sub pientissimo rege Cyro templum dirutum ædificare laborantibus, libertatem, quam Regis pietas indulsit, æmulum impietas et invidia ademit. Pro mea itaque residentia intercedo, ut velit magnif: Cancellarius apud reg: maj: intercedere, ut sarto saltem tecto conservetur, et à ruina, quam diu minatur, liberetur, quando non licet sperare, ut partes collapsæ in integrum restituantur, neque ut damnum, quod feci

tot annos, mihi resarciatur: si tamen peterem, justè peterem ex ordinatione Ecclesiastica articuli Rip. 23. Prior aff S. Knudz Closter schall holde en Theologum och besørge den med tilbørligh Vnderholdingh och besol- dingh. Et in ipsa Ordinat. Folio XCI. Vdij Riøbstæderne schall Kircken holde Skoletienerne deris boligh ved magt, Thj dett vaare alto møget vredeligt, derfom Prædicterne skulle paa deris egen Kost verre plictygh thill vdij Riø- itæderne at bygge aff deris egen løn, effterdi di funde sættes aff Thiennisten, oc saa høre Husene Kircken till, aff huilcke der Inted thilkommer deris Gæder och faderløse børn, naar de affdø.

II. Qvod secundum attinet, Nicolaus Caasius, regie majestatis Cancellarius nobis hîc præsîdens ad Divj Canuti, portionem decimarum, quæ structuræ templi Aasom est adjecta, Civi Othoniensi ademptam meo antecessori SS. Theologiæ Lectori benevolus concesserat, eâ tamen conditione ut annuam pensionem ad structuram templi solveret, qvod vnà cum his meis literis et literis tunc hîc Superintendentis M. Jacobi Matthiæ manifestum facio. Has decimas V. mag. antecessor mihi ademptas sibi reservavit, à suis præ- fectis persvasus, qvemadmodum mihi respondit coràm, se à præfecto esse edoctum, se citra jacturam decimis istis non posse carere propter boum pabulum, cum tamen pabulum istarum decimarum sex bobus pas- cendis vix sufficiat.

III. Restat de stipendio, qvod mihi contra funda- tionem est accisum. 60 daleri mihi numerandi essent, effterdi, som Fundationen neffner, att Læsemesteren schall haffue Daler, huilcket och vaar Læsemesterens løn ubi

Briorens̄ thid, och Jegh udj min tid haffuer fangd̄ derfor
 en tønne bøg for huer daler etc. A præfectis beatæ
 memoriæ Cancellarij nunquam potui obtinere imperiales
 (Rids̄s daler vt vocant) sed monetâ nunc in summum
 crescente ita ut qvingve marcæ conficiant dalerum.
 Ego viduæ Cancellarij supplex scripsi de hoc meo
 stipendio jam multos annos mihi decurtato, non eo
 animo ut mihi damnum resarciretur, sed ut hoc saltem
 anno, qvo moneta daleri in 5 marcas crevit, ex funda-
 tione stipendium satisfaceret, sed non modò nihil solatij,
 sed etiam plurimum odij et minarum reportavi, re-
 spondit enim ad meam Epistolam, illam esse reser-
 vandam et magnifico Dn. Cancellario exhibendam.
 Sed hîc ego qvanqvam non sum liber à suspicione,
 tamen mea conscientia à facto me liberat, et causam
 suspicionis vltrò faterer, si conveniret prolixius mag.
 Dn. Cancellarium gravioribus negocijs distentum scri-
 bendo obtundere. Hæc breviter movere volui, qvò
 me Dn. Cancellario purgarem, qvanqvam suspecta res
 est, aliquem se velle purgare prius qvam accusetur.
 Ego proinde omni solatio apud bonam illam matronam
 destitutus ad V. mag. confugio, si te præsentem liceat
 cognoscere Divum, et liceat nobis justa mercede
 laborum perfrui. Nos speramus ut optamus, Dn. Can-
 cellarium non fore nobis Roboanum sed alterum Cyrum,
 qvi propitio animo et affectu mei et meorum Succes-
 sorum rationem sit habiturus propter illustrationem
 gloriæ Dei, cujus avspicijs illustris emineat et in tantum
 gloriæ et dignitatis fastigium evector nobis hîc præsi-
 deat. Omnipotens Deus, qvi cordibus etiam humanis
 præsidet, et mag. Dn. Cancellarium nobis in his locis

præsiedere dignatus sit, hoc veræ pietatis et humanitatis officium abundè recompensabit.

V. magnificentiæ Cliens
Jacobus Jacobæus,
Lector Othoniensis.

Original i Rigsarkivet (tidligere i Bøllings Brevsamling).

23.

1621, 14. August, skriver Biskop Hans Michelsen i Odense til Kansler Christen Friis angaaende forfjellige Ting; deriblandt andrager han paa:

„At Scholerne icke schulle opgiffues i Hundedagene, eptherdi det er aldeles uspornøden, och disciplerne saa vel som deres foreldre haffue aff saadan hiembloff stor skade“.

Orig. i Rigsarkivet, Saml. t. Adel. Hift., Fasc. 16.

24.

Kongebrev til Bistoppen i Odense om et Andragende fra Hørerne sammesteds.

Christian den fjerde (etc.). Vor Gunst thilforrn. Huad Hørerne wdj Otthenke Skole wnderdanigst supplicando for Ds haffuer ladet ahndrage, nemligen wor och Cronens partt af Wisfenberg Kornticude, som thil deris Vøn chr perpetuevit, aff nogle deris formend att schal were borttffest thil Ds Elsch. Hæderlig och Wellerd mand Her Lauridg i Fuleuig, dennom och deris Efferkommere, som de formener, thil Skade och Nachdeel, det haffue S aff her hoffsøhede deris Supplication¹⁾ widere at ehrfare. Thj bede wi eder och naadigst wille, atti samme Sag for eder thager och eder flitteligen ehrtindiger, huorledis

¹⁾ Findes ikke mere vedlagt.

dermed ehr omgaaedis, och forschne hørere derudinden thil Kette forhielper, saauitt billigt och rett kand were, att de nyde och bekomme huiis thil deris Pension perpetuerit ehr, saa de och deris effterkommere sig med Billighed der offuer icke schall kunde besuerge. Dermed scheer wor Willie. Befallendis eder Gud. Skreffuitt paa Kierstrup den 14. Junij Anno 1629. Wunder wort Zignett.

Christian.

Udskrift: Dß Elsche Erlig och Welbyrdig Henning Walchendorff thil Glorup, wor mand, thiener och Befalningsmand paa wor gaard wdj Otthenße, och hæderlig och høyled mand Docter Hans Mickelßen, Superintendent wdj Fyens Stifft.

Baategnet: Dette breff ehr wos tilhende kommen den 28. Junij No. 1629. H.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 23.

25.

En Erklæring fra Præsten i Wispenbjerg med Hensyn til et Andragende fra Hørerne i Odense.

Segh Lauritz Underbøn, Sogneprest til Wissenbiergh kircke, fiendis och vitterligt gjør, ad effterbom Erligh och Welbiurdig Mand Henning Walckendorph til Glorup, Kongl. Mays^{ts} Befalings Mand paa Otense gaard, och Hæderlig och Høyled Mand Docter Hans Mickelßen, Superintendens offuer Fyens Stifft, haffue epter Kongl. Mays^{ts} naadigste befalling i rette kaldet di fire øffuerste Hører i Otense schole, paa den ene, och mig paa den anden side, ad forhøre den tuistige Sagh imellom oss, andlangende Kong. Mays^{ts} och Cronens andpart Korn-tiende aff Wissenbierg Sogn, som ieg aff deris Formend fest og sted haffde for aarlige affgift, med huiltchen

affgiffit disse Hører ikke vaar fornøyet. Saa effterdi de beraabte dem derpaa, ad dennem aff Andre en stoer affgiffit aarligen vaar tilbuden, och ieg ingenlunde uden min største skade saa meget aarligen deraff kunde giffue, och doch icke ville deris skade begiere, haffuer ieg samme tiende aff min frie villie godvilligen til dennem, uden mit festis igiengiffuelße, affstaad, ad de den hereffter selff maa nyde och beholde, och giøre sig saa nyttig, som de best kunde. Thill bitterlighed haffuer ieg med egen haand understreffuet. Datum Dtense den 3. Augusti 1629.

Dette forstreffne bekiender Jeg Lauritz, Pastor thill forstreffne Kircke, med egen haand understreffuet.

Lauritz Underhøen m. p.

Orig. i Jhns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 23.

16.

Om Ansættelse af en Sjettehører i Odense Skole.

Wii Christian den Fierde (etc.). Giøre alle witterligt, att epter som wij naadigst komme wdj forfaring, Skollen wdj wor Kiøbsted Ottenße saa at formeris och tilltage, att den eh wden den fiette hører well kunde betiennis: Da paa det samme scholle deß bedre maatte bliffue med magt, da wille wij hermed forordnit och perpetuerit haffue till samme hørers aarlige Stipendium thrediuuffue Rix daller in specie, som hannem aarligen schall giffuis aff St. Knuds Closters Indkombst wdj forne wor Kiøbsted Ottenße, och aff dem, som med samme Closter aff os naadigst forleent ehr, eller herepter forleent worder. Och schall den halffuepart aff samme Stipendio till paasche, och den anden halffuepartt till Michels dag

vigtige ehrleggis, derforudenn schall samme hører haffue sin Kost iblant degnene i Graabrøder Closter, dog dett jeduanlige Commensalium tall dermed wfforingett. Bedendis och biudendis woris Befallingsmænd, som med St. Knuds Closter nu ehre forleente, eller herepter forleent worden, att de sig epter denne woris Fundation rette och forholde. Giffuitt paa wortt Slott Fredrigborg den 12. Octobris Anno 1629. Wnder wortt Zignett.

Christian.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 29.

27.

1632, 18. November, Bistop Hans Michelsen indberetter til Kansler Christen Friis om forstjellige Klagemaal over Mr. Ingvar Nielsen (Mulvad), Skolemester i Odense, hvem Bistoppen ikke kunde „i sin Bestilling længer tolerere“.

Orig. i Rigsarkivet, „Indkomne Breve“. Trykt hos L. Engelstoft, Univ. og Skole-Ann. 1811. I, 58—63.

28.

Bistop Hans Michelsen tilskriver Kansler Chr. Friis blandt andet om Besættelse af den ledige Plads som Prof. theol. ved Gymnasiet i Odense.

Illustris et Magnifice Dn. Cancellarie, Mecænas benignissime, nest min ydmtyge helsen, plichtige tackfigelse oc vnderdanigste tieniste althid, giffuer Jeg E. M. vnderdanigen tilkiende, at E. M. tvende breffue ere mig tilhende kommen, Det ene anlangende Riise kald, der paa haffuer Jeg strax streffuet Prousten til, at hand skal sende mig en rictige Copie aff sit Kaldzbreff, det venter Jeg med det første. Hans Søn, som kom hid nogle Dage tilforn

fra Kiøbenhaffn, haffuer berettet faderen E. M. resolution, der med er faderen vel til fredz, och vil tage hannem til sin Capellan, Deo eventum commissurus.

Hvad vort Gymnasium vedkommer, siunes mig E. M. betenkende saare gaffuligt baade i alt andet, saa oc at disciplerne icke skulle vere eximerede disciplinæ scholasticæ. Seg haaber med Guds hielp, at vi da ville dis bedre komme med dem til rette, saa at huerken discentes eller docentes skulle indbilde sig her at vere nogen Academie.

Om Masum Sogen findes saaledis at vere constituered i Skolens Fundaz, dateret Koldinghus den 5. Martij 1572: Paa det at Væsemesteren, som vdi den hellige Skriffte stalt forelæse forne Personer fire dage om Vgen, oc huer løffuerdag igjen med dennem repetere, hues hand dennom Vgen igiennem haffuer forelest, for hans arbeid oc flid dis bedre maa bliffue belønet; Da haffuer vi naadigst vnt oc tilladt, [at hand] althid her effter maa bekomme til hans Vøns forbedring en af S. Knuds Klosters Kircker, ved naffn Masum, vdi huilken hand sielff skal visiterere oc giøre all Præste tieniste effter Ordinanzhen etc. Denne Fundaz er vnderschreffuen aff Rigens Raad at skulle holdis wforandret vnder Guds evige heffn og vrede. Men dette er forandret i Gymnasii Fundaz, hvad Kircketienisten er anlangende, och siunes vell betenkeligt, at betroe en anden de Siele, som en sielff er befalede. Dette kunde ieg icke andet end vnderdanigst insinuere E. M. til videre betenkende.

Den Mullenius, som Eders Mag. skriffuer om, er en smuck sindig karl oc haffuer vel studeret, haffuer oc veret optimæ spei af sin barndom, och efftersom ieg haffuer forfaret, ad hand haffuer giort en synderlig profectum

in Latina et Græca lingua, skulle vi vel icke faa en bedre til den Professjon. Det siunes och billigt oc gaffuligt, at effterdi hand er fød her i Byen, oc er idoneus, at hand for en anden maatte nyde et stycke brød her hos os¹).

Den almegtige gode Gud bevare E. M. med sin velb. fiere frue oc Børn i langvarende sundhed och glæde, til sit hellige naffns ære och vort fiere Fædernelandz velfart, for Christi skyld. Amen. Othense den 6. Augusti 1635.

E. M. vnderdanige Tiener

Hans Michelson S. F.

Egen handt.

Det vil vel giffue stelle ogen, at Rector og Conrector bliffue i deris statione²). Men vi kunde icke vel miste Rectorem fra Scholen, och Conrector er endnu vng.

Dn. Deus Theologum nobis ipse dispiciat, qui in orthodoxa fide, quam profitemur, ne tantillum immutare audeat. Amen.

Udskrift: Erlig oc Velbiurdig mand Her Christen Friis til Kragerup, Ridder, Kong. Rath. Cankeler och Danmarckes Riges Raad, min gunstige Herre oc Patron, vnderdanigste.

Original i Rigsarkivet, tidligere i Bøllings Brevsamling.

1) Det er om Bejættelsen af Mr. Jakob Jakobsen Wolfs Plads, her er Tale. Hans Jørgensen Mule — thi det er sikkert ham, der menes — fik dog ikke Pladsen, men derimod Mr. Jens Poolsen Binding.

2) Der maa vnderforstaaes: og at ingen af dem rykker op til Wolfs Plads ved Gymnasiet. Rector var da Mr. Jørgen Jørgensen Falster (en vistnok dygtig, men meget hidsig Mand), Conrector var Mr. Hans Friis, siden Præst i Bindinge ved Nyborg.

Udtog af Rector Henrik Eriksen Pontoppidans Brevbog.

I Aarene 1638—42 var Mag. Henrik Eriksen Pontoppidan Rector i Odense, efter alt at dømmes en meget dygtig Mand og særlig en grundig Kjender af de gamle Sprog. Bloch har i „Den nyeste Geistligheds Historie“ I, 389—94, leveret Hovedtrækkene af hans Levned, som ikke her skulle gjentages. Men der skal gjøres opmærksom paa, at den „Samling af hans testimonia scholastica og Breve“, som Bloch nævner, men dog ikke har kunnet benytte, endnu er bevaret i det Kgl. Bibl., Gl. tgl. Saml. 3015, 4to. Den indeholder vistnok ikke alle, men dog en god Del af de Testimonier, Pontoppidan udstedte i sin Rektortid, samt den Tale, han holdt ved Tiltrædelsen af Embedet. Den har til Titel:

Schola ad Deum Scala, seu Oratio panegyrica, in quâ Scholæ convenientia cum scalâ Jacobæâ breviter concinniterque demonstratur, habita in schola illustri et cathedrali, quæ Otthoniæ est, ab Henrico Ericio Pontoppidano Anno 1637, die 7. Martii, cum Scholæ eiusdem Rector declararetur.

Endvidere indeholder Samlingen en Del Breve fra Aarene 1550—56, skrevne af Pontoppidan som Sognepræst i Vejle og Provst i Nørvangs Herred.

Skoletestimonierne ere ikke blot for Disciple, der afgit til Universitetet, men ogsaa for Hørere, der forlod Skolen, og andre¹⁾, og de yde saaledes adskillige Bidrag til Odense Skoles Historie i de nævnte Aar. Som en Prøve

¹⁾ Forholdsvis mange Disciple forlod Skolen inden de naaede det akademiske Maal.

kan det første Stykke hidsættes, et Vidnesbyrd givet »Christiernus Jacobi, Collega 6. classis«, da han fra sin Lærerstilling vendte tilbage til Universitetet for at tage theologiske Attestats, da han skulde være Kapellan i Fraugde¹⁾:

S. S. Theologiæ Doctoribus et Professoribus
in Academia Hafniensi S. P.

Luna solis lumine illustrari putatur; et quicquid luminis a sole suo accessu et recessu accepit mundo refundit: Haud secius homo frugi hominum causa generatus, donum a Deo acceptum in proximi commodum confert: quippe qui naturâ impellitur, aliis ut prosit quam plurimis.

Triennium abiit cum semestri, ex quo Christiernus Jacobæum Otthoniensem, hactenus scholæ nostræ hypodidasalum, clarissima patriæ lumina, in Academiâ Hafniensi, suis radiis collustrarunt.

Unde ad nos reversus accensam ingenii facem non posuit subter modium: Ast menti floridæ ætatis, quæ in triviali nostrâ, sua pro viribus lumina præparare occæpit, idque ea fidelitate, diligentia, obedientia et modestia, ut abeuntem amore prosequamur omnes. Quoniam autem divinâ sic ordinante providentiâ alibi posthac connatæ ignorantie tenebras discutere jubetur: Et Deum precamur, velit ipsum spiritu suo sancto porrò illuminare, quo ita præluceat aliis facem, ut multi filii lucis evadere et regno tenebrarum evadere sufficiant. Et vos imprimis Professores clarissimi officiosè rogamus,

¹⁾ Se Kirkehjft. Saml. 3 R. V, 129. Fra Fraugde kaldtes han 1639 til det residerende Kapellani i Rudkjøbing.

ut hunc nostrum Christiernum ad meliora quævis provehatis. Vobis interim nostra officia ac studia quam integerrimè spondemus. Valete illustres animæ et mundum caligine plenum irradiare pergite. Otthoniæ 25. Novemb. 1637 perscripsi et sigillo meo munivi.

Henricus Ericius Pontoppidanus,
Sch. Otthon. Rector.

Endvidere kan anføres en kort Angivelse af Indholdet af de følgende Testimonier:

1637, 29. Sept., for Johannes Laurentii Ripensis, der i 1½ Aar havde været Hører i 3die Lektie, og nu havde faaet gejstlig Ansættelse (formodentlig i Ribe Stift).

1638, 9. Marts, for Johannes Monradus Alsatus, der fra Odense Skole gik over til Slagelse Skole; anbefales til Mr. Knud Hansen, Rector i Slagelse.

1638, 21. Marts, for Laurentius Canuti Chartemundanus, der afgik til Universitetet.

S. D. for Canutus Johannis Chartemundanus, der afgik til Universitetet.

1638, die viridium (Skjærtorsdag), for Laurentius Nicolai Rybergius, der afgik til Universitetet.

1638, u. D., for Georgius Henrici Stalhovius, der afgik til Universitetet.

For de næste to: Christiernus Bangius og Petrus Nicolai Mittelfard., collega 2 classis, er kun deres Navne, men ikke selve Testimonierne indførte i Kopibogen.

1638, 4. April, for Claudius Hilarii Muncheboe, der afgik til Universitetet.

1638, 8. Sept., for Petrus Johannis Otthoniensis, der fra Odense Skole skulde overgaa til anden Undervisning.

1638, 2. Okt., for Erasmus Erasmi Herrestadius, med hvem det samme var Tilfældet.

1638, Okt., for Andreas Christierni Achthonius, der i et Aar havde været Hører i 5te Lektie; anbefales til det theologiske Fakultet.

1638, u. D., for Christiernus Joannis Zeuthenius, der i et Aarstid havde været Hører i 4de Lektie; anbefales til Univ. Rektor og det theol. Fakultet¹⁾.

1639, Jan., for Petrus Petræus Holsatus, der i 8 Aar havde gaact i Odense Skole, men nu paa Grund af Fattigdom maatte forlade den.

1639, 14. Jan., for Johannes Janus, der forlod Skolen, da han ikke egnede sig til Studeringer.

1639, 8. Apr., for Michael Johannis (Bispepøns Søn), glimrende Vidnesbyrd, afgif til Universitetet.

1639, 24. Marts, for Casparus Petræus Langlandus, der et Aar havde været Hører, afgif nu til Universitetet.

1640, 2. Marts, for Andreas Beyrholmius Hatterslebiâ-Holsatus, der i 3 Aar havde besøgt Skolen og nu vilde rejse udenlands (fortrinligt Vidnesbyrd).

1640, 1. Apr., for Matthias Joh. Corderus, som for 5 Aar siden var bleven Student fra Odense Skole, og siden i 2 Aar havde tjent som Hører snust. og nu paany afgif til Universitetet.

1640, 12. Apr., for Nicolaus Christierni Otthoniensis, som, efter at have fuldendt sin egen Skolegang, forrige Aar var bleven Hører i 1ste Lektie, og nu afgif til Universitetet.

¹⁾ Siden Præst i Brændekilde og Bellinge (Kirkehist. Saml. 3. R. V, 132).

1640, 30. Apr., for Johannes Laurentii Asniensis, der vilde gaa over til Kjøbenhavns Skole. Rektoren her, M. Severinus Petræus Calundanus, bedes for Moderens Taarers Skyld at tage sig af denne Discipel, der ikke havde stiftet sig sænderlig godt i Odense.

1640, 9. Maj, til Universitetets Rektor, i Anledning af, at to Disciple fra Odense, Petrus Laurentii Nascoviensis og Michael Jacobæus Foburgensis, ved Forevisning af falske Testimonier havde tilføjet sig Sammatriculation ved Universitetet.

1640, 2. Juli, for Michael Petri Berider, der afgif fra Skolen.

1640, 2den Paasfedag. Indbydelse til Rektor Henrik Griffens Bryllup d. 21. Juni med den adelige Frøken Anne Lavritsdatter Krabbe, Datter af afd. Lavrits Griffen Krabbe til Olmenæs.

1641, 25. Jan., Vidnesbyrd for Georgius Joh. Foburgius (Søn af Joannes Olai), som i to Aar havde været Hører ved Skolen.

1641, »die S. Gregorii (12. Marts), qui mihi scribenti natalis est«, for »Ottho Paulinus Schinckel, Chartemundæ clarâ et honestâ familiâ oriundus« (Moderen var Enke), afgif fra Skolen til en borgerlig Stilling.

1641, 1. Maj. »Viro reverendo, Dn. Olao Laurentio, parœciarum Marsleff et Birchinde pastori, sororio et amico ceu fratri in Domino conjunctissimo«. Han indbydes til førstkommende Onsdag at staa Tædder ved Rektorens nyfødte Datters Daab i S. Knuds Kirke.

1641, 15. Maj, Vidnesbyrd for Dithlevus Joannis Otthoniensis, der forlod Skolen.

1641, 22. Maj, for Nicolaus Franciscus Flostrupius

(Søn af en Præst i Flødstrup), der først havde gaaet i Hjerteminde og siden i Odense Skole og nu forlod denne.

1641, 26. Maj, for Samuel Friderici Crucovius, der af sine Forældre, der vare Præstefolk, for 10 Aar siden var sat i Skolen, men nu forlod den for at gaa over i en anden Livsstilling.

1641, 26. Juni, for Matthias Georgii Bangius fra Middelfart, der nu gik til en anden Skole.

1641, 22. Juli, for Andreas Cnabonius, der i Begyndelsen af forrige Aar var kommen fra Bogense Skole og nu afgik til Universitetet.

1641, 25. Aug., for Jacobus Laurentii, Søn af en Guldsmed i Odense, der nu forlod Skolen.

1642, 8. Febr., for Joannes Boëtius Othensiensis, der forlod Skolen.

1642, 10. Febr., for Abrahamus Johannides, der forlod Skolen.

1642, 13. Febr., for »veteranus Petrus Claudius Bergensis«, der i 7 Aar havde været Hører i Bergens og 4 Aar i Odense Skole (han roses meget).

1642, 24. Marts, for Dietericus Joannis, hvis afdøde Fader havde været en anset Mand i Odense. Han afgik fra Skolen for at træde i Tjeneste hos Hr. Oluf Parsberg til Fernet.

1642, 13. Apr., for Laurentius Mathias, der afgik til Universitetet.

1642, 23. Apr., for Christiernus Laurentius Fulvius, Søn af en Præst (i Bisf. nbjerg), der nu forlod Skolen. anbefales, som det synes, til en anden Rektor.

1642, 24. Apr., for Georgius Nicolai Othoniensis, som forlod Skolen.

1642, 16. Maj, for Jordanus Nicolai fra Laaland, der først havde gaaet i Nykjøbing, siden i Næstved og sidst i Odense Skole, som han nu forlod.

1642, 13. Juni, for Christiernus Andreae, der først havde gaaet i Bogenfense og senere i Odense Skole, som han nu forlod.

1642, 1. Sept., for Michael Petræus Foburgius, der havde gaaet i Faaborg og Odense Skoler og nu gik over »in domesticam disciplinam« hos Mr. Niels Bang, Præst i Dalum.

30.

Bisshop Hans Michelsen forespørger hos Kansleren med Hensyn til forskellige tvivlsomme Punkter i den ny Fundats for Gymnasiet.

Illustris et magnifice Dn. Cancellarie, Mecænas benignissime, nest min ydnyge helsen, pligtige taksigelse och vnderdanige tieneste altid, Giffuer Jeg E. M. vnderdanigen tilkiende, at Jeg vdi min visitatj i Voland haffuer bekommet Kong. May. naadigste skriffuelse med en høsføhede Gymnasii Othoniensis Fundation, och efftersom mig forekommer nogle dubia, er Jeg E. M. gode vndervisning der vdi begierende,

I. Professores skulle bliffue ved authores et Systemata, oc vngdommen icke med nogen dicteren opholde. — In Mathesi haffue vi ingen Systemata, huorvdoffuer med skriffuen faar ingen ende.

II. Episcopus med Capitularibus skal huert fierding aar besøge Gymnasium. — I Othense ere ingen Capitulares, vden Jeg skal tage Medicum och Sognepresterne til mig.

III. Professorum Sessio anlangende skal Theologus haffue sin locum nest Bispen, siden Sognepresten, oc siden Professores och Rector Scholæ effter deris Senium. — I Othense ere 3 Sogneprester. Om de maa icke haffue deris Sessio inter professoees, juxta senium, saa vel som Rector Scholæ?

IV. Professores saa vel som Rector Scholæ skulle nyde optionibus in prebendis, saa oc portionibus communibus, &c. — Om Professores collegii Othoniensis maa nyde slikt i Roskild Capitel af de Vicariater, som demnem ere tillagde aff samme Capitels godz¹⁾.

V. Epthet som der holdes Bededage i Riisbstederne huer Fredag, siunes icke vel ad kunde leses paa den Dag Formiddag, paa de timer, som Fundagen om formelder. Om mand derfor icke maa tage andre timer der til?

Her paa er Jeg E. M. gode betenkende begierende. Vil haffue E. M. sampt E. M. velb. fiere Fruer og Børn den almectige gode Gud til Siels oc liifs velfart troligen befalebt. Datum Nykøbing den 2. Julij, 1639.

E. M. vnderdanig tiener

Hans Michelson S. F.

Egen handt.

Udskrift: Erlig og Velbiurdig mand, Her Christen Friis til Kragerup, Ridder, Kong. Maj. Cantzeller, och Danmarks Riges Raad, min gunstige Herre oc Patron, vnderdanigen.

Orig. i Rigsarkivet, tidligere i Bøllings Samling.

¹⁾ Jvfr. Rørdom, Hist. Kildekrifter 2. R. II, 74 ff.

31.

Kongen forlanger Erklæring fra Stiftsøvrigheden i Odense om, hvorledes Professor Jørgen Bertelsen kunde faa Forøgelse i sin Løn.

Christian den fjerde med Guds Raade, Danmarchis, Norges, Wendis oc Gottis Koning.

Wor synderlig gunst tilførn. Wider, att efftersom M. Jørgen Bertelson, Professor vdi wor Riobsted Odense, vnderdanigst er begierendis, wi naadigst wille beuillge hannem noget meere til sin Profess att leffue aff, efftersom hand foregiffuer en ringe Deel att haffue for sin bestilling att leffue aff: da bede vi Eder oc naadigst wille, att i dets Veilighed forsare, oc betencke, med huad Middell hand best aarligen kand hielpis, oc os vnderdanigst det lader forstendige. Der med steer wor willie. Befalendis Eder Gud. Skreffuet paa wort slott Kiøbenhaffn den 12. Aug. Anno 1640. Vnder wort Signet.

Christian.

Udskrift: Os Elskelige, Erlig oc Welbiurdig Henning Walchendorff til Glorup, wor Mand, Thiener oc Befalingsmand paa wor gaard vdi Odense, oc hæderlig oc høylærd D. Hans Michelson, Superintendent offuer Fyn Stifft.

Afskrift i Kgl. Bibl., Kallste Saml. 518. 4to.

32.

Kgl. Befaling om Forøgelse af Tallet paa de „Degne“, der havde fri Kost i Kommunitetet.

Christian dend Fierde med Gudz Raade Danmarches, Norges, Wendis och Gottis Koning.

Wor f. Gunst till foren. Wider, effter som wy naadigst erfarer, huorledes en themmelig forrad aff dend Indkomst, som till de threduffue Degners Kost i Ottenffe

er naadigste tillagt, schall vere for honde, faa ad endnu nogle flere der aff well kunde vnderholdis: da er wy naadigst tell fredtz, att endnu sez fattige personer, som ere flittige och aff goed forhaabningh, maa bekomme huer it Maltid om Dagen hoes de andere, haffuendis Indseende, att ingen anden end de, som nødtørfftig er, dett nyder. Der med stier wor wille. Befallendis eder Gud. Skreffuett paa wort Slott Kiøbenhaffuen dend 21. Aprilis Anno 1642. Under wortt Zignett.

Christian.

Udskrift: Off Elschelig Erlig och Welb. Henning Balkendorp till Gloerup, Befalingsmand paa wor gaard i Odenssee, och hederlig och høiglerd Doctor Hans Michelsen, Superintendent offuer Fyens Stifft.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 35.

33.

1651, 13. Januar. Henning Powisch til Hollufgaard, Landsdommer i Fyn, tilstaar at være Skolemesteren i den latinske Skole i Odense 100 entende Rdlr. skyldig, som Biskop D. Hans Michelsen [paa Stolens Vegne] havde forstrakt ham med. Af denne Sum skulde der aarlig hver 20de Dag Sul ydes den Skolemester, som nu er eller kommandes vorder, 6 Rdlr. i Rente, efter den Foundation, som Hr. Jørgen Brahe til Hvedeholm, Ridder, D. R. R. og Hovedsmand paa Hagenskov Slot, derom gjort havde.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Stolens Br. Nr. 2. Undenpaa har Dr. Hans Michelsen skrevet: Welb. Henn. Powisches Brev paa 100 Rdlr. til Skolemester for Stedsmaal af Gantofte Tiende. Svfr. Hofman, Foundationer V, 67, hvor Jørgen Brahes Foundation, dat. 11. Juli 1647, ogsaa er trykt.

Bestemmelse om de Genanter, der vare tillagte Bispen, Hospitalet, Rektoren og andre i Odense af S. Hans Klosters Gods.

Wii Friderich dend Tredie (osv.). Giøre alle witterligt, at efftersom wii naadigst haffue resolverit saa meget Stj: Hanss Klosters Goedtz och woris Anparter Korn Tiender dend Sted at tillegge, som (foruden worris Befalings Wends Pension der sammesteds) til alle de Geistlige, Hospitalet och fattiges Genanter af Stj: Hans, Stj: Knuds och Dallumb Ampter pleyer at vdgiffuis, sand extendere oc her epter nochsomelige med afbetalis. Thi biude och befale wii worris Amptmand paa forne Stj: Hans Kloster, som nu ehr oc effterkommendis worder, en epter anden, at de aarligen (angaaendis fra Philippi Jacobi daug sidst forleden udi neruerrende Mar 1664) alle forne Genanter oc Deputater fornøyer oc betaller: Nemblig till Bispen vdi Ottense, Roug — treisindxtiuffge trei och enhalf Tønder, thow Schepper; Biug — itt Hundrede och aatte Tønder; Hauffre — itt Hundrede tiuffge, tow oc enhalff Tønder; Smør — enn Tønde; Lamb forgetiufge; vdi steden for Ildebraud attan och enn half Tønder, tow Schepper Biug. Till thj Scholle børn udi Ottense huer — 24 Slette-Daler, er Penge — itt Hundrede treisindxtiuffge Rixdaller. Till Hospitalet udi Ottense udi steden for Ildebrand och Suinsolden sextan oc enhalf Tønder Biug; noch Smør halfanden Otting; Kabelow — en waarde; Oxen en; fede Suin fire; Faar fire; Gies aatte; Høns thj; Penge tiuffge och enn Schilling Rix; Høe — fire Less; Item udi Steden for Ildebrand och Suinsolden sextan och enhalf tønder Biugh. Till Vector vdi Ottense, Roug — tiuffge oc fire Tønder;

Viug treduffue och sex Tønder; Hauffre tiuffge och fire Schepper; Gies tiuffge och fire; Lamb tolf; Høns førge-tiuffge oc aatte; udj steden for Ildebrand oc Suinsolden fiortan oc enhalf tønder Viug; noch Høe — fire Less, och for Huusleue aarlig tiuffge Tønder Viug. Till Rectorem Scholæ udj Ottense thj Rixdaler, tow Ort, sextan Schiling. Till Hørerer i Siette Lectie treduffue Rixdaller. End thil thii fattige Schollebørn udj Ottense Scholle seks och enhalf Rixdaller sextan Schilling. Stem Organisten til Stj: Hans Kiercke, Koug — thj Tønder oc Viug thj Tønder. Till Sognepresten til Stj: Hans Kiercke ibm. i Steden for Ildebrand, Viug — thj Tønder; noch Høe — fiorttan Læß. Och det udj rette tider, Remblich Smør och Smaa Redsejerne till huer Stj: Hans Midsommersdaug, och Kornit till huer Stj: Martini Daug, och de Redependinge till huer Philippi Jacovi Daug, vt supra. Huorpaæ forne worre Amptmend schulle tage tilbørlig Quitering for enhuer forbemelte derris Quotam, som da saaledes udj Regenschaberne aarligen paa worris Schatt Cammer schall gotgiøris. Forbiuendis alle och enhuer her imoed, efftersom forschreffuet staar, at hindre eller i nogen maade forfang at giøre vnder wor Hyldest och Raade. Gifuit paa wor Kongl. Residens udj Kiøbenhafn den 15. Septembr. Anno 1664. Vnder wort Zignett.

Friderich.

Ad mandatum M. Friis.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Bispestolens Breve 5.

Lærere ved Odense Skole 1665.

2den Lectic: Erasmus Matthiæ Cappelinus.

3die — Erasmus Nicolai Kindstrupius.

4de — Georgius Claudii.

5te — Nicolaus Jani Stampæ.

Mesterlectien: Nicolaus Haaels Andersen, Rect. Sch.

Findes som Underkriverere af Metæ scholasticæ. (Sfr. Henrichsen, Bidrag til Odense Skoles Hist.).

Om Konrektor Mr. Peder Winsløvs Kaldelse til Medtjener ved Frue Kirke i Odense.

Stormæctig oc Høyborne Første oc Herrc. Aller-naadigste Arffve-Konge! Eders Kongelig Mayestet beder ieg fattig Mand paa det allerunderdanigste, at denne min ydmyge Supplication maatte tilladis for Eders Kongelig Maiestet at andragis.

Effterat ieg formedelt Alderdom oc Skrobeligheds skyld var foraarfaget at opsoge mig en person at være min Medtjener in Ministerio oc forrette Guds Tieniste, nar ieg det icke selff formaate, da haffver Conrektor her i Otthense Schole, ved naffn Mester Peder Winsløv, ved Velbyrdig Frue Beate Ulfeld, Velbyrdig Her Henric Lindenowz til Tersløz, mig derom anmodet, at ieg hannem dertil, saa vidt det stod til mig, ville anamme; Huilcken oc forleden Nar aff Eders Kongelig Mayestet, effter min vnderdanigst Ansøgning, er naadigst tillat at vere min Collega pro persona, oc mig i Kaldet effter min Død at succedere. Men paa det ieg des villigere skulle tilfige hannem en stor Løn, som hand begierde, haffver

hand ved velbemelte gode Frue ladet mig tiltale om min ældste Daatter, och icke alleniste selff mundtligen foregiffvet, at huis ieg gaff ham, kom mit eget barn til gode; men oc offverleberet mig et breff, som hand selff haffver stilet oc skreffvet, til forsikring paa det samme; Smod huilken affection ieg oc affstod mere aff min Indkomst, end enten Kaldet eller mine fattige Wilkor kunde taale. Der hand nu var reyst til Kiøbenhaffn vnderdanigst at giøre Ansøgning om forbemelte naadigt Succession, haffver hand ydermere ved sine Skriffvelser ville offvertalet mig, at ieg skulle affstaa Kaldet til hannem, brugendis dertil høh Stands personers myndighed, med saadanne ord, som de neppelige vorder ham gestendige, formældendis derhos, at ieg dermed kunde digmere forsikre hannem og mit barn i saadanne vanskelige tider oc tilstand, in quibus ipsa vestigia ipsum terrerent, foruden mange Complimens, sampt alvorlig ønske, at Guds Hæffn skulle komme offver hannem, om hand nogen tid skulle giøre det, som mig eller nogen aff mine kunde være viderverdigt. Men alt saadant wanseet haffver hand siden derimod bevist stor jortrædelighed oc falskhed, oc indladt sig med en anden, som hans adskillige hemmelige oc vforsvarlige breffve, som mig ere komne til hende, klarligen udviser. Oc effterat hands Vnderfundighed er aabenbaret, haffver hand ladet mig besikre ved tvende Sogneprester her i byen, den dag hand gick til Guds Bord, at hand ville fuldkomme sit løffte, oc neste dag effter vdi Kircken bedet mig om forladelse vdi 3 Presters nerverelse, for huilcke hand oc gjorde sin Sed paa det samme at fuldkomme, oc dog icke dismindre bliffuer varactig i saadant sit falske forset, med mere, som ieg for Eders Kongl. Mayestet icke saa

vidtløfftelig tør udføre. De endog alle gode oc retsindige foldæ her paa stedet, end oc aff hans egne fornemteste patroner, haffver stor Mishag i saadant, oc med stor Zffrigheid (dog forgefsviis) paamindt ham derom, haffuer ieg dog icke understaaet mig, foruden Eders Kongl. Maiestatis Raadigste tilladelse, det ved Ketten at paatale. De ville endnu gierne libe med taalmodighed saadan fortredelighed oc skade, haffde det icke videre udseende. Huorfore ieg paa det vnderdanigste oc ydmygeligste ombeder Eders Konglige Mahestet ville Raadigst giffve en Kongelig Befalning til de gode Mend, Venkmanden oc Bispen, om samme Sag i Provste Møde sig at foretage, oc kiende oc dømme derpaa, som ret og forsvarligt er. Saadan Eders Konglige Maiestatis Mildhed oc Raade vil den barmhertige Gud rigeligen belønne. Huilken med sin Guddommelig bestiermelse Eders Konglig Maiestet vdi et langvarende oc fredeligt Regimente til all lykfsalighed naadeligen opholde oc bevare.

Othense den 18. Octobr.

No. 1666.

Eders Konglige Maiestetis

vnderdanigste Tiener oc troe Forbedere

Niels Pedersen Brun

Sogneprest til Vor Frue Kircke vdi Othense

m. m.

b.

Friderich den Tredie (osv.). Vor synderlig Gunst tilførn. Huad off Elschel. Mester Niels Pedersen Brun, Sogneprest til Vor Frue Kircke i vor Kiøbsted Ottense, for os vnderdanigst hafuer ladet andrage, anlangende huis Mishforstand hannem oc Mester Peder Winblow er

imellem, kand I aff høi følgende hans Supplication videre see oc fornemme. Thj er woris Raadigste Willie oc Befaling, atj Eder nøyachteligen erkjndiger, huorwilt det løffte sig strecker, som bemte M. Peder Winslow forbenefnte Mester Niels Pederhøn Brun om hans eldste Daatter, Marthe Nielsdaatter, at egte oc til sin Hustrue at tage, giort hafuer, oc om hand nogen billig Marsag haft hafuer siden at undslaa oc vnddrage sig fra samme sit giorte løfte; Oc om dend gandske sags bestaffenhed Eders vnderd. relation oc betenkende med forderligste i woris Cankelie indsticker. Dermed steer wor Willie. Befallendis Eder Gud. Skreffuet paa wort Slot Kiøbenhavn den 11. Januarij Ao. 1667. Vnder wort Zignet.

Friderich.

W. Schumacher.

Udskrift: Os Elschel. Erlig oc Welb. Her Henrich Vindenow til Dfuitz Kloster, Ridder, wor Mand, Tiener oc Befalingsmand paa wor Gaard i Ottense, saa oc hæderlig och høylærd Mester Niels Bang, Superintendent ofuer Thens Stift.

Orig. i Kyns Bispeartiv, Wor Frue Kirkes Breve.

Man skulde ikke tro, at der paa denne Begyndelse kunde komme nogen god Ende; men det kom der dog; thi ikke blot blev Mr. Peder Winslöv gift med Marthe Nielsdatter Brun, men de levede, efter alt hvad der er bekjendt, i et lykkeligt Egtekab og fik en meget stor Børneskole, deriblandt 9 Sønner, af hvilke den ældste var den berømte Læge, Dr. Jakob Winslöv, der i Paris gif over til

Katholicismen¹⁾. — I det Kgl. Bibl., Kallste Saml. 471 4to, er bevaret en Kopibog, som kjendelig nok er skreven af Mr. Peder Winsløv, skjønt den ikke er mærket med hans Navn. Den indeholder adskillige historiske Aftstykker, især vedrørende Odense og Præsto²⁾. — Til hans Historie kan endnu hid sættes følgende Brev til Biskop Kingo, der ophæver om den utrolige Mængde Prædikener, som i ældre Tid krævedes af Kjøbstedpræsterne.

Velædle, Velbyrdige oc Høycærværdige Herr Biskop,
Højgunstige Patron:

Mit Vidne er i Himmelen, hvor gierne ieg i egen person forrættede de vanlige Ugeprædikener, dersom atskillige Svagheder, i denne min tiltrængende Alderdom nu udi min Alders 57de Aar, oc Ministerii fast 26 Aar, mig icke loufuligen hindrede. [Han beretter meget udførlig, hvorledes han led af Svimmelhed, Søvnløshed, Hjertebanken og andre Strøbeligheder]. Hvad for Tilfælde disse erre for en fattig Præst, særdeles in administratione S. Coenæ, testentur experti. Interim kommer mig ingen travaille saa vidervertig for som Hovedets, nu Djnene icke heller kand gjøre derved vanlige officium, uden ved Brillen (som dog skynbarligen svæcker mit Hoved oc Hjerne) oc jeg, meo more, maa endelige conscribere, hvad jeg skal tractere.

Summa: Gud veed best, hvad jeg arnie Mand udi mit besværlige Kald, særdeles i denne Vinter, har draget

¹⁾ Hos Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 491—501, findes temmelig udførlige Oplysninger om Mr. Peder Winsløv og hans Børn.

²⁾ Se Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 184.

igiennem (Hans navn være cere, som hid til saa tit har ladet sin Kraft tee i største strøbelighed); men Mennistene veed ej andet, end at Alting falder mig læt; thi vidste de det bedre, hafde de vel meere medlidenshed med mig.

For saadanne Narfagers skyld har jeg for nogen tid siden givet Allerunderd. Ansøgning om en Adjuncto oc Medicinuer pro persona, end oc efter Nobilissimi Dn. Episcopi egen meget gode oc gunstige Recommendation oc Baastrift paa min Allerunderd. Supplique; hvorfør Gud være Eders Løn.

Men nu er baade Gud mit Vidne i Himmelen, oc forhaabes endnu mange Guds Børn at være mine Vidne paa Jorden, at saa længe Aarene oc Kræfterne tilstæde, har jeg bemeldte Ugeprædikener saaledes (uden roes at mælde) oppartet, at ingen af de gode Mænd, Sogne-Presterne i mit Embeds Tid formodis flidteligere deres Ugeprædikener, i egen person, at hafve forrættet. Di næst min egen Søndags-Prædiken har [jeg], udi mine uger, ej alene prædiket Mandag oc Onsdag (endocsaa ofte samme dag, naar jeg i min egen Kirke har maat prædike Vig-prædiken om Eftermiddagen), men ogsaa icke fielden prædiket baade Mandag, Torsdag oc Onsdag, efter hinanden tillige, særledis udi Catechismi uger, ja end oc i Faste, saa oc flere tider, som jeg ved Dag oc Tid kand nasngifve; oc derforuden til at opmuntre Tilhørerne til flidligere Kirkegang om Torsdagen, har mange gange i egen person ogsaa prædiket om Torsdagen (naar Tirsdags-Prædiken ved andre var forshenet) oc dog icke forsømt self at prædike min egen Fredags-Prædiken. Hvad jeg imidlertid har nydet af Borgerstabet i de andre Sogner (imod den discretion, som mine Gl. Formænd i lige

regard er vederfaret) er Gud bekiend; foruden at jeg udi gandske 11 Aar fra 1675 til 1685 inclusive, oc nu atter i forleden Aar, intet nød af det Naadigste Tillæg af Odenſe-gaard; min egen Sogns Intraders daglig formindſkelse at forbigaa.

Hvorfor, efterdi jeg ved Guds Naade har præsteret, hvad jeg kunde, men maa nu i min Alderdom oc Svaghed bekiende min uformuesomhed, oc forlænges efter liſe og lindring, end ocſaa udi mit Arbejd for min egen Menighed, oc derudofver med mine egne Sognefolkes Opvartning (ej alene ene at betienne Alteret oc mange Communicantes om Søndagen, oc det undertiden, det Gud veed, med den beſværlighed, at en Anden, udi lige casu, ſkulde vel neppe qvitere Sengen; men end ocſaa ene, nu ofver 12 ugers tid, ſiden min Sl. Comministri Sygdoms Anfang, ved Nat oc Dag, i dette vanſteligſte Wintervejrlicg, at betiene de mange Syge, i Kiøbſtæd oc paa Landsbhyen, end ocſaa om Løfverdags-Aften oc Nat, oc Søndag-Morgen, naar jeg ſamme Dag har ſkullet prædike) moyſommeligſt arbejder mig igiennem, hvordan jeg kand: Da til Eders Velædle Højærværdighed falder min allerydmygſte bøn oc begæring, at jeg for meerbemte Ugeprædikener i egen Perſon at opvarte maatte gunſteligſt forſtaanes, oc mig tillades, Onsdags Prædiken at maa lade forſyene ved en Candidatum Ministerii, sive Candidatum Ordinationis, ut sic nominem (ſom jeg allcrunderd. forhaaber mig den hederlige Perſon at være, om hvilken jeg supplicando har giort Anſøgning) paa den maade, ſom den Naad. You tillader, at Candidati Magisterii maa betienne de ſtoere Skoler, indtil de bliſver Magistri; efterdi endocſaa er befunden, at Pastores Hafniensis (ſom dog nyder à part Løn for

deres Ugeprædikener) aldrig, eller faare fielden, har self prædiket deres Onsdags Prædikener i Vor Frue Kirke, men ladet dem betienne ved Andre, endoc ved u-ordinerede Personer; Ja nu omstunder prædiker neppe tiere self til Syv Slags Prædiken, end om Mandagen, oc falder der nogen Hellig dag ind i ugen, da end icke om Mandagen; Oc det saa længe, indtil den gode Gud, oc Hans Kongl. Maitt., vil forunde mig en ordineret Adjunctum eller Medtjenner pro Persona. Hvorfore jeg ocjaa i Herrens Naftu, om fornøden giøres, om forbemte Tilladelse, eller ocjaa (om den skulde hindres, da) om en Translocation (end oc for at være Universitetet, mine mange fattige Sønner til tiennefte, dis nærmere ved Haanden) vilde allerunderdanigst supplicando anholde.

Fuldelig forsikret om E. Welædle oc Welb. Højærværdigheds forsvær oc assistance, næst hiertelig Forbøn for det Bispeplige Huus til Gud, skal altid beflidte mig, i gierningen at være

Odense d. 9. April 1692. E. W. Højærværd.

Allerhødmhg. troegifne oc taknemmelige tienner
B. Winsløw.

Orig. i Høys Bispearkiv, Vor Frue Kirkes Breve.

Sammesteds findes en under 25de April 1690 af Mr. Peder Winsløw afgiven udførlig Beretning om Vor Frue Sognekalds Beskaffenhed, forfattet i Henhold til den kgl. Forordning af 1. Febr. 1690 om ny Stiftsbøgers Indrettelse.

Om Mr. Peder Winsløw slap de mange Ugeprædikener, vide vi ikke, da han fort efter foretog den „Translocation“, som han i Slutningen af Brevet hentyder til.

Under 19. Juli 1692 tillod Kong Christian V nemlig, at Mr. Peder Winsløw, der af Frederik III under 8. Maj 1665 var kaldet til Sognepræst ved Frue Kirke i Odense, og Hr. Frederik Christian von Haven, der under 21. Februar 1691 var kaldet til Sognepræst i Præstø og Skibbinge, maatte bytte Kald, saaledes at v. Haven blev Sognepræst ved Frue Kirke i Odense, og Winsløw i Præstø. (Original i Jhns Bispearkiv, Stiftets alm. Br. 268).

37.

Kongebrev om Forøgelse af Rectors og Conrectors Løn i Odense.

Wii Friderich den Tredie (etc.). Givre alle witterligt, at efftersom Oss Elst. Hæderlig oc høylærd Magister Niels Andersen Hals, Rector Scholæ udj vor Kiøbsted Odenseh, oc Jonas Timmermand, Convector sammesteds, for Oss underdanigst haffuer ladet andrage, indkomsten til deris Bestillinger nu at wære meget forringet, da haffue wi effter underdanigste ansøgning oc begiering naadigst beuilget oc tilladt, saa oc hermed bewilger oc tillader, at den nu formedelst Mester Mathias Bang hans dødelige afgang vaccerende Philosophiæ Professio med sin indkomst maa legges til forbemte Rectoris oc Conrectoris bestillinger, saa at Rector oc Convector hereffter, indtil Wi anderledis tilsigendes vorder, samme Professions indkomst til deris aarlige Besoldings forbedring maa niude oc beholde, oc derimod stiftes til at forrette Lectiones publicas oc huiß helles Professori Philosophiæ kunde tilkomme at forrette, saa at den studerende ungdom i ingen maade deroffuer vorder forsømmet. Huormed ocjaa voris Superintendent offuer Jhns Stiftt, som nu er eller

herefter kommandis vorder, tilbørlig oc flittig indseende
 skal haffue. Forbiudendis Alle oc enhuer herimod,
 efftersom forskreffuet staar, at hindre eller udj nogen
 maade forfang at giøre eller giøre lade, vnder vor Hyldest
 oc Raade. Giffuet udj vor Stabelstad Nyborg dend 16.
 Novembris Anno 1667.

Friderich.

Original i Fyns Bispearkiv, Latinskolens Breve Nr. 47.

38.

Omordning af den Superintendenten, Rector o. fl. i Odense tillagte
 Genant af Odensegaards Amt.

Vi Christian den Femte etc. Gjøre alle vitterligt,
 at Vi i Steden for den aarlige Genant og Underholdning,
 som vores Hr. Fader, fl. og højlovlig Ihukommelse,
 allernaadigst udaf Odensegaards Amt haver bevilget Su-
 perintendenten over Fyns Stift saavel som Rector Scholæ
 ndi Odense, sjette Lectiehøvere, tvende andre Høvere, ti
 Skolepersoner og ti fattige Skolebørn samt Hospitalet udi
 Odense, allernaadigst haver forundt og bevilget, saasom
 vi og nu hermed allernaadigst forunder og bevilger, at
 Superintendenten over fornævnte Fyns Stift, som nu er
 eller herefter kommandes vorder, maa istedenfor den af
 Odensegaards Amt bevilgede aarlige Genant selv annamme
 og oppebærge vores Unpart Korntiender af efterskrevue
 Sogner, nemlig Nyborg Amt: Allested Sogn 2 Pund
 Rug, 2½ Pd. Byg, 1 Pd. Havre; Kinge Sogn 5 Pd.
 Rug, 5 Pd. Byg, ½ Pd. Havre; Odensegaards Amt:
 Hunstrup Sogn 3 Pd. Rug, 6 Pd. Byg, ½ Pd. Havre;
 Steby Sogn 1 Pd. Rug, 6 Pd. Byg; Hjadstrup Sogn
 4 Pd. Rug, 8 Pd. Byg, 2 Pd. Havre; Fangel Sogn

4 Pd. Rug, 6 Pd. Byg, 1½ Orte Havre; Næraa Sogn 5 Pd. Rug, 5 Pd. Byg, 1½ Orte Havre; Lyndelse Sogn 6 Pd. Rug, 6 Pd. Byg; Broby Sogn 5 Pd. Rug, 7 Pd. Byg, 1½ Orte Havre; Østrup Sogn 1 Pd. 5 Skp. Rug, 6 Pd. Byg, 1 Pd. 10 Skp. Havre, og Seden Sogn 2½ Pd. Rug, 2½ Pd. Byg; saa og herefter aarligen nyde udaf Odensegaard's Amts Indkomst en Tønde Smør, 38 Lam og 60 Væs Ved til Ildebrand, som vores Amtmand over bemeldte Odensegaard's Amt, som nu er eller herefter kommende's vorder, aarligen til Superintendenten udaf Amtets Intrader skal lade følgagtig være; i lige Maade befales hermed allernaadigst, at til Rector Scholæ ubi Odense, sjette Lectiehører, tvende andre Hørere, ti Skolepersoner og andre ti fattige Skolebørn istedenfor 237 Rdl. 2 Mk. deres aarlige Genant, som de af Odensegaard's Amt bekommet haver, maa annammes og oppebærges vores Anpart Korntiende af efterstrevne Sogner, nemlig Nyborg Amt: Nunslev Sogn 8 Pd. Rug, 10 Pd. Byg, 2 Pd. Havre; Vesterhøfinge Sogn 1 Pd. Rug, 2 Pd. Byg, 1 Pd. Havre; Bantinge Sogn 2½ Pd. Rug, 1 Pd. Byg, 15 Skp. Havre; Gjestlev Sogn 1½ Pd. 5 Skp. Rug, 1½ Pd. 6 Skp. Byg, 5 Skp. Havre, og Svaninge Sogn 6 Pd. Rug, 5 Pd. Byg, 30 Skp. Havre; Odensegaard's Amt: af Uggerslev Sogn 2½ Pd. 5 Skp. Rug, 2½ Pd. Byg, 1 Pd. Havre; Allesø Sogn 2 Pd. Rug, 2 Pd. Byg, 15 Skp. Havre, og Davinde Sogn 2½ Pd. Rug, 2½ Pd. Byg, hver Tønde Rug og Byg anlages for 1½ Rdlr. og hver Tønde Havre for 4 Mk. danst, hvilket Korn Superintendenten, som nu er eller herefter kommende's vorder, aarligen til de vedkommende efter forestrevne Taxt haver at uddele. Desligeste maa Hospitalet

i Odense for deres aarlige Genant annamme og oppebære vores Anpart Korntiende, nemlig Odensegaard's Amt: Revninge Sogn 1½ Pd. Rug, 2 Pd. Byg, 1 Pd. Havre, og af Vederslev Sogn 2½ Pd. Rug, 2 Pd. 22 Skp. Byg og 2 Pd. Havre; saa og herefter aarligen nyde udaf Odensegaard's Amts Indkomst 6 Skp. Byg, 1½ Otting Smør, 1 Ore, 8 Gjæs, 10 Høns, 2 Mk. Benge, 1 Worde Kabeljau, 4 Væs Hø, 4 Faar og 4 fede Svin, som vores Amtmand, som nu er eller herefter kommandes vorder, aarligen udi rette Tid Hospitalet udaf Amtets Intrader skal lade følgagtig være, hvilke forskrevne Genanter fra Philippi Jacobi Dag sidstforleden skal begynde og angaa, og skal Contributionerne udaf alle disse forbestrevne Tiender herefter fremdeles som tilforn, saaledes som de vorder paabuden, erlægges og betales, ligesom der de svarede Nyborg og Odensegaard's Amter, af dem, som Tienderne udi Fæste haver eller Tienderne udi Regen oppebærer; saa og naar de for Fæste løs vorder, da skal den, som samme Tiende fæste vilde, dennem paa vores Amtstuer, under hvad Amt de ere beliggendes, fæste; for hvilke Fæste os tilbørlig Rede og Regnskab skal gjøres. Herforuden hvis efterskrevne af Odensegaard's Amts Indkomster aarligen er bevilget, saasom Lector Theologiæ udi Odense 24 Tdr. Rug, 36 Tdr. Byg, 24 Tdr. Havre, 24 Gjæs, 12 Lam, 48 Høns og istedenfor Ildebrand og Svins Olden 14½ Tdr. Byg, 4 Væs Hø og for Husleje 20 Tdr. Byg; saavel som Sognepræsten til Vor Frue Kirke i Odense 4 Tdr. Byg, Sognepræsten til St. Knuds Kirke 6 Tdr. Byg, Sognepræsten til St. Hans Kirke 4 Tdr. Byg og for Ildebrand 10 Tdr. Byg, 14 Væs Hø; og Organisten til St. Hans Kirke 10 Tdr. Rug, 10 Tdr.

Byg: ere vi naadigst tilfreds, at det fremdeles saaledes uforanderlig forbliver, saa at vores Amtmænd over forskrevne vores Amt Odensegaard, som nu er eller herefter kommende vorder, dennem bemeldte aarlige Genant udaf Amtets Intrader lader bekomme. Forbydendes alle og enhver herimod, efter som forskrevet staar, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre, under vor Hyldest og Naade. Givet paa vores kongelig Residens udi Kjøbenhavn d. 17. November Anno 1670. Under vort Signet.
Christian.

H. Wind.

Original i Jhns Bispearkiv, Bispestolens Breve Nr. 6.

39.

Kongebrev om den Musit, Skolens Disciple og andre maatte øve ved forskjellige Lejligheder.

Vi Christian dend Femte (etc.). Giøre alle vitterligt, at efftersom for os allerunderdanigst andraget er, hvorledis de Priviligerede Instrumentister i vor Kiøbsted Ottense schal ville formeene Skolens Discipler oc Organister sammesteds sig med deris Musique at lade bruge, uanseet det staar eenhver frit for, hvad heller de Musical eller Instrumental Musicque til deris Brylluper eller andre forsamlinger ville hafve: Da hafve vi effter herom allerunderdanigste gjorde Ansøgninger oc begiering aller-naadigst bevilget oc tilladt, saa oc hermed bevilger oc tillader, at bemelte Ottense saavel som de andre forordnede Latine Skolers Disciple oc bestalter Organister udi de andre Kiøbsteder i vort land Jhen maa (saaledis som det ved Skolen her i voris Kongel. Residence Stad Kiøbenhavn brugeligt er) med Skolernes Instrumenter, Orgelwercker

eller Positiviter betiene alle oc eenhver, som deris tienneste begierendes er. Thj forbiude vi alle oc eenhver, særdeelis Priviligerede Instrumentister oc andre vedkommende, her imod, efftersom forschrefvet staar, at hindre eller j nogenmaade forfang at giøre under vor Hyldest oc Raade. Gifvet paa vort Slot Kiøbenhafn dend 31 Januarij Anno 1682. Under vort Zignet.

Christian.

Paategninger: Allerunderdanigst oplæst for Ottense Bytings Rett Mandagen d. 6 Martij 1682.

Testor Chr. Jacobsen, Byschrifuer ibid.

Allerunderdanigst oplæst og forkyndt paa Ottense Raadstue Onsdagen den 15 Martij 1682.

Orig. i Fyns Bispearkiv, Latinstolens Breve Nr. 8.

40.

Bisshop Th. Ringo tager i en Skrivelse til Obersekretær M. Moth Odense Gymnasium i Forsvar.

Højædle og velbaarne Hr. Ober=Secretéer,
Høygunstige Belundere,

Paa Velbaarne Hr. Ober=Secretérens høygunstige af 22 Martii skulde alt forhen været suaret, dersom Jeg ey hafde tøvet effter, at vide god rigtighed om Professorerens tillagde indkomst, dend Jeg ey endnu haver kunnet erholde, men formoder des viise bestaffenhed med første Post at kunde fremsende. Jeg sender her tuende copier af Gymnasii Fundager, givne af højloftige hufommelse Christ. 4tø, hvoraf kand sees, saavel huad der er lagt i de Tider til Professorerens Løn, som huad enhuers forretning og Embede er. Det Gods, som foridum vaar lagt dertil, skal effter Arveregieringen være lagt til Ryttergods, huorføre skal siden være givet vederlag udi Tiende og andet, huorom

udførligere, naar Jeg faar den viſe underretning, ſom forlanges. Huad Klagemaal Hr. Ober-Secretéer melder, at der Tiid efter anden indkommer om Profeſſorernes uſlittighed, veed Jeg, for Guds anſigt at ſige, ey huad føye nogen kand have til, effterſom der læſes med ſaadan flid og frugt, ad Jeg ey rettere veed, end Profeſſores paa Univerſitetet ere vel tilfreds med vore Diſcipler, og derſom de ey hafde ſaa været, vilde Jeg formodet, at De hafde ladet mig, ſom uværdig er Inspector Gymnaſii, vide, huad de paa detis information eller uſlittighed hafde haft at anke, ſom dog ey er ſteet, huorfore Jeg og ikke veed, huad føye der kand være til ſligt Klagemaal. Vel er det ſaa, at der ſkulde læſes paa tuende Lectier eller Steder, og der læſes kun paa En, huilket ſaa haver været indrettet i tuende af mine Gl. Formænds tiid og for mig længe i brug, huilken forandring, om dend er ſteet med Kongl. Tillabeſe, haver jeg til datum ey kundet ſaa Underretning om, og derom er intet kundet hos Fundaſjerne i Stiftens Gienne. Men derimod er det bitterligt og viſt nok, at Profeſſores gjør alt det paa dend Ene Lectie, ſom ellers ſkulde ſte paa Tuende. Diſciplene ſkulle og efter Fundaſen være paa Lectierne i To Aar, og ere der nu kun et Aar. Alt dette kand vel indrettes Regelret effter Fundaſen, om det ſkulde kunde ſynes nytteligen for Ungdommen. Om Gymnaſium at ophæve og lægge til det ny kongl. Univerſitet i Kiøbenhavn, da vil Jeg hiertelig bede, at Welb. Hr. Ober-Secretéer vil være denne lille Steds, ſom den Eneſte i Danmark, høhgünſtige Patron og Fortolkere hos Kongen, at Dend høhloſligſte hukommelse Chriſt. 4ti Fundaſer jo endnu for os og Effterkommerne motte blive i ſin fulde Kraft. Og endelig ſtal Hr. Ober-Secretéer ſelv erfare,

at det som er lagt til Professorene, thi til Disciplene er intet især givet af Kongerne, skal være lidet flekkeligt til det Kongl. Universitet at hielpe. Seg hermed slutter og forbliver Høyhædle og Velbaarne Hr. Ober=Secretérens
 Urbødigste og ydmøgste Tienere,
 Th. Ringo.

Odense Bispegaard d. 6 April. 92.

Udskrift: Høyhædle og Velbaarne Herre Matthias Moth, Kongl. Mts høyhædrede Ober=Secretéret sampt Estats og Cancellie Raad, Min høygunstige Belundere allerærbødigst
 til Kiøbenhavn.

Original i Rigsarkivet. Ulev. fra Justitsminist. Stab 14. Batten 306. Vedlagt er en „Extract af Odense Gymnasii Professorens indgivende om deres Løn“. Jfr. Heiberg, Th. Ringo S. 133. Bircherods Dagbøger ved Molbeck, S. 249 ff.

Sigende Insinuationer angaaende Gymnasie=Lærernes Uflittighed og Spørgsmaal angaaende Gymnasiernes Ophævelse tilstilledes ogsaa andre Bisper. Meningen var at tilvende det mislykkede og unyttige Ridderakademi i Kiøbenhavn Gymnasiernes Indtægter.

41.

Profesor L. Luja forestiller, at han er den nærmest berettigede til den theologiske Professorplads ved Odense Gymnasium.

Høyhædle og Velbaarne Hr. Geheime Raad, Raadige Herre.

Efter Deris Excellences befaling følger hos een liden udskrift baade af Fundationen og mit vocations brev; vidste een hver, hvor lidet her er ved disse betieneringer at gjøre, da løb de icke saa meget derom, saasom et maadelig landsbye kald importerer meere end een aff dem, og ingen aff os fandt i aar naae til 250 Rdr., fordi kornet gielder intet; ellers ligesom Professor Bircherod ascenderede 1692 til Eloquentiæ Professjon, saa ascenderede Professor Maur anno 1711 til Vectoratet, saa det nu skulde naae mig,

naar det igjen ledigt bliver, saasom jeg har ingen for mig, og har nu gaaet her ved stædet over 30 aar. Ober-Secreteren lod sidste gang affordre copier af alle voris vocations breve for at see deris indhold, og som ingen fand immediate komme ind at antage Theologiæ Profess-ion, som er dend øverste, uden ieg der under graveris imod mit vocations brev, som tillader mig, uden nogen exception, at ascendere effter senium, saa haaber ieg aller- underdanigst, at dennis ansøgning faaer udsald ligesom dend forrigis.

Deris Excellences

høh- og velbaarne Hr. Geheimeraads
underdanig ticner

Odense d. 24 Febr. ao. 1723.

Luja.

P. S. Borgemester von Bergens Moder døde igaar.

Original (uden Udskrift) i Rigsarkivet. (Afløb. fra Justits-
minist. Sk. 15. P. 241.) Beilagt findes en Udskrift af den 20de
Art. i Odense Gymnasiums Fundats af 7. Maj 1639 (trykt i Hof-
mans Fundationer V, 30¹), samt af Lauritz Lujas Bestalling (dat.
25. Oktbr. 1692) som Professor Philosophiæ ved samme Gymnasium.

42.

Om tre Disciple, der paa Grund af Døptjer vare deserterede fra
Odense Skole og havde deponeret i Kiel.

Belædle og Velbyrdige Academiae Rector
høhgunstige Patron!

Som disse 3de Discipler, nafulig Peder Jensen (Hinds-

¹) I den 4de sidste Linie af denne Artikel skal istedenfor: han
ide Residens haver, læses: hvad og Residentes haver. I 15de
Artikel (hos Hofman) skal efter „Authores“ tilføjes: dennem
vel forklæres, og paa det Inspectores. Ogjaa enkelte andre
Fejl findes i Hofmans Udgave af Gymnasiets Fundats. San-
ledes skal i sidste Linie af 9de Artikel for „Formiddagen“ læses:
Estermiddagen. I 1ste Linie af 11te Artikel skal for „fritt“
læses: Frugt.

holm), Lago Iversen og Peder Hendricfen Hind, ere bortløbne herfra Skolen udaf Riiget, og har, efterat De forhen have forsiunet sig med urigtige testimoniis og recommendation fra Hr. Mag. Morten Wolfsburg, Præst udj Skillested herudj Landet (hvilchet bevises med vedlagde vidimered Copie, og med meere kand gotgiøres) derpaa deponered udj Kiel, fordi De derved vilde undgaa dend straf, de hafde fortient ved det de hafde løbed omkring paa Gaderne om nattertiid, og derudover forvoldt Slagsmaal, Ullarm og oprør herudi Byen. Den eene af fornefnte, nemblig Lago Iversen, har ey alleeniste om nattertiid baaren kaarde og Siide Gevehr paa Gaden, men endog udfordret og stiaeldet. Den anden, Peder Hendricfen Hind, har tillige baade grassered paa Gaderne sildig om Aftenen med kaarde ved Siden, saa og været virkelig i Slagsmaal og duellered med tvende Haandverts Karle. Dend 3die, Peder Jensen, har fuldt disse tvende udj Klammerie paa Gaden om Natten, og indfunden sig bereed til Slagsmaal paa Graae=Brødre Kircke-Gaard herudj Byen neste Aften derefter, da een stor Deel af Scholen der Klochen imellom 7 og 8te om Aftenen vare forsamlede for at tage imod Haandverts=Hurfeer, som udj stor mængde ligeledis hafde sammenrottet sig mod Scholen til slagsmaal. Hvilchet altsammen kand sees og bevises fuldkommeligen, om forlanges, saavel af et Politi=forhør, som af een undersøgning, der er stced for det samme her i Scholen. Alt saa finder Vj os efter vor Embeds pligt skyldige og forbundne til at give disse mærkværdige personers nafne tiltiænde for Deris Magnificentz, i følge af Forordningen om Scholerne Anno 1694 d. 7 April § 3, saavel som i anledning af Forbudet angaaende de Studentere, som ey ere indstrefne udj

Kjøbenhafns Universitets studenters tal Ano 1697 d. 23. November, Hvilket og grunder sig paa Lovens Anden Bogs 18 Cap. § 16, pag. 353, Paa det meerbemeldte personer kunde blive andre til advarsel og affky derefter tilbørligen ansee, og Deris nafne paa behørige stæder angifne; item om De nogen tiid ved Academiet udj Kjøbenhafn skulle sig angifve til inscriptionem. Vj udbede os ydmhgeligst Deres Magnificenzes gunstige tilstaaelse, at Vj slikt i følge af Forordningen have angifvet, og ere udj alb submission

Deris Velædle og Velbyrdige Magnificenzis
 allerhdmigste Clienter og tiennere
 Thom. Nabhc. S. Ancherfen.

Udskrift: Deris Magnificenz, Velædle og Velbyrdige
 Hr. Mag. Andreas Frølundt, Rector Magnificus, Assessor
 udj Consistorio, Professor Lingvæ Hebrææ paa det
 Kongl. Academie og Rector Scholæ Metropolitanæ,
 allerhdmigst i Kjøbenhafn.

Paaategnet: Fremlagdt paa Consistorio d. 30 Aprilis
 1729 og protocollered og i Copiebogen indført pag. 277.
 testerer C. Thestrup,
 Coll. Cons. Secretar.

Orig. i Consistoriets Arkiv, Pakken Nr. 193.

VI.
Uddrag
 af
**Fyenbo Landstings ældste Skjøde- og
 Pantebøger.**

(Ved N. Rasmussen Søkilde).

De i vore Retsarkiver opbevarede Uddrag eller Afskrifter af Fyenbo Landstings Skjøde- og Pantebøger, ere med faa Undtagelser nær ikke ældre end omkring ved Aaret 1680, medens alt, hvad der er ældre, maa søges i de originale Protokoller, der i sin Tid ere afleverede til Landsoverrets-Arkivet i Kjøbenhavn, hvorfra de igjen ved den senere Ordning af Arkivvæsenet, ere afleverede til Rigsarkivet. De ældste Bind af disse Protokoller maa imidlertid betragtes som nogle af vore vigtigste Kildeskrifter til Landets indre, stedlige Historie i Tiden før og efter Enevoldsmagtens Indførelse, idet de omfatte en paa Ejendoms-handeler, Magelæg og Pantfættelser mærkelig Tidsperiode, hvor Følgerne af Kristian den fjerdes sidste Krig og den ved Arv og Skifte forvirrende Deling af Sordegodset efter Hartkorn — saa tydelig affpejler sig. Man folgte,

pantfatte og udlagde Fordegods, selv Konge- og Krongodsset maatte pantsættes og udlægges som brugeligt Pant, der aldrig mere eller faare sjælden blev indløst. Pantsættelser, Afregninger og Udlæg for Forstrækninger til Hærens og Flaadeus Udrustning som „til Rigets øvrige Behov“ rev op i Krongodsset som ingensinde tidligere. Men Forholdene her i Landet bleve endnu værre under og efter den af Kong Frederik den tredie saa letfindig paabegyndte Krig med Sverrig, hvor flere af vore ansete adelige Slægter maatte vige fra Grund og Ejendom for rige Pantehavere, Handels- og Pengemænd, uden- og indenlands fra.

En Del af disse Protokollers ældste Bind indeholder i Grunden kun et mere eller mindre fuldt Register, senere bliver det mere et Uddrag og atter senere faar man Skjødene, tildels ogsaa Pantebrevene i deres fulde Ordlyd.

Under Kildestudierne til min „Holstenshus og Rækkebølles Historie“ havde jeg med Ministeriets Tilladelse en Række af de ældste Bind til Afbenyttelse i mit Hjem, hvor jeg uddrog Hovedindholdet af de vigtigste Skjøder og Pantebreve. Da der imidlertid fra flere Sider er stillet Opfordringer til mig at gjøre disse, for Lokalhistorien interessante Noticer mere tilgængelige og da der er aabnet Blads i nærværende Tidsskrift har jeg foretaget en ny Revision indtil Udgaugen af Marts 1663, hvorved ethvert Skjøde og med saa Undtagelser nær ogsaa alle Pantebreve ere medtagne. Derimod har jeg, nærmest af Hensyn til Bladsen opgivet at medtage de fleste af de paatænkte Anmærkninger, Oplysninger og Henvisninger til de forekomne mindre bekendte Person- og Stednavne, der saa vidt muligt ere gjengivne med den forejundne Skrivemaade. Til Vættelse

for Afbenyttelsen af disse Uddrag, ere de vigtigste Stednavne, navnlig alle Skjøder paa større Gaarde trykte med mere iøjnefaldende Skrift.

1646.

1. 16. Septbr. er læst Fru Maren Brochenhuusens Skjøde til hendes Børn, Tomfru Margrete og Birgitte Ascherleben, paa Anpart i en Gaard i Ejgense By, Grindløse Sogn af 12. Septbr. 1646¹).

2. — læst Fru Kirsten Oldelands, fl. Christian Normands, Skjøde til Casper Ducs Frue, Regidze Oldeland og deres Arvinger paa hendes Hovedgaard **Nlstedgaard** (Sønderbroby Sogn) med alt sit rette Tiliggende. (Dat. 13. Juli f. A.)

3. — læst Niels Banners Skjøde til Iver Winde (Wind) til Nørholm, (Øster Horne Herred) Danmarks Riges Raad- og Befalingsmand paa Dalum Kloster, paa en Gaard i Nasum Herred, Højrup Sogn, Berstrup By. (Dat. 26. Juli f. A.)

4. — læst Landsdommer Henning Povifkes Bantebrev til Iver Winde paa 500 Rixdlr., til hvis Forsikring er pantsat en Gaard i Nasum Herred, Fraude Sogn og By. (Noteret indløst.)

5. 14. Oktbr. læst Fru Maren Brochenhuusens Skjøde til Peder Brochenhuus paa **Norstoufs Hovedgaards** Bygning og Tilbehør, saavel i Norstoufs Hovedgaards Grund og Ejendom, nemlig 2 Skpr. 1 Tdt. Htk.

¹) Se Engelstoft: „Brochenhuserne“ i Historisk Tidsskrift IV og V Bind.

1646.

(Dat. 12. Oktbr.). Vigeledes læst hendes Skjøde til bemeldte hendes Broderføn Peder Brochenhuus paa en Gaard i Giesteløff.

6. — Erik Quidkaus Pantebrev til Niels Trolle paa 810 Rixdlr. imod Pant i en Gaard i Stovby Herred kaldet Blstrup. (Dat. 30. Septbr.)

7. 28. Oktbr. læst Jomfru Birgitte Afcherslebens Skjøde paa en Gaard i Grindløse By til Erik Quigau til Sandager af 16. Oktbr.

8. 23. Decbr. læst et Pantebrev af Sidzel Høeg, fl. Ebbe Munks til Fjellebrouf, paa 1000 Rixdlr. til Gregers Krabbe til Torstelund, hvorfor er given Pant i en Gaard paa Den **Illumb** (Svaninge Sogn), Salling Herred af 24. Decbr. 1645. Af den nævnte Gaard hvedes i Landgilde 1 Tønde Smør, 2 Tønder Torst, 1 Pd. Havre¹⁾, 1 Foderoye, 2 Faar, 2 Gjæs foruden Smaaredsel. Hver Td. Hkf. var ved denne Panteforskrivning anfat til 60 Rixdlr. Gregers Krabbe havde ikke laant Sidzel Høeg denne Pengesum, men godstagt for jamme hos hæderlig og højlerde Mand Dr. Christopher Schuldt, Medicus udi Ottense²⁾ (Odense).

9. 23. Decbr. læst et Testamente inellem Margrete og Birgitte Afchersløfuer (Afchersleben), hvorefter den længstlevende skulde arve den andens efterladte Formue. Vigeledes er læst nævnte Søstres Fuldmagt til deres Broder Anders Afchersløfuer, at indfordre deres Arvegods efter Hans Frederik og Casper Afchersløfuer (dat. Søholm d. 22. Decbr. 1646.)

10. — læst et Pantebrev af Niels Mortensen

¹⁾ Et Pd. Rug var 20, 1 Pd. Byg 24 og 1 Pd. Havre 40 Skpr.

²⁾ Torstelund Hovedgaard i Hornum Herred i Jylland.

1647.

Vemmenæs Færgegaard paa Taafinge til Ane fl. Per Tommesens i Rudkjøbing (dat. Rudkjøbing d. 18. Decbr. 1746).

1647.

11. 27. Januar læst Skjøde fra Oluf Daa til Holmegaard til Mogens Raas paa en Gaard i Masum Sogn og By (dat. 13. Juni 1646).

12. — læst Stadesløsbrev fra Ejler Høeg paa 1250 Rixdlr., hvorfor er pantsat Gods i Lunde Sogn (Odense Amt), men til hvem Pantet er givet, meddeles ikke.

13. — Fru Anne Brahes Stadesløsbrev til Gunde Rosenkrands paa 4000 Rixdlr., hvorfor er pantsat hendes **Hovedgaard Elved** med dens underliggende Bøndergods (dat. 13 Januar j. A.).

14. — Fru Anne Frijes Pantebrev til Holger Rosenkrands paa 600 Rixdlr., hvorfor er givet i Pant 2 Gaarde, den ene i Brendrup, den anden i Haalsø (dat. 14. Decbr. 1646).

15. — læst Gregers Høegs Pantebrev til Hr. Henrik Heinrichsen til Thørridz og Nørrup Sogne paa 400 Rixdlr., hvorfor er pantsat 2 Bøndergaarde i Binding Herred, den ene i Hjemose, den anden i Hagenrup (dat. 25. Debr.).

16. — Gregers Høegs Pantebrev til Hr. Jonas Lauridsen, Sognepræst til Viby, paa 1000 Rixdlr., hvorfor er pantsat 4 Bøndergaarde i Refsvindinge Sogn og By (dat. Rørbeck d. 24. Decbr. 1646).

17. — Landsdommer Henn. Bouwiske Pantebrev til det almindelige Hospital i Odense paa 2000 Rigsdaler,

1647.

hvorfor er pantsat en Gaard i Wolderløf By, en G. i Allerup, en G. i Thorup og en G. i Birkum.

18. — Kgl. Konfirmation paa en Gaard i Odense, som Borgmester Hans Nielsen sammesteds har skjødet til Hospitalet i Odense (dat. Kjøbenhavns Slot den 16. Maj 1646).

19. — Anne Brahes Stadesløsbrev til Tjorgen Rosenkrands, hvori hun lover til ham og hans Arvinger at betale 3,803 Rixdlr. 4 Mk. 12 S. til første St. Hansdag.

20. — Sidjel Høegs Pantebrev til Sidjel fl. Peder Nielsens i Nyborg og hendes Arvinger paa 1190 Rixdlr., hvorfor er pantsat en Gaard i Wolfstrup kaldet Lundegaard, en Gaard i Voltefskov og et Bol i Agerup¹⁾, dt. 24. Decbr. 1646. (Noteret annulleret efter Mortifikationsdom af 30. Juni 1773.)

21. — Skjøde af Peder Grubbe til Njestrup til hans Svoger Niels Friis paa 7 Gaarde og 2 Gadehuse i Høslager, 1 G. i Boebierre og 7 G. i Boermark (dt. 6 Decbr. 1646).

22. — Marquar Kœstiens Wlagestifte til Niels Friis, hvorved den Første afhænder en Halvgaard i Høslager imod en Gaard i Hinderup i Vends Herred.

23. — Landsdommer Henning Powistis Pantebrev til Tver Wind paa 5000 Rixdlr., hvorfor han pantsætter sin Hovedgaard **Hollægaard** (Hollufgaard) med Gaardens Mølle, 5 Gaarde og 1 Hus i Nøder Holluf samt 3 Gaarde og 4 Huse i Over Holluf af 8. Januar 1647. (Noteret indløst.)

24. — en Overdragelse af Gjeller Efuert Banner

¹⁾ Agerup — en nedlagt Bondeby i Krarup Sogn.

1647.

til Ringstedgaard til Erik Tørgensen i Odense paa en Gaard i Svønde (Sødinge, Ringe Sogn), dt. 17. Januar 1647.

25. 10. Februar læst Skjøde fra Woldemar Daac til Gunderup til Anders Bille paa en Gaard i Skrilling (dat. 14. Febr. 1647).

26. — Skjøde fra Eiller Høeg til Falch Giøe paa 2 Gaarde og 1 Gadehus i Søerup By. Ligeledes læst Skjøde fra Falch Giøe Henriksen til Eiller Høeg paa 2 Gaarde og 1 Gadehus i Vesterfjerninge.

27. — Pantebrev fra Eiller Bille til Rikkebølle til Christopher von Dffenbiierg paa 5000 Rixdr. og derfor pantsat en Del Tordegods i Salling Herred (uden nærmere Opgivelse), dt. 21. Januar 1647.

28. — Peder Billes Skjøde til Steen Bille til Kiersgaard paa en Gaardspart i Babel i Vends Herred af 21. Januar 1647.

29. — Steen Billes Skjøde til Tomfru Anne Bille Pedersdatter paa 2 Gaarde i Røyle, Weilby Sogn.

30. — Marquar Koessteens Pantebrev til Kjerteminde Latinskoles Formyndere paa 500 Rdr., hvorfør er pantsat en Gaard i Høslager Sogn og By. (11. Novbr. 1646.)

31. — Skjøde fra Marquar Koessteen til Lundsgaard til Niels Friis paa 4 Gaarde, 1 Gaardspart og et Gadehus i Høslager By.

32. — Tomfru Birgitte Afchersleben „Opdragelse“ til Jesper Hansen i Gjølds Betaling paa en Gaard i Bolmer By, Skam Herred (20. Febr. 1647).

33. — Skjøde fra Anders Afchersleben til Grudzau paa en Gaard i Grindløse, Skam Herred til Fru Ellen Giøe fl. Mourids Afchersleben til Jerstrup (20. Febr. 1647).

1647.

34. — Skjøde fra Tomfru Birgitte Afcherſleben til hendes Broder Anders Afcherſleben paa en Gaard i Grindløſe By (15. Februar 1647).

35. — Mageſkifte imellem Niels Friis og hans Svoger Marquar Koeſten, hvorved den første afſtaar en Gaard i Hinderup, Vends Herred imod en halv Gaards Grund i Heſlager.

36. — 10. Marts læſt et Forleningsbrev af Ejler Wille til Raffeboſle til hans Tjener Peder Brandd paa en ham tilhørende Gaard Lægholm i Veſter Doby, at nyde, bruge og beholde ſin Livſtid (dt. 28. Febr. 1647). (Staar Stam Herred i Stedet for Salling)*.

37. 7. April. Skjøde fra Dorothea Oldeland fl. Henrik Jeſperſen til Holmegaard til Fru Ingeborg Gyldeſtierne fl. Hans Oldlands til Uggerſlevgaard paa en Gaard i Bladstrup, Hjadstrup Sogn, Lunde Herred, en Gaard i Stamherred, 1 Gaard i Højrup Sogn og By og en Gaard i Koſterſlev i Skovby Herred.

38. — et Pantebrev af Jens Bang i Bogenſe til Erik Raas for 113 Dlr., hvorfor er pantsat tvende Baaninger der i Byen.

39. — Peder Lange og Erik Juell, Kommiſſarere, deres Citation, at Peder Søffrenſens Kreditorer ſkal møde i Ribe og modtage deres Betaling (dat. 21. Juli).

40. — Skjøde fra Claus Wæſ (Ute) til Henrik Thott paa al den Lod og Anpart, han havde i Rynkebygaard, ſom han forud havde pantsat (22. Marts 1647).

41. — Skjøde fra Loduig Roſenkrandz og Maximilianus Roſenkrandz til Anders Wille paa

* Lægholm (Lejholm) den nuværende Pilegaard ved Veſteraaby.

1647.

Nybøllegaard, med et Bol og 3 Huse paa Hovedgaardens Grund, samt 5 Gadchuse. Ligeledes Skoufsboe i Berlinge Sogn og en Gaard i Højgen Thorp i Wends Herred (dt. 4. April 1647).

42. -- 2. Juni Skjode fra Palle Christensen til Hendrich Thott paa 2 Gaarde i Sødinge (dt. Gudme Herreds Ting d. 8. April 1647).

43. — Corjits Ulfelds Skjode til Anders Wille (dat. Møllerup d. 26. Marts 1647) paa en Gaard i Riongtorn.

44. 26. Juni. Niels Banners Skjode til Henrik Lange paa en Anpart i Neraa Mølle i Nasum Herred.

45. — Skjode fra Anne Brahe til Levin van Wilou paa **Elffuedgaard og Gods**.

46. — Skjode fra Rigsmarft Anders Wille til Mogens Høeg paa nogle Bøndergaarde (uden videre Meddelelse) (dt. Løfuitzmosse d. 8. Juni 1647).

47. -- Skjode fra Erik Raas til Frants Lyde paa nogle Bøndergaarde (dt. Kjøbenh. 30. April 1647).

48. — Skjode fra Elise Giø til Jdc Skinkel paa **Berstrup Gaard og Gods** (dt. Odense d. 12. Juni 1647).

49. 30. Juni. Skjode fra Niels Banner til Ringstedgaard til Falch Giø paa 2 Gaarde i Berstrup (dt. Odense d. 23. Juni 1647).

50. — Skjode fra Falch Giø til Henrik Lange paa en Mølle i Hundstrup Sogn, Sunds Herred (dt. Odense d. 25. Juni 1647).

51. — læst en „Opdragelse“ fra Niels Banner til Erik Tørgensen paa en Gaardspart i Berup, som Erik Tørgensen igjen personlig for Retten overdrager til Steen Wille til Kjærsgaard.

1647.

52. — en Førskrivning fra Borgmester Hans Bang i Bogense til Niels Gyldestjerne (dt. 13. Aug. 1642). Ligeledes læst et Skjøde fra Hans Bang i Bogense med en „Opdragelse“ til Erik Jørgensen (dt. Mellemose d. 9. August 1642).

53. — Rubech Pøests Pantebrev til Erik Jørgensen Raadmand i Odense paa en Gaard i Meelby (dt. Odense d. 9. Septbr. 1637).

54. — Fru Sidzel Høegs Pantebrev til Erik Jørgensen paa 3 Bøndergaarde i Salling Herred (dt. 24. Juni 1647).

55. — Skjøde fra Niels Banner til Erik Raas paa en halv Gaard i Perstrup (dt. Rygaard. d. 26. Juni 1647).

56. — Læst Erik Jørgensens Lod for sin Gjellds Krav paa Skifte efter Fru Hytte Wille — nemlig en Gaard i Allelø Broby og en dito i Høfslund (Høsmark eller Høslum ?).

57. — Skjøde fra Ejler Euvvert Banner paa sin Broders Vegne til Erik Raas paa Halvparten i en Gaard i Perstrup (dt. 26. Juni 1647).

58. — Skjøde fra Frandts Lykke til Erik Raas paa 3 Gaarde og 1 Gadehus i Egense Sogn, 1 Gaard i Østerskjærninge og 1 i Vesterskjærninge.

59. — Skjøde fra Ejler Euvvert Banner til Erik Jørgensen Raadmand i Odense paa en Bondegaard i Sønderby (dt. 17. Januar 1647).

60. — Fragaar Arvingerne efter Byfriver Ejler Hansen i Hjerteminde Arv og Gjelb. Byfoged Niels Hansen opbyder hans efterladte Gods til Kreditorerne.

61. 14. Juli. Pantebrev fra Sidzel Høeg fl. Ebbe

1647.

Munds til Thomas Brodersen paa 2 Gaarde i Millinge, Svanninge Sogn (dt. Odense d. 10. Juli 47).

62. — Niels Banners Skjøde til Henrik Lange paa Part i Neraa Mølle (dt. Rygaard 24. Juli 1647).

63. — Ejler Banners Skjøde til Jørgen Brahe paa en Gaard Faaremoser i Varløse Sogn (dt. 14. Juli 47).

64. — Fr. Margrete og Birgitte Usherlebens Skjøde til Jesper Hansen (Raadmand i Odense) paa Halvpart i en Gaard i Eigense, Grindløse Sogn (dt. Søholm d. 18. Juli 1647).

65. — Henrik Langes Skjøde til Jesper Hansen paa en Mølle i Hundstrup Sogn, Sunds Herred (dt. Odense 6. Juli 1647).

66. — Præbister Banners Skjøde til Erik Raas paa Halvparten i en Gaard i Berstrup By (dt. Rygaard 6. Juni 47). — Ligeledes læst Ejler Edb. Banners Skjøde paa den anden Halvdel i nævnte Gaard, ligeledes til Erik Raas.

67. — Erich Banners Skjøde til Jffuer Wind paa en Gaard i Neraa Sogn (dt. Odense 13. Juli 47).

68. 28. Juli: Landsdommer Hen. Powisch's Skjøde til Hen. Schuldt paa 4 Gaarde i Fraufde Sogn i Overholluf By (dt. Finstrupgd. 10. Juli 1647).

69. — Steen Billes Skjøde til Gunde Rosenfrank paa noget Tordegods i Fyen (dt. Odense d. 15. Juli).

70. — Ejler Billes Pantebrev til Jens Poulsen, Læsemester i Odense, paa en Gaard, kaldet Blangholm, i Gesteløf Sogn (dt. Rikkebølle d. 13. Januar 47).

71. — Sidse Høeg, fl. Ebbe Munds, Pantebrev til Palle Christensen paa en Gaard i Østerby, Svanninge Sogn.

1647.

72. 28. Juni: Læst Ejler Banners „Opdragelse“ til Jesper Hansen i Odense paa en Part i Neraa Mølle (dt. Odense d. 18. Juli 1647) og en dito paa en Gaard i Vejrup, Vends Herred.

73. — Erik Quidzaus Pantebrev til Mester Hans Poulsen, Rektor i Odense, paa en Bondegaard i Skovby Herred, Wisfløff (Wigerslev) Sogn, kaldet Nykjøbing (dt. Sandagergaard St. Hansdag 1647).

74. — Niels Banners Skjøde til Sten Bille paa hans Andel ($\frac{1}{4}$ Part) i en Gaard i Wehrup By. Vigeledes læst.

75. — Gunde Rosenbrandzes Skjøde til Sten Bille paa hans Hovedgaard Stafføgaard i Jylland (dt. Odense 16. Juli 47).

76. 11. August: Læst Sidzel Høegs (fl. Ebbe Munk) Pantebrev til Greigers Krabbe paa en Gaard paa Illumb (Ilum i Salling Herred), som Peder Voller paabor, (dt. Fjellebro 7. Aug. 1647).

77. — Skjøde fra Margrete Morby, fl. Thønne Billes til Billechouff, til Herløf Normand paa en øde Gaard i Broby ved Odense (dt. Billestov d. 6. Aug. 1647).

78. — Skjøde fra Ejler Bille til Anders Bille paa en Bondegaard i Glamsbjerg (dt. Raffebølle 31. Juli 1647).

79. 25. Aug.: Sidzel Høegs Pantebrev til Christian Scheel paa 2 Gaarde i Millinge, Svaninge Sogn (dt. Fjellebro d. 20. Aug. 1647). — Vigeledes læst et andet Pantebrev til Greigers Krabbe paa 2 Gaarde i Østerby (dt. Fjellebro d. 20. Aug. 1647) og et tredie Pantebrev til Korfits Trolle af samme Dato paa en Gaard i Saltinge og en i Østerby.

1847.

80. 25. Aug.: Skjøde fra Anud Bjørnsen til Peder Brochenhuus paa en Gaardspart i Gielsted (dt. 23. Aug. 47).

81. — Hendrich Søffrensens Skjøde til Peder Brochenhuus paa en Gaard i Skam Herred (dt. 24. Aug. 47). Ligeledes Elline Gjøes Pantebrev paa en Gaard i Skam Herred.

82. 8. Septbr.: Sidzel Høegs Pantebrev paa en Gaard i Svanninge (dt. Fjellebro d. 26. Aug. 47).

83. — Skjøde fra Ejler E. Banner og hans Brødre til Henrik Lange paa en Mølle i Neraa Sogn (dt. Odense 10. Septbr. 47).

84. — Hilleborg Ascherslebens Pantebrev paa en Gaard i Egense (dt. Odense d. 28. Aug. 47).

85. 22. Septbr.: Herløf Normands Pantebrev til Falck Gjøe paa noget Tordegods (uden nærmere Oplysning), dt. Odense 20. Septbr. 47.

86. — Jesper Hansens Skjøde til Fru Ellen Gjøe paa en Gaard i Skamby.

87. 1. Decbr.: Gunde Rosentranges Pantebrev til Mogens Høeg paa 2 Gaarde i Roelund, 2 i Åsperup, 1 i Rosløff og 1 i Suenstrup (Svenstrup).

88. — Sidzel Høegs Pantebrev til Mogens Høeg paa 2 Gaarde i Svanninge (d. 25. Novbr. 47).

89. — Læst en Opdragelse til Jesper Hansen af Fru Hilleborg Aschersleben og Tomfruene Margrete og Birgitte Aschersleben paa en Gaard i Grindløse Sogn og By (dt. Odense 26. Septbr. 47).

1848.

90. 20. Januar: Læst Ejler Høegs Pantebrev til

1648.

Iffuer Wind paa nogle Gaarde i Sønderfj Søgn, Seerup By (dt. Dalum d. 17. Januar 1648).

91. 20. Jan.: Henning Powisches Pantebrev til Iffuer Wind paa nogle Gaarde i Nasum Herred, nemlig 1 G. i Frauffde, 1 G. i Overholluff, 1 G. i Nederholluff og 1 G. i Birkum.

92. — læst Henrik Rankhaus Stjøde til Anders Bille paa nogle Gaarde i Sønderbroby, som Erik Knudsens Enke paabor (dt. Kjøbenhavn 10. Jan. 1648).

93. — Pantebrev fra Anne Friis, fl. Laurids Lindenouw til Mogens Raas paa nogle Gaarde i Asperup (dt. Dregaard d. 16. Jan. 1648).

94. — Ejler Billes Pantebrev til Anders Mogens paa 2 Gaarde i Salling Herred (uden nærmere Meddelelse) dt. Rakkebølle d. 23. Decbr. 1647.

95. 9. Febr. Erik Billes Forleningsbrev (dt. Kjærsgaard d. 20. Septbr. 1638), hvori han overdrager Tytte Christensdatter, boende i Bogense, en Gaard i Barløffe — hvor Niels Nielsen paabor, at nyde og bruge kvit og frit sin Livstid og derefter at tilfalde hans rette Arvinger.

96. — Forleningsbrev af Steen Bille til Kiersgaard af 5. Marts 1645 til Peder Hansen i Bogense, paa en Bondegaard i Weilby at nyde og bruge kvit og frit sin Livstid og derefter at tilfalde hans rette Arvinger. (Dt. Muscovia d. 5. Marts 1645).

97. — Somfr. Kirsten Poffels (eller Poffes) Stjøde (dt. Odense d. 1. Febr. 1648 til Hendrich v. der Bodebusk, paa 2 Gaarde, den ene i Ejby, den anden i Kierby. (Noteret indfriet).

98. — Pantebrev af Anne Friis, fl. Laurids

1648.

Vindenovs til Dregaard, til Epler Høg paa 2 Gaarde i Vester-Lunde (dt. 11. Novbr. 1647). Ligeledes læst et andet Pantebrev af Anne Friis til Epler Høg af 13. Januar 1648 paa et halvt Tufinde Rixdale, hvorfor hun pantsætter 2 Gaarde i Skamby Sogn.

99. 23. Febr. Pantebrev fra Anne Friis til Tørgen Seefeld paa en Gaard i Brendrup (dt. Orregaard d. 21. Febr. 1648).

100. — Pantebrev af Sidzel Høeg, fl. Ebbe Munks til Fjellebro, til Christoffer Andersen i Sallinge paa 500 Rixdler., hvorfor hun pantsætter en Gaard i Espe (dt. 20. Febr. 48).

101. — Erik Quidhous Skjøde paa en Gaard i Vigerslev Sogn (dt. Gielstov d. 5. Maj 1638) og opbyder alle fri Folk denne Gaard at købe.

102. — Sidzel Høegs Pantebrev til Tørgen Masmussen paa en Gaard i Bantinge, for 300 Rixdler. (dt. 20. Febr. 48).

103. — Arvs og Gjælds Fravigelse efter Bodil Jakobsdatter i Favrshølle Præstegaard (dt. 23. Febr. 48).

104. 8. Marts. Pantebrev af Anne Friis, fl. Laurids Vindenovs, paa en Gaard i Alsperup (dt. 28. Febr. 48).

105. 22. Marts. Pantebrev af Falch Gise til Hvidkilde paa en Gaard, kaldet Speilsgaard (Nyhølle) til Tørgen Schuldt.

106. 28. Marts. Ejler Billes Skjøde til Ejler Høeg paa en Gaard i Ratterby, Diernessø Sogn.

107. — Ingeborg Gyldenstiernes Skjøde til Tfuur Wind paa en Gaard i Masum-Herred i Neraa Sogn og en i Binding Herred i Højrup Sogn (dt. Uggersløfsgaard d. 22. Febr. 1648).

1648-

108. 3. Maj. Fru Sidzel Høegs Pantebrev til Jørgen Schult til Finstrupgaard paa 400 Rixdlr., hvorfor der er pantsat en Gaard i Svanninge 1640.

109. — Ejler Billes Pantebrev for 1000 Rixdlr., hvorfor er pantsat til Jørgen Koch nogle Gaarde i Gundestrup.

110. 31. Maj. Fr. Birthe Krabbes Skjøde til Knud Bille, Jffuer Krabbe og Ejler Bille paa en Gaard i Rybølle.

111. — Fru Anne Brahes Pantebrev paa 233½ Rixdlr., hvorfor hun paa egen og Datter Fr. Birthe Brahes Vegue pantsætter en Gaard i Odense.

112. 28. Juni læst Falch Gjøes Skjøde til Jffuer Wind paa 2 Gaarde i Berstrup.

113. 12. Juli. Frands Povists Pantebrev til Jens Povlsen (i Odense) paa 1000 Rixdlr. (dt. 28. April 1648), hvorfor er pantsat 2 Bøndergaarde i Kastel (Herrested Sogn).

114. 26. Juli. Claus Dynes (eller Dyræs) Skjøde af 23. Juni 48 til Christopher Urne paa en Gaard i Allested.

115. 9. Aug. Eleonora Ulfeldt Skjøde til Jffuer Wind paa en Gaard i Høirup og et andet Skjøde paa en Gaard i Hunstrup.

116. 23. Aug. Brix Jørgensens „Opdragelse“ til Henrik Tage paa et Bolig i Gultved.

117. — Henrik Tages Skjøde paa en Gaard i Gultved til Niels Raas.

118. 20. Septbr. Skjøde fra Sidzel Høegs Arviuger paa Steensgaard og dens underliggende Tordegods. D. 2. Septbr. 48 (til Wenzel Rothkirch).

1648.

119. 20. Septbr.: Hn. Walfendorps Skjøde til Anne Below paa en Gaard i Skeby og en Gaardspart i Otterup.

120. 4. Oktbr. Fru Ingeborg Gylldenstiernes Skjøde til Henrik Gylldenstierne paa en Gaard, 1 Bejr-mølle og et Kirkebol i Muntebo, 2 Gadehuse i Agedrup og 1 Gaard i Vester Kjærby (dt. 30. Septbr. 1648).

121. — Skjøde fra Kirsten Oldeland til Casper Due af 28. Septbr. 1648 paa **Ølsted Hovedgaard**, med 8 Gaarde og Bol i Ølsted By og 1 G. i Allested. (Medunderskrevet af Henning Walfendorff og Erik Raas).

122. — er læst et Gavebrev af Niels Raas til Henrik Lange til Nygaard paa **Nygaard** med tilliggende Bøndergods — som er i Langaa 24 Bønder som pløjer og saar, samt 12 Gadehuse. I Galbjerg er 8 som pløjer og saar og 2 Gadehuse, fremdeles 1 Gaard i Holmdrup, $\frac{1}{2}$ G. i Gislevholme, 1 G. i Frørup, $\frac{1}{2}$ G. i Brudager med andet Strøgods, som tilforn har ligget under Nygaard, hviket Guds overdrages Henrik Lange at nyde, bruge og beholde imod at overtage adskillige større Gjeldsfordringer.

123. 2. Novbr. Ejler Billes Skjøde til Wenzel Rotkirch paa 5 Gaarde og Bol i Millinge med Nørre Mølle i Svanninge Sogn (dt. 30. Oktbr. 1648).

124. — Ejler Ernst Banners „Opdragelse“ til Jesper Hansen i Odense paa Anpart i en Gaard i Brulle.

125. 15. Novbr. Gregers Høegs Skjøde til Marquar Røedsten paa **Fershaffue Hovedgaard** med 6 Gaarde i Ræffninge (dt. Rørbeck d. 29. Oktbr. 1648).

126. — Skjøde fra Fru Anne Friis fl. Laurids Lindenows til Fr. Mette Friis Andersdatter paa **Holsøgaard** i Brenderup Sogn, som for nogle Aar siden er opbygget af det Tilliggende, som laa under 2 Anne Friis

1648.

tilhørende Bøndergaarde. (Undertegnet af Niels Krabbe til Skjelling og Christian Friis til Vaaren).

1649.

127. 31. Januar læst Ejler Høegs Pantebrev paa 100 Rixdlr. til Odense Hospital, hvorfor gives Pant i 5 Bøndergaarde i Stusby (Staabh) og Tarrup.

128. -- Karen Johan Anderjis Skjøde til Wenzel Kottkirch af 30. Januar 49 paa en Gaard i Vester Egense.

129. — læst Falck Giøe Heinrichsens Pantebrev til Jffuer Wind paa 1000 Rixdlr., hvorfor pantsat 2 Gaarde i Serslef. Et andet Pantebrev af 15. Januar paa 500 Rixdlr., ligeledes til Jver Wind, hvorfor er pantsat 4 Gaarde i Scrup. Noteret indløst.

130. — Magelæg imellem Gregers Høeg og Hans og Markus Rødsten, angaaende en Gaard med nogle Huse og en Enghave i Røstrup.

131. — Jfr. Jde Scheels Pantebrev til Catrina v. der Haffart (!) paa 200 Rixdlr.

132. 14. Febr. Henrik Gyldenstiernes Skjøde til Br. Brochenhus paa en Gaard i Querndrup.

133. — Jens Poueskes Pantebrev til Ejler Høeg paa 1000 Rixdler., hvorfor pantsat 2 G. i Overholluf.

134. — Pantebrev af Jde Skinkel til Jerstrup paa 1000 Rixdlr. til Jffuer Wind, hvorfor er pantsat Hovedgaarden Jerstrup, med saa mange Bøndergaarde, som de 1000 Rixdlr. beløber sig til. (Dat. Odense 1. Febr. 49).

135. — Anne Brahes Brev til Jesper Hansen

1649.

i Odense paa 600 Rixdlr., hvorfor er pantsat en G. i Vøflinge Sogn kaldet „Hoffuet“.

136. 28. Febr. Skjøde af Jesper Hansen i Odense til Sten Wille paa Andel i en Gaard i Wejrup (dt. 27. Febr. 49).

137. — Skjøde fra Ejler Wille til Rakkebølle til Falch Giøe Henrichsen paa 2 G. i Mosebo, Flemløse Sogn, 2 G. i Glensbjerg og nogle Steder sammesteds (dt. Rakkebølle d. 26. Febr. 49).

138. — Skjøde fra Niels Kaas til Tørgen Brahe paa en Gaard i Espe.

139. — Henning Waltendorps Brev til Iffuer (Vind) paa 1600 Rixdlr. Specie, at betale til 11. Decbr. førstt. Ligeledes et andet Brev paa 1600 Rixdlr. Sp. at betale 1650 den 20. Dag.

140. — Fru Ide Heidendorps til Orelund udgivne Breve; et paa 126 Rixdlr. til Jakob Borgmester i Afsens, et paa 250 Rixdlr. til Jens Clausen og et paa 56 Rixdlr. til Per Iffuerfen.

141. 11. April. Skjøde fra Fru Maren fl. Christen Tordsens til Dueslund, (Duelund, Lysgaard Herred, Thyland) til Tørgen Brahe, Hvedholm, paa nogle Gaarde i Søby. Understf. af Wendix Norby og Ejler Wille til Geelksouff.

142. 25. April. Henning Powitzs Pantebrev paa 3000 Rdlr., til Odense Hospital, hvorfor er pantsat 1 G. i Wolderslef, 1 G. i Allerup, 1 G. i Korup, 1 i Birkum og 1 i Nedder Holluf (dt. 14. April 1649).

143. — Pantebrev fra Fru Ide Heidendorps, fl. Bartolemaeus v. Kæmpers til Orelund, til Fru Margrète Norby paa 100 Rixdlr., hvorfor er pantsat en Gaard i Haare. (Not. indløst).

1649.

144. 9. Maj. Skjøde af Gyler Wille til Ratteshølle til Key Lykke paa 4 Gaarde med 55 Svins Olden i Hundstrup By. (Underst. af Erik Raas og Falch Gise).

145. 18. Juli. Skjøde af Lisbeth Lunge, fl. Palle Rosenkrands til Arenterup, til Frands Løche til Overgaard paa 4 Gaarde i Maalo i Wiby Sogn og 1 G. i Stubberup (dt. 10. Juni 1649).

146. — Skjøde af Falch Gise Henrichsen til Hvidkilde til Henrik Lange til Fuellig paa 2 G. og 2 Huse i Glamsbjerg, Baag Herred (dt. 4. Maj 1649).

147. — Skjøde fra Frederik v. Buchwald til Neergaard til Peder Brochenhus, boende i Svendborg, med Fuldmagt for afg. Claus v. Buchwalds Søns og samtlige Arvingers Vegne paa **Norstov Hovedgaard**, med Bygning, Haverum og rette Tilliggende og underliggende Bønder, uemlig 3 G. i Rynkeby, 1 G. i Sødinge, 1 G. 9 Huse og 1 Bol. i Giesteleu, 1 Bol. i Heden, 2 G. i Langsted, 1 G. i Maslef m. m. (dt. 29. Juni 49).

148. 28. Juli. Pantebrev af Peder Brochenhuus til Fred. v. Buchwald til Nedergaard paa 6,185 Rdlr. 1½ Ort, at betale i 3 Terminer med 6 pCt. Renter, hvorfor han pantsætter **Norstov Hovedgaard**, med Bøndergods og Tilliggende (dt. Kbh. 30. Juli 49). (Annuleret ifølge Mortifikationsdom af 29. Aug. 1798).

149. 1. Aug. Skjøde af Fru Leue Barnekow, fl. Tønne Frijs til Tølløsegaard, til Anders Wille, Danmarks Riges Marsk, paa en G. i Nybølle (Hillerølev Sogn) dt. 30. Juni 1649. Underst. af Henu. Walfendorp og Hen. Powist.

150. — Pantebrev af Gunde Rosenkranzes paa 1000 Rixdlr. til Arent v. d. Kula, hvorfor er pantsat

1649.

6 Gunde Rosenkranzes Gaarde i Weuflinge Sogn. Bliver Pengene ikke betalte til den fastsatte Tid, bliver hver Td. Hft. regnet for 50 Rixdlr., og Handel derved berigtiget.

151. 1. Aug.: Skjøde fra Peder Grubbe til Lystrup og Christoffer Lindenow til Lindeswold, Admiral paa Bremerholm, til Cort Henriksen Merker, Borger og Handelsmand i Kjøbenhavn, paa 3 Gaarde og 1 Gadehus i Querndrup By (dt. Rbh. d. 15. Juni 1649).

152. 15. Aug.: Skjøde fra Helvig Bille, fl. Johan Brockenhus, til Fru Lisbet Sophie Rankau, fl. Hans Lindenows til Iffuernæs, paa en Bondegaard i Esfve (Esfør), Husby Sogn (dt. 3. Aug. 1649).

153. 29. Aug.: Skjøde fra Jakob Lindenow til Hadslund (Haislund, Hjerm Herred?) til Fru Helvig Bille, fl. Johan Brockenhus til Verbet, paa 7 Gaarde og 3 Huse i Wejlby og Wejlby Torp (dt. 30. Juli 1649).

154. 10. Oktbr.: Pantebrev af Prebiørn Banner til Lundsgaard til Jens Krug paa 50 Rixdlr., hvorfor pantet en halv Gaard i Wantinge, at nyde og beholde, indtil Pantet er betalt.

155. — Skjøde af Marchor Koedsten til Lundsgaard til Otto Parsberg til Ternit, Danmarks R. R., Befalingsmand paa Standerborg Slot, paa 2 Gaarde i Querndrup By. (Undert. af Gregers Høeg til Rørbeck og Henning Powisch til Hollægaard).

156. 7. Novbr.: Skjøde af Henning Walkendorph til Henning Powisch paa en Gaard i Fraude. (Undert. af St. Bille til Kjersgaard og Nyl Walkendorph til Tidselholt).

157. 21. Novbr.: Skjøde af Fru Anne Friis, fl. Laurids Lindenow, til Mogens Raas til Støfringgaard

1649.

paa en Gaard i Astrup (Asperup eller Gastrup), Vends Herred).

158. 5. Decbr. Gavebrev af Helvig Bille, fl. Johan Brochenhus til Verbech, til Laurids Skinkel til Gierstov, hans Søn Johan Skinkel paa en Gaard i Blastrup i Hjadstrup Sogn.

159. 19. Decbr. Pantebrev af Falch Sivie til Tørgen Schult til Findstrupgaard paa 4000 fuldvægtige Rixdtr., hvilke Penge Ejler Bille til Raktebølle vil undgælde for, medens Falch Sivie Henriksen har pantsat 7 Bøndergaarde i Maestrup (dt. 30. Novbr. 1649).

160. — Stjøde af Falch Sivies til Hvidfelt til Christopher Offenbierig til Laßon af Prøjsen paa en Gaard i Gesteløff, kaldet Blanchholmb, der skylds aarlig 2 Pd. Byg, 1 Ort Havre, 1 Td. Smør, 8 Sk. Penge, 1 Lam, 2 Gjøes, 4 Høns, 1 Foerøge, og Stov til 40 Svins Olden.

1650.

161. 23. Febr.: Mageskifte imellem Kongen paa Odense Hospitals Begne og Wenzel Rothkirck, hvorved der fra Hospitalet afftaas en Gaard i Svaninge Sogn imod en Gaard i Eigense, Grindløse Sogn.

162. — Erik Banners Pantebrev til Mogens Müller Tørgensen paa 600 gangbare Rixdtr., hvorfor er pantsat en Gaard Dansboe i Odense Herred.

163. — Stjøde fra Erik Dvidzoo til Sandager til Niels Trolle til Trolholm og hans Frue Pernille Rosenfrands paa noget Tordegods i Thyland.

164. 6. Marts: Stjøde fra Tørgen Raas til Henrik Lange paa Tordegods i Nørre Herred paa Mors.

1650.

Undertegnet d. 26. Jan. 1650 af Peder Brochenhuus til Norstov og Niels Friis.

165. 6. Marts: Haandskrift, udgivet af Anne Friis, fl. Laurids Lindenow, til Rasmus Nielsen, Raadmand i Aarhus, paa 850 Rixdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Skovby Herred.

166. 20. Marts: Stjøde af Ejler Høeg til Dallund paa Jfr. Helvig Rodsterns Vegne paa en Gaard i Drigstrup Sogn, hvilken Gaard han efter Kgl. Maj. Befaling stjøder til Marquar Rodsten (dt. 14. Juli 1650).

167. — Magestifte, hvorved Jørgen Brahe afstaa til Peder Brochenhuus en Gaard i Quærndrup mod en Gaard Kioldemose i Giestelef Sogn.

168. — Stjøde fra Henrik Lange til Nygaard til Peder Brochenhuus til Norstov paa et Bol i Gultved, Kværndrup Sogn, d. 20. Jan. 1650.

169. — Stjøde af Gunde Rosenkrands til Bindinge til Henrik Gyldenstjerne til Skovsboe paa Glved Hovedgaard med Skov og Mark, et Bolig, kaldet Banggaard, en Mølle og nogle Huse i Glud Skov, samt det til Gaarden hørende Bøndergods, nemlig 13 Gaarde i Bøfling, 12 G. i Bierup, 1 G. i Esterbølle, 1 G. i Hemmerleff, Brunlund Nygaard, 2 G. paa Heden, 2 G. i Haarslev, 4 G. i Egelsstof, 1 Smedie i Eskildstrup, 1 G. i Morup, 1 G. i Gambby (dt. 16. Febr. 1650).

170. 6. April: Gavebrev fra Fru Margrete Norby, fl. Tønne Billes til Billestov, til Jfr. Birte Urne og hendes Arvinger paa Tordegods i Staane (dt. 1. Marts 1650).

171. 20. April: Stjøde af Anne Friis, fl. Laurids Lindenow, til Jfr. Else Raas paa 1 G. i Skambby Sogn (dt. 2. Marts 1650).

1650.

172. 1. Maj: Pantebrev af Fru Ide Heidensdorph, fl. Bartolomæus Ræmbters til Orelund til den kongelige Ridefoged Peder Marquardsen ved Haderslev Len paa 600 Rixdlr., hvorfor er pantsat 2 Gaarde i Haare, Tanderup Sogn.

173. 15. Maj: Stjøde af Anders Bille til Damsbo til Otto Krag til Voldbiørg paa Unpart i en Gaard i D.-Stjærninge.

174. 24. Maj: Pantebrev fra Henrik Gyldestierne til Schosbo paa 15,000 Rixdlr. til Frederiksborg Skole, hvorfor han pantsætter sin Hovedgaard **Broløkke** paa Hindsholm med tilliggende Bøndergods, som er 404½ Td. 2 Sfr. 2½ Td. 1 Alb. 5tk. (dt. 29. Oktbr. 1650).

175. 24. Juli: Et andet Pantebrev fra Henrik Gyldestierne til Poul Carstensen, Borger i Nykjøbing paa 300 Rdlr. Sp., hvorfor er pantsat en Gaard i Masum Herred (not. indløst).

176. — Stjøde fra Steen Brahe til Knudstrup til Steen Bille til Kiersgaard paa Tordegods i Jylland.

177. 21. Aug.: Stjøde fra Vincents Bille til Valbhygaard til Anders Bille til Damsbo paa 4 Gaarde i Weilby og 2 i Balslev.

178. 21. Aug.: Magestifte imellem Frants Lycke til Offuergaard og Henrik Gyldestierne t. Skousbo, angaaende et Stykke Jord i Hverring Enemærker samt 2 Gaarde i Mesing Sogn, som skal overdrages Frants Lycke imod 1 G. og 1 Hus i Nyntebh.

179. — Magestifte imellem Gunde Rosentrands til Bindinge og Vincents Bille til Valbhygaard, hvorved Vincents Bille modtager en Gaard, Mosegaarden i Vends Herred, og som han igjen afstaar til Anders Bille.

1650.

Ligeledes afftaar Gunde Rosenfrands til Vincents Wille 4 andre Gaarde i Wends Herred.

180. 21. Aug.: Pantebrev af Lisbet Rosenfrands, fl. Otto Kr. . . . til Manderup paa 1240 Rixdlr. til Laurids Jensen, Forv. paa Østergaard, hvorfor er pantsat Jordegods i Stam Herred (dt. 16. Juni 1650).

181. — Stjøde af Cort Hendriksen Mercher i Kjøbenhavn til Peder Brochenhus til Korskov paa 3 G. og et Gadehus i Querndrup, som Peder Grubbe til Vjstrup og Chr. Lindenow til Lindesvold havde overdraget og solgt til Cort Hendriksen.

182. 18. Septbr.: Stjøde af Gunde Rosenfrank til Bindinge til Henning Pomist til Hollufgaard, Landsdommer i Fyen, paa en Gaard i Kjøle (dt. Odense d. 1. Septbr. 1650).

183. — Mageskifte imellem Fru Helvig Wille til Hanstedgaard og Tørgen Brahe til Huidholm, idet førstnævnte afftaar en Gaard i Søby Sogn til Tørgen Brahe imod 2 Gaarde i Kjøle By, Wejlby Sogu.

184. 2. Oktbr.: Pantebrev af Henning Walkendorp til Glorup paa 1600 Rixdlr. til Arnt v. der Kulla, Befalingsmand paa Kronborg, hvorfor han pantsætter 3 G. i Brenderup By, Gudbjerg Sogn (dt. Odense 24. Septbr. 50).

185. 6. Novbr.: Stjøde af Sten Wille for hans Søstersøn Erik Brochenhuus til Leerbeck paa hans Gods i Thyland til Henning Pomist til Holluffgaard.

186. — Pantebrev af Anna Friis, fl. Laurids Lindenow, paa 350 Rixdlr. til Claus Madsen, Borgmester i Middelfart, hvorfor pantsættes en Gaard i Hølsøe. (Not. indløst).

1650.

187. 20. Novbr.: Pantebrev af Cyler Høgg til Dallund paa 824 Rixdlr. til Otto Krag til WoldbiERG, hvorfor pantsat en G. i Wllerup (Ollerup) og 1 i Stogrup, Sunds H. (dt. 11. Febr. 1650).

188. 2. Decbr.: Skjøde af Chr. Lindenow til Vindesvold, Admiral paa Biemerholm, til Niels Friis til Hæsselagergaard paa 4 Gaarde, 1 Gaardspart og 2 Gadehuse i Hæsselager Virk, 2 Halvgaarde og Part i en Mølle i Vormark, samt en Halvgaard i Vostøer (Voësøre).

1651.

189. 22. Jan.: Pantebrev af Hilleborg Wille, fl. Chr. Bachfis til Steenballe paa 4000 Rixdlr. til Jffuer Wind, hvorfor pantsættes **Critsholm** og **Torpegaarde** med underliggende Gods (dt. 30. Oktbr. 1650).

190. — Henning Waldkendorp og Anders Wille, Falch Vhke og Sørgeu Vhkes underkrevne Lod og Udlæg til Cornelius v. der Ammersfort (Hamsfort) i Odense af Fru Anne Vhke, fl. Fred. Quidkau til Quidkauholm og hendes Vørns Gods for 2000 Rixdlr. med Rente og Omkostninger. Herfor er pantsat og udlagt 1 G. i Skoufby og 1 i Wøflinge, Munkehuset, Brandstrup Mølle, regnet i Hartkorn 60 Rixdlr. Tønden, ialt 1732½ Rixdlr.

191. — Opdragelseskrev af Hans Wilhelm i Odense, hvori han erkjender at være skyldig 1000 Rixdlr. til Peder Pedersen, Raadmand sammesteds, for adskilligt Proviant og rede Benge, han havde modtaget „forleden Fejdetfd“, til Hærens og Flaadens Underhold, hvorfor han havde modtaget af Kronens Gods i Udlæg og atter afstaaet til P. Pedersen 1 G. i Haarslev By og nogle Gaarde i Ukerup.

1651.

192. 22. Jan.: Sten Villes Indførsel i Fru Anne Brahes Bolig, kaldet Sjeldenglad i Veuslinge Sogn for 150 Rixdlr.

193. — Stjode fra Claus Madsen, Borgmester i Middelfart, til Henrik Gyldenstjerne paa en Gaardspart i Særsklev.

194. — Stjode af Henrik Wille til Thiersbeck af 6. Marts 50 til Peder Mund til Møringgaard paa 1 G. i Sallinge By.

195. — Kongens Brev til Maren, fl. Antonius Suizers i Ottense, som i forgangne Fejde havde forstrakt Kronen med 362 Rdr., hvorfor er pantsat en Gaard i Riong Sogn, under Dallum Klosters Len.

196. — En lignende Forsikring af Hans Wilhelm (Wilmusen) i Odense, for adskilligt Proviant og rede Penge, Peder Pedersen som Raadmand havde forstrakt Krigsfolket med i forrige Fejde. Derfor blev han forsikret med 1000 Rdr. og udlagt til P. Pedersen 1 Gaard i Haarslev pr. Td. Hft. 50 Rd. = 343; en anden Gaard 281 Rd., en tredie Gaard 193 Rd., en fjerde Gaard 120 Rd. og 1 Bol i Akerup 170 Rd.

197. 10. Febr.: Kongens Pantebrev til Fru Lisbet Sophie Randgav, fl. Hans Lindenows til Hundslund, som havde forstrakt til Rigets Behov forleden Fejdetid med 2158½ Rixdlr., hvorfor fikredes Pant i 1 G. i Skappendrup, 1 G. i Kierby, 1 G. i Ullerslev og 6 G. i Koldinghus Len i Sylland (dt. 18. Decbr. 50).

198. — Kongens Pantebrev til Middelfart Borgere for 2147½ Rixdlr. for Forstrækning i forleden Fejdetid og til P. Lauridsen og P. Nielsen sammesteds for 666 Rdr. 64 Sl. for et Skib, hvorfor pantsat 1 G. i Fullerup og

1651.

noget Jordegods i Thyland, at nyde og bruge, indtil Forstrækningen tilbagebetales.

199. 5. Marts: Skjøde fra Claus Dyre til Sindmgaard, Enevold Raas og Marquar Roedsten paa hans Søsters Vegne til Gregers Høgg af 26. Febr. 1651 paa 1 G. i Fløstrup.

200. — Skjøde af Enevold Raas til Søs (Søegaard) til Marquar Roedsten til Lundsgaard paa 1 G. i Bregvær, 2 G. i Kølstrup, 1 Stykke Jord i Nerre og 1 Bol i Rissendrup.

201. — Pantebrev af Claus Wcke (Ute) til Lammehoffue til Karen, fl. Johan Borchardsens i Odense (Oluf Bagers Datter), dt. 2. Febr. 1651, paa 183 Rixdr. 32 Sk., som han lovede at betale til St. Knuds Dag førstt., hvorfor er pantsat en Gaard i Giesteløff.

202. — Magestifte imellem Tørgen Brahe til Huidholm og He luig Bille, saaledes, at Tørgen Brahe afstaar en Gaard i Røgle og en i Thorup mod en Gaard i Siø Søby.

203. 19. Marts: Skjøde af Hendrich v. Putbusk til Rjørup til Hendrich Gyldestierne paa 2 G. i Egelby i Skovby Herred.

204. — Skjøde af Falch Giøe Hendrichsen til Tørgen Schult paa 2 G. i Bierne (dt. 16. Marts 1651).

205. — Skjøde af Tørgen Schult til Falch Giøe paa 2 G. i Duby (16. Marts 1651).

206. 2. April: Skjøde af Gregers Høeg til Rørbeck til Anders Bille paa Jordegods i Thyland.

207. — Skjøde af Fru Kirsten Oldelands, fl. Christen Normands, til Anders Bille paa Anpart i en Gaard i Allerup (Salling H.)

1651.

208. 2. April: Kongens Skjøde til Hendrich v. Putbusk, for hvad Kronen ham er skyldig for Udlæg i forleden Fejde, 193 Rixdrl. 32 Sk., hvorfor pantsat 4 G. og 1 Hus i Thoresø, AUFFGERNES Birt.

209. 30. April: Kongens Brev til Karen Krabbe, fl. Holger Rosenkrantz til Demmestrup, for 1001 Rixdrl. 3½ Mk. 3 Sk., som Kongen er skyldig for Forstrækning i Fejdetiden, hvorfor er pantsat 1 G. i Kollsted, 1 G. i Bogenø, 1 G. i Vester-Hæsfinge, at nyde, bruge og beholde som brugeligt Pant — med al Herlighed — Sagten alene undtagen. I to af disse Gaarde: i Kollsted og B. Hæsfinge havde Fru Karen Krabbe dog forlods Pant for henholdsvis 273 og 369 Rixdrl.

210. — Skjøde af Falch Gise Hendriksen til Huidtild til Christoffer Offenbierg til Lassen paa hans Hovedgaard **Lægholm i Duby.**

211. — Magesifte af Lisbet Korff, fl. Torben Gabrielsen til Erholm, med Sorgen Brahe, saaledes at Sorgen og Otto Brahe afftaar Fordegods i Thyland mod en Gaard i Ørsted.

212. — Pantebrev af Falch Gise Hendriksen til Chr. Offenbierg paa 3000 Rixdrl., hvorfor pantsættes en Del Fordegods i Fyn.

213. 14. Maj: Pantebrev af Fru Anne Friis, fl. Laurids Lindenow, paa 1000 Rixdrl. til Fru Sophie Friis, fl. Frederik Munchs til Haraldskier, hvorfor pantsættes 2 G. i Hølsø Bg.

214. — Skjøde af Vene Barnekow, fl. Tønne Friis til Tølløse, til Peder Brochenhus paa en Gaard i Freltofte og en Gaard i Giestelef (dt. 26. Marts 51).

1651.

215. 14. Maj: Skjøde og Magestifte af Chr. Offenbergs til Falck Gise paa 4 Acre, Vejholm tilhørende.

216. 6. Aug.: Brødrene Corfits, Laurids, Ebbe og Flemming Ulfeld samt Oluf Brochenhuus's understrevne Skifte over hvad Lod og Del deres Moder Fru Birgitte Brochenhuus, deres Broder Henning Ulfeld og deres Søstre Fru Elsebet, Fru Marie, Fru Karen og Fru Birgitte Ulfeld er tilfalden efter deres Broder Knud Ulfeld af det Gods, ham var udlagt af Kronen for Forstærkning i Fejdetiden, som er Fordegods i Fyen og Sjælland. Deriblandt en G. i Rappendrup og en G. i Grønderup, som deres Moder, Broder og Søstre skulde beholde efter lgl. Maj. Skjøde.

217. — Ejler Høegs Pantebrev til Otto Krag paa 600 Rixdr. Sp., hvorfor pantsat 2 Gaarde i Wllerup, Sunds H. (dt. 24. Juni 51).

218. — Kongens Pantebrev til Henrik Gyldenstjerne (dt. Rbh. 20. Juni 51) for Forstærkning til Kronen med 1754 Rixdr., hvorfor pantsat Gaarde og Gaardsparter i Bogenje, Drigstrup og Kierby.

219. — Skjøde af Erik Banner til Boserup til Henrik Gyldenstjerne paa en Gaard, Damsbo, Odense Herred.

220. 7. Aug.: Kongens Pantebrev til Henning Walkendorff for 1909 Rixdr. 16 St. som Forstrækning i Fejdetiden (hvorfor givet Pant i 2 af Kongens Gaarde i Ørendrup, 1 G. i Maderup, 1 G. i Schelderup og 1 i Rolsted.

221. — Kongeligt Pantebrev til Henning Walkendorff, der modtager 4 Gaarde i Wirtrup som brugeligt

1651-

Pant (de 3 Gaarde regnedes for 35, den ene for 50 Rdlr. pr. Td. Sk.), for en Fordring paa 1483 Rixdlr., der var overdraget H. W. af Niels Bager, Borger i Kjøbenhavn, som Kronen i Fejdetiden var bleven ham skyldig.

222. 7. Aug.: En Overdragelse af Hans Wilhelm i Odense til Tffuer Wind paa 1 Gaard i Merrup (Naraa), han havde i Pant af Kongen. Samme Gaard var taget til 605 Rdlr.

223. — Fraviger Niels Hansen, Bager i Årsens, sig Arv og Gjæld efter sin Fader.

224. — Skjøde fra Helvig Rosenkrands til Sebygaard til Anders Wille paa Anpart i en Gaard i Ølsted By, Salling H., som ham var overdraget efter Kongens Skjøde.

225. — Kongens Pantebrev til Niels Friis for hans Forstrækning til Kronen forleden Fejde = 133 Rdlr. 32 Sk., hvorfor er givet Pant i en til Odense Bispegaard hørende Jord, hvoraf Elsebet Ulfeld til Orbækfunde giver aarlig 1 Rdlr.

226. — Kongens Pantebrev af 22. Maj 51 til Hans Willumsen, forrige Generalproviandmester i Tjen, for 6,666½ Rdlr. 16 s og for hans Broder, afg. Sorgen Willumsen 164½ Rdlr. 16 s, Forstrækning til Riget i forleden Fejde, hvorfor er pantsat en Del Jordegods i Nyborg og Hagenskov Len, nemlig 3 Gaarde og 1 Ejendomsgaard i Haarby, 1 Ejendomsgaard i Hørrup, 1 Bol. i Åkerup, 1 Gaard i Nørre Broby og en Del Jordegods i Thyland.

Fremdeles et andet Pantebrev til Hans Willumsen fra samme Fejde paa 616 Rdlr. og paa hans Broders Vegne for 105 Rdlr., hvorfor er pantsat 1 Gaard i

1651.

Sionge (Sødinge), 1 Gaard i Vester Hæfinge og noget Jordegods i Sjælland.

227. 7. Aug.: Overdragelse fra Jørgen Seefeldt Christoffersen til Hans Willumsen paa 3 G. i Sionge By (Kinge Sogn) og noget Jordegods i Sjælland, som Niels Magesen, Indvaaner i Kbh., var udlagt af Hs. fgl. Majestæt.

228. — Flemming Ulfelds Skjøde til Karen Krabbe paa en Part paa 100 Rdlr. i en Gaard i Rolfsted, Masum Herred, som ham arveligen var tilfalden efter sin Broder Knud Ulfeld.

229. 3. Septbr.: Magesfifte imellem Oluf Parsberg til Jernit og Jørgen Brahe, hvorved den første afstaar 1 G. i Espe mod 1 G. i Egestov By.

230. — Skjøde fra Steen Wille til Kiersgaard paa hans Søstersøn Erik Brochenhusens Vegne paa noget Jordegods i Bresten Sogn, Sjælland, til Hendrich Thott, Befalingsmand paa Dronningborg.

231. — Pantebrev af Anne Quidgau, fl. Claus Wdis til Lammehauffe, til Peder Brochenhuus (dt. 24. Juli 51) paa 60 Rdl. Sp., hvorfor er pantsat en Bolig, kaldet Randeskauffet.

232. — Skjøde af Peder Pedersen, Naadmand i Odense, til Anders Wille til Damsbo paa en Halvgaard i Ølsted, han af Kongen havde modtaget i Gjølds Betaling (dt. 9. Juni 51).

233. — Magesfifte imellem Jørgen Brahe og Oluf Parsbjerg, hvorved J. Brahe afstaar en Gaard i Egestov mod en G. i Espe.

234. — Skjøde fra Hans Friis til Kragerup paa Hfr. Hille Urnis Vegne til Steen Wille paa Jordegods i Sjælland.

1651.

235. 3. Septbr.: Kongens Skjøde og Pantebrev til Elisabet Ulfeld paa 588 Rdlr. 82 Sk., som er Forstrækning til Rigets sidste Fejde, hvorfor pantsat en Gaard i Esterbølle (Kugaards Len), hvor hver Td. Sk. regnedes for 60 Rdlr.

236. 17. Septbr.: En Overdragelse af Hans Wilhelm til Erik Jørgensen, Raadmand i Odense, paa 4 Gaarde i Siønge (Sødinge), Gudme H., hvilket Gods Niels Aagesen i Rbh. havde modtaget i Pant af Kongen og atter igjen afhændet og overdraget til Jørgen Seefeld og H. Wilhelm.

237. — Skjøde fra Hendrik v. Putbusk til Niørup til Henrik Gyldenstjerne paa en Gaard i Jullerup By.

238. 1. Oktbr.: Kongens Pantebrev — eller Kopi deraf — paa 13,967 Rdlr. 32 Sk. som Forstrækning af det islandiske Kompagni, hvorfor er pantsat 1 G. i Haarsløff Sogn, 2 G. i Jullerup, 5 i Farstrup, 1 i Gummerup, 1 i Allefj, 1 i Agedrup, 1 Mølle i Balderup, 1 Gaardspart i Rue og et Par Gaarde i andre Sogne.

239. — Skjøde af Gunde Rosenkrands til Bindinge af 29. Septbr. 51 til Falch Gise paa 3 G. i Viby og 2 i Balslov.

240. 15. Oktbr.: Pantebrev af Gyler Høeg til Dallund til Morten Schindelf til Østergaard (dt. Viborg 27. Septbr. 51) paa 2000 Rixdlr., hvorfor pantsat 5 G. i Sønderfj.

Et andet Pantebrev, ligeledes af Gyler Høeg til Erik Høeg paa Bjørnsholm paa 4000 Rixdlr., hvorfor pantsat 8 G. i Sønderfj.

241. — Mageskifte imellem Christian Stiell Jørgensen og Lisbet Sophie Ranzau, hvorved Chr. Stiell

1651.

faar et Bol. i Balsløv S., kaldet Dyrehaffue, mod et Bolig i Rørup Sogn.

242. 15. Oktbr.: Gavebrev af Peder Brochenhuus til Nørskouff med sin Hustru Tytte Gyldenstiernes Samtykke til Hr. Rasm. Oluffen, Medtjener i Ordet til Werninge Kirke, paa den Gaard i Langsted, som forn. Hr. Rasmus og hans Hustru Johanne Clausdatter bebo, til evindelig Ejendom.

243. 29. Oktbr.: Skjøde af Falch Giøc til Huid, tilde til Wenzel Kottkirch til Krogsgaard paa 2 G. i Biernet (Bjerne).

244. — Skjøde fra Hendrich Blomme og Ditløff v. Ulfefeldt (af 1. Maj 51) til Thomas Brodersen, Borgmester i Odense, paa en Bondegaard i Villesøfte. — Et andet Skjøde til Gregers Høeg til Nørbeck (dt. Hensborg 1. Oktbr. 51) paa en Gaard i Windinge Herred, kaldet Uysemoße.

245. — Magestifte, hvorved Lisbet Sophie Kanþau til Søgaard afstaar til Chr. Skjell Jørgensen et Bol. i Rørup Sogn (Dyrehaffue) imod et Bol. i Balsløff Sogn.

246. 12. Novbr.: Pantebrev af Maren, fl. Hans Nielsens i Odense, paa 300 Rdlr. mod 6 pCt. Rente til Henn. Walchendorph.

247. — Skjøde af Niels Boldvin paa 3 Huse i Højrup og Brendrup til Steen Wille.

248. 26. Novbr.: Skjøde fra Casper Due til Olstedgaard paa Anpart i en Gaard i Klauslunde Sogn til Henn. Þowiff.

249. — Ligeledes læst Skjøde paa Hans Oldelands Bart i nævnte Gaard til Henn. Þowiff.

250. — Opbydelse af Bertel Hansen, Raadmand i Nyborg, paa noget af Kronen modtaget Fordegods.

1651.

251. 26. Novbr.: Raadstuvindne udstedt efter Kongens Brev til Afsens Borgere, angaaende deres Forstrækning til Kronen under forleden Fejde, ialt 652 Rdlr., hvorfor der var pantsat eller udlagt 1 G. i Vesterhæsing, 1 G. i Heden, 1 G. i Drigstrup og 1 G. i Glensbjerg. Dette Gods skulde hvert Aar udbydes ved Landsathinget og endnu 1651 var kun den ene Gaard i Drigstrup solgt til Henn. Gyldenstjerne.

252. — Kongens Pantebrev til Hans Hauffmands, Kjøbenhavn, paa 133 Rdlr. 32 Sk. Forstrækning i Fejdetiden, hvorfor pantsat som brugeligt Pant 1 G. i Jarstrup, Skobby S. a 50 Rdlr. pr. Td. 5tf.

253. — Kongens Pantebrev til Hendrich Thoth for en Forstrækning til Kronen forleden Fejdetid, stor 479 Rdlr. 12 Sk., hvorfor givet brugeligt Pant i en Gaard i Bantinge (dt. 21. Maj 51).

Ligeledes et andet Brev af s. D., hvor der uden nærmere Meddelelse gives Pant i Krongods i Fyen for 876 Rdlr.

254. 10. Decbr.: Pantebrev af Anne Friis, fl. Laurids Lindenow til Orregaard, til Sfr. Anue Munch til Knafucrup paa 400 Rdlr. Sp., hvorfor pantsat 1 G. i Husby Sogn.

255. — Opbydelse af M. Knud Verche i Nrborg, Jakob Verche ibid. og Jens Pedersen i Maribo paa Gods, de efter Kongens Brev havde i Pant for Forstrækning til Kronen i forleden Fejde, nemlig 1 G. i Hofstrup, 1 G. i Heden og 1 Bol. i Riong.

256. — Kongens Skjøde (dt. Rbh. 24. Oktbr. 51) til Steen Bille paa 2 G. og 1 Gadehus i Kobberbølle, Bends S., imod at afstaa og udlægge til Kongen 2 G. i Balsløff og 1 i Aesperup.

1651.

257. 10. Decbr.: Overdragelse af Maren, fl. Antoni Johansens i Odense, til Frederik Gummarzbach af den Gaard i Riong, hun havde i Pant i Kronen, for 406 Rdlr. 1 Ort (pr. Td. Htf. regnet for 60 Rdlr.)

1652.

258. 4. Febr.: Skjøde af Sten Bille til Njersgaard til Landsdommer Henn. Powisk paa 3 G. og 1 Gadehus Weigelby.

259. — Skjøde og Mageskifte af Christ. v. Offenbierg til Veiholm, der afftaar en Gaard i Giestelew Sogn, kaldet Blanchholm, til Peder Brochenhuus, imod at denne igjen afftaar en Gaard, Clostergaarden i Svendborg og et Bænge udenfor Gerritsport.

260. — Skjøde paa **Norstov Hovedgaard** af Henrich v. Buchvalt til store Morde Sehe i Holsten, Ditløf v. Buchvalt til Tuus Kloster, Ditløf v. Buchvalt til Nybøll, Fru Catarine v. Wenjin og Frederik v. Buchvalt til Byluch og Keergaard som Fuldmægtig for de andre interesserede Arvinger efter Claus v. Buchvalt, som de havde udgivet til Peder Brochenhuus (dt. Rbh. 29. Juni 1649). Efter dette Skjøde er Norstov Hovedgaard anslaaet til 45 Tdr. Htf. med Bygning, Haverum og rette Tilliggende, samt Bøndergods, en halv Snes Gaarde med Skov til 6 Svins Olden. Saavel Hovedgaard som Bøndergods havde Buchvalderne erhvervet ved Indførsel hos Claus Brochenhuus 1647.

*) Blanchholm var en almindelig Bondegaard, der gav i Landgilde 2 Pd. Byg, 1 Ort Havre, 1 Fd. Smør, 2 Gjæs, 1 Faar, 1 Lam, 4 Høns og anden Smaaredjel.

1652.

261. 4. Febr.: Skjøde af Hen. Pomist til hans Stedjøn Eric Brockenhuus paa en G. i Thyland.

262. — Skjøde fra Margrete Nordbh, fl. Tønne Bildez, til Knud Schinkel paa Anpart i en Gaard i Kalle Len i Thyland, han havde i Pant af Kongen for 111 Rdlr.

263. — Opbydelse fra Hans Rasmusen, Borger i Svendborg, paa Borgerstabetz og Raadets Begue, angaaende 3 Bøndergaard, han havde i Pant af Kongen.

264. 12. Febr.: Overdragelse af Hans Wilhelm i Odense til Anders Bille paa en G. i Kiøng-Højrup, som i Gjelds Betaling var udlagt af Kongen.

265. 3. Marts: Kongens Pantebrev til Henning Pomist for Forstrækning i sidste Fejde 287 Rdlr. og til afg. Johan Brockenhus's Arvinger 63 Rdlr., hvorfor er givet Pant i Mourud i Vigerålev Sogn og noget mere Tordegods i Koldinghus Len.

266. 17. Marts: Pantebrev af Anne Friis, fl. Laurids Vindenow, til Jfr. Anne Munch til Knaterup af 9. Marts 52 paa 350 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. i Maarud, Wisløff Sogn.

267. — Kongens Mageskifte med Henning Pomist (dt. Kjøbenhavns Slot d. 10. Febr. 52, hvorved H. Pomist afstaar 1 G. i Allerup, 1 G. i Thurup, 2 G. i Virtum, 2 G. i Alleføj og 1 G. i Nørrebj, Klinte Sogn, imod 3 G. i Killerup.

268. — Kongens Pantebrev til Christian Daa (dt. Kbh. Slot den sidste Februar 51) paa 1649 Rdlr. 1½ Ort 10 Sk., hvorfor er pantsat 2 G. i Frauffue og 1 G. i Kierby.

269. 14. April: Kongens Pantebrev af 31. Decbr. 50 til Giøde Bram i Kjøbenhavn paa 12,766 Rdlr.

1652.

34 St., hvorhos bl. N. pantsfættes følgende Gods og Tjenere: 6 Bønder i Sønderlø, 1 i Eigelsestouf, 1 i Stafferbj, 2 i Ollerup, 2 i Bantinge, 1 i Himmerløf, 1 i Ørridsløf, 1 i Farstrup, 1 i Allesø, 2 i Asteby, 3 i Mcelby og 4 i Øridsløff.

270. 14. April: Overdragelse og Tingsvidne af Salling Herredsting af 30. Marts 52, hvorefter Palle Christensen i Højrup haver afftaaet, skjødet og afhændet 5 G. og 1 Gadehus i Højrup, 1 G. og 1 Gaardspart i Nybølle til Key Lycke til Ranzauholm, som Henrik Wille tilforn til Palle Christensen i Gjelds Betaling har overdraget.

271. 28. April: Kongens Brev (dt. Kjøbenhavn d. 17. Marts 52), hvorefter Kongen og Kronen erklærer at være skyldig til hans Kjerlighed Kongen af Pollen for en Andel i den Forstrækning, han Riget i forleden Fejde haver gjort, som er 3075 Rdr., for hvilken Sum Hs. kgl. Maj. haver udlagt til Hs. Kjerligheds Fuldmægtig Samwel v. Sarecke følgende Gaarde og Gods, som dennem igjen har afftaaet til Henning Bomist og Kongen til ham pantsat, nemlig: **Wollersløfgaard**: Bendt Hansen og Anders Jensen skylder aarlig 16 Tdr. 2 Skpr. Rug, 16 Tdr. 2 Skpr. Byg m. m. Desuden 7 hele, en halv og en øde Gaard i Wollersløfby. Hver Td. Hf. regnet for 50 Rdr. = 3,843 Rdr., at beholde som kongeligt Pant, indtil det igjen af Kronen bliver indløst.

272. — Skjøde af Corfits Rosenkrantz til Dømmestrup til Anders Wille til Damsbo (dt. Kbh. d. 16. April 52) paa 3 G. og 1 Gadehus i Jlenstøfte, 3 G. og 1 Gadehus i Enave, 1 G. og nogle Huse i Brydegaard samt Anpart i Akerupgaard, som Kongen havde pantsat til Corfits Rosenkrantz.

1652.

273. 28. April: Skjøde fra Prebiørn Banner til Anders Bille paa Lundsgaard i Espe Sogn, der skulder aarlig 2 Pd. Byg, 1 Fd. Smør, 1 Galt, 1 Dxe og anden Smaarebsel. Og foruden denne Gaard tillige et Bol i Bantinge.

274. 12. Maj. Pantebrev af Jde Schinkel til Jerstrup til Peder Brochenhuus til Norstouff paa 1000 Rdlr. Sp. at betale Phil. Jakobi (1. Maj) 1653, hvorfor er pantsat hendes Hovedgaard **Jerstrup** med Skov, Mark, Fiskevand og Fægang.

275. — Skjøde og Overdragelse af Fred. Gummersbach, Borger i Odense, til Anders Bille, D. R. N., Befalingsmand paa Skanderborg, paa 1 G. i Riong Sogn, som han havde faaet i Gjelds Betaling af Maren, fl. Antoni Johannsens, som samme Gaard havde i Pant for 406 Rdlr. Forstrækning til Kronen under Fejden.

276. — Skjøde af Niels Friis til Hefelager til Fru Elsebet Ulfeld paa en Jord til Odense Bispegaard, taxeret for 60 Rdlr.

377. — Gjælds- og Pantebrev af Karen og Hilleborg Bille til Hans Brodersen, Stigtfriver over Otense Provsti, 300 Sdlr. (Slettedaler), som er deres Moders Gjeld til bemelte Provsti, hvorfor de pantsætter Hovedgaarden **Stoufsgaard** i Kirke-Søby Sogn, som de selv paaboer.

278. — Skjøde af Karen Krabbe, fl. Holger Rosenkrandzis til Wemmetofte af 30. April til Arendt v. der Kulla, Befalingsmand paa Kronborg Slot, paa **Løgtved Hovedgaard** i Stenstrup Sogn med alt sit rette Tilliggende, Hyllebjerg- og Hedensmølle, Hyllebjerg Skov regnet til 300 Svins Olden, Lille Løgtved By 5 G. og

1652.

1 Hus, Stenstrup By 10 G. og 4 Gadehuse med Skov til 20 Svins Olden, desuden 3 andre Gaarde der i Byen uden Skov, Hundtofte By 4 G. med Skov fælles med Lille Vogtved til 13 Svins Olden. Desuden den største Part i en Gaard, 5 Gadehuse og 5 andre Gaarde i samme By. Dongshøjrup 1 G., Lunde 2 G. og Vandemosehus, Halager 1 G., Gæpe 1 G., Ulbølle 5 G. og 2 Huse. Fremdeles i 1 G. i Brandsby, Hjadstrup Sogn, 1 G. i Næsbøhoved-Broby, nogle Gaarde i Wiersløf og 1 Hus i Fastrup.

279. 26. Maj. Stjøde af Lene Barnekow, fl. Tønne Friis, til Barbare v. Ahlefeldt, fl. Sorgen Rodtblefs, paa Anpart i en Gaard i Østrup, Lunde Herred.

289. 9. Juni: Gavebrev og Stjøde af Henrich Vindenow til Gaffnøe, Jakob Vindenow til Hundslund, Fru Christence Vindenow, fl. Claus Seesteds til Øridsløff Kloster, og Fru Tde Vindenow, fl. Steen Wille til Braagaard (d. 22. Maj 1652), til Fr. Martha Urne, efter som deres fl. Moder, Elisabeth Sofie Ranzau til Søgaard, har givet og foræret deres Søsterdatter, bemeldte Fr. Martha Urne, **Nisløf Hovedgaard** med en Del underliggende, nærmere specificerede Gods, der ved Sødskendestiftet efter deres Morfader Breide Ranzau 1618 er ansat for 36 Tdr. Htk.

281. — Kongens Pantebrev til Peder Rasmussen, Borgmester i Malmø, paa 2 G. i Allesø (dt. 27. Ap. 52).

282. — Kongens Pantebrev til Hendr. Putbust paa noget Jordegods, som Hs. Kjærlighed Kongen af Polen havde faaet Udlæg i, for 1472 Rdlr., som er Andel i den Forstrækning, der var ydet Riget under den

1652.

forløbne Fejdetid. Dette Gods, som var 4 G. og 1 Hus i Auernæs og 1 G. i Brandsby, havde Hs. Kjærligheds Fuldm. atter overdraget til Hen. v. Putbusf.

283. 7. Juli: Skjøde af Henrich Oldeland til Uggersløfgaard til Casper Due til Ølstedgaard paa en G. i Fangel-Thorup.

284. — Skjøde fra Samuel Sarecke, fgl. Polst Factor, ifølge Kongens Brev til Dffue Suel til Lundbeck, da han havde betalt den polske Factor 12000 Rdlr., imod at Dve Suel modtog Pandumgaard med underliggende Gods og Ejendom i Nørre-Sjælland, der ifølge Kongens Skjøde af 29. Maj 1652 var udlagt til Hs. polske Majestæt.

285. 21. Juli: Skjøde af Ulrich Chr. Gyldenløve til Henning Bowist paa en Jord i Killerup Mark.

286. — Pantebrev af Ejler Høg til Dallund paa 1000 Dlr. til Gymnasiet i Odense, hvorfor han har pantsat 6 Gaarde i Seigerup (Pejrup eller Seerup?).

287. 4. Aug.: Afstaaelse fra Christoffer Urne til Aasmarch til sin Søster, Fru Ide Lindenow til Braa, af den Part i det Gods, deres fl. Moder Lisbet Rankau, fl. Hans Lindenows til Søgaard havde i Pant af Kongen, saa vidt hans Hustru paa Skifte er tilfalden, som er Jordegods i Masum Herred, Kjøbstedgods i Bogense og Korsør og Jordegods i Sjælland.

288. — Ejler Høegs Overdragelse og Afstaaelse til Fru Hilleborg Ascherleben, fl. Niels Stinkels til Søholm, paa al den Hct, han havde af Kongens Brev til 2 Gaarde i Glamsbjerg, underkrevet af Gregers Høeg og Eric Raas.

1652.

289. 4. Aug.: Kongens Pantebrev til Fru Mette Friis, fl. Henrik Sandbiørgs, for 713½ Rdlr., hvorfor er pantsat 1 G. i Brylle og 1 G. i Tumsøe.

290. 18. Aug.: Opladelsesbrev fra Suenborg, Borgmester og Raad, angaaende et Stykke Jord, Erik Raas til Vindstov havde afhændet til Frue Kirke, saa havde Svendborg Borgere igjen overladt Erik Raas 11 Boder af den Ejendom, han tilforn havde tilstjodet Kirken, nemlig 6 Boder i Hølgade og 2 Gaarde i Møllergade.

291. 1. Septbr.: Henning Powijfs Pantebrev til Laurids Jakobsen, Biskop i Fyen, for 1000 Rdlr. Børnepenge, at betale om et Aar, med 60 Rdlr. i Rente, hvorfor er pantsat hans Gaard **Wollersløfsgaard**, som Lauris Mortensen og Laurids Jensen ibor.

292. — Sammes Pantebrev til Jens Poulsen, Rektor i Odense, paa 500 Rdlr., at betale til forstk. St. Knuds Dag, hvorfor er pantsat 1 G. i Fraufde (dt. 11. Juli 52).

293. 15. Septbr.: Skjøde af Fru Hilleborg Ascherleben, fl. Niels Skinkels til Søholm og Morten Skinkel til Søholm, understrevet og beseglet af Henr. Gyldenstjerne og Peder Brochenhuus til Ejler Høeg til Dallund paa 1 G. i Højrup By, Skovby H., og 1 G. i Thourup By, Stam H.

294. 30. Septbr.: Skjøde af Gunde Rosenkrands til Bindinge til Falch Gis Hendrichsen (af 19. Septbr. 52) paa 2 Bol. og 1 Gadehus i Viby, Wends H.

295. — Skjøde og Overdragelse fra Margrete Galt, fl. Wendix Sefeldt, Leutn. under Niels Dyffes Kompagni, til Sorgen Rosenkrands til Kildgaard (Sjælland) paa 1 G. i Kindstrup, som Kongen for hendes Mauds Skuld havde „bebrevet“ hende for Tjeneste i forleden Fejde.

1652.

296. 13. Oktbr.: Skjøde af Fru Hilleborg Afshersleben, fl. Niels Skinkels og Morten Skinkel til Søholm, til Peder Brochenhuus paa 1 G. i Heden.

297. 27. Oktbr.: Skjøde fra Marchor Koedsten til Lundsgaard til Henrik Lange paa Neeroh Mølle.

298. — Skjøde og Overdragelse af Axel Walchendorph til Thiseholt til Jesper Hansen, Raadmand i Odense paa 1 G. i Skilderup, 1 G. i Rolsted og 1 G. i Maderup, ham var udlagt i Betaling for Forstrækning til Kronen i forleden Fejde.

299. — Skjøde af Casper Due til Ølstedgaard til Raadmand Eric Sjørgensen i Odense paa Tordegods i Sjøland, han havde faaet udlagt af Kongen for resterende Sold som Officer i Fejdetiden.

300. 10. Novbr.: Skjøde fra Niels Raas til Marchor Koedsten til Lundsgaard paa 1 G. i Viby i Drigstrup Sogn og 1 G. i Revninge.

301. 24. Novbr.: Pantebrev af Hans Willumsen til Hans Brodersen paa 1000 Rdlr., hvorfor er pantsat Elmelund Tegllade og Brønderivare.

302. 8. Decbr.: Pantebrev af samme til Hans Brodersen paa 250 Rdlr. at betale ad Nare St. Andreas Aften, hvorfor pantsat 1 G. i Næraa, som ham af Kronen var udlagt.

303. — Skjøde af Niels Raas til Casper Due paa Anpart i en Gaard i Ølsted i Sønderbroby Sogn.

304. — Skjøde af Henrik Lange til Rygaard til Eric Raas paa 1 G. i Simmerbølle, 2 G. i Rundsbiørg og 1 G. i Clausebølle paa Langeland.

305. — Sammes Skjøde til Niels Raas paa hans Hovedgaard Fjellsig i Vendskysel med underliggende Bønder-

1652.

gods. Desuden Skjøde paa 2 G. i Begstrup med Skov til 50 Svins Olden, 2 G. i Rolsted med Skov til 38 Svin, 2 G. i Ullersløff med Skov til 10 Svin og en Halvgaard i Urup By. Disse Gaarde og Gods tilfammen regnet for 6,810 Rdlr. 1 Ort som Afdrag paa Henrik Langes Gjæld 10,000 Rdlr. Resten, 3,189 Rdlr., har Niels Raas betalt Henrik Lange.

306. 8. Decbr.: Skjøde af Niels Raas til Hendrik Lange paa 1 G. i Wolfstrup By, Ringe Sogn, og 1 G. i Glamsbjerg By.

307. 22. Decbr.: Skjøde af Henrik Lange til Nygaard til Peder Brochenhuus paa Neraa Mølle og 1 Bols Jord i Nerre By.

308. — Skjøde af Niels Raas til Peder Brochenhuus paa Anpart i en Gaard i Marsløff.

309. — Skjøde af Erik Raas til Vindskouf til Peder Brochenhuus paa 1 G. i Espe.

1653.

310. 19. Januar: Læst Kongens Pantebrev til Tørgen Rosenkrandtz til Kildgaard af 11. Jan. 53 paa 3,140 Rdlr. 3 Mk. 4½ Sk., som han til Flaadens Udrustning havde forstrakt Kronen. Derfor er pantsat følgende Krongods: 2 jordegne Gaarde i Huellinge (Vellinge), Skam Herred. (Den første skylder aarlig 4 Pd. Byg, ½ Pd. Gjesterihavre, ½ Pd. Smør, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Fodernød osv. Den anden Gaard: 3½ Pd. Byg, ½ Pd. Havre, ½ Pd. Smør osv. Skov til samme Gaarde 190 Svins Olden. Fremdeles 1 Gaard i Bjerge Herred og en Ejendomsgaard i Aahøjrup, og skal samme

1653.

Gaarde være fri for al Kostjeneste og al anden Udgift, som Adelens Gods kunne følge.

311. 19. Januar: Skjøde og Overdragelse af Sorgen Rosenkrantz til Erik Quikau til Sandagergaard, der overdrages det foran nævnte kongelige Pantegods af Sorgen Rosenkrantz.

312. 26. Jan.: Skjøde af Niels Raas til Fuelsing til Henrik Lange til Nygaard (dt. 11. Decbr. 52) paa 1 G. i Staurby.

313. — Kongens Brev af 23. Novbr. 52 til Jens Sørensen, Raadmd. i Horsens, at være skyldig til Chr. Sørensen, Jændrik, Peder Jørgensen, Sergeant, Diderik Andersen og Jens Nielsen, Korporaler, og 3 Gefrejder under Ejler Gabriel 73 Rdlr. for deres Tjeneste i Fejdetiden, hvorfor er pantsat for 50 Rdlr. Fordegods i Skalbierg.

314. — Skjøde af Kjøbenhavns Borgmester og Sslandst-Kompagnis Forvaltere til Sfr. Dorthé Schinkel til Lindved paa 1 G. i Marzløff, som af Kongen har været udlagt i Gjæld.

315. — Maren Povelsdatter, fl. Borgmester Hans Nielsens, Gjælds- og Pantebrev til Borgmester Th. Brodersen i Odense paa 300 Rdlr. til hendes Søn Christen Hansens Studeringers Fortsættelse, hvorfor pantsat nogle Soder paa Odense og Hunderup Marker.

Skjøde af Knud Ulfeld til Suenstrup til Sorgen Brahe paa Fordegods i Jylland.

316. — Skjøde fra Henrik Lange til Nygaard til Henning Powisk paa 1 G. i Staurby.

317. 9. Febr.: Pantebrev af Frandts Powisk til Raffnholdt til Mogens Raas til Støvringgaard paa 1000 Rdlr., hvorfor er pantsat 2 G. i Willumstrup, Ravnholt Birt.

1653.

318. 9. Febr.: Kongens Pantebrev til Otto Krag paa 4,086½ Rdlr. 8½ Sk. Forstrækning til Flaadens nødvendige Udrustning, hvorfor pantsat følgende Krongods i Nyborg Len: Egebjerg 1 G. og 1 Vol.; Ollerup 5 G., hvoriblandt Niels Pedersen Mørk en Officersgaard. Fremdeles **Korsbavn D**, hvoraf skyldes aarlig 10 Sk. Gjesteri, 1½ Pd. Byg, 4 Lam, 4 Gjæs, 8 Høns, med Skov paa samme D til 16 Svins Olden. **Auffuernat D**, hvoraf gives aarlig i Landgilde: 6 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Redsfelpenge, 1½ Pd. 4 Skpr. Byg, 3 Lam, 4 Gjæs, 6 Høns, med Skov til 3 Svins Olden. Hver Td. Htt. i fornævnte Gods tageret til 55 Rdlr.

319. 23. Febr.: Overdragelse af Christen Lund, bosiddende paa Hoffdall, til Henrich Gyldestierne (af 24. Oktbr. 52) paa 1 G. i Bogense Sogn, Binding H., som han havde i brugeligt Pant af Kongen.

320. 9. Mars: Kontrakt af Niels Raas, hvori han tilpligter, at hans Morbroder Hendrik Lange og Møster Fru Anne v. Alfeld skal beholde og besidde **Nygaard** med alt dens underliggende Fordegods, uden nogen Afgift deres Livstid (dt. Nygaard d. 8. Marts 53). Understrevet af Marquard Roedsten og Niels Friis.

321. — Kongens Pantebrev til Christen Thomasen (Sehested) for 4753½ Rdlr., hvormed han forstrakte Kronen til Flaadens Udrustning, hvorfor pantsat 3 G. i Gisløff, 4 G. i Gisløfsholme, med 2 Huse sammesteds, 3 G. i Sandager og 3 G. i Thaarup.

322. — Skjøde af Henrik Gyldestierne til Christoffer Offenberrig af 15. Jan. 1653 paa en Mølle i W. Naby, kaldet Vindevads Mølle, som Chr. Møller paa- bor og skylder aarlig 10 Pd. Mel og 3 Tdr. Byg.

1653.

323. 9. Marts: Skjøde af Hans Vindenow til Ifuernæs til Fru Kirstine Munch paa **Thybringh Sovedgaard** med underliggende Bønder og den fra to Gaarde i Thybring lagde Jord med Skov til 20 Sv. Olden og Gaardens Skov til 500 Sv. Olden, som det paa Skiftet 1633 er regnet for 87½ Td. 2½ Skp. Htt. Oldeggaard (Ellegaard) med Skov til 300 So. Olden, hvoraf styldes 3 Fd. Smør og 1 Daler i Gjesteri, en anden Gaard i Thybrind By, der yder 1 Td. Smør og 1 Otting Mal, fremdeles Dredsløff Sogn og By 10 G. med bethdelige Stove og 4 Huse, Dredsløff Skov: 1 G. 6 Steder og 1 Hus; Thullerup 2 G. 3 Huse; Højbeksmølle, Gammeldams Mølle, Lund: 4 G. 1 Hus, Nibsbro Huse; Jordegods i Føns By, Sparrethorn, Fønshouf, Balsløf By, Mosegaarde, Brølunde og Udby Byer (dt. Kallundborg Slot d. 28. Febr. 53).

324. 23. Marts: Skjøde af Niels Raas til Foelvig til Henrik Marchdanner, Rønninge-Søgaard, paa en Gaard i Tappedrup, Rolsted Sogn.

325. — Kongens Pantebrev til Falck Giøse Hendrichsen for Forstrækning til Flaadens Udrustning 3009 Rdlr. 6 Sk. hvorfor er pantsat Jordegods i Nyborg Len: Donges Høyrup 5 Gaarde eller Steder med Skov til 50 Svins Olden, Ulbølle 1 G., Pejrup 1 G., (Maren Mogens Søffrensens Gaard den gamle Pejrupgaard — Bøndegaarden i Pejrup, se „Holstenshus og Rattebølle“, 3die Del, 313), der stod for veglende Landgilbe og 1 Hus sammesteds.

326. — Skjøde af Niels Raas til Jfr. Birgitte Schinkel til Vindeved paa 1 G. i Wollersløff By.

327. 6 April: Skjøde af 14. Marts 1653, hvorved Niels Raas igjen sælger **Fuelfiggaard** til Henrik Lange

1653.

(se foran Nr. 305) mrd tilliggende Fordegods, Ager, Eng, Bygning og Løsøre.

328. 6. April: Skjøde af Niels Raas til Henrik Lange til Nygaard af 14. Marts paa 2 G. og 2 Huse i Ullersløff og et andet Skjøde af 27. Marts paa 3 G. i Ferrisløff med Skov til 38 Svins Olden, et 3die Skjøde paa 2 G. i Begstrup i Ellinge Sogn med Skov til 56 Svins Olden, og et 4de do. paa 1 G. i Verup By, Vinding H.

329. — Fremdeles læst Niels Raas' skriftlige Forhandling med Henrik Lange (af 27. Marts 53), at hans Morbroder Henr. Lange havde betalt 6,869 Rdlr. paa hans Kloster Margrete v. Alfefelds (Anfeldt) Vegne, hvilken Gjæld hun har gjort, mens hun var sin egen Bærge og forn. Henr. Lange tog sig samme Gjæld paa, da han ægtede Niels Raas's Kloster Anne, hvilken Gjæld med tilbørlig Rente ham tilbørlig burde betales af forn. Margrete v. Anfelds Gods, saa lovede Niels Raas, at Henrik Lange og hans Kloster Fru Anne v. Alfefeldt skal nyde og beholde Nygaard med Tilliggende, Fordegods, Herlighed og Løsøre deres Livstid uden nogen Afgift eller Regnskab, medens de skal beholde Margrete v. Anfeldt hendes Livstid, og naar Henrik Lange og Fru Anne ere døde, da skal først Margrete v. Anfeldts Gods udlægges uden Gjæld, og siden skal det øvrige tilfalde Niels Raas.

330. — Kongens Pantebrev til Jakob Madsen, Borgmester i Christianshavn, for en Forstrækning i Rigets fordums Fejde 3050 Rdlr., som Christian den fjerde var bleven ham skyldig, hvorfor pantsættes 6 G. i Ørendrup.

331. — Skjøde af Niels Raas til Juelsig til Anders Wille paa 1 G. i Tørringe, 2 G. og 1 Hus i Allerup samt 2 G. i Nørre-Brobj.

1653.

332. 28. Juni: Gjeldsbrev fra Hans Oldeland til Uggerslevgaard til Hans Brodersen, Borgmester i Odense, paa 500 Rdlr., hvorfor er pantsat 1 G. i Kosterleff i Skobhy Herred og 1 G. i Bladstrup, Lunde Herred.

333. — Overdragelse og Pantebrev af Tørgen Raas til Hastrup til Henrik Lange til Nygaard paa Tordegods i Vendsyssel, som Kongen havde pantsat til Henrik Ranzau og siden igjen til Tørgen Raas og Henrik Ranzau.

334. — Pantebrev af Ejler Høeg til Dallund til Hans Brodersen i Odense paa 330 Rdlr., hvorfor er pantsat Tordegods i Skam Herred i Taarup, Næsbyhoffuet-Brouby og Høirup.

335. — Pantebrev fra Christopher Phillip R.... til Orelund til Jens Clausen, Borger i Odense, paa 115 Rdlr.

336. — Skjøde af Tale Oldelands til Stierbede til hendes Broder Hans Oldeland paa 2 Vol i Wigerløff Sogn.

337. — Skjøde fra Herman Rippendall, Herman Hane og Cathrine v. der Hamsfort paa Bredstrup Vandmølle i Nerre Sogn, Skam Herred.

338. — Kongens Magestifte med Falch Giøe til Huidtilde (dt. Kjøbenhavns Slot d. 23. Ap. 53), hvorved Falch Giøe udlægger Tordegods i Viby, Balsløf, Brangstrup og Holte, imod andet Tordegods: 8 Gaarde i Østerfierninge.

339. — Kongens Pantebrev til Falch Giøe for en Forstrækning til Kronen af 2,991½ Rdlr. 1 Ort 2 St., hvorfor pantsat de foran nævnte Gaarde i Viby, Balslev,

1653.

Brangstrup og Holte, hver 1 D. Htt. regnet og sat for 55 Rdlr.

340. 28. Juni: Kongens Pantebrev til Erich Kaaas til Lindskov af 22de Ap. 1653 for Forstrækning til Kronen med 4,412 Rdlr. 3 Ort 6 ð, hvorfor er givet Pant i **Stars** med 6 Gaarde, der skylder aarlig 1 D. Smør, 4 Mk. Redfelpenge, 12 Sk. 2 Alb. for 2 Gjæs, 9 Sk. for Høns, 3 Mk. for Hovedgaarden, 1 Mk. 4 Sk. i Halepenge, 6 Mk. 11 Sk. Gjæsteri, $\frac{1}{2}$ Pd. Byg og 5 Lam. **Hiorts**, der skylder aarlig 5 Mk. 5 Sk. 1 Alb. Redfelpenge, $\frac{1}{2}$ Mk. for Gjæs og Høns, 2 Mk. i Smørpenge, 2 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Gjæsteri; 4 Stpr. Byg, 2 Mk. 2 Sk. Halepenge. Foruden disse Der pantsættes endvidere 1 G. i Haldager, 1 G. i Staarup, 1 G. i Gudme og 1 G. i Dure.

Ligeledes giver Kongen Pant i en Gaard i Esfildstrup By til Erik Kaaas for en anden Forstrækning fra Fejde-tiden paa 264 Rdlr. (dt. 31. Decbr. 1640).

341. 6. Juli: Skjøde fra Henrik Wille til Thirsbedy til Anne Margrete v. Godtken paa 2 Gaarde i Hillerslev Sogn, den ene i Sallinge med Skov til 36 Svins Olden og den anden med 1 Gadehus i Hillerslev (dt. 12. April 53).

342. — Kongens Pantebrev til Niogens Høyg til Kiergaardsholm paa 4,068 $\frac{1}{2}$ Rdlr. 4 Sk. for Forstrækning til Flaadens Udrustning i forleden Fejde, hvorfor pantsættes 11 Gaarde, Kronens og Stiftets Tjenere i Tued.

343. — Skjøde fra 3de Lindenow, fl. Steen Brahes til Braa (dt. Abh. 1. Juli 53), til 3fr. Marde Urne paa 1 G. i Elverød i Skovby H.

1653.

344. 6. Juli: Skjøde og Magestifte fra Fru Ide Lindenow til Chr. Urne til Søgaard paa 3 G. i Heden med 16 Svins Olden og 1 Gadehus sammesteds, 1 G. i Vegrum, 1 G. i Vantinge, Pant i en G. i Wenløf, 1 G. og Pant i en anden G. i Frauffde-Kjærby med Skov til 24 Svins Olden. Derimod har Chr. Urne udlagt til Fru Ide Lindenow Tordegods i Ørridslev, Wæde, Maarud, Resbhhoved-Broby, Eskildstrup og i Højrup (Skam H.).

345. 20. Juli: Skjøde fra Henrik Lange til Rygaard til Marchor Koedsten (dt. Odense d. 10. Juli 53) paa en G. i Bogense By, udlagt af Kongen for en Forstrækning paa 352 Rdlr. 18 St.

346. 3. Aug.: Gjelds- og Pantebrev af Niels Friis, Sorgen og Hendrich Friis til Ørbæklunde paa 1000 Rdlr. til det almindelige Hospital i Odense, hvorfor pantsat af deres Gods i Ørbæk Sogn.

347. — Anders Billes Skjøde og Overdragelse til Steen Wille af 10. Juni 1653 paa Tordegods han havde modtaget af Kongen for Forstrækning i Fejdetiden, nemlig i Fjellsted Sogn: Sletterud 2 Ejendoms-Gaarde og 1 Fæstegaard, Fjellerup 2 Ejend.-G.; Esterbølle 2 Ejend.-G., Ebdrup 2 Ejend.-G. og 1 Fæstegaard, Grarup 2 Ejend.-G., Gielbjerg 1 Ejend.-G.

348. 17. Aug.: Gjelds- og Pantebrev af Frands Pøwisk til Raffnholdt til Jens Krag i Haffundrup paa 1100 Rdlr. (dt. 5. Aug. 53), hvorpaa ligger Indløsningsret for Kronen, naar Jens Krag og Hustru Johanne Christensdatter er afgaaet, for hvilke Frands Pøwisk havde pantsat den J. Krag iboede Gaard, der bl. andet ydede i Landgilde: 1 Pd. Havre i Gjesteri, 2½ Skp. Hvede, 14

1653.

Skpr. Rug, 17 Skpr. Byg, 1 Fd. $\frac{1}{2}$ Dt. Smør, 2 Røer, 1 Boelgalt, 2 Lam, 4 Gjøes m. m., Alt foruden 80 Rafter, 28 Læs Ved, 17 Tdr. Kul, 2 Læs Hø et Mar og 2 Læs Halm et andet Mar.

349. 17. Aug.: Skjøde af Jon. v. Goelthen, Bager i Lejden, til Sfr. Ide Skinkel, paa Anpart i en G. i Ejgenfe.

350. — Skjøde af Hendrich Rammels til Chr. Walchendorp til Ellinge paa Tordegods i Skaane.

351. — Skjøde fra Niels Raas til Christian Urne paa 3 G. i Allested i Sall. H.

352. 12. Oktbr.: Anne, fl. Bertel Hansens i Nyborg, i hendes Skjøde til Sorgen Brahe til Huedholm paa 1 G. i Røng.

353. 5. Novbr.: Overdragelse fra Hilleborg Afcherleben, fl. Niels Skinkels, til Søholm og Morten Skinkel sammesteds, hvori de afstaar i Gjelds Betaling til Jesper Hansen, Raadmand i Odense, Torde-Tordegods i Skaane.

354. 7. Decbr.: Skjøde fra Henn. Walchendorp til Glorup, fgl. Maj. Befalingsmand paa Odensegaard til Steen Bille til Riersgaard paa 1 G. i Fjeldsted By.

1654.

355. 18. Jan.: Gjælds-brev af Karen Bilde, fl. Falch Wiøes til Huidkilde til Sfr. Anne Grubbe til Hellestrup paa 300 Rdlr. Specier (dt. 11. Decbr. 53).

356. — Gjælds- og Pantebrev af Ejler Bilde til Raffebølle til Sfr. Anne Grubbe af 11. Decbr. 47 paa

1654.

2,300 Rdlr., at betale til 11. Decbr. 48, hvorfor er pantsat 4 G. i Gundestrup By, saaledes, at hvis Ejler Wille ikke aarlig betaler Renten, 138 Rdlr., skal Fr. Anne Grubbe til sig annamme og tiltræde nævnte Gaarde i frit brugeligt Pant. 2 Aar senere, 11. Decbr. 49, er Gjælds brevet underskrevet i Sorø af Falck Gise Henriksen og 11. Decbr. 53 tillige af hans Enke Karen Wille.

357. 18. Jan.: Skjøde af Prebiørn Banner til hans Kloster Fru Anne Wild, fl. Otte Brahes, paa Borrebj Mølle i Odense Herred.

358. — Gjælds- og Pantebrev af Elsebe Ulfeld, fl. Jesper Friis til Bjørnsholm, til Mogens Raas (dt. Orbaklunde d. 9. Jan.) paa 500 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. i Esterbølle.

359. — Christoffer v. Offenbiørgs Skjøde til Key Dykke paa Lindevads Mølle (Vester-Maby).

360. 1. Febr.: Pantebrev af Fru Ellen Gise, fl. Mouridz Møcherlebens til Ferstrup, til Gregers Krabbe til Tostelund paa 100 Rdlr. af 17. Marts 46, at betale til Viborg Snapsting 47, hvorfor pantsat 1 G. i Grindløse.

361. — Skjøde fra Henrik Gyldenstjerne, Ejler Høeg og Steen Wille (dt. Findstrupgaard d. 31. Decbr. 53) til Anne Margrete v. Gødgen, lydende paa Sorgen Skulds Børns Vegne, nemlig Christian S., Frederik S., Diderik S. og Fr. Sophia Schuldt, der sælger og afhænder til deres kjære Moder, Fru Anne Margrete v. Gødgen, den halve Part i **Findstrupgaard**, som bemeldte Sødsfende tilfaldt efter deres Fader. (Herunder indbefattet Hovedgaard, Bygning, Dirnissø Kirke med Bøndergods i i Findstrup, Dirnissø og Ratterød Byer).

362. — Skjøde af Niels Banner, Befalingsmand

1654.

paa Jungshoved Slot, paa sin Hustrus Vegne til Fru Anne Margr. v. Gødken paa 2 G. i Bjerne og 1 i Ratterød, som vare tilfaldne efter hendes Fader Jørgen Schuldt (dt. 21. Decbr. 53).

363. 8. Febr.: Skjøde af Christopher Lindenom til Lindsøvd til Niels Friis til Hesselagergaard paa 1 G. i Wormark (22. Decbr. 53).

364. — Pantebrev af Gregers Høeg til Iver Andersen paa Hindemæ paa 1000 Rdlr.

365. — Skjøde af Erik Quidkau til Sandagergaard og Henning D. til Quidkousholm til Henr. v. Putbusk paa 1 G. i Algernæs Sogn og By.

366. 15. Febr.: Skjøde af Jørgen Brahe til Hvedholm, til Erik Raas til Lindskouf paa Tordegods i Haldager, Tved Sogn, med deres Skovmaal i Svendborg Holme til 350 Sv. Olden.

367. — Skjøde af Hendr. Lange til Rygaard til Mogens Seeft paa 1 G. Glamsbjerg.

368. — Gjælds- og Pantebr. af Anne Quidzon, fl. Claus Wæres (Uk's), til Peder Brochenhuus paa 1160 Rdlr., med den Kondition, at samme Penge skal blive staaende paa Rente imod Forsikring til P. Brochenhuus i det halve Rammehaffue med dets Bygninger og Grund, som er sat og tageret til 18 Tdr. Htk. a 70 Dlr. og Bygninger for 100 Dlr.

369. 12. April: Pantebrev af Henning Powist til Hollufgaard paa 300 Rdlr. til Gymnasiet i Odense, hvorfor pantfat 1 G. i Killerup.

370. — Skjøde af Fru Elise Raas, fl. Chr. Grubbes til Tøestrup til Mogens Raas paa 1 G. i Fullerup i Skovby S.

1654.

371. 12. April: Skjøde af Palle Christensen i Højrup paa egen og Søffren Mogensens i Peirup, paa fl. Christopher Andersens tvende Sønners Anders og Peders Vegne paa 1 G. i Tandrup i Jylland til Niels Trolle, udstedt af Sall. Herreds Ting 29. Marts 54.

372. 22. April: Afstaaelse af Hans Wilhelm (Villumsen), forrige Proviantmester i Odense, af en Gaard i Nørrebroby til Christina, fl. Abraham Winands af Amsterdam for 248 Rdlr. 12 s.

373. — Skjøde af Henrik Vauge til Nygaard til Henrik Ghldenstjerne paa 1 G. i Tarup og 2 G. i Ullerløff.

374. — Skjøde af den svenske Friherre Steen Bielke til Korpe osv. til Laurids Nielsen i Norup, hvori han afstaar sin Ret til sit Arvegods i Danmark efter sin Fader Niels Bielke og Faster Kirsten Bielke = 15 Tdr. Htk. for 2500 Rdlr.

375. 10. Maj: Tørgen Brahes Skjøde til Anne Margrete v. Gødken paa 2 G. i Diernisse, 1 G. i Kaldefode, medens Anne M. G. igjen overlader Tørgen B. 2 G. i Bierne.

376. — Pantebrev af Ejler Høeg til Gymnasiet i Odense paa 300 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. og 1 Mølle i Ollerup (Sunds S.)

377. — 24. Maj: Gjælds-brev af Henn. Walkendorph til Glorup paa 1000 Rdlr. til Frederiksborg Skole. S. D. et lignende Pantebrev paa 1000 Rdlr. til samme Skole, hvorfor pantsat Tordegods i Ørendrup Sogn og By.

378. — Skjøde af afg. Fru Margrete Norbys

1654.

Arvinger*) til Mogens Raas til Sellebjerg paa den halve Del af Sellebjerg Ager, Eng, Skov og Mark.

379. 10. Maj: Ligeledes Skjøde af Fru Margrete Norbys Arvinger til Anders Wille paa 1 Gaard i Rjæng-Højbjerg.

380. 1. Juli: Skjøde af Mogens Høeg til Peder Wibe paa 1 G. i Sjælland.

381. — Skjøde af Oluf Rosenkrands til Egholm til hans Sooger Otto Krag paa Tordegods i Sjælland og Thyland og i Fyn 2 G. i Aubh.

382. — Skjøde af Otto Krag til Voldbjerg til Oluf Rosenkrands paa Tordegods i Skaane og Halland.

383. 5. Juli: Skjøde af Henrik Lange til Fru Anne Wille, fl. Otto Brahes til Næsbyholm paa 2 G. i Begstrup, Binding H.

384. — Skjøde af Helvig Gyldenstjerne t. Nellesmose til Henrik Tott paa Anpart i en Gaard i Ringe Sogn.

385. — Henrik Walkendorphs Skjøde og Overdragelse til P. Pedersen, Raadmand i Odense, for Varer, hvorfor udlægges Tordegods i Skaane**).

386. 19. Juli: Gjælds-brev af Laurids Pouwist paa 400 Rdlr. til Frederiksborg Skole, hvorfor er pantsat Tordegods i Thyland.

387. — Casper Dues Overdragelse til Erik Krag

*) Christen Stensen til Grimstedgaard, Claus Arne til Stoberup, Christopher Normand t. Espenrød, Herløv N. t. Brandholm, Henrik Mundt t. Serrisløffgd., Mogens N. til Lorstrup, Claus N. t. Østerøgd., Frederik Skade t. Longerup, Jøger N. t. Kielstrup og Maren N. til Ebberød.

***) Af det staaende Gods, der havde store Skove, gaves Smør, Fodernød og sommetider Salt.

1654.

paa Tordegods, han havde i Pant af Kongen, i Gørding H. i Jylland (dt. 4. Juli 1654).

388. 19. Juli: Skjøde af Anders Wille til Løffitzmose til Niels Krabbe paa en G. i Fangel (dt. 6. Juli 53).

389. — Skjøde af Karen Wille, fl. Falck Wiøe, til Niels Krabbe paa Tordegods, hendes Mand havde faaet i Pant af Kongen og som hun med Anders Willes Samtykke havde afstaaet til Niels Krabbe, som er 1 Gaard i Pejrup — Maren Mogens Søffrensen paabode og en G. i Ulbølle (dt. 6. Juli 54).

390. — Skjøde af Karen Wille, fl. Falck Wiøes, til Niels Krabbe (af 6. Juli 54) paa **Nallebølle Hovedgaard** med Bygning og Ejendom i Skov og Mark samt underliggende Bøndergods, hvoriblandt 35 Gaarde og Bol. med 9 Huse i Aastrup By. (Se mere „Holstenschus og Nallebølle“ 247).

291. — Skjøde af Ebbe Rosentrants til Niels Krabbe paa 1 G. i Aastrup By.

392. — Skjøde af Karen Krabbe, fl. Holger Rosenfrands, til Arendt v. der Kula (dt. Odense 6. Juli 54) paa hendes Hovedgaard **Røgtved** i Steensstrup Sogn med Skov og Mark og anden Herlighed, Bøndergods osv. Samme Skjøde er allerede læst under 12. Maj 1852).

393. 13. Septbr.: Hendrich Gyldestiernes Skjøde til Niels Lykke paa **Elved Hovedgaard** i Vøfling Sogn med 52 Tdr. 3 Fd. 1 Alb. Hovedgaardstøt og underliggende Bøndergods.

394. 27. Septbr.: Hendrich Oldelands Skjøde til Ingeborg Friis paa 1 Hus i Wierslev Sogn.

395. — Skjøde fra Sfr. Birgitte Ulfeld t. Urup til Jesper Hansen i Odense paa 1 G. i Aasum H.

1654.

396. 27. Septbr.: Ejler Høegs Stjøde paa Aggersborg i Sjælland.

397. — Stjøde fra Hans Brodersen i Odense til Mogens Høeg paa 1 G. i Vesterhæfinge, som i sin Tid havde været udlagt af Kongen.

398. 25. Oktbr.: Obligation af Ulrik Chr. Gyldeuløve til Præsten Hr. Poul Bagger i Kjølstrup paa 1000 Rdlr. med Pant i 2 Bøndergaarde i Kjølstrup.

399. 22. Novbr.: Henn. Walkendorphs Partebrev til Mogens Raas paa 1000 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Øgendrup.

400. — Tffuer Winds Stjøde til Peder Brochenhuus paa 1 G. i Marslev By.

401. 6. Decbr.: Pantebrev af Fru Hilleborg Kruuse, fl. Frands Pomists til Raunholt, til Gregers Krabbe paa 3,500 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Raunholt Birk.

402. — Overdragelse af Hans Ransen og Christoffer Hansen, Borgmestere i Kbh., paa det ostindiske Kompagnis Vegne, at de havde overdraget nogle Gaarde i Gummerup, Ugedrup, Allesø, Brouby, Sullerup og Farstrup, som de havde faaet udlagt for Gjæld af Kongen.

1655.

403. 17. Jan.: Overdragelse fra Hans Ransen og Christoffer Hansen i Kbh. til Henning Pomist paa noget af Kongen udlagt Tordegods i Baag og Bjerger Herieder samt Kugaards Len.

404. — Skadesløsbrev fra Ejler Høeg til Dallund

1655.

til Mogens Raas paa 1250 Rdlr., hvilken Sum han havde godstagt for hos højlærde Mand, Mester Jens Povel-
jen, Rector i Odense.

405. 17. Januar: Pantebrev af Henning Powist til Mogens Raas paa 1000 Rdlr. imod Forsikring i 2 Gaarde i Riørup.

406. 24. Jan.: Skjøde fra Jens Poulsen, Læse-
mester i Odense, til Søren Brahe paa 1 G. og 1 Bol.
i Bantinge.

407. — Skjøde fra Claus Normand til Søren Brahe paa Tordegods i Thanderup og Synderby.

408. — Kvitering af Claus Utes Børn til Vamme-
haffue paa 1000 Rdlr. til Peder Brochenhuus til Nor-
skov — som ere Johannes, Christoffer, Anne Elisabeth,
Magdalene og Sofie Ute.

409. — Skjøde fra Niels Raas til Jffuer Wind paa 1 G. i Marsleff, som staar øde.

410. 7. Febr.: Pantebrev af Ejler Høeg til Anne Margrete v. Gødgen paa 3000 Rdlr., hvorfor pantsat 9 G. i Ollerup.

411. — Skjøde af Henning Powist til Jfr. Mette Krabbe Gregerødatter paa nogle Gaarde i Grindløse Sogn.

412. — Skjøde af Flemming, Elisabeth og Bir-
gitte Ulfeld til Jesper Hansen, Raadmand i Odense, paa 1 G. i Rappendrup, de havde arvet efter deres Broder Knud Ulfeld og som de havde i Pant af Kongen.

413. — Skjøde fra Jfr. Jde Skinkel, til Jfr. Mette Krabbe paa hendes Hovedgaard Zerstrup i Grindløse Sogn med Tordegods og Møller. (Dt. Wiborg den 25. Jan. 1655).

1655.

414. 21. Febr.: Skjøde af Hilleborg Wille, fl. Christopher Pæges, til Morten Skinkel paa Gods i Næraa, hun havde i Pant for Forstrækning til Kronen.

415. — Fru Karen Krabbes Skjøde paa 1 G. i Vesterstjerne til Mogens Høeg.

416. — Henning Walkendorfs Skjøde og Gavebrev til St. Knuds Kirke i Odense paa en G. i Ørsted Sogn, imod at Kirken skal vedligeholde hans Begravelse samme Sted (dt. 21. Febr. 55).

417. — Skjøde fra Ide Lindenow, fl. Steen Brahes til Braa, paa 2 G. i Steby Sogn til Laur. Skinkel.

418. — Ejler Høegs Skjøde til Morten Skinkel paa Part i en Gaard i Øllerup.

419. — Skjøde af Morten Skinkel til Østergaard til Laurids Skinkel paa Anpart i en Gaard i Næraa By.

420. — Skjøde af Kaj Lykke til Hantøusholm til Jesper Hansen, Raadmand i Odense, paa 1 G. paa Øvergade, som Claus Mule sidst iboede, saavel og Apostelgaarden, beliggende ved Laurs Ulfelds Gaard; en Have, som ligger paa Sortebrødre Kirkegaard, en Lykke, som kaldes Sortebrødre-Lykke, med paastaende Boder.

421. 21. Febr.: Laurs Skinkels Skjøde til Jffuer Wind paa Anpart i en G. i Næraa. — Ligeledes af Ejler Høeg til Morten Skinkels paa Part i en G. i Stam H., og M. Skinkels Skjøde paa Part i en G. til Ernst Skinkel. Ligeledes Skjøde paa en Gaardspart i Næraa af Arendt v. der Kula til Jffuer Wind.

422. — Skjøde af Fru Grevinde Kirstine Munt til Henning Walkendorph paa 1 Mølle, kaldet Skoufmøllen m. m.

423. — Pantebrev af Hilleborg Kruuse til Gre-

1655.

gers Krabbe paa 2000 Rdlr., hvorfor er givet Pant paa Tordegods i Maare By, Ravnholt Birk.

424. 4. April: Fru Hilleborg Afcherslebens Sjøde til Fr. Mette Krabbe paa 1 Gaard i Nørreby, Klinte Sogn.

425. — Sjøde af Fru Dorthé Oldeland, Hentri Fffuersens til Broby, paa 1 G. i Østet til Casper Due (dt. 10. Marts 55).

426. — Sjøde af Borgmester Jens Madsen i Bogenfse til Fr. Mette Gise paa 1 Gaard i Udelgade i Bogenfse.

427. — Pantebrev af Hilleborg Kruuse, fl. Frands Pomist til Raunholdt, til Otto Pomist paa 2000 Rdlr. af Frederiksborg Skoles Penge, hvorfor er pantsat Tordegods i Krangelund, Herrested Sogn.

Ligeledes læst hendes Revers til Otto Pomist paa, hvad afg. Margrete Rosenmeyers i Rbh. for Hilleborg Kruuse havde godsagt for 500 Rdlr. (dt. Ravnholt d. 11. Jan. 55).

428. — Sjøde af Mort. Stinkel til Østergaard til Landsdommer Henn. Pomist paa 1 G. i Wejlby S.

429. — Sjøde af Lisbeth Rosenfrands, fl. Otto Raas, til Fr. Mette Krabbe Gregersdatter paa nogle Gaarde i Klinte og Grindløse Sogne (dt. 5. Marts 55).

430. — Sjøde af Christian Urne Christoffersens til Mogens Raas paa 2 halve G. i Kierby, Fraude Sogn (dt. Søgaard 28. Marts 55).

431. 18. April: Kongens Pantebrev paa 4,447½ Rdlr. 1½ Ort. 4 Sk. til Gregers Krabbe for Forstrækning til Flaadens Udrustning, hvorfor er pantsat som brugeligt Pant en Del Krongods i Grindløse Sogn og By.

1655.

432. 9. Maj: Skjøde af Fru Christence Vindenow til Ørslevkloster til Fr. Mette Urne til Nislevgaard paa 1 G. Elverød t Skovby H. (dt. 24. April 55).

433. — Pantebrev af Anne Friis, fl. Laur. Vindenows t. Øregaard, til Claus Sparre til Thorstedgaard paa 400 Rdlr., et andet Brev, ligeledes til Claus Sparre, paa 500 Rdlr. og et tredje dito til Fr. Cathrine Ascheby paa 800 Rdlr. samt et 4de do. til Claus Sparre paa 300 Rdlr. (alle dt. Ørregaard 1. Maj 55).

434. — Overdragelse af Hans Wilhelm (Billumsen) i Odense til Stiftsfriver Hans Brodersen paa 1 G. i Neraa for 508 Rdlr.

435. 16. Maj: Ejler Høegs Brev til Jørgen Weisjmann paa 700 Rdlr.

436. — Anders Billes Skjøde (dt. 1. Maj 55) til Jørgen Brahe paa **Lundsgaard** i Espe Sogn med følgende Skyld: 2 Pd. Byg, 1 Pd. Smør, 1 Boelgalt, 1 Føerore, 1 Lam, 2 Gjæs, 4 Høns; Skov til 100 Svins Olden; 1 G. i Findinge med Skov til 40½ Sv. Olden og 1 G. i Riærum, Baag H.

437. — Skjøde af Niels Krabbe til Jørgen Brahe paa 8 G. og 4 Gadehuse i Bierne med Oldenskov til 40 Sv., 1 Fisserbol og 1 Hus i Dyrborg (dt. 1. Maj 55).

438. — Skjøde af Erik Raas til Vindskov af 24. April 55 paa 1 G. i Allerup, Nafum Herred, til Fr. Dorthé Stinkel.

439. 2. April: Jørgen Brahes Skjøde til Niels Krabbe paa nogle Gaarde i Naftrup med **Bondemosegaard** i Svaninge Sogn med Skov til 40 Sv. Olden. (Se „Holstenschus og Nafkebølle“, S. 250).

440. — Skjøde af Henrik Mund til Rigsmarst

1655.

Anders Bille paa 1 G. i Skaarup, Dreslette Sogn (dt. Skanderborg 24. April 55).

441. 2. April: Skjøde fra Jørgen Brahe til Anders Bille paa 1 G. i Sønderbroby med Skov til 106 Sv. Olden, 1 Hus i samme By og Part i Broby Mølle med en G. i Alderup.

442. — Skjøde fra Fru Hilleborg Bille, fl. Christoffer Pares til Raft, til hendes Broder, Steen Bille til Billestov, paa hendes Arvepart efter hendes Farbroder Thunnis Bille til Billestov.

443. — Ligeledes Skjøde fra Prebicorn Gyldenstjerne til Mullerup til Steen Bille Holgersen paa al Anpart i Billestov Hovedgaard og tilliggende Bøndergods.

444. 16. Maj: Skjøde af Fred. Skade til Kierbygaard til Mogens Raas paa Tordegods i Dronningborg Len.

445. 30. Maj: Skjøde af Henrik Todt til Boldinggaard, Befalingsmand paa Dronningborg, til hans Moder Elsebet Ulfeld til Orbæklunde paa 1 G. i Frørup.

446. 29. Aug.: Henrik Oldelands Skjøde til Fr. Bertha Markdanner paa Tordegods i Fyn, Skaane og Bleking.

449. 12. Septbr.: Skjøde af Inger Normand, fl. Erich Qualens til Kielstrup, til Jørgen Brahe paa Gods i Dreslette Sogn (dt. Hagenstov 4. Septbr. 55). — Et andet Skjøde af Mogens Normand til Torsterup til Jørgen Brahe paa Tordegods i Kierte og Gielsted Sogne.

448. 26. Septbr.: Skjøde af Christopher Steensen paa Fru Margrete Norbys Arvingers Vegne til Laurids Schinkel til Gierstov paa Tonne Billes og

1655.

Margrete Norbys Gaard i Graabrødre Stræde i Odense, næst ved Hospitalet.

449. 10. Oktbr.: Skjøde af Niels Raas til Sfr. Mette Krabbe til Jerstrup paa 1 G. i Nørreby, Klinte Sogn.

450. — Obligation af Ejler Høeg til Dallund til afg. Mester Henrik Hansen, forrige Sognepræst i Lumbj, paa 1000 Rdlr.

451. — Skjøde af Kirstine Munk til Christopher Offenberg til Vejholm paa 1 G. i Tved, 1 G. i Høje, 1 G. i Bobierg og et Hus sammesteds (dt. 20. Novbr. 55).

452. — Skjøde af Borgerstabet i Åsfens til Mogens Høeg til Kiærgaardsholm paa 1 G. i Vesterhæsing, som Åsfens By havde haft i Pant af Kongen for Forstrækning i Fejdetiden.

453. — Obligation fra Fru Lene Barnekow til Tølløse paa 500 Rdlr. til Almindeligt Hospital i Odense, hvorfor er pantjat 2 Gaarde i Vøflinge Sogn: Kjøbestov og Hestholm, og en G. i Andebølle med Skov til 48 Svins Olden.

454. 19. Decbr.: Obligation af Fru Hilleborg Kruuse, fl. Frands Bowist til Ravnholdt, til Mogens Raas paa 550 Rdlr., hvorfor pantjat 1 G. i Willumstrup, Herrested Sogn.

1656.

455. 23. Jan.: Aaret hilses med følgende Vinier: „Gud Almægtigste forlene os med et glædeligt og lykkelig Aar og udføre Alting til ønskelig og god Ende. — Amen.“

1656.

G. D. er læst en Obligation af Landsdommeren til Hans Krag i Mesinge paa 600 Rdlr. med Pant i Tordegods i Algedrup Sogn.

456. 6. Febr.: Lene Barnekow til Tølløse, fl. Tønne Friis's (dt. Odense 23. Decbr. 55), til Søren Brahe.

457. — Obligation af Ejler Høeg til Niels Krabbe paa 2878 Rdlr., hvorfor er pantsat Nielstrup Hovedgaard med underliggende Bøndergods i Ollerup og Kirkeby.

458. — Pantebrev af Landsdommer Hen. Powist til Christoffer Offenbergh til Vejholm paa 2000 Rdlr. Sp., at betale med 6 pr. C. Rente i Klostergaardens i Svendborg, hvorfor gives Pant i noget Tordegods i Ravslunde Sogn.

459. 5. Marts: Pantebrev af Hilleborg Kruuse, fl. Frands Powist til Ravnholt, paa 1200 Rdlr. til Steen Bille til Kjærsgaard, som han havde godfagt hende hos Hæderl. og vellærde Mand, Diderich Fyhring, med Pant i Rafsholdt Hovedgaard og jus. pat. til Herrested Kirke.

460. April: Pantebrev af Casper Due til Chr. Offenbergh paa 500 Rdlr., hvorfor er pantsat en Gaard i Biby (Vends H.).

461. — Skjøde af Christopher Steensen til Søren Brahe paa en Gaard i Blangstrup, Turup S., og 1 G. i Kierte Sogn.

462. — Stadesløsbrev af Anne Friis til Ejler Høeg paa 500 Rdlr., efter som han havde godfagt for hende til Mester Rasmus Hansen, Sognepræst i Ribe.

463. 14. Maj: Ejler Høegs Obligation paa

1656.

800 Rdlr. til Jochum Ernst, Forvalter paa Taafinge, hvorfor gives Pant i en Gaard, Skovsgaard, Wiislev Sogn.

464. 14. Maj: Skjøde fra Otte Parsbjerg til Fernit til Otto Krag til Voldbjerg paa Egestov Hovedgaard, sat for 87½ Td. 2½ Td. Htk. med jus. pat. til Kværndrup Kirke med Præstegaard og Degnebol og dertil liggende Bøndergods i Sunds Herred, hvoraf alene i Egestov By 22—23 Gaarde og Bol og 13 Huse og Egestovs Mølle. Fremdeles i Trunderup, Kværndrup og Søfelde med Munkepiben, Piberbanke, Bebbe, Kulleborig (Skovsteder i Krarup Sogn) med Strøgods i Voldstrup, Frørup og flere Byer (dt. Fernit d. 8. Maj 1656).

465. — Skjøde af Lisbet K. til Erholm til Søren Brahe paa en G. i Ørsted.

466. — Skjøde af Niels Friis til Hesselager til Mogens Kaas paa Tordegods i Jylland.

467. — Et andet Skjøde af Niels Friis til Mogens Kaas paa 1 G. i Jylland.

468. — Skjøde af Sfr. Dorte Skinkel til Lindved til Lauris Skinkel paa 1 Bol i Lunde Herred, Ørridslev By (dt. 10. Juli 1656).

469. — Pantebrev af Ejler Høeg til Anders Skilling i Viborg paa 400 Rdlr. (dt. Nielstrup 16. Juli 56), hvorfor er pantsat Tordegods i Vesterfierninge.

470. 6. Aug.: Skjøde af Frederik Friis og Ida Muus til Steen Wille paa Tordegods i Indslev Sogn.

471. — Obligation af Steen Wille Holgerfen til Billestov paa 1000 Rdlr., hvorfor gives Pant i Tordegods i Barløse og Barløse-Tornp til Søren Brahe.

1656.

472. 6. Aug.: Stjode af Henning Quigau til Quigauholm til Fr. Birgitte Gise paa **Hasmart** Hovedgaard med Bønder i Hasmart By (dt. 16. Juli 56).

473. 17. September: Stjode af Christoff v. Steensen til Jørgen Brahe paa 1 G. i Thurup, 1 G. i Blangstrup og 1 G. i Orte.

474. 25. Oktbr.: Obligation af Hans Vindenow til Iffuernæs, D. K. K. og Hovedsmand paa Kallundborg Slot paa 12000 Rdlr. til Christian Skjell til Fuffinge, D. K. K., hvorfor pantsættes Jordegods i Husby, Eskø og Duby (dt. 25. Septbr. 56).

475. — Kongens Stjode til Borgmester og Raad i Odense paa **Den Videlsø** og et Par Bøndergaarde, som Bederlag for hvad Forstrækning Odense Borgere ydede Kronen under Fejdetiden.

476. 29. Oktbr.: Stjode af Christoffer Døfenberg paa hans Hovedgaard **Lejholm** med rette Tiliggende til Anne Margret v. Gødøken (dt. Lejholm d. 25. Septbr. 56).

477. 10. Novbr.: Obligation af Hans Vindenow til Chr. Friis til Lynghygaard, Befalingsmand paa Mariager Kloster, paa 3,137 Rdlr., hvorfor pantsat Jordegods i Røirup, Harrendrup, Eskildstrup, Brænderup, Søndergaarde, Brydegaaarde, Olderup, Kierte, Orsbiørg og Skamby, ialt 76 Td. Htk. à 40 Dlr.

1657.

478. 29. Jan.: Obligation af Fru Gene Barnefow til Gymnasiet i Odense paa 1000 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. i Broby og 2 i Skamby Sogn.

1657.

479. 29. Jan.: Obl. af Fru Hilleborg Kruuse, fl. Fr. Powist til Ravnholt, til Tens Krag i Hauffndrup paa 800 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Hauffndrup.

480. — Obl. af Ejler Høeg til Karen Krabbe paa 4,717 Rdlr. Sp., at betale paa Skioldenæs Nytaarsdag 1658, hvorfor pantsat Dallund Hovedgaard (dt. 1. Jan. 57).

481. — Stjøde fra Borgmester og Raad i Assens til Jørgen Brahe paa 1 G. i Heden.

482. 17. Febr.: Odense Borgerstabs Overdragelse til Chr. Urne paa 1 G. i Dallum Len.

483. 4. Marts: Stjøde af Erik Kaas til Otto Krag paa 1 G. i Trunderup, Kværndrup Sogn.

484. — Oblig. af Ulrich Chr. Gyldenløve til Fr. Mette Kaas til Hemmestrup paa 1000 Rdlr., hvorfor er pantsat Tordegods i Hundsløv By, Riølstrup Sogn.

485. — Stjøde af Erik Kaas til Lindstov til Hans Oldeland til Uggerslevgaard paa 1 G. i Stamby Sogn.

486. 28. Marts: Oblig. af Henrik Marchdanner til Fred. Gummerbach i Odense paa 300 Rdlr.

487. — Oblig. af Gregers Høeg til Mart. Koedsteen paa 500 Rdlr. mod Pant i Tordegods i Refsvindinge.

488. — Stjøde af Jørgen Kaas til Guddomlund til hans Broder Erik Kaas til Nestrup paa Bøndergods i Thyland.

489. — Magestifte imellem Erik Kaas og Berte Marchdanner, idet hun afstaar 2 G. i Rørup By og

1657.

1 G. i Søllinge mod 2 G. i Giørup (Hiadstrup S.) og 1 i Rappendrup.

490. 13. Maj: Kaj Lytkes Pantebrev til Fru Dortha Daa til Tødstedlund paa 5500 Rdlr., hvorfor pantsat Kaj Lytkes Gaard **Huerringe** (dt. Raffnstrup d. 13. April 57, understr. af Erik Kragh og Christian Daa).

491. — Skjøde af Fru Hilleborg Krause og hendes to Sønner Christian Christoffer og Henrich Ditleff Holdt paa 3 Gaarde ved Ravnholt: Lindholm og Holme = 38 Tdr. Htk. à 65 Rdlr., der udgjør 2480 Rdlr. Sp.

492. — Fru Hilleborg Krauses Skjøde til Christen Steel Sjørgensen paa **Raffunholdt Hovedgaard** med alt dens rette Tilliggende, med Herlighed og Bøndergods. (Understrevet af Landsd. Henu. Bouwist og Joh. Chr. Rørbids d. 1. Maj 57.)

493. — Skjøde fra Margrete v. Allefeld, Ollergardt A. og Hedevig A. til deres Søster Fr. Mette Allefeld paa deres Anpart i den dem tilfaldne Arv efter deres Søster, Fru Barbare Allefeld, fl. Sorgen Katlou til Østrup, i **Østrup Hovedgaard**, som fl. Sorgen Katlou gjorde Indførsel i, som er 65 Tdr. Htk. Hovedgaardstaxt med underliggende Bøndergods (dt. Østrup d. 24. Septbr. 57).

494. 27. Maj: Magestifte imellem Sorgen Brahe og Sorgen Rodkirch, saaledes at Sorgen Brahe faar 2 G. i Bierne imod at afstaa til Fr. Sophie Rothkirch 2 G. i Østerby.

495. — Ejler Høegs Pantebrev paa **Dallun Gaard** og Bygning til Karen Krabbe for 2000 Rdlr. Sp.

496. — Ejler Høegs Oblig. paa 1000 Rdlr., 50 Rdlr. og 280 Rdlr. til Odense Hospittal med Pant i

1657.

noget ham tilhørende Jordegods i Skamby, Stensby og Torup.

497. 25. Juni: Skjøde af Sofie Kaas, fl. Frederik Parshierg til Vognstrup, til Odense Hospital paa noget Jordegods i Bislev Sogn: paa Møllegaard, Taa-gerud, Rue (dt. Nyborg 12. Juni 57).

498. 2. Juli: Kaj Lykkes Obligation paa 1100 Rdlr. til Mette Krabbe til Jerstrup med Pant i nogle Gaarde i Mesinge.

499. — Skjøde fra Henning Walkendorph til Glorup paa noget Jordegods i Staane til Sorgen Væde (Ude), Landsdommer i Sjælland.

500. 5. Aug.: Magestifte imellem Jakob Lindenow og Elisabeth Sophie Urne, fl. Gregers Friis til Faarevelde, hvori hun skjøder og afhænder en Del Jordegods i Sjælland imod Jordegods i Fyn. Samtidig følger flere Magestifter imellem Jakob Lindenow og Familien Urne, saaledes udlægges:

501. — Jakob Lindenow noget Jordegods i Fyn til Sivart Urnes Børn.

502. — Magestifte imellem Jakob Lindenow og Sivart Urne paa hans Børns Vegne angaaende Jordegods dem ere tilfaldne i Arv efter deres fl. Morbroder Henrik Lindenow, der udlægges saaledes: Halvøen Svinsø i Kjøng Sogn i Sjælland, imod at Jakob Lindenow modtager 1 G. i Udby, 2 G. i Viby, 2 G. i Roeslev og 2 G. i Bogense, Vindinge H. (dt. 17. Juli 57).

503. — Samtidig følger Magestifte imellem Tde Lindenow til Braa og hendes Broder Jakob Lindenow, at hun afftaar til ham hendes Jordegods i Sjælland med Svinsø, hvorimod hun skal have Jordegods i Fyn, Baag H.,

1657.

nemlig Thorup By 2 G., Barløse By 4 G., Flemløse 2 G., Egerup 1 G., Mullerup 1 G., Udby 1 G., Indslev 1 G. og Rørup 1 G. (dt. 28. Juli 57).

504. 5. Aug.: Magesliste imellem Christian Urne og Jakob Lindenow, der skulde nyde Fordegods i Sjælland, Riong Sogn, imod at Chr. Urne modtager andet Fordegods i Fyn, nemlig 1 G. i Staarup, 3 i Riong, 1 i Soby, 1 i Snabe, 1 i Langsted, 1 i Bregnemose, 1 i Brylle, 1 i Volderløst og 1 i Kierby.

505. 2. Septbr. lod Gregers Høeg til Korbeck læse et Revers af Fru Margrete Hølvh til Bangh, eftersom han havde godsfagt for hende for 1000 Rdlr. til Anth. Wilde Bech i Hamborg med Pant i Fordegods i Vendsyssel.

506. — Confirmation paa noget Fordegods, Henrik v. Potbusk, havde tilhandlet sig af Laurids Toldskriver ved Drejsund, nemlig 1 G. i Lunde og 2 i Bobierg a 55 Rdlr. pr. Td. Hff.

507. 14. Oktbr.: Pantebrev af Ingeborg Friis til Anne Cathrine Akeleie paa 500 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. i Brenderup Sogn.

508. — Fr. Anne Markbanners Magesliste med hendes Søster Fr. Birthe M. angaaende 1 G. i Bladstrup.

509. 28. Oktbr.: Kaj Vykkes Pantebrev til Anne Margrete v. Gødøen paa 7000 Rdlr., hvorfor er pantsat Rødkilde Hovedgaard med al Herlighed. Hertil Skov til 100 Sv. Olden, tageret for 36 Tdr. Hff. Desuden 7 Bøndergaarde i Ratterød, 11 G. og 7 Gadehuse i Ulbølle, 13 Bønder i Strandhuse, 2 G. i Besterstjerne, 4 i Østerstjerne og 1 Hus; 1 G. i Dongshørup, 2 G. i Stjerne Balle og 1 Hus sammesteds.

1657.

510. 23. Decbr.: Henning Walkendorps Obligation til Bernt P. Mandigen af Husum paa 400 Rdlr.

1658.

511. 11. Aug.: Læst Ejler Høegs Pantebrev til hæderlige og Højlærde Mand Mogens Mule paa 600 Rdlr., hvorfor pantsat 2 G. i Wiesløff Sogn, (Amager).

512. — Lod Laurids Nielsen, Norup, give tilkjende, at et Pantebrev ubi forleden Svenske-Tudfald er forkommet.

1660.

513. 25. Jan.: Læst Pantebrev af Otto Powist paa 406 Rdlr., som Laurids Nielsen i Norup havde tilgode for adskillige Victualier til det kongelige Magazin, hvorfor pantsat 1 G. i Naarup, kaldet Stienholt. Vigeledes læst Generalkvartermester Hans Willomsens Afregning med Laurids Nielsen i Norup.

514. 25. Jannar: Landsdommerens Obligation til Jffuer Andersen paa 1126 Rdlr., hvorfor pantsat 3 G. i Weilby med Stov til 150 Sv. Olden og 1 G. i Bøgelund.

515. 2. Maj: Skjøde af Karen og Hilleborg Bille til Skouffgaard til Jørgen Hartuig til Torsted paa Skouffgaard i Baag Herred med Bøndergods, Ejendom og Herlighed.

516. — Hospitalsforstanderens Pantebrev til Peter Børting paa 600 Slettedaler, hvorfor er pantsat alle Hospitalsgaarde, Haver og Vøtter inden og udenfor Faaborg, som er bortfæstet til Borgerfabet sammesteds, hvoraf

1660.

sthyldes aarlig 11½ Mk. 1 Sk. 1 Alb., 4½ Pd. 9 Skpr. Byg og 1 Td. Smør (dt. 29 Febr. 60).

517. 27. Juni: Kongens Pantebrev til Borgmester Peder Pedersen, Rbh., paa 1477½ Rdlr., som han havde forstrakt til Garnisonens Underholdning, hvorfor udlagt Bøndergods i Skovby og Kierby.

518. 11. Juli: Henrik Markdanners Pantebrev til Hans Krag paa 466 Rdlr.

519. — Otto v. Dfeldes Obligation til Peter Børting paa 831 Rdlr.

520. — Skjøde fra Fru Sofie Rosenkrands til Lovitzmose til Niels Krabbe til Skielinge paa Hovedgaarden **Damsbo** med dens rette Tilliggende med Hattetærk og Kørketærk Møller. 20 større og 3 mindre Bøndergaarde og 7 Huse i Jordløse. 8 G. med „Bondegarden“ og „Herregaarden“ i Hofstrup (dt. Lovitzmose 6. Aug. 60).

521. 22. Aug.: Obligation af Fru Cathrine Sehested, fl. Sivart Urnes til Kaarup (nu Cathrinebjerg Hovedgaard i Sjælland), til hendes Søster Fru Margrethe Blomme, fl. Henning Walfendorff til Glørup, paa 3180 Rdlr., hvorfor pantsat Jordegods i Svindinge.

522. — Fru Margrethe Blommes Obligation til hendes Søster Fr. Eleonora Sehested paa 2000 Rdlr.

523. 3. Septbr.: Tre Pantebreve af Fru Margrethe Blomme paa 500 Rdlr., paa 523 og 261. Det første til de Fattige, de to andre til Skolen i Odense, hvorfor pantsat Jordegods i Lamdrup By.

*) Den gamle Herregaard i Haastrup var nu kun en almindelig Bondegård, svarede kun ¼ Pd. Rug og ½ Pd. Byg og havde kun Skov til 2 Sv. Olden, medens flere andre Gaarde svarede det dobbelte. En Gaard, „Bondegarden“, havde endog Skov til 20 Sv. Olden.

1660.

524. 17. Oktbr.: Kaj Vyktes Obligation til Fru Dorthé Daa, fl. Gregers Krabbe til Tostelund, paa 10,400 Rdlr. Sp., hvorfor pantsat Hovedgaarden **Suerringe** paa Hindsholm med tilliggende Ejendom, regnet for 54 Td. Htt.

525. — Skjøde af Niels Krabbe til Fru Sophie Rosenkrandz til Lovitzmose (dt. Kjøbenhavn 28. Septbr. 1660 paa **Damsbo** Hovedgaard (se 520).

526. — Erik Raas Mogenssen frasiger Arv og Gjeld efter hans Møster Ingeborg Friis.

527. 17. Decbr.: Skjøde af Tørgen Friis til Sievert Urne til Raarup, D. R. K., paa 2 Gaarde i Ellinge Sogn.

528. — Oblig. af Henu. Powist til Høllufgaard paa 200 Rdlr. til Henrik Olsen paa Lundegaard.

1661.

529. 23. Jan.: Magestifte imellem Christian Urne til Søgaard, der modtager 1 G. i Gummerup af Henning Clausen, Sognepræst i Rjøng, imod at afstaa 1 G. i Rjøng.

530. — Oblig. af Biørn Raas til Veyrup til Tørgen Bertelsen, Professor i Odense, paa 1600 Rdlr. med Pant i 6 Gaarde: 1 i Lunde, 3 i Næsby, 1 i Rynkeby og 1 i Liungby.

531. — Oblig. af Hilleborg Aschersleben til Søholm til Laurids Nielsen i Norup, Direktør for det svenske Gods, paa 150 Rdl.

532. 20. Febr.: Oblig. af Henning Powist til Karen, fl. Tørgen Carstensen, paa 500 Rdlr.

1661.

533. 20. Febr.: Erik Jørgensens Arvinger lod fremlægge en Regnskabsbog, hvorefter Henn. Walchendorff var dem skyldig 6,590 Rdlr.

534. 6. Marts: Stjode af Mandrup Brahe til Torbenfeld, til Torfits Trolle til Starholdt paa 5 Gaarde, 1 Gaardspart og 2 Gadehuse i Sallinge, 1 Bol. og 1 Hus i Svanninge.

535. — Henn. Pomists Pantebrev til Christoffer Hansen, Borgmester i Kbh., paa 4,293 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Boldersleff, Kiellerup, Stalkendrup og Gastrup (dt. Rbh. 11. Juni 1660).

536. 15. Maj: Oblig. af Christopher Pars til Steen Bille paa 2800 Rdlr. (dt. Odense d. 26. Jan. 61).

537. — Lod Fru Margrethe Blomme til Glorup opbyde til alle hendes fl. Mandts Kreditorer hendes Tordegods og Løssøre, hvorpaa Henrik Lange til Rhygaard og Chr. Urne til Sogaard ere tilforordnede Kommissarere.

538. — Oblig. af Axel Walkendorf til Tidsehlolt til Johan Hansens Børn paa 222 Rdlr., hvorfor pantsat en Bondegd. i Hiadstrup Sogn.

539. 10. Juli: Oblig. af Henn. Pomist til hans Broder Otto Pomist paa 1600 Rdlr. Sammes Oblig. paa 500 Rdlr. til Margrethe, fl. Jonas Lauridsens i Viby med Pant i en G. i Staurby, Wejsby S.

540. — Oblig. af Henrik Markdanner til Kønninge-Sogaard til Erik Naas til Lindstov paa 6550 Rdlr. med Pant i Hovedgaarden **Kønningesogaard**, der er agtet i Godstendestifte for 2000 Rdlr. og andre Gaardens Herligheder for 72 Tdr. Htk. a 70 Rdlr. = 5040 Rdlr., ialt 7040 Rdlr.

541. 18. Juni: Henrik Markdanners Pantebrev

1661.

til Fru Karen Grubbe, fl. Sorgen Raas t. Hadstrup, paa 900 Rdlr., hvorfor pantsat en Mølle, kaldet Holb Mølle.

542. 7. Aug.: Revers fra Chr. Urne til Sorgen Raas paa 1000 Rdlr., hvorfor pantsat 1 G. i Heden.

543. — Pantebrev af Elsebet Ulfeld til Mester Peder Nielsens Arvinger i Odense paa 1000 Rdlr.

544. — Pantebrev af Grevinde Elisabeth Augusta til Fru Karen Krabbe paa 2000 Rdlr.

1661, 4. Septbr. er Pantebog Nr. 2 paabegyndt og autoriseret af Landsdommerne Hans Oldeland og Jens Lassen. Sorgen Christensen var Landstingsfriver.

545. 4. Septbr.: Skjøde fra Fru Grevinde Kirstine Munks Arvinger til Peter Hansen i Hamborg paa Tordegods i Freløste for adskillige Fordringer, hvoriblandt deres Broder Grev Waldemars Gjæld 3,200 Rdlr., deres Moders Begravelse 480 Rdlr. m. m., ialt 3,818 Rdlr., der tilfaldt Hannibald Schested i hans Lod at betale.

546. — Laurids Skinkels og Markus Rodstens Udlæg til Fru Karen Krabbe for en Fordring efter Ingeborg Friis paa 744 Rdlr., hvorfor udlagt 1 Gaard i Vedbh.

547. — 4. Septbr.: Laurids Skinkels og Chr. Urnes Indvisning i en af Ingeborg Friises Gaarde i Vigerslev Bg.

548. — Skjøde af Christoffer Bille til Medelbygaard paa Billestouf Hovedgaard til Fru Anne Gyldenstjerne, fl. Sorgen Brahes, med underliggende Tordegods

1661.

i Barløse og flere Byer. (Dat. Barløsegaard den 15. August 61).

549. 4. Septbr.: Udlæg og Indvisning til Mads Huids Arvinger i Brenderup for en Fordring efter Ingeborg Friis paa 885 Rdlr. i en Gaard i Sønderlø Sogn.

550. — Udlæg til Anne Gyldestjerne for hendes Fordring efter Ejler Høeg paa 568 Rdl. 4 Mk. 8 ß i en Gaard i Vesterstjerne og 1 dito i Ollerup.

561. — Udlæg af Ejler Høegs Bo til Niels Krabbe til Skjellinge for 8,226 Rdlr. 4 Mk. 9 ß i Nielstrup Hovedgaard med al dens underliggende Herlighed, tageret for 99 Tdr. Htk. a 75 Rdlr. = 7425 Rdlr.; desuden 1 G. i Ollerup paa 11 Tdr. 3½ Skp. Htk. a 70 Rdlr. Udlagt af Kommissarerne Laur. Schinzel og Jørgen Raas.

552. — Kommissarerne Henrik Langes og Chr. Urnes Udlæg efter Henn. Walkendorff til Jørgen Raas til Guddomlund for 1000 Rdlr. i en Gaard i Langaa paa 17 Tdr. 6 Skp. Hrtk. a 70 Rdlr.

553. — Laurids Skinkels Pantebrev til Erik Jørgensens Arvinger paa 1144 Rdlr.

554. 18. Septbr.: Udlæg i Ejler Høegs Bo til Poul Christensen i Svendborg for 706 Rdlr. 4 Mk. 2 Sk. i Witte Mølle (Utte).

555. — Udlæg i Ejler Høegs Bo til Mads Westesen paa Skjoldemose for 737 Rdlr. 4 Mk. i en G. i Hemmedrup og 1 i Ollerup, tilsammen 12½ Td. Htk.

556. — Udlæg af Laur. Skinkel og Mark. Rodsteen efter Jfr. Ingeborg Friis til Jakob Andersen i Nyborg for en Fordring paa 116 Rdlr., hvorfor udlagt 1 G. i Vedby.

1661.

557. 18. Septbr.: Udlæg i Ejler Høegs Bo til Henn. Christensen i Nørre-Broby for 340 Rdlr. i en Gaardspart og nogle Huse i Ollerup.

558. — Skjøde af Henn. Powist til Hollufgaard til Generallieutn. Hans v. Allefeld ved det kgl. Livregiment paa hans Anpart i **Glorup** Hovedgaard med underliggende Bønder, jus. patr. til Svindinge Kirke for en Fordring i Fru Margrethe Blommes Opbudsbo, ialt 14,237 Rdlr. 21 St.

559. — Skjøde og Magestifte imellem Knud Urne Sivertsen paa hans yngre Broder Jørgens Vegne med deres Moder Cathrine Sehested, som ejede Halvparten i **Sanderumgaard** med det halve Bøndergods, som Hr. Sivart Urne var tilfalden efter hans tvende Sønner Christian og Knud Urne, som hun afstaar til sin Søn Jørgen Urne imod Halvparten i **Hindema** Hovedgaard og det halve dertil liggende Bøndergods 27½ Td. Htk. foruden noget Pantegods.

560. — Udlæg til Erik Raas i Ejler Høegs Bo paa 602 Rdlr., hvorfor udlagt 1 G. i Vesterfkierninge paa 9 Td. 5½ Stp. Htk.

561. — Skjøde af Hans Urne til Sanderumgaard til Fru Cathrine Sehested paa Tordegods i Wends Herred (dt. 6. Juli 61).

562. — Udlæg til Otto Krag af Ejler Høegs Bo paa 128 Rdlr. med Part i en Gaard i Vesterfkierninge

563. — Skjøde af Karen Wille, fl. Falch Givæs til Huidkilde til Erik Raas til Lindstov, Landsdommer paa Langeland, paa 3 G. i Eigense.

564. — Udlæg i Ejler Høegs Bo til Hans Peder-

1661.

fen i Steenstrup for 427 Rdlr. i en Gaard i Ollerup og Part i en halv G. i V. Skjerninge.

565. 18. Septbr.: Magelæg, hvorved Hans Urne afstaar en G. i Dyrendrup til Fru Cathrine Sehested imod en anden Gaard i Dyrendrup.

566. 2. Oktbr.: Pantebrev af Hans v. Allefeld til Glorup til Søren Weichmann, Raadmand i Odense, paa 1000 Rdlr. med Pant i Tordegods i Svindinge.

567. — Sammes Pantebrev paa 2100 Rdlr. til de fattige i Odense med Pant i Tordegods i Lamdrup.

568. — Sammes Pantebrev til Professor Søren Bertelsen i Odense paa 1260 Rdlr. med Pant i Tordegods i Gislev og Lamdrup.

569. — Sammes Pantebrev til Dr. Christ. Pedersen Balsløv i Odense paa 800 Rdlr. med Pant i Tordegods i Lamdrup.

570. — Steen Billes Pantebrev til Jesper Thygesen paa Kirchholt i Jylland paa 1300 Rdlr. med Pant i Tordegods i Jylland.

571. — Laur. Skinkels Pantebrev til Søren Bertelsen, Professor i Odense, paa 260 Rdlr.

572. — Obligation af Frøken Elisabeth Augusta paa 2000 Rdlr. til Otto Krag med Pant i 120 Td. Hft. Tordegods.

573. — Skjøde af Søren Rosenkrands, Hofmester paa Sorø Akademi, til Steen Brahe til Knudstrup, som han efter fgl. Befaling skjøder 1 G., Lundegaard (Sallingelunde) og Lunde Mølle, som Heiden Dirichsen besidder. (Se Hillerslev og Østerhæsinge Sogne).

574. 16. Oktbr.: Pantebrev af Hans v. Allefeld til Mester Henrik Hansen, ford. Sognepræst i

1661.

Skamby, paa 2465 Rdlr. med Pant i Tordegods i Svindinge. Desuden forsikret med 70 Dlr. 3 $\frac{1}{2}$ i den grønne Gaard i Odense.

575. 16. Oktbr.: Skjøde paa Afregninger fra Kirstine Munks Arvinger med Abigael, fl. Otto Knudsen, og Karen, fl. Dr. Ramsb i Odense, for Gjældsfordringer for den første paa 607 og den sidste paa 411 Rdlr.

576. — Pantebrev af Hans v. Allefeld til Tørgen Raas til Gubdomlund paa 1000 Rdlr., hvorfor forsikret i Tangaagaard, Ørendrup S.

577. — Sammes Pantebrev til Christen Skeel til Raffnholt paa 820 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Svindinge.

578. — Sammes Pantebrev til Steen Bille paa 1100 Rdlr., hvorfor pantsat nogle Gaarde i Lamdrup By.

579. — Sammes Pantebrev til Borgmester Thomas Brodersen i Odense paa 5000 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Brenderup By.

580. — Sammes Pantebrev til Karen, fl. Hans Christensen i Odense, paa 1924 Rdlr. mod Pant i Tordegods i Svindinge.

581. 30. Oktbr.: Skjøde af Grevinde Kirstine Munks Arvinger til Borgmester H. Tørgensen Børgense paa et Bolig i Vends H.

582. — Pantebrev fra samme til Dr. Alverus paa 2000 Rdlr.

583. 27. November: Henrik Gyldestiernes Pantebrev paa 300 Rdlr. til Ingeborg Rodsteen.

584. — Oblig. af Eric Quikau til Sandagergaard til Sfr. Ide Skinkel paa 1000 Rdlr.

585. — Skjøde af Elsebet Ulfeld til Bjørnsholm,

1661.

fl. Jesper Friis's, til hendes Søn Niels Friis til Orbæklunde paa 1 G. i Frørup, og paa hvad der kan tilfalde hende efter hendes Søn Jakob Friis.

1662.

586. 22. Jan.: Skjøde af Casper Due til Fru Marie Ludberg, fl. Christoffer Offenberg, paa 1 Gaard i Ejby.

587. — Skjøde af Steen Brahe til Søren Rosenkrands paa 1 G. i Taarnborg Sogn (dt. 20. Novbr. 61).

588. — Gavebrev af Grevinde Hedevig til Slesvig-Holsten, Frue til Taasinge, til hendes Kammerpige for 20 Aars tro Tjeneste paa 1 Bondegaard i Strammelse By (dt. 20. Novbr. 61). Et lignende Skjøde til hendes Børns Pige, Dorthe Steffensdatter, for 20 Aars tro Tjeneste, paa 1 G. i Bierrebj.

589. — Pantebrev af Fr. Mette Friis til Fru Karen Krabbe, fl. Holger Rosenkrands's til Wenmestofte, paa 300 Rdlr.

590. — Skjøde af Rigborg Bille, Ejler Holchs til Arup til ham, paa 1 G. i Koegle.

591. — Oblig. af Peder Brochenhuus til Bartolemaeus Hagensen i Kjøbenhavn paa 500 Rdlr.

592. — Oblig. af Erik Raas til Dr. Laurids Jacobsen, Biskop i Fyen, paa 4000 Rdlr. Sp.

593. — Oblig. af Erik Quigan til Jde Schinkel paa 1500 Rdlr.

594. — Frøken Hedevig's Obligation, udgivet i hendes Husbondes, Ebbe Ulfelds, Fravarelse til Corfits

1662.

Ulfeld paa 21645 Rdlr., hvorfor er pantsat 55 Tdr. Htt. i Landet Sogn paa Taasinge, med jus. patron. til Landet Kirke = 26 Tdr. Htt.; fremdeles 25 Svins Olden i Strammelse Skov, Lundsøhaveerne og flere Skove, og naar 20 Svins Olden fradrages, som hører til de jordegne Gaarde, 380 Svins Olden i Vornæs Skov. Endvidere Jordegods i Biergby med Skov til 400 Svins Olden og Jordegods i Bregninge Sogn med Skov til 310 Svins Olden. Talt 422½ Td. Htt. à 50 Rdlr. at modtage til brugeligt Pant for nævnte 21,645 Rdlr.

595. 22. Jan.: Pantebrev af Frøken Hedevig, Frue til Taasinge, paa egne og sin Husbondes Vegne til Zachop Jensen, Amtsskriver over Sønderborg Hus, og Anton Ghuter paa 6911 Rdlr. med Sikkerhed i Jordegods paa Taasinge i Baldemar Slot og 15 Bønders Hartkorn i Truense By (noteret indløst).

596. — Et andet Pantebrev til Nicolaj Jensen, Borger i Sønderborg, paa 2280 Rdlr. med Pant i **Baldemar Slots** Hovedgaard 38 Tdr. Htt. og 38 Bønders Htt.

597. — Et tredje Pantebrev til Borgmester og Raad i Svendborg paa 2400 Rdlr. med Pant i Brei-ninge og Bjergby Kirker.

598. — Et fjerde do. til Fuchum Ernst, forrige Forvalter paa Taasinge, paa 600 Rdlr. (not. indløst).

599. 5. Febr.: Oblig. af Erik Naas til Hans Rrag i Mefing paa 620 Rdlr.

600. — En anden Oblig. til Jonas Lauridsen i Siby paa 4960 Rdlr.

601. — Oblig. af Henning Povist til Hans

1662.

Brodersen i Odense paa 500 Rdlr., hvorfor pantsfat 1 G. i Farstrup, Wigerslev Sogn.

602. 6. Febr.: Hans v. Allefelds Skjøde til Fru Margrete Blomme paa jus. pat. til **Thuede Kirke** med Kirketiende osv., dernæst **Bjørnemose Gaard** og noget Jordegods i Skaarup.

603. 19. Febr.: Niels Lykkes Pantebrev til Hans Nielsen, Borger og Raadmand i Nykjøbing p. F., paa 1200 Rdlr., dels egen og dels Henr. Gyldestiernes Gjæld.

604. 5. Marts: Skjøde af Otto Krag til Erik Raas til Lindskov paa 2 Ldr. Htt. i en G. i Westerskierninge.

605. — Oblig. af Hans Markdanner paa 500 Rdlr. til Hans Krag.

606. — Skjøde af Jørgen Friis til Lisbet Sofie Urne paa Grønnemølle i Skjælderup Sogn.

607. — Skjøde af Henn. Pomist til Erik Brochenhuus paa 1 G. i Kjerte, som han havde givet E. B.'s Son i Fadergave, men da Sønnen nu var død, skjøder han Gaarden til Faderen tilligemed et Hus.

608. 2. April: Oblig. af Axel Walkendorf til Cornelius Lerche i Rbh. paa 250 Rdlr.

609. — Skjøde af Steen Brahe til Knudstrup til sin Broder Prebiørn B. paa den Andel hans Børn, Sfr. Sofie og Anne B., havde i en G., **Bispegaarden i Odense** med 5 Lejevaaninger og Holme (dt. 24. Novbr. 62).

610. — Skjøde af Gunde Rosenfrands til Skaarupgaard paa 1 G. i Wiby, til Mette Hans Brodersens i Odense.

611. — Skjøde af Christian Christopher og

“

1662.

Henrich Ditlev, Grever af Holdk, til Christen Scheel Tørgensen, paa 3 G. i Herrested S., i Maare og Lindholm.

612. 16. April: Obl. af Tage Høeg til Karen Krabbe paa 350 Rdlr.

613. — Skjøde fra Ejler Holdk til Tørgen Hartvigsen til Skovsgaard paa Tordegods i Wends Herred.

614. — Skjøde af Hans v. Allefeld til Hans Schrøder, Befalingsmand paa Bornholm, paa Tordegods i Ellinge, Paarup og Saaderup.

615. — Oblig. af Henrik Tott til Boltinggaard til Chr. Henrikfen Luja i Odense paa 2000 Rdlr. med Pant i Tordegods i Nørre-Naraa og Espe.

616. 14. Maj: Skadesløsbrev af Fru Elisabet Ulfeld til Biørnsholm til Niels Friis, hvem hun transporterer og overdrager adskillige Fordringer, omtrent 2400 Rdlr.

617. — Oblig. af Erik Raas til Bremervold til sin Broder Biørn Raas paa 380 Rdlr.

618. 11. Juni: Skjøde af Elisabet Ulfeld til Biørnsholm til hendes Søn Niels Friis til Ørbæklunde, hvad der tilfalder hende efter sin Søn Jakob Friis, som var ydet som Forstrækning til hans Rejse udenlands, deriblandt **Ørbæk Kirke**, Elved Køhave og Anpart i **Hovedgaardens Bygning** for 333 Rdlr.

619. 9. Juli: Oblig. af Jakob Lindenow og hans Hustru Christence Brahe paa 4,750 Rdlr. til Hans Tversen i Rbh. (mortificeret 1804).

620. — Oblig. af Henn. Powisk til Thomas Brodersen i Odense paa 781 Rdlr.

621. — Overdragelse af Arvingerne efter Raadmand Erik Tørgensen i Odense paa Tordegods i Bladstrup og

1662.

Sønderfø med Dallund Mølle, som var ham udlagt efter Ejler Høeg til Hent. Middendorf i Lübek for en Fordring paa 1751 Rdlr.

622. 9. Juli: Oblig. af Henn. Powist til Hol-lufgaard, Rigets Staldmester og Befalingsmand paa Ringsted Kloster, til Stud. Dhsjel paa 800 Rdlr.

623. 23. Juli: De kongelige Kommissærers Udlæg efter Kaj, som kaldtes Lykke*), til Tolder Laurids Jørgensen i Nyborg for en Fordring paa 1587 Rdlr. 3 Ort 2 ß, hvorfor udlagt 36 Tdr. Htk. under Huerringe (dt. Rbh. d. 8. Juli 61).

624. — Oblig. af Henrik Tott til Voltinggaard til Fru Anne Wind paa 1000 Rdlr.

625. — De kongelige Kommissærers Skjøde til Hans Nielsen, forrige Skriver paa Aalborghus, for en Fordring efter Kaj paa 821 Rdlr., hvorfor udlagt 28 Tdr. Htk. ved Huerringe.

626. — Skjøde af Henn. Powist til Christoffer Sehested paa 1 G. i Norup.

627. — De kongelige Kommissærers Skjøde med Udlæg i Kaj Lykkes Bo for 2540 Rdlr. til Peter Widou og Peter Ejlers af Hamborg paa 3 G. og 1 Gadehus i Jagsted og 6 Gaarde i Haagerup ved Ranzausholm (dt. 7. Juli 62).

628. — Sammes Skjøde til Henrik Stampel og Johan Bräun af Hamborg for 127 Rdlr., hvorfor udlægges 1 G. i Haagerup.

629. — Oblig. af Margrete Friis og Elsebe

*) De Igl. Kommissærer: Jørgen Bielke, Dffe Schade, Willum Lunge og Chr. Steensen.

1662.

Friis til Tølløse til Cort Henriksen Merker i Kbh. paa 2434 Rdlr.

630. 23. Juli: De fgl. Kommissærers Afregning med Fru Dorthē Daa for en Fordring efter Kaj Lyffe paa 11,400 Rdlr., hvorfør er udlagt **Suerringe Sovedgaard** med Bygning og Grund 54 Tdr. Htt., med underliggende Bøndergods i Maalø; Skov til 600 Sv. Olden.

631. — Skjøde paa et øde Byggested i Ollerup af Søren Mogensen i Svendborg til Henrik Wrangel.

632. 6. Aug.: Henning Bowitz og Fru Hilleborg Wille's Oblig. paa 1224 Rdlr. til Sffuer Andersen paa Vedtoftegaard.

633. — Overdragelse fra Hans Nielsen, forrige Foged paa Aalborghus til Oluf Eliasen i Bogelund af det Jordegods, han fik i Udlæg efter Kaj Lyffe.

634. — Skjøde af Sfr. Berthe Marchdanner til Ghrup til hendes Broder Henrik Markdanner paa noget Jordegods i Serritslev Sogn.

635. — Skjøde af Henrik Markdanner til Fred. Gummerbach i Odense paa Jordegods i Rønninge med Skov til 30 Svins Olden.

636. — Skjøde af Axel Walkendorff til Waren Hans Rodes i Suenborg paa 1 G. i Gudme H.

637. 27. Aug.: Grev Ulfelds Skjøde til Friherre v. Falheim paa Jordegods i Sjælland.

638. 3. Septbr.: Oblig. af Margr. Friis og Elisebe Friis til Tølløse til Bunde Nielsen, Handelsmand i Kbh., paa 2003 Rdlr.

639. — Kongens Pantebrev til Landsdommer Jens Lassen, Befalingsmand paa St. Knuds Kloster, paa

1662.

Dahlumb Kloster med underliggende Bønder og Ejendom, jus. patr. til **Dalum Kirke**, Birketret til samme Birk.

640. 3. Septbr.: Axel Walchendorffs Skjøde til Major Borchard Andreu til Brudagergaard paa en Gaardspart i Brudager.

641. 1. Oktbr.: De fgl. Kommissærers Udlæg efter Kaj Lyffe til Hans Friis til Clausholm i 4 G. i Grønderup ved Rangkausholm med Skov til 512 Svins Olden (dt. Rbh. 4. Aug. 62).

642. — Skjøde af Ejler Holch til Nakier til Corfits Ulfeld paa 1 G. i Wejlby Sogn.

643. — Skjøde af Ebbe Rosenkrantz til Otto Krag paa 1 G. i Øster-Skjerninge, 1 G. i Mønderup og 9 G. i Vester-Skjerninge.

644. — De fgl. Kommissærers Udlæg til Bartolemaeus Pedersen i Rbh. for hans Fordring efter Kaj Lyffe paa 1263 Rdlr. i 2 G. i Gjerup.

645. — Skjøde af Frøken Elisabeth Augusta, Hr. Hans Vindenows til Iffuernæs paa hendes Hovedgaard **Sondergaard**, taxeret for 90 Tdr. Htt., med 234 Tdr. Htt. Bøndergods for en Gjæld til Trefoldigheds Kirke i Rbh. paa 14,385 Rdlr.

646. — De kongelige Kommissærers Skjøde til Carl Rosenmecher i Rbh. for 1590 Rdlr., hvorfor udlagt 3 G. i Doby (Naby) ved Rangkausholm.

647. — Sammes Skjøde og Udlæg for 1053 Rdlr. til Cornelius Verche i Rbh. paa 1 G. i Gjerup med Skov til 73 Svins Olden, taxeret for 1128 Rdlr., som er 74 Rdlr. mere, som til Kommissionen er betalt.

648. — Skjøde af Ingeborg Parsbjerg, fl.

1662.

Niels Friis's til Hæsfelager, til Christopher Lindenow til Lindesvold paa nogle G. i Hæsfelager By.

649. 1. Oktbr.: Skjøde af Anne Margrethe v. Godtgen til hendes Søn Fred. Ulrik Schuldt paa 2 G. i Hillerslev Sogn — den ene i Sallinge, den anden i Hillerslev.

650. — Indførsel af Anth. Olsen, Byfoged i Odense, for Skræber Chr. Jensen og Skomager Chr. Juul paa 345 Rdlr. i sl. Jesper Hansens Ejendom, som Ane Gyldestjerne var prædenteret, hvorfor hun til Betaling udvist 1 G. i Røgtved og 1 øde G. i Sørup.

651. 1. Oktbr.: De kgl. Kommissarede's Skjøde til Jens Laakse for en Del Fordringer efter Kaj Lykke (en Obl. paa 1000 Rdlr. til Henr. Oluffen; 1 dito paa 100 Rdlr.; 1 dito paa 1500 Rdlr. til Hans Boyfen; 1 dito til Chr. Offenbierg paa 1600 Rdlr.), ialt 6,957 Rdlr., hvorfor udlagt 5 G. i Fleninge, 6 G. og 14 Huse i Gjørup, 1 G. i Nybøgt med flere Huse og Boliger, 4 G. og 3 Gadehuse i Falsled, Rangausholms Dyrehave og Knabelbjerg Lykke, ialt taget for 7,847 Rdlr., som er 890 Rdlr. mere, der dækker adskillige Fordringer af Kaj Lykkes Tjenere, Berider, Ladefoged, Skytte osv.

652. — Obligation af Hen. Thot til Voltinggaard til Niogens Rosenkrands til Glimminge paa 500 Rdlr.

1663.

653. 21. Jan.: Skjøde af Fru Ingeborg Parsbierg til Hæsfelagergaard til Henrik Lange til Nygaard paa nogle Gaarde i Vormark By.

654. — Indførselsforretning af Casper Due og

1663.

Peder Brochenhuus efter Jørgen Mathisen i Kbh. for 4809 Rdlr., hvorfor indført i **Baldemar Slots Bygning** — det store murede Hus, da intet andet var fri.

655. 21. Januar: Pantebrev af Henn. Povist til Morten Michelsen, Raadmand i Kjøbenhavn, paa 2200 Rdlr.

656. — Oblig. af Erik Quidgau til Sandagergaard til Oluf Rosenkrands til Eigholm paa 400 Rdlr.

657. 4. Febr.: Stjøde af Anne Margrethe v. Gødgen til Niels Banner paa **Lejholm Gaard** med 26 Td. Htk. med et Bolig.

658. — Stjøde af Fred. Ulrik Schuldt til hans Svoger Niels Banner til Thybjerggaard paa 1 G. i Sallinge, der skylder 9 Ort Byg, 1½ Ort Havre, 1 Td. Smør, 1 Boelgalt, 1 Focroye m. m. samt Stov til 36 Sv. Olden, 1 G. og 1 Bolig i Hillerslev m. m.

659. — Transport af Fru Kirstine Munks Arvinger til Henrik Oluffen paa 461 Rdlr. 1 Ort af det Jordegods, der er udlagt af de tgl. Kommisførere: Anpart i **Glintholm Hovedgaard** 5 Td. 7 Stp. Htk. med den halve Hovedgaards Bygning = 461 Rdlr. 1 Ort.

660. — Stjøde af Christian Urne Christophersen til Sobysøgaard til Fru Ellen Urne, Hans Steensens til Grimsted, paa Jordegods i Baag Herred (Kjøng, Skaarup og Bregnemose).

661. 18. Febr.: Obl. af Corfits Trolle til Sandholt paa 100 Rdlr. til Jfr. Mette Raas til Hemmestrup.

662. — Stjøde af Fru Kirstine Munks Arvinger til Jochum Ernst paa et til ham udlagt Bol. i Hundstrup Sogn, kaldet Raahuset (nu Pilshus).

663. — Oblig. af Frøken Elisabeth Augusta paa

1663.

150 Rdlr. til Hr. Jochum Ernst, hvorfor pantsat hendes Anpart i **Flintholm Hovedgaard**.

664. 4. Marts: Skjøde af Froken Elisabeth Augusta til Jens Lassen, hvori hun paa Kongens Vegne bortskjøder **Iffuernæs Hovedgaard** og Bygning, Ladegaardens Mark og Skov med Husby, Egeby, Føns og Orslev Kirker, nogle Bøndergaarde i Fyn og paa Baagø Land.

665. — Skjøde af Henrik Markdanner til Rønninge-Søgaard til Chr. Lindenow til Lindesvold paa Fordegods i Rønninge, Rolffsted, Bindinge og Ellinge Sogne.

666. 18. Marts: Skjøde af Erik Wille til Birchholm paa 1 G. i Skovby Sogn: Brendholt.

667. — Oblig. af Chr. Wandorff og Fru Mette v. Allefeld til Rudolf v. Putbust paa 1300 Rdlr.

668. — Oblig. af Corfits Ulfeld til Matteredup paa 1000 Rdlr. til Hans Mikkelsen i Nyborg med Pant i 1 G. i Rolund m. m.

669. — De kongelige Kommissarers Skjøde til Otto Hey paa Hütten i Holsten paa Hovedgaarden **Brendegaard** med Marker og Enemærker, taxeret for 50 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk., Sjæll. Maal, hver Td. regnet for 65 Rdlr. = 3,274 Rdlr. 1 Ort. 12 Sk, med Skov til 450 Sv. Olden = 1218 Rdlr. 3 Ort med 4 Bøndergaarde i Duby og en Andel i 1 G. i Fleninge af Htk. 6 Tdr. 6 Skpr. 2½ Alb. (dt. Rbh. 30. Aug. 62).

690. — Udlæg til Ejler Søffrensen paa 1 G. i Segrup efter Ejler Høeg af Kommissærerne Laurids Skinkel og Kristoffer Raas.

691. — Skjøde af Fred. v. Arensdorf til Dvergaard og Fru Christence Lykke til Svanholm til Chri-

1663.

iten Jensen i Wiby paa Tordegods i Stam Herred af 9. Marts 63, men som under 27. s. M. atter overdrages Hans Dieldand til Uggerslevgaard.

672. 15. April: Skjøde af Jørgen Nielsen, Borger i Kbh., paa Rindevads Mølle ved W. Naby til Niels Banner.

673. — Skjøde af Fru Rigborg Wille, Ejer Holches til Giedesholm, til Fru Ide Lunge, fl. Otto Skjels, paa 1 G. i Odense, 1 Bondegaard i Brendekilde og 1 i Brangstrup.

674. — De kongelige Kommissarers Udlæg efter Kaj Lykke til Peter Hansen af Hamborg for et Beløb af 12,213 Rdlr. paa Gielshov Hovedgaard med alt dens Tilliggende: Gielshov Mølle og Skov til 300 Sv. Olden = 69 Tdr. Htt. a 60 Rdlr., Gielstovs Bygninger 120 Rdlr. og Bøndergods i Hillerslev, Sallinge, Nybølle, Haagerup, Lydinggaarde, Nybo og andet Strøgods til at dække Fordringens Størrelse.

675. — De kongelige Kommissarers Skjøde til Peter Børtning for hans Fordring efter Kaj Lykke paa 2442 Rdlr. 1 Ort 11 Sk., hvorfor udlægges ham 1 G. i Nybøgt med Skov til 128 Sv. Olden, 1 Hus ved Rødeled med Skov til 200 Sv. Olden i Giærnp Skov, Haagerup Skrivergaard med Skov og Gadehus, 1 G. i Espe, 1 Hus ved Klosterflov, Væverhuset og Skov sammesteds til 66 Sv. Olden.

676. 27. Maj: Frøken Hedevis's Oblig. til Jochum Ernst Balthazar paa 100 Rdlr., hvorfor pantsat hendes Anpart i Flintholms Hovedgaard 2½ Td. Htt.

677. — Henn. Powiſks Pantebrev til J. Hermanſen i Malmø paa 1500 Rdlr.

1663.

678. 27. Maj: Skjøde af Hans Ribolt, fgl. Maj. Herold, til Thomas Füren paa 2 G. og 1 Mølle i B. Skjerninge og 2 G. i Nabh.

679. — De fgl. Kommissarers Udlæg til Cordt Henriksen Merker i Abh. for 260 og 342 Rdlr., hvorfor udlægges Fordegods fra Hverringe Hovedgaard (dt. 5. Maj 63).

680. — De fgl. Kommissarers Udlæg til Aune Margrethe v. Gødken for 7664 Rdlr. 1 Ort 2 St. i Rødkilde Hovedgaard, tazeret for 36 Tdr. Htk. a 79 Rdlr., Gaardens Bygning for 80 Rdlr., 5 G. i Ratterød og en Del mindre Steder i flere Byer.

681. — Anne Margrete v. Gødkens Skjøde til Niels Banner paa hans tvende Sønners Vegne paa Rødkilde Hovedgaard (dt. 28. April 63).

682. — Rgl. Kommiss. Skjøde til Zachop Andersen, Abh., paa 1 G. i Gjerup for en Fordring efter Kaj Lykke paa 631 Rdlr. Gaarden værdsat for 763 Rdlr.

683. — Henrik Gyldestiernes Skjøde til Joh. Rudolphs, Toldforvalter i Kjertemunde, paa en G. i Drigstrup.

684. — Skjøde af Mette Friis til Magaard til Hans Wilhelm (Willumfen), Proviantmester i Odense, paa en Gaardspart i Lunde H.

685. — Steen Billes Skjøde til hans Søn Heinrich Ditlev, Greve af Holch, og Datter, Fru Mette Bille og Tomfru Birgitte Holch paa 1 Gaard i Gielsted.

686. — Pantebrev af Anders Pedersen, forrige Ridefoged paa St. Knuds Kloster, til Hans Wilhelm (Willumfen) i Odense paa 1500 Rdlr.

1663.

687. 27. Maj: Niels Banners Pantebrev paa 600 Rdlr. til Jørgen Nielsen i Rbh. for en uindsfriet Forderung ved Kjøbet af Lindevads Mølle.

688. 10. Juli: Skjøde af Jørgen Nielsen i Rbh. til Otto Krag paa **Eigneborg** i Ranzauholms Sogn, udlagt efter Kaj Lykke (19. Maj 1663).

689. — De Igl. Kommissarers Udlæg efter Kaj Lykke til Mogens Rosenkrands til Glimminge for 721 Rdlr. i Fordegods i Dongshøjrup, Stierningballe og Hundstrup.

690. 5. Aug.: Obligation af Henr. Quidgau til Quidgauholm til Erik Duffen, Sognepræst til Vor Frue Kirke i Rbh., paa 1360 Rdlr.

691. — Kongens Skjøde til Markuar Rodsten paa 1 G. i Dristrup Sogn.

692. — Skjøde af Tage Høeg paa Jfr. Margrete Arenfelds Vegne til Otto Krag paa 1 G. i Salling, 1 i Odense og 1 i Aasum Herred.

693. — Oblig. af Henrik Lindenow til Sophie, fl. Hans Markusen i Rbh. paa 2000 Rdlr.

694. — Skjøde af Mette Willumsdatter, fl. Hans Brodersens, i Odense til Fru Anne Gyldestierne, fl. Jørgen Brahes, paa 1 G. i Wiby (dt. 11. Juni 63).

695. — Skjøde af Peder Brochenhuus til Hæderlig og Højlærde Mand Peder Winding paa **Gammel Lamme-**
hanffue i Kinge Sogn, som afgangne Claus Vte (Ud) tilforn havde ejet, og Peder Brochenhuus forleden Aar 1662 for Højesteret er tildømt, Ht. 18 Tdr. Desligeste den halve Lammeh. Mølle, 3 Gadehuse og 1 Bonde i Rynkeby (dt. 17. Juli 63).

696. — Skjøde og Overdragelse af Ditlev Jensen

1663.

paa Nybøllegaard til Niels Banner paa hans tvende Sønners Vegne paa 2 G. i Hundstrup.

697. 5. Aug.: Skjøde af Jørgen Raas til Peder Jensen, Winding, paa 1 G. i Stensby, Stam H.

698. — Oblig. af Chr. Lindenow til Mathias Foss paa 500 Rdlr.

699. — Pantebrev af Henn. Quidhow til Cornelius Verche paa 780 Rdlr.

700. — Oblig. af Henrik Lindenow til Cornelius Verche paa 1400 Rdlr.

701. — Skjøde af Fru Christence Lindenow, fl. Claus Sehesteds, til Christoffer Sehested, paa 2 Bøndergaarde i Højrup i Stam H. og i Estelund, Lunde H.

702. — Skjøde af Wincens Joachim Hahn til Jomfruens Egede til Fr. Birgitte Hahn paa 1 G. i Guldberg Sogn (dt. Glorup d. 4. Juli 63).

703. — Skjøde af Dr. Simon Pauli, Dr. Pauli Moth og Albert Dhsfeldorf, Winhandler i Rbh., til Niels Banner paa 2 G. og underliggende Gadehuse i Pejrup, som vare dem udlagte efter Kaj Lykke.

704. — Oblig. af Niels Banner til Simon Pauli paa 1000 Rdlr.

705. — Gavebrev af Jakob Lindenow og hans Kjæreste til Kirsten, Fr. Oluf Rasmussens i Dalby, paa 1 H. i Dalby.

706. — Skjøde af Christence Rosentrands, fl. Mogens Høegs, til Byrge Trolle paa 1 G. i Wantinge og 1 G. i Asperup.

707. — Oblig. af Henn. Quidhau til Margrethe Dr. Jørgen Jürens i Rbh. paa 2,630 Rdlr., hvorfor pantsat Tordegods i Sjælland og Fyn.

1663.

708. 5. Aug.: Oblig. af Christian Daa til Otto Krag paa 742 Rdlr.

709. — Skjøde af Mathias Hass, fgl. Maj. Bogholder, til Frederik og Christ. Banner paa 9 Gaarde og Anpart i den tiende Gaard og 5 Gadehuse i Hundstrup.

710. — De fgl. Kommissarers Skjøde og Udlæg efter Kaj Lyffe til Oluf Rasmussen, Sp. i Dalby paa 1 G. i Mesinge.

711. — Skjøde af Henrik Blomme til Hagen, Høvedsmand paa Flensborg Hus og Ditlev v. Ahmfeld til Hassfeldorff til Hans Wilhelm paa Tordegods i Rølund, i Steensbø og Sønderlø.

712. — De fgl. Kommissarers Skjøde over Kaj Lyffes fradømte Gaarde til Dr. Fabricius for 1000 Rdlr. med Rente, ialt 1233 Rdlr., hvorfor udlagt Tordegods under Huerringe.

713. 14. Aug.: Chr. Urnes Skjøde til Chr. Hanssen, Ridefoged over Kallundborg Amt, paa 2 G. i Wejle By, Salling H.

714. — Skjøde af Christ. Sehested til Nieslevgaard til Fru Christence Lindenow paa 2 G. i Drøbæk Sogn.

715. — Oblig. af Knud Urne Sivertsen til Dr. Chr. Fosf paa 1000 Rdlr.

716. 19. Aug.: Oblig. af Prebiørn Brahe paa 400 Rdlr. til afg. Michel Hansens Børn i Broby, hvorfor pantsat 1 G. Grønnegaard i Giestlev Sogn.

717. — De fgl. Kommissarers Skjøde efter afg. Sorgen Schefeld, forrige Rigsraad og Landsdommer i Sjælland, udlagt til Christence, fl. Dr. Sorgen Kruches

1663.

for hendes Fordring paa 1901 Rdlr., hvorfor udlagt Fordegods i Sjælland.

718. 19. Aug.: Skjøde af Fr. Sofie Høeg til Dallund til Niels Banner paa 2 G. i Grønderup.

719. — De fgl. Kommissærers Afregning med Rasmus Andersen Brandt efter Fru Ollegaard Gyldestierne for 376 Rdlr., hvorfor udlagt 1 G. i Maderup (dt. Rbh. 12. Aug. 63).

720. — Skjøde af Ebbe Rosenfrands til Brangstrup til Sofie Rosenfrands paa 1 G. i Akkerup By, Baag Herred.

721. — Skjøde af Henrich Blomme til Hagen, Amtmand i Nensborg, til Fru Dorte Daa paa Fordegods i Wiby og Mesiuge Sogne: 10 G. og nogle Huse.

722. 21. Aug.: Markuar Rodsten og Jens Høegs Indførsel i Johannes Boysens Ejendom Østergaard for 709 Rdlr.

723. — Skjøde af Johannes Boysen til Sorgen Mathiasens Arvinger i Rbh. paa Østergaard med Huse, Grund og Ejendom.

724. — Oblig. af Niels Lykke til Elved til Niels Trolle paa 403 Rdlr.

725. — Indførsel af Niels Lykke og Sorgen Raas for en Fordring paa 2837½ Rdlr. hos Henrik Høyer i Den Baagø og hvad der maatte til.

726. 17. Septbr.: De fgl. Kommissærers Skjøde til Møvrids Degntow i Rbh. paa 2 G. i Suenstrup fra Hærdislevgaard for 520 Rdlr.

727. — Peder Brochenhuus og Chr. Urnes „Annammelse“ og Levering paa Rynkebygaard til Fru Anne Wind, fl. v. d. Kula til Vochtuede for 10,000 Rdlr.

1663.

728. 16. Septbr.: Skjøde af Lisbeth Sofie Urne, fl. Gregers Friis til Faarevejle, til Knud Sivartsen paa Grønne Mølle i Stiellerup Sogn.

729. 30. Septbr.: Skjøde af Erik Raas til Lindskov til Fru Helvig Skinkel paa Gods i Pederstrup By.

730. — Skjøde af Axel Waldendorff til Tidseholt til Morten Michelsen. paa hans og hans Hustrus Anpart i **Drridslevgaard** 27 Tdr. Hf., som er tilfalden hans Hustru Anne Friis efter hendes Fader Tønne Friis.

731. 14. Oktbr.: Skjøde af Fr. Mette Friis til Magaard til Fr. Mette Raas til Hemmestrup paa Anpart i en Gaard i Sønderfø.

732. — Indførsel af Niels Lykke og Peder Brochenhuus efter Dom og Steen Billes Paavisning i Henning Povist's Tordegods: 1 G. og 1 Gaardspart i Wejlby, i Billesborg Hovedgaard og jus. pat. til Wejlby Kirke.

733. — Oblig. af Ingeborg Friis til Hæselager paa 1125 Rdlr. til P. Pedersen, Raadmand i Odense.

734. — Kontrakt imellem Fru Helvig Skinkel, som havde afføbt Erik Raas til Lindskov den Gaard i Pederstrup, som Hans Und besidder, at han skal nyde Gaarden fri for Hovning, Vegt og Arbejde sin Livstid imod en aarlig Afgift.

735. — Skjøde af Otto Krag til Niels Thomsen, Ridefoged paa Ellensborg, paa 1 G. i Balslev Sogn.

736. 28. Oktbr.: Indførsel af Niels Lykke og Peder Brochenhuus for en Gjeld i Fru Edel Brochenhuus's Arvegods, som Henn. Povist skal have oppebaaren, hvorfor indføres for 313 Rdlr. i en Steen Bille tilhørende Gaard i Klauslunde.

1663.

737. 28. Oktbr.: Obligation af Erik Quigau til Mads Rasmussen, Borger i Kbh., paa 425 Rdlr.

738. — Oblig. af Henr. Kanau til Schønne-
weide til Borgmester Jens Madsen i Nyborg paa 500
Rdlr.

739. — Skjøde af Biørn Kaas til Peder Win-
ding paa 1 G. i Rynkeby (Kinge S.).

740. 11. Novbr.: Skjøde af Niels Thomsen, Ride-
foged paa Ellensborg, til Otto Krag paa 1 Vol. i Kra-
rup Sogn, kaldet Grafuerlund, tilligemed Anpart i **Flint-
holm** Hovedgaard 6 Td. 6 Skpr. Htk., som han har mod-
taget i Betaling af Fru Kirstine Munks Arvinger.

741. — Kontrakt mellem Otto Krag og Niels
Tømmesen paa Ellensborg, at denne nyder 1 Gaard i
Balslev, kaldet Mofegaard, imod at afstaa sin Anpart
i **Flintholm** Hovedgaard, 9 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.
Htk., som han havde modtaget i Betaling af Fru Kirstine
Munks Arvinger.

742. — Oblig. af Mandrup Brahe til Torbenfeld
til Otto Krag paa 1059 Rdlr. 27 St.

743. — Skjøde af Ingeborg Friis, fl. Niels
Friis, til Morten Michelsen, Raadmand i Kbh., paa
Jordegods i Refsøre og Wormark i Dødselager Birk.

744. 9. Decbr.: Peder Brochenhuus's og Hen-
ning Waldendorffs Indførsel for Laurz Tørgensen,
Tolder i Nyborg, i de udlagte og arresterede Gaarde paa
Taasinge for Kapital og Beføstning 5681 Rdlr. 3 St.

745. 23. Decbr.: Oblig. af Steen Wille til Kiers-
gaard paa 500 Rdlr. til Odense Skole.

VII.

Til Grindring

om

Biskop, Dr. Christian Thorning Engelstofts
Virksomhed som dansk Historiker.

Af H. J. Rørdam.

Inden Fyens Stifts litterære Selskab indstiller sin Virksomhed, og det Tidsskrift, der nu i en Række har været Selskabets Organ, ophører at udkomme, turde der være Anledning til med nogle Ord at ihukomme den Mand, der i en lang Række indtog Pladsen som Selskabets Formand og omfattede dets Virksomhed, særlig den, der fandt sit Udtryk i nærværende Tidsskrift, med en saa varm Interesse, at hans Bortgang efterlod et Savn, der ikke kunde erstattes. Ligesom imidlertid Tidsskriftets Formaal har været begrændset, saaledes er det ogsaa Hensigten her at fremstille afdøde Biskop C. T. Engelstofts litterære Virksomhed under samme Begrændsning, idet vi indskrænke os til hans Arbejder i den danske Historie og i Fyens Stifts Topografi.

Kjærlighed til Historien var gammel hos Chr. Engelstoft. Han havde den paa en Maade som Arv fra sit Hjem. Hans Morbroder og Adoptivfader var den smagfulde Historiker, Dr. Laurids Engelstoft, hos hvem man kun beklagede, at han saa sjældent gav Læseverdenen Lejlighed til at glæde sig over de modne Frugter af hans historiske Granskninger. Sønnen havde dog oprindelig ikke tænkt paa at gaa Videnskabsmandens Vej. Hans Ungdomsideal var Virksomheden som Landsbyprest; men hans ualmindelig lette Memne, store Arbejdsomhed, klare Hoved og endelig hans gode Forbindelser førte ham saa at sige uformærkt hen mod den akademiske Lærerstol. Og da han først var bleven Docent ved Universitetet, var Vejen til en særlig Sysselsættelse med Kirkens Historie ikke lang. 1833 blev han Lektor og Aaret efter Professor i det theologiske Fakultet. Men gennem den almindelige Kirkehistorie naaede han frem til Fædrelandets særlige, og paa dette Omraade har han frembragt Værker, som af Fagmænd altid ville læses med Interesse, selv om de i Regelen ikke ville tiltale en større Læsefreds. Thi dertil ere Emnerne som oftest for specielle, og Fremstillingen undertiden for tør. Engelstofts Styrke var nemlig hans Skarpsindighed og Kombinationsevne, medens det plastiske og fantasifulde laa ham fjærnere. Enkelte af Skrifterne, der fremkom ved akademiske Aaledninger, ere desuden paa Latin, som Engelstoft i sin Tid skrev og talte med megen Lethed. Dette gjælder saaledes det Skrift, hvormed han indledede sine Arbejder i Fædrelandets Reformationshistorie:

Reformantes et Catholici tempore, quo sacra emendata sunt, in Dania concertantes. Specimen inaugurale. Hauniæ 1836. (191 Sider).

Engelstoft har i dette Skrift faa at sige systematist afføgt vor Reformationslitteratur. Mere end 200 Aar tidligere havde Sjællands Biskop Hans Poulsen Resen i sit Skrift »Lutherus triumphans« gjort et Forsøg i samme Retning, men faare usuldkomment. I forrige Aarhundrede havde den theologiske Professor Marcus Wøldike med Flid gennemgaaet nogle enkelte Reformationskrifter og gjort dem til Emne for en Række theologiske Dissertationer, ligesom ogsaa Chr. Olivarius og Povl Røn havde søjselfat sig med enkelte Forfattere fra hin Tid. Kirkehistorikeren E. Pontoppidan havde forholdsvis kun i ringe Grad benyttet Reformationslitteraturen. Derimod havde Langebet i Videnskabernes Selskabs Almanacker givet en meget fortjenstlig Udsigt over Typografiens ældste Frembringelser hertilands (indtil 1560), men han var her ikke kommen længere end til de blotte Titler, medens han i Danske Magazin har fremdraget eller benyttet ikke faa af de mærkeligste Skrifter fra Kirkekampens Dage. Fr. Münter har i „Den danske Reformationshistorie“ benyttet mange Skrifter fra hin Tid; men ingen havde dog hidtil anstillet en saa omhyggelig Gjennemgaaelse af den hele Litteratur, for saa vidt den da kjendtes eller var tilgængelig, som Engelstoft. Og i sit ovennævnte Skrift har han med megen Upartisthed fremlagt det Resultat, hvortil han er kommen. Det er ikke Reformationens ydre, men dens indre Historie, han har søgt at give, idet han har stræbt at opfatte og fremstille de stridende Parters aandelige Physiognomi og den litterære Kamp. Hans Analyse er ofte skarp og træffende, ligesom den helt igjennem er belagt med Bevissteder af Originalskrifterne. Det er et Arbejde, som er af megen Bigtighed til Kundskab om de danske

Reformanternes Opfattelse af mange dogmatiske og ethiske Problemer, ligesom det ogsaa indeholder gode Oplysninger om deres Betragtning af forskellige sociale Forhold. Hele Fremgangsmaaden i Polemiken fra begge Sider er særdeles godt belyst. Kun Stude, at Skriftet er affattet paa Latin, hvorved Benyttelsen vanskeliggjøres, og at Forfatteren aldrig har følt Kald til at omarbejde det paa Dansk. Som det nu er, er det meget tungt at læse paa Grund af den overvættede store Mængde Citater under Teksten, der nøde Læseren til stadig at have sine Øjne paa to Steder.

Naar Engelstoft ikke nogensinde omarbejdede sin ovennævnte Doctordisputats paa Dansk og saaledes gjorde den tilgængelig for en større Læserevne, var Grunden maaske den, at han fra Tid til anden bearbejdede enkelte af de deri behandlede Emner i udførligere Fremstillinger, hvorved han fik Lejlighed til at inddrage adskilligt af, hvad han i sin Disputats havde berørt, til fornyet Behandling. Dette gjælder saaledes hans næste Afhandling:

Herredagen i Kjøbenhavn 1530. En historisk Skildring af Reformationstiden. (Trykt 1837 i Theol. Tidskrift, udg. af Scharling og Engelstoft. I, 2, 1—114).

I dette Skrift giver Forfatteren først en udførlig Fremstilling af den historiske Situation inden den nævnte Herredag, paa hvilken de evangeliske Prædikanter og Prælaterne for første Gang kom til en vis, forøvrigt resultatløs Forhandling med hinanden under mere ordnede Former; og Forf. lader os tillige skimte, hvad der har hændt hans egen Opmærksomhed til Reformationstidens

Kampe, nemlig den da (1837), særliq i akademiske Kredse, vaagnende eller alt vaagne politiske Interesse. Man læse saaledes følgende Indledningsord til Afhandlingen:

„Reformationens Aarhundrede, til hvis første Halvdel Tanken stedsse med fornyet Interesse vil vende tilbage, bærer sit betydningfulde Navn med Rette: ej alene Kirken modtog Forbedringer, men til alle menneskelige Forhold trængte en reformativt Bestræbelse igjennem; Anden vaagnede op af en dyp Slummer, faae og greb efter Sandhed og Frihed. Enhver Stand følte og krævede sin Ret. Folkets Villie gjorde sig gjældende, uindskrænkede Regenters Throner vakkede, arvede Forrettigheder kom i Fare. Derfor maatte Folkenes Etyrere tidlig agte paa den Aand, som udbredte sig med uimodstaaelig Magt, at den ikke skulde udarte til louløs Egenraadighed; og en Række af interessante politiske Forhandlinger i Staterne gaar derfor ved Siden af den kirkelige Reformation.“

Den lette og behagelige Fremstilling, som Engelstoft, hvad disse Linier allerede ville vise, fuldt var Herre over, afløses forøvrigt i Afhandlingen selv senere af en tungere Meddelelsesform, som vistnok vil virke affrækkende paa almindelige Læsere, idet Forf. har optaget en Del til Herredagens Historie hørende Aktstykker i ubearbejdet Form i Teksten, noget der for Resten fra et videnskabeligt Synspunkt neppe kan misbilliges, særliq hvor det gjælder at fremdrage noget nyt, der ikke tidligere har været almindelig bekjendt. I ethvert Tilfælde vil ingen, der grundigere ønsker at sætte sig ind i Begivenhederne i det bevægede Aar 1530, undlade at fordybe sig i Engelstofts omhyggelige Analyse af Forhandlingernes Gang paa hin Herredag.

Da Engelstoft med Opmærksomhed fulgte Udviklingen

af Tidens kirkelige Forhold, fandt han jevnlig Anledning til at syse med historiske Undersøgelser, der kunde kaste Lys over disse. Saaledes da Spørgsmaalet om en Revision af den hidtil brugte Liturgi stod paa Dagsordenen, og da det theologiske Fakultet havde faaet det Hverv at afgive Betænkning over Biskop Mynsters Udkast til en Alterbog og et Kirkeritual for Danmark, var det for Engelstoft en Tilskyndelse til et indgaaende Studium af denne Sags Historie, særlig for den danske Kirkes Vedkommende. Resultatet af denne Undersøgelse fremlagde han i Skriftet:

Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie. Kbh. 1840. (312 Sider).

Det Emne, Forf. her har valgt sig, var hidtil kun lidet ophøst, hvorfor hans Fremstilling, der er præget af den ham egne Skarpsindighed, paa en vis Maade harde Nyhedens Interesse. Skriftet er „udarbejdet med stadig Hensyn til det efter allerhøjeste Befaling forfattede Udkast til en Alterbog og et Kirkeritual for Danmark“. Dermed er der ganske vist kommet en vis Dobbeltthed ind i Fremstillingen, som maasse undertiden virker forstyrrende paa det historiske Billede; men forøvrigt maa det erkjendes, at Værket er af ikke ringe historisk Betydning, ligesom det heller ikke senere er afløst af noget andet og bedre, om der end er fremkommet adskilligt, der kan tjene til at supplere eller berigtige et og andet Punkt i samme, ligesom der neppe er Tvivl om, at en større Benyttelse af haandskrevne Kilder paa sine Steder vilde have givet Undersøgelsen større Fylde og Sikkerhed.

Et vigtigt Afsnit af ovennævnte Historie har Engelstoft

selv senere optaget til fornyet og meget udvidet Fremstilling i en Afhandling, som han meddelte i Ny kirkehistoriske Samlinger II, 1—100 og 369—442 under Titel:

Kirke-Ordinantsens Historie. En Undersøgelse. (1860—61).

Naarværende Meddeler erindrer, at Manuskriptet til denne grundige Afhandling for en Del bestod af en ældre Udarbejdelse, formodentlig forfattet i Tiden efter 1840, medens den større Del var fra en langt senere Tid. Rimeligvis har da Engelstoft tidligere ikke kunnet naa saa dybt til Bunds i Sagen, som han ønskede, og har derfor henlagt sin Afhandling, indtil Fremdragelsen af nyt historisk Materiale tillod en dybere Indtrængen i det vanskelige Spørgsmaal om Kirkeordinantsens Genesis og de forskellige Bearbejders Forhold til hinanden. Særlig har han stræbt at paavise, hvad der i vor Kirkelov stammer fra Luthers Skrifter og de tyske „Kirchenordnungen“, og hvad der er originalt dansk.

Det næste Emne, Engelstoft valgte til Undersøgelse, stod i ikke fjern Forbindelse med ovenstaaende. I Theologisk Tidsskrift V, 2, 145—222 og VI, 5, 1—143 leverede han nemlig en Afhandling:

Om Beskikkelse af Kirkens Tjenere i den danske Kirke fra Reformationen til vore Tider. (1841—42).

Undersøgelsen falder i to Afsnit: 1. Menighedsvalget, 2. Patronatsretten. Medens Forf. med en sjelden Omhu har benyttet alle Bidrag til Emnets Oplysning, som kunde øses af den trykte Litteratur, har han derimod ikke fundet

Vejlighed til Benyttelse af haandskrevne Nilder. Vil man end derfor nu kunne finde et og andet at tilføje eller berigtige, maa Afhandlingen dog erkjendes som en i ualmindelig Grad udtømmende og alsidig Behandling af Emnet, hvad da ogsaa er anerkjendt af alle, som senere have haft Anledning til at hysle med det nævnte Spørgsmaal¹⁾).

Medens den omhyggelige Analyse af indviklede historiske Forhold vistnok maa siges at have været, hvad der tiltalte Engelstoft mest, og den biografiske Interesse laa ham fjernere — i alt Fald paa hans tidligere Studier — saa kunde en Personlighed, der selv var et vanskeligt eller omstridt historisk Problem, øve en tillokkende Virkning paa ham. Dette fremgaar bl. a. af hans Afhandling:

Paulus Eliæ, en biografisk-historisk Skildring fra den danske Reformationstid. (1847—48).

Denne Afhandling, som fremkom i Nyt historisk Tidsskrift II, 1—174 og 415—554, og som af C. Paludan-Müller betegnes som „en af de skønneste kritiske Undersøgelser, der pryde den danske historiske Litteratur“, turde vistnok i sin Methode være i nogen Grad paavirket af den bekjendte Skildring af Anders Sørensen Vedel, som Engelstofts Ungdomsven C. F. Wegener for ikke længe siden havde udgivet, og som i det hele har øvet megen Indflydelse paa Udviklingen af den historiske Biografi hos os. Men naar Engelstofts Skrift ikke lader sig læse med samme Behag som Wegeners, maa det tages i billig

1) Se t. Ex. Daae, Geistliges Kalbelse i den norske Kirke efter Reformationen. Christiania 1879.

Betragtning, at Stoffet i sig selv er tungere, og at den hyppigere Anvendelse af en nøjeregnende historisk Kritik nødvendig maa virke tyngende paa Fremstillingen. I den stærke Anvendelse af Anmærkninger under Texten giver den ene Forfatter ikke den anden synderligt efter.

Det var Engelstofts Bestræbelse i dette Skrift — som det sig bør og bør for en Historiker — at vise Retfærdighed og Billighed til alle Sider Paulus Eliae, eller som vi sige: Povel Helgesen, var af ældre Forfattere, ogsaa af hans forøvrigt meget fortjente Biograf, Christian Olivarius, bleven bedømt strængt, hvad Ogenavnet „Povel Bendesaabe“ noksom antyder. Man havde ikke ret formaaget at trænge ind i hans Karakter, ej heller haft det fulde Indblik i de skiftende historiske Situationer. Fr. Münter havde i sin danske Reformationshistorie dog allerede givet Tonen an for en rigtigere Bedømmelse af den miskjendte Mand, og han havde vistnok, hvad hans moraliske Personlighed angaar, bedømt ham retfærdig, medens hans Dom om Mandens videnskabelige Betydning trængte til nogen Berigtigelse, ligesom ogsaa den nøjagtigere Forskning af hans Skrifter og i den Tids Historie naturligvis gjorde det muligt at fremdrage meget om den enkelte Mand, til hvis Liv og Virksomhed den almindelige Reformationshistorie kun i Forbigaaende havde kunnet tage Hensyn. Engelstofts Fortjeneste er da at have forfulgt Lektor Povls Løbebane fra Aar til Aar, idet han paaviser, hvad der en Tid stillede ham gunstig overfor Reformationen, og hvad der senere bragte ham til at bryde med Protestanterne og at optræde som Romerkirkens Forsvarer; han viser det ejendommelige ved hans Forfattereskab og

godtgjør uimodsigelig, at han har skrevet den saakaldte skibyske Krønike¹).

Samtidig med dette Skrift, der ogsaa i Omfang er et af de betydeligste, Engelstoft har efterladt, udgav han som akademisk Program en Afhandling, der staar i nøje Forbindelse dermed, nemlig:

De Confutatione Latina, quæ Apologiæ Concionatorum Evangelicorum in Comitiiis Haunien-sibus Anno 1530 traditæ opposita est, commentatio. Haun. 1847, 4to. (69 Sider).

Som Titelen allerede viser, kan dette Program ogsaa betragtes som en Fortsættelse af den tidligere nævnte Afhandling om Herredagen i Kjøbenhavn i Maret 1530; og da den nævnte Confutatio eller Gjendrivelse af de evangeliske Prædikanter's Forsvarsskrift kun eksisterer i Manuskript, gjorde Engelstoft sig fortjent ved ikke blot at underkaste Indholdet en omhyggelig Drøftelse, men ogsaa at fremdrage og meddele større Stykker af det endnu bevarede Haandskrift.

Den Forandring i Danmarks Statsforfatning, som Grundloven af 5. Juni 1849 hidførte, maatte henlede Opmærksomheden paa, hvad Historien beretter om en tidligere forfatningsmæssig Repræsentation af Statsborgerne. Vi tage derfor neppe fejl, naar vi sætte Engelstofts næste større historiske Afhandling i Forbindelse med den stærke Interesse for de politiske Spørgsmaal, som i Tiden nærmest efter Forfatningsforandringen gjennemtrængte alle Kredse. Dens Titel er:

¹) Jfr. Joh. Steenstrup, Historiestrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede, S. 356.

Om Gejstligheden som Rigsstand i Danmark efter Reformationen. (1851).

Denne Afhandling, som fremtøm i Nyt historisk Tidsskrift IV, 99—184, giver os et klart Billede af Engelstofts ejendommelige Begavelse som Historiker, men vel ogsaa af hans Begrændsning. Den sidste ligger i, at han kun i ringe Grad har søgt Oplysning i haandskrevne Kilder. Nu vilde neppe nogen indlade sig paa Behandling af et saadant Emne uden Arkivstudier. Saadanne har Engelstoft imidlertid ikke gjort; men han har til Gjengjæld afføgt den da trykte Litteratur med en saadan Omhu, at neppe noget Moment af Betydning har undgaaet hans vaagne Opmærksomhed, og saaledes er han i Virkeligheden naaet videre, end mange vilde have naaet ved Arkivundersøgelser. Det er ikke uden Exempel i vore Dage, at man ved Hjælp af nogle Arkivfager skriver en historisk Afhandling, men maafe overseer det meget, der kan findes til det samme Emne i den trykte Litteratur, og derfor kun opnaar et utilfredsstillende Resultat. Engelstoft gif en anden Vej, og er det nødvendigt at træffe et Valg, da maa hans Fremgangsmaade sikkert foretrakkes. Han har maafe sagt sig selv: det er mig umuligt at faa Tid til at gennemgaa alle Regjeringens Kopibøger (Registre og Tegnelser) og de mange andre Arkivfager, hvori Oplysninger muligvis kunne findes; men hvad jeg kan naa, er at gennemgaa den trykte Litteratur, og rimeligvis vil allerede en nøjagtig og skjøn som Benyttelse af denne kunne give det fornødne Lys i Sagen. Og saa har han — ikke i en kort Tid, men i en Række Aar — antegnet alt, hvad han traf paa, der kunde kaste Lys over det Spørgsmaal, som sysselatte hans Opmærksomhed, og han har ad den Vej, ved med

stor Skarpsindighed at benytte de ofte svage Anthydninger, naaet til et særdeles smukt Resultat, der ganske vist kan stadfæstes og videre begrundes ved fortsatte Arkivundersøgelser, men i Hovedsagen sikkert vil findes rigtigt.

I Modsætning til den af F. F. W. Schlegel, F. C. Varsen og Fr. Hammerich udtalte Opfattelse, ifølge hvilken den danske Gejstlighed efter Reformationen indtog en Stilling som stemmeberettiget Rigsstand, der var en umiddelbar Fortsættelse af den Rolle, som Standen havde spillet paa Rigsdagene før Reformationen, dog med den Forskjel, at den fra at være den første Stand nu var bleven Adelen underordnet — i Modsætning til denne ældre Anskuelse gjorde Engelstoft nu gjældende, at der var en væsentlig Forskjel mellem Gejstlighedens Repræsentation i Statsanliggender før og efter 1536. Allerede Sandsynligheden maatte tale mod, at man under den paa Reformationstiden raadende Stenning mod Gejstligheden skulde have indsat den evangeliske Lærerstand til en saadan statsborgerlig Virksomhed. Udgangspunktet for Gejstlighedens Overgang til at blive en Rigsstand i Slutningen af Frederik II Tid og senere maa ikke søges i Standens aandelige Karakter, men i den Omstændighed, at Gejstligheden var Bruger af Gods, der kunde benyttes som Skatteobjekt. Det var altsaa særlig som skattepligtig Stand, at de gejstlige sammentaldtes og adspurgtes, ikke for at høres om almindelige Statsanliggender eller for at udtale sig om firkelige Sager, men for at give deres Samtykke til de Skattepaalæg, Regjeringen krævede. Kun ved Hylbingen af Thronfølgeren (fra 1584 af) og senere tillige ved Valget af samme fik Gejstligheden Afgang til at afgive sin Stemme i andre Sager end netop i Skattefagerne. Først ved den

allerhidste Rigsdag (1660) naaede Gejstligheden til at spille en virkelig Rolle som stemmeberettiget Rigsstand i videre Forstand. Ved det afgjørende Skridt til at gjøre Kongen fri og overlade ham Rigets Ordning førte den geistlige Stand an (8. og 10. Okt. 1660), om end ganske vist ikke alle dens Medlemmer havde samme Tanker derved. „Det var ligesom Fuldbhændelsen af dens politiske Mission; 10 Dage efter hylbøde de Tilstedeværende Arvekongen, og til den 14. November indkaldtes de fraværende Biskopper samt Provsten og to Præster af hvert Herred til en supplerende Hylдинг. Fra den Tid af spores den geistlige Rigsstand kun lidet under de stænderske Funktioner eller Kommissioner, der drog sig igjennem denne Rigsdags øvrige Dage; man ser stundom de geistlige Stænder optræde hver for sig, og ved særskilte Supplikter af Universitetet, Kapitler osv. med Hensyn til deres arvede eller forventede Privilegier bidrage til den totale Opløsning af Stændernes Betydning, indtil Standen i Begyndelsen af det følgende Aar fremtræder sidste Gang som Rigsstand, da den underskrev Arve-Enevolds-Akten af 10. Jan. 1661. Denne Gang fremtraadte den forsaavidt mere samlet end nogenfinde, som samtlige Stændens Medlemmer af Universitetet, Kapitlerne og Kirken erklære, at de „med de andre Rigens Stænder“ have overgivet Kongen den souværene Magt. Men de underskrev nu ikke ved Fuldmægtige, men alle Individuer af Embedsstanden over det hele Land; og Gejstligheden blev fra den Tid af en Embedsstand, som den havde været forhen; kun Mindet om Stændens politiske Selvstændighed blev forplantet en Tid lang i Skatte-Inddelingen af Folket og i enkelte juridictionelle Forhold.“ — Dette er omtrent Summen af denne interessante Af-

handling, der forøvrigt ogsaa lejlighedsvis belyser tilgrændsende Emner, særlig Spørgsmaalet om Kirkens Ejendom.

Engelstöfts videnskabelige Fortjenester, og da vel især hans Virksomhed som fødrelandsk Historiker, havde i Aaret 1847 skaffet ham Plads i Videnskabernes Selskab og 1850 i det danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. 1852 forlod han Kjøbenhavn, da han var kaldet til Biskop i Fyen, og tog Bolig i Odense, en Forandring i Embedsforhold og Opholdssted, der ogsaa kom til at øve Indflydelse paa hans Forfattervirksomhed.

Odense var siden Aaret 1815 Sædet for „Fyens Stifts litterære Selskab“. Dette Selskab, hvis Historie Engelstöft i kortere Træk har skildret i et Foredrag, han holdt paa dets halvtredsfindstyvende Aarsdag den 17. Maj 1865¹⁾, har til Tider havt et ret frodigt Liv og udrettet adskilligt af blivende Betydning for fædrelandsk Litteratur og Videnskab, særlig i historisk Retning, og det er ikke saa lille en Række af gode Navne, der ere knyttede til dets Virksomhed. Et saadant litterært Selskab maatte selvfølgelig betragte Ansættelsen af en Biskop med Engelstöfts videnskabelige Forudsætninger som en saare heldig Erhvervelse for Byn og Stiftet, og det fulgte da af sig selv, at han kom til at indtage den ved hans Forgjængers Død ledige Formandsplads.

At fremstille det litterære Selskabs Historie i den Aarække, Engelstöft indtog den nævnte Plads, vilde føre os for vidt. Men det kan vistnok siges med Sandhed, at hvis han ikke havde holdt Selskabet oppe, vilde det alt for længere Tid siden være hensovet, og den Omstændighed,

¹⁾ Foredraget er trykt i nærværende Tidsskrift III, 245 ff.

at det efter hans Død maa ophøre — underligt nok, ikke fordi de materielle Midler til dets forsatte Bestaaen mangle (de have aldrig været rigeligere til Stede), men af Mangel paa litterære Kræfter inden Stiftet — dette viser bedst, hvor fremragende en Plads Biskop Engelstoft har indtaget i dette Selskab.

Medens Selskabet i Engelstofts Formandstid ikke har udgivet saadanne særlige Skrifter, som dem, en tidligere Tid har at opvise (navnlig den Periode, da C. Paludan-Müller var den ledende Mand), saa har det dog ikke været uden Frugt. Vi skulle ikke saa meget henvise til de Foredrag, som bleve holdte ved Møderne, der fandt Sted til ubestemte Tider flere eller færre Gange om Aaret, som til det Tidsskrift, i hvilket Selskabets Virksomhed i denne Periode især har fundet sit Udtryk. Og der er saa meget desto større Grund til her at henvise til dette litterære Foretagende, som Engelstoft selv har beriget disse „Samlinger til Fyens Historie og Topographi“ med ikke saa frugter af sine Studier. Efter at han nemlig havde faaet sin Birkfreds i Fyen, laa det nær for ham at vende sin særlige Opmærksomhed til de historiske Minder, der vare knyttede til det ham saa kjære Stift og navnlig til Fyen Odense.

Der var et Tidsrum i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, da de lærde Birkherod'er med stor Flid samlede Bidrag til Odense Bys Historie; men alt, hvad de havde samlet, var blevet henliggende utrykt, og siden havde Odense ikke, som ellers saa mange andre, ofte meget mindre Byer, fundet sin Topograf — saa vigtige de Bidrag end kunne være, som J. C. Bloch i forrige, samt Bedel Simonsen og H. P. Mummé

i nærværende Aarhundrede hver paa sin Maade havde ydet til dette Emne. Her var derfor en Opgave, som Engelstoft med megen Interesse og Digtighed tog op. — Som rimeligt var, maatte den kirkelige Side af Sagen ligge ham nærmest, derfor begyndte han med:

Odense Byes Sognehistorie efter Refor-
mationen. (1854).

I Indledningen til denne Afhandling, der er trykt i Nyt historisk Tidsskrift VI, 1—203, bemærker Forfatteren: „En Byes Sognehistorie er ikke lidet forskjellig fra dens Præstehistorie; thi om den end i vidtløftigt Forstand kan siges at indbefatte denne, er det dog væsentligen et andet Synspunkt, hvorfra den gaar ud. Sognehistorien fæster Blikket paa den kirkelige Institution i dens Helhed og i dens Forandringer gjennem Tidens Løb; den omfatter saavel Sognekirken og alle Embeder og Betjeninge ved den som de Mænds Historie, der have virket i disse; men disse Mænds Personlighed og Levned vedkommer strengt taget ikke Sognehistorien videre, end forsaavidt som de have virket der og havt Indflydelse paa Embedets Historie. Derfor er det nærværende Forsøg til en Sognehistorie for Odense By ingenlunde en Gjentagelse af, hvad Bloch og Naraac have samlet i den sjenste Gejstligheds Historie 1ste Del; thi disse Forfattere have dels kun havt Præstembedernes Historie for Øje, dels endog væsentlig behandlet denne fra det biografiske Standpunkt, hvorimod i nærværende Forsøg den hele kirkelige Institution, som betegnes ved et Sogn, bliver Gjenstanden for Betragtningen, og det biografiske om enkelte Kirketjenere kun vil blive berørt under Henvisning til disse Forgjængeres omfattende Sam-

ling eller fuldstændiggjort med de Oplysninger, som jeg har været i Stand til at kunne tilføje."

Dette Arbejde er det første af Engelstoft, i hvilket man sporer mere omfattende Arkivundersøgelser. I Odense havde han nemlig den Behagelighed at have det ret anseelige Bispearkiv lige ved Haanden i sin egen Bolig, et Arkiv, som allerede fra ældre Tid var bragt i en om ikke mønsterværdig, saa dog taalelig god Orden, og var forsynet med en brugelig Registratur. Siden udstrakte Engelstoft sine Arkivstudier ogsaa til Byarkivet. Han naaede vel aldrig med fuld Sikkerhed at læse gammel Skrift, men han kom dog saa vidt, at han kunde hjælpe sig ret godt igjennem de ældre Brevstabers Banfæligheder. Og de forskjellige nye Synspunkter, som denne Synsen med Arkivernes Skatte aabnede for ham, gav ham Lyst og Mod til at forsøge en Fremstilling af „Odense Byes Historie“, der udkom 1862 som 2det Bind af nærværende Tidsskrift (og særskilt).

Med dette Foretagende havde han, som han ogsaa selv med Tak fremhæver, for Tiden indtil Udgangen af det 16de Aarhundrede en overordentlig god Hjælp i Bedel Simonsens ovennævnte „Bidrag til Odense Byes ældre Historie“, et Værk, der i en faare besfeden Form indeholder et meget rigt Stof. Forøvrigt var den nærmeste Anledning til Engelstofts Fremstilling af Byens Historie den, at det litterære Selskab ønskede at ledsage Udgivelsen af nogle gamle Planer og Afbildninger af Odense med en historisk Forklaring, og det laa da nær for ham at tilbyde sin Bistand i saa Henseende, eftersom han allerede tidligere var flaaet ind paa Arbejdet i den historiske Topografi, dels i nogle mindre Afhandlinger i 1ste Bind af nær-

værende Tidsskrift (St. Jørgens Gaard ved Svendborg, S. 1—44, og Svendborg Hospital, S. 167—80), dels i en „Historisk-statistisk Beskrivelse af Den Thuro“ (1859), offentliggjort i Historisk Tidsskrift 3. R. I, 331—428, en med megen Kjærlighed til Emnet udført Monografi. Det var vel ogsaa netop denne Biskop Engelstofts vaagnende topografiske Interesse, næret ved hans Embedsrejser i det ham betroede Stift med dets mange historiske Minder og smukke Egne, der fremkaldte Tanken om Udgivelsen af det Tidsskrift, som nu stunder mod sin Afslutning, men dog i den Tid, det har bestaaet, ikke har ydet saa ganske saa værdifulde dels historiske dels topografiske Bidrag, der havde kastet Lys over sjeneste Forhold i ældre og nyere Tid.

At Engelstoft er en af de Forfattere, hvem „Samlingerne til Jyens Historie og Topographi“ stylder de fleste og bedste Bidrag, følger som af sig selv. Vi skulle dog ikke her opregne alle hans Meddelelser, men kun dvæle ved nogle af de vigtigste. Saaledes i 3die Bind, S. 117—66:

Det første Forsøg paa at oprette et Stamhuus i Danmark. (1864).

Denne Afhandling antyder en ny Retning i Engelstofts Studier, nemlig den adelige Slægthistorie. Naar han færdedes omkring i Stiftet, lærte han af Selvsyn de mange smukke og gamle Herresæder at kjende, som endnu findes, og i Kirkerne fandt han Vigtene, der mindede om de henfarne anseelige Slægter. Ved sin vaagne Interesse for de historiske Minder af enhver Art og sit skarpe Blik for det ejendommelige ved Levningerne fra Fortiden lededes

han til nye Sagttagelser, der kunde forudsættes at have Interesse for en videre Kreds. I den nævnte Afhandling dvæler han ved den berømte Kansler Johan Friis's mærkelige Forsøg paa at efterlade sine til Hesselagergaard knyttede betydelige Fordejendomme samlede paa een Haand, et Forsøg paa at indføre Majoratsinstitutionen her i Landet, som dog den Gang mislykkedes, fordi Kong Frederik II efter Kanslerens Død i Forening med Rigsraadet erklærede den trufne Disposition som ugyldig, skjøndt den var foretagen under de mest bindende Former og stadfæstet af Kong Christian III og det daværende Rigsraad. — Afhandlingen, der er af ikke ringe historisk Betydning, giver Forfatteren tillige Vejledning til at meddele forskjellige gode Oplysninger om den i sin Tid saa anseelige frisiske Slægt. — Paa den her betraadte Vej fortsatte Engelstoft med sine

Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i syenske Kirker, I—VI (i Samlingernes 6te, 7de og 9de Bind),

der ere ledsagede af smukke Afbildninger af flere af de forefundne Vigtene, hvis Vaabener give Forfatteren Anledning til Meddelelse af gode Oplysninger om forskjellige især adelige Familiers indbyrdes Forbindelser i ældre Tid. — Denne Retning i sine Studier forfulgte Engelstoft videre i Afhandlingen:

Den gamle danske Adelslægt Brodenhuus.
En historisk Oversigt (1874—75),

hvilken findes trykt i Historisk Tidsskrift 4de R. IV, 413—536 og V, 117—220. Den nævnte Slægts Historie

havde aldrig før været skildret, og saa fremragende end adskillige af Slægtens Medlemmer i sin Tid have været, vare dog Hjælpebidlerne til Udarbejdelse af denne udsørgelige Historie dog tarvelige nok. Særlig lagde de ofte uklare Slægtforbindelser Granskeren ikke ubetydelige Vanskeligheder i Vejen. Men „Vanskeligheden selv har noget tiltrækkende“, siger Forfatteren — et Ord, der i det hele indeholder Nøglen til en Del af Engelstofts litterære Virksomhed. Og neppe vil nogen Historiker nægte, at han med ikke ringe Dydighed har haandteret det vanskelige Stof, selv om nogen vil mene, at Inturier have indsneget sig, der staa som Vidnesbyrd om Forfatterens fremrykkede Alder. Hans Hjernelse fra Hovedstadens Samlinger maatte ogsaa gjøre den tilfredsstillende Løsning af Opgaven dobbelt vanskelig. Hvorom alting er, har man dog nu en let og behagelig Udgang til at skaffe sig et udstrakt Kjendskab til en Slægt, der i sin Tid — bortset fra enkelte mindre heldige Medlemmer — indtog en hæderlig Plads i vor Historie.

Vi have fulgt Engelstofts System med Adelshistorien indtil dens Afslutning med det ovennævnte større Arbejde. Derimod have vi ikke omtalt, at han endnu en Gang fik Lejlighed til at drøfte et af de vanskelige Problemer fra Reformationstiden, hvormed han i sin Tid havde beghudt sin Virksomhed som dansk Historiker. Anledningen dertil var nærmest den, at Dr. Baludan-Müller i en Underjøgelse vedrørende den skibyske Krønike var kommen til en Bedømmelse af dette Skrifts Forfatter, Lektor Poul Helgesen, der just ikke levede hans moralske Personlighed stor Ære. Engelstoft, der med Føje mente, at den ovennævnte, forøvrigt saa grundige og skarpsindige Historiker i dette

Tilfælde var gaaet for strængt til Værks mod en Forfatter, hvis Partilidenstrib ingen vil nægte, men om hvem det dog ikke er at antage, at han vilde debitere bitterlige Ufandheder, tog nu til Orde i Skriftet:

Hans Tausens Proces for Herredagen i Kjøbenhavn og den skibveske Chronike. (1867).

Afhandlingen, der er trykt i Historisk Tidsskrift 3. R. VI. 1—66, staar i Højde med Engelstofts bedste fra hans yngre Aar. Den drejer sig for en Del om det Spørgsmaal, hvorvidt Hans Tausen ved den nævnte Retsforhandling har vedkjendt sig en Opfattelse af Radverklæren, der langt mere minder om Zwingli end om Luther. Som Incidenspunkt kommer Forholdet mellem Historieforfatterne Hvittfeldt og Niels Krag paa Bane, hvilket senere med stor Bidtløstighed drøftedes af Baludan-Müller, som ingenlunde blev Svar skyldig, om han end tog sine haardeste Bestyldninger mod Povel Helgesen tilbage¹⁾.

Medens Engelstoft var sysselsat med andre litterære Opgaver, havde han dog stadig haft sin Opmærksomhed henvendt paa det, der vedrørte hans nærmeste Kreds, det ham saa kjære Odense. I nærværende Tidsskrifts 5te Bind meddelte han en Fremstilling af

Odense Hospitals eller Graabrødre Hospitals Historie. (1868 f.).

Denne Stiftelse hørte til dem, Engelstoft yndede; sin Rod havde den dybt i Fortiden, sin Væxt gjennem Aarhundreder, men sin Krone i Nutiden. Forøvrigt forøgede

¹⁾ Hist. Tidsskrift 3. R. VI, 299 ff.

han stadig sine Notitser og Jagttagelser vedrørende Odense Historie, idet han dels mærkede sig, hvad der lejlighedsvis kom frem vedrørende Byens Topografi, dels stræbte at gjøre en fuldstændigere Brug af de Oplysninger, Staden's Arkiv indeholdt. Det var nemlig hans Dnske ved en ny Udgave at afhjælpe de Mangler, han selv, maaste mere end andre, fandt i sin ældre Fremstilling af dette Emne. Endelig udkom:

Odense Byes Historie. 2den Udgave.
Odense 1880. (607 Sider med 8 Afbildninger i
Teksten og 6 Blancher).

Denne Udgave, der indeholder næsten dobbelt saa meget Stof som den tidligere, godtgjør uimodsigelig, at Engestrømt har besiddet et ikke almindeligt Talent for topografiske Undersøgelser. Selv har han tænkt sig, at i det mindste visse Partier af Bogen kunde egne sig til „Lecture“. Men et Spøgsmaal er det, om den ikke i det hele dertil er for sammentrængt og berører for mange Enkeltheder og Navne, uden dog at give saa meget om disses Besiddere, at den almindelige Læsers Interesse kan bevares i længere Tid. Det store Stof har nemlig nødt Forfatteren til at fatte sig i Korthed. For Læsere med historisk Interesse vil Skriftet derimod ganske vist, i det mindste paa mange Steder, være en tiltrækkende Læsning, da Forfatterens store Fortrolighed med sit Emne sætter ham i Stand til at tegne de henrundne Tiders Sæder og Skikke med de rette Farver, om han end ikke giver sig Tid til længe at dvæle ved Enkelthederne i de veglende Billeder af Fortidens Liv og Færden.

Det sidste historisk-topografiske Arbejde, vi have fra

Engelstofts Haand, er trykt i nærværende Tidsskrifts 9de Bind, S. 350—85. Det er:

Munkebo Sogns Historie. (1884).

Den Omstændighed, at Biskoppens Søn uds var bleven Præst i det nævnte Sogn, har maasse været den ydre Foranledning til, at Faderen fremdrog de forskjellige Minder, der knytte sig til Munkebo. Men forøvrigt viser Afhandlingen noksom, at det ikke er noget Lejlighedsarbejde, men en Frugt af grundige Undersøgelser, og at den staar i et vist Slægtskabsforhold til „Odense Byes Historie“. Munkebo var nemlig i sin Tid et ikke uvigtigt Udstikningssted for Odense; desuden dannede „Munkebo Birk“ fra gammel Tid en judicial Enhed, der maatte hendorge Historikerens Opmærksomhed paa dette Sted. I det hele gav denne lille Afhandling Engelstoft Anledning til interessante og meget grundige Bemærkninger til Oplysning af det nordøstlige Jyens Topografi i ældre Tid.

Vi have i disse Mindeord om den bortgangne Biskops Fortjenester af dansk Historie ikke kunnet dvæle ved hans Arbejder i den almindelige Kirkehistorie, heller ikke ved hans Taler ved forskjellige Lejligheder, der ofte havde noget eget stemningsfuldt, der virkede velgjørende paa Tilhørerne, og endnu kan øve samme Virkning paa Læseren. Lade vi Djet alene gjenemløbe den Række af Skrifter og Afhandlinger vedrørende forskjellige Sider af fædrelandsk Historie og Topografi, som her er omtalt, faar man det bestemte Indtryk af en meget flittig Mand — ikke at tale om den øvrige forskjelligartede Begavelse, som har fundet sit Udtryk i disse Skrifter. Tøje vi endnu hertil,

at denne litterære Virksomhed tilbøls var Engelstofts Fritidsarbejde, og at han altid havde Tid til at modtage dem, der søgte ham i Embeds­an­lig­gen­der, og at han paa den venligste Maade altid var rede til at staa disse bi med Raad og Daad, saa formenes hans Gjerning ikke at have været forgjæves, selv om den havde sin Begrændsning. Trods Engelstofts uanselige Ydre formaaede den Aandens Livlighed og Klarhed, der fulgte ham næsten til det sidste, og af hvilken ogsaa hans Skrifter paa mange Maader bære Præg, at hævde ham den ham med Rette tilkommende Plads. Blandt Dyrkere af Fædrelandets Historie vil hans Navn bevare en god Klang som en samvittighedsfuld og skarpsindig Granskers, for hvis Under­ søgelse den historiske Sandhed altid var Hovedformaalet.
